

Ten Rules of Love

شاہ لطیف روت

عشق جا 10 اصول

Sindhica
سنڌيڪا

عشق جا 10 اصول

نور احمد ميمڻ

399

Sindhica
سنڌيڪا

نور احمد ميمڻ

شاه لطيف وٽ

عشق جا 10 اصول

(سُر ڪلياڻ ۽ سُر يمن جي روشنيءَ ۾)

نور احمد ميمڻ

Sindhica
سنڌيڪا

ڪتاب نمبر

399

ڇپائيندڙ جا حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جو نالو : عشق جا 10 اصول
ليکڪ : نور احمد ميمڻ
پهريون ڇاپو : 2015ع
ڇپيندڙ : ڏکي سنز، ڪراچي
ڇپائيندڙ : سنڌيڪا اڪيڊمي ڪراچي
تيمت : 300 رپيا

ISBN 978-969-9866-58-6

“ISHQ JAA DAH USOOL”

(10 Rules of Love)

By: Noor Ahmed Memon

Published by: Sindhica Academy,

B-24, National Auto Plaza, Marston Road, Karachi-74400

اسٽاڪسٽ

سنڌيڪا اڪيڊمي B-24، نيشنل آٽو پلازه مارسٽن روڊ ڪراچي 74400. فون: 021_32737290
سنڌيڪا بوڪ شاپ: شاپ نمبر 5، ميزنائين فلور، حيدرآباد ٿريڊ سينٽر، حيدر چوڪ، 03133692150-
سنڌيڪا بوڪ شاپ 19 بلدي پلازه گھنٽا گھر چوڪ سکر فون: 03352233803-03013431537
العماد بوڪ سيلرز، اردو بازار، ڪراچي فون: 0212214521، 0300_343115
ڪاٺياواڙ بوڪ اسٽور اردو بازار ڪراچي - ڪتاب مرڪز فريئر روڊ، عزيز ڪتاب گهر بئراج روڊ، بخاري
ڪتاب گهر، قادري بوڪ اسٽور، مھراڻ بوڪ اسٽور، مجاهد بوڪ اسٽور نيمر ڪي ڇاڙهي سکر - سلمان
ڪتاب گهر پٺو عاقل - پٺاڻي بوڪ هائوس حيدرآباد 03223011560 - سنڌي ادبي بورڊ بوڪ شاپ، تلڪ
ڇاڙهي حيدرآباد - شاھ لطيف بوڪ شاپ، پٽ شاھ - عثمانيه لائبريري، چنپهائي ڪنڊيارو - نيشنل بوڪ
اسٽور، نوراني بوڪ ڊپو بندر روڊ، رابيل ڪتاب گهر اسٽيشن روڊ، زهير بوڪ اڪيڊمي رابعا سينٽر بندر
روڊ لاڙڪاڻو - مذهبي اسلامي ڪتب خانو، نئون چوڪ دادو - حافظ بوڪ اسٽور، خيرپور بوڪ اسٽور مسجد
روڊ، خيرپور ميرس - مشعل ڪتاب گهر پڙعدين 03063291657 - المھراڻ ڪتاب گهر، زاهد بوڪ ڊپو،
سانگھڙ - سيد ماس ميگا اسٽور، جيڪب آباد - ميمڻ بوڪ اسٽور، شاهي بازار نوشهروفيروز - حافظ اينڊ
ڪمپني، لياقت مارڪيٽ، نواب شاھ - ديدار بوڪ ڊپو، تندو الهيار - رفعت بوڪ هائوس، ماتلي - مرجو
لال پريسي، بدين - مڪتبہ يوسف، ميرپور خاص، فون. 0300-3319565، عطار ڪتاب گهر، بدين، مھراڻ
ڪتاب گهر، عمر ڪوٽ، حافظ ڪتاب گهر، ڪپرو، سنڌ ڪتاب گهر، مورو، وسيم ڪتاب گهر لکي در.
سعيد بوڪ اسٽور، شڪارپور. سومرا بوڪ اسٽور ميهڙ، ساحر ڪتاب گهر، ڪونڊي ميهڙ 0346-8948535
مڪتبہ امام العصر گهوٽڪي، 03033695037

لکپڙهه لاءِ

سنڌيڪا اڪيڊمي

B-24، نيشنل آٽو پلازه مارسٽن روڊ ڪراچي 74400
فون: 021-32737290، ويب سائيٽ: www.sindhica.org
اي ميل: sindhicaacademy@gmail.com

فهرست

7

پيش لفظ

9

وحدانيت زندگيءَ جو بنياد آهي

10 اصول

35

1. عشق ۾ فنائيت جي مقام تي پهچڻ

49

2. پنهنجي ”مان“ کي ڪڍي ڦٽو ڪرڻ

65

3. مقصد لاءِ سچائي جو هئڻ

85

4. جان جي قربانيءَ لاءِ تيار رهڻ

99

5. محبوب سان نج ۽ نبار عشق ڪرڻ

117

6. تلاش ۽ تڙپ

135

7. پنهنجو پاڻ حوالي ڪري ڇڏڻ

147

8. هر حال ۾ وفاداري

159

9. رسمي ۽ ظاهري طريقن کان بچڻ

173

10. حسد ۽ نفس جي غلامي کان بچڻ

انتساب

پنهنجي مويي پٽ
فضل الرحمان ميمڻ
جي نالي
جنهن سنڌيڪا جي
انتظامي معاملن کي سنڀالي
مون کي لکڻ پڙهڻ جي ڪم
جي ڪجهه فرصت
ڪڍي ڏني آهي.

پيش لفظ

مون 1991ع ۾ سنڌيڪا اڪيڊميءَ جي شروعات ڪئي ته ان جو پهريون ڪتاب ”نوان رستا نيون راهون“ ڇاپيو جيڪو سنڌ جي نوجوانن جي لاءِ ڪيريئر پلاننگ جي تفصيل تي آڌاريل هو. نوجوانن کي سنڌيت سان نينهن لڳائي رکڻ لاءِ مون ٻيو ڪتاب ڪرشن ڪٽواڻيءَ جو ناول ”منهنجي منڙي سنڌ“ ڇاپيو ۽ پوءِ سلسلو هلندو رهيو. ڇاپڻ لاءِ ڪتابن جي چونڊ ۾ اها ڳالهه هميشه سامهون رکي پئي وئي ته ڪتاب علمي ۽ شعوري ضرورتن کي پورو ڪندڙ موضوعن تي ڇاپيا وڃن. ان ۾ لطيفيات جي موضوع تي اسان اڀڄ ٿي سوري جا ٻه اهم ڪتاب ”ڀٽ جو شاه“ (Shah Abdul Latif of Bhitt) ۽ ”سرتاج شاعر“ (Musa Pervagans) ترجمو ڪرائي ڇپرايا ۽ ”شاه جي رسالي جي ڏسڻي الف ب وار“ رسالي سميت شاهواڻيءَ جو رسالو نئين صورتخطيءَ سان، ”شاه لطيف بحیثیت مفکر“ ۽ ”شاه لطیف جو تصور ڪائنات“ شامل هئا. ان کان علاوه جيڪي به ڪتاب ڇپيا، انهن ۾ سنڌي شاگردن ۽ نوجوانن جي تعليمي ۽ تربيتي ضرورتن کي پورو ڪندڙ ڪتابن جو وڏو تعداد هو. اهي ڪتاب اسان صرف ڇپايا ئي نه پئي پر ڪتابن کي ڦهلائڻ اسان جو اصل ٿاسڪ هو ۽ ڪيترا ڪتاب سبسائيڊائيز ڪري وڏي محنت ۽ خرچ سان وري وري ڇاپي سنڌ جي ڪنڊڪڙڇ ۾ پهچاياسون پئي. انهن محنتن ۽ خرچن جا ٿڪ تڏهن لهي پوندا هئا جڏهن شاگرد ۽ استاد، پڙهيل ۽ ڪڙهيل، عهدن ۽ مرتبن وارا شخص ملندا هئا ۽ هي ٻڌائيندا هئا ته اسان اوهان جي ڪتابن کي پڙهي اڳتي وڌيا آهيون. پنهنجي عملي زندگيءَ ۾ بهتر مقام حاصل ڪندڙ ڪيترن شاگردن ۽ نوجوانن جا لکيل خط ۽ ميسج پڙهي، انهن جي سنڌيڪا لاءِ جذبن ۽ احسانمندين جي ستن کي پڙهندي اکين ۾ ڳوڙها

اچي ويندا هئا ۽ اها رات آئون خدا جي حضور ۾ شڪر جا نفل پڙهي پوءِ سمهندو هوس.

مان شاگرديءَ جي زماني کان سياسي ورڪر رهيو هوس. سنڌ ۽ سنڌين جي ڀلي لاءِ ان وقت کان چڱين سوچن جي اُتت ڪئي هئي پر سنڌيڪا جي عملي ميدان ۾ اهڙي ڪم ڪرڻ جا چڱڙا موقعا ميسر ٿيا. اشاعت جي ڪم کان هڪ قدم اڳتي وڌندي 2010ع ۾ مون نج پنهنجي وسيلن تي احسن آباد ۾ سنڌيڪا انسٽيٽيوٽ فار اٽڪس ۽ سوشل ريفارمس قائم ڪيو جتي 2013ع جي ڊسمبر ۾ شاھ جي رسالي جا ڪلاس هلائڻ شروع ڪيا. انهن ڪلاس لاءِ لطيفيات جي مختلف ڄاڻوڻن کي سڏيو پئي ويو ۽ شاھ جي رسالي ۾ منڍ وارن ٻن سرن سرڪلياڻ ۽ سُرمن جا ڪلاس مون پاڻ پئي ورتا. انهن ڪلاس جي لاءِ نوٽس تيار ڪندو هوس ۽ اهي پئي سُر جڏهن پورا ٿيا ته انهن کي هڪ ڪتاب جي ترتيب ۾ آڻي مون هي ڪتاب تيار ڪري ورتو آهي.

آءٌ ڪو شاھ لطيف جو وڏو پارڪو ناهيان ۽ نه وري منهنجي ان حوالي سان ڪا ڊگري ورتل آهي. پر مان هر هڪ پڙهيل سنڌي وانگر شاھ جو پاڙو ضرور آهيان. منهنجي لاءِ البته هي اعزاز جي ڳالهه آهي ته مان قرآن مجيد کي ترجمي ۽ سمجھ سان وري وري پڙهيو آهي ۽ مثنوي روميءَ ۽ تصوف جي ڪتابن کي به اٽلايو اٿم. انهيءَ ڪري شاھ لطيف جي ڪلام کي پڙهندي، ان جي آفاقي سطح کي سمجھڻ ۽ بيان ڪرڻ ۾ سولائي ٿي آهي.

مون شاھ لطيف جي پيغام کي پنهنجي وس آهر اُن جي روح پٽاندڙ اڄ جي نوجوان نسل تائين پچائڻ جي هڪ موچاري ڪوشش ڪئي آهي. سرڪلياڻ ۽ يمن سان ته ڄڻ موجوده نسلن جي شناسائي ۽ نسبت ٿي ڏنڌلائي پئي وڃي ۽ مون فقط ان نسبت کي روشن ڪرڻ جي ابتدا ڪئي آهي. شاھ جي هنن ٻن سرن لاءِ منهنجي هيءَ سمجھائي آهي، اها حرف به حرف معنيٰ ڪونهي. ان سمجھائيءَ ۾ ڪٿي جديد فڪر چانيل به محسوس ٿي سگهي ٿو، ان لاءِ مان رڳو ايتري گذارش ڪندس ته شاھ لطيف دنيا جي سڀني ذهين ۽ ڏاهن ماڻهن وانگر پنهنجي دؤر کي جديد دؤر ڏانهن ڇال ڏياريندڙ شخص هئو. انسانيت جي ڀلي لاءِ جيئندڙ هر ماڻهوءَ کي قدرت ايمان واري فراست عطا

ڪندي آهي ۽ هو اُن فراست سان پنهنجي ڌرتي ۽ قوم لاءِ مستقبل بيٺي ڪندو آهي. انهيءَ ڪري هُن سنڌ اندر مستقبل جي انسانن لاءِ شاندار ڪردارن جي تخليق ڪئي. اُهي ڪردار اسان کي سنڌ ۾ پيدا ڪرڻا آهن، جاڳائڻا آهن ۽ سنڌ ۽ سنڌين سان عشق جي واٽ تي هلاڻا آهن. انهيءَ ڪري منهنجي هن ڪتاب ۾ روايتي طرح هلندڙ تشريحن کان مختلف ڳالهه ملي ته ان کي مٿي بيان ڪيل پسمنظر ۾ ڏسڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي. آئون چوان ٿو ته ايندڙ دور ۾ انساني علمن ۽ قومي تعمير جي ترقي ٿيندي ته شاھ لطيف جو شعور ۽ فلسفو اڃا به وڌيڪ ترقي يافتہ شڪلين ۾ اسان جي سامهون نروار ٿيندو ويندو. شاھ لطيف پيغمبرن، سڌارڪن، فلاسفرن جي آفاقي ڏاهپ، سوچ ۽ فڪر جو تسلسل هو، انهيءَ ڪري اسان کيس اُن تسلسل کان ڪٽي پنهنجي مرضي ۽ خواهش جي قالب ۾ فٽ نه ٿا ڪري سگهون ۽ نه وري اُن کان بغير کيس ڄاڻي ۽ سمجهي سگهون ٿا. مان ان آفاقي ڏاهپ جي تسلسل ۾ شاھ کي بيان ڪرڻ جي ئي ڪوشش ڪئي آهي، جنهن سان اسان جي نوجوانن ۽ ٻين سڀني ماڻهن لاءِ ڄاڻ ۽ سمجهه جون ڪي قدر نيون وٿون ضرور نروار ٿينديون.

هن ڪتاب ۾ سُر ڪلياڻ ۽ يمن جا سمورا بيت ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي جوڙيل شاھ جي رسالي تان ورتل آهن. ڊاڪٽر بلوچ شاھ جي رسالي جو مستند متن تيار ڪرڻ لاءِ پنهنجو نور نچوڻيو هو ۽ هُن شاھ جي سُرن ۾ جيڪا ربط ۽ ترتيب رکي آهي سا وڌيڪ تحقيق سان سامهون آئي آهي. مان بيحد ٿورائتو آهيان محترم سائين ڊاڪٽر عبدالغفار سومري جو جنهن هن ڪتاب کي نظر مان ڪڍي ضروري اصلاح لاءِ تجويزون پڻ ڏنيون. ساڳي وقت سنڌيڪا سٽ نديم احمد سولنگي، مجيب الرحمان ميمڻ، مسافر ابڙو، امان الله ڀٽي، عبیداللہ ميمڻ ۽ سنجي ڪمار جو پڻ ٿورائتو آهيان جن هن ڪتاب کي بهتر ۽ جلد تيار ڪرڻ ۾ منهنجو هٿ وٺايو.

نور احمد ميمڻ

چيئرمين

سنڌيڪا اڪيڊمي

03352233801

وحدانيت زندگيءَ جو بنياد آهي

انساني تاريخ ۾ جيترا به مذهب، نظريا ۽ افكار پيش ٿيا آهن، انهن ۾ انسان دوستي ئي اهڙو آدرش آهي جيڪو سڀ کان اُتم آهي. مذهبن ۾ جنهن مذهب خداپرستي ۽ انسان دوستيءَ جو سگهارو ۽ پريڪٽيڪل تصور ڏنو آهي، ان مذهب انسانيت جي سک ۽ سلامتيءَ لاءِ وڌيڪ خدمتون آڇيون آهن. خداپرستي ۽ انسان دوستيءَ ڪنهن به مذهب جي تعليم ۾ تڏهن سگهاري ۽ عملي ليکبي آهي. جڏهن ان جي تعليم وحدانيت جي اصول تي پڪي هجي. اهو وحدانيت جو تصور انساني آزادين، وقار ۽ اعليٰ انساني قدرن جي تحفظ ۽ طاقتور هئڻ جو ضامن هوندو آهي. ٻين لفظن ۾ توحيد جو فڪر بنيادي طور تي انساني آزادين جو فڪر آهي. توحيد جو آغاز ئي نفيءَ سان آهي. لااله جي نفي سڀني انساني غلامين جو انڪار آهي. انسان جي پنهنجي داخلي يا نفس جي غلامي، نفس جي خواهشن جي غلامي، هيڄ، مفادپرستي ۽ غرضن جي پوئواري واري غلامي ان جو به انڪار آهي ته فردن جي مٿان فردن جي غلاميءَ جو انڪار به آهي. طبقن مٿان طبقن جي غلاميءَ جو انڪار به آهي ته وري قومن جي مٿان قومن جي غلاميءَ جو انڪار به آهي. غلاميءَ جي سڀني قسمن جي انڪار سان هڪ الله جي عبديت ۾ اچڻ ئي وحدانيت جو نالو آهي. وحدانيت جو اهو عقيدو ماڻهوءَ ۾ شخصي ڪمال ۽ ڳڻ پيدا ڪري ٿو. هن ۾ وحدت فڪر پيدا ٿئي ٿي. جيئن هو لازمي طرح پنهنجي خلقڻهار ۽ پالڻهار کي اڪيلو ۽ واحد ٿو مڃي، تيئن هو لازمي طرح ان جي پيدا ڪيل مخلوق کي به واحد ۽ ساڳي طرح ٿو مڃي. هو خدا جي سڄي مخلوق لاءِ سمجهي ٿو ته اها سندس خلقڻهاريءَ جو شان آهي ۽ خدا جو روح، رنگ ۽ قدرت هر وجود ۾

موجود آهي. وحدت الوجود جو فڪر به اهائي ڳالهه آهي. ماڻهن ۾ جيئن ته تخليقي وحدت آهي، ان ڪري سڀ ماڻهو الله جو ڪٽنب آهن. اها ڳالهه سڀني کان اڳ ۾ پيغمبرن ٻڌائي. سڄي انسانيت جي محسن پيغمبر حضرت محمد ﷺ به اهوئي چيو ته: **أَلَخَلَقُ عِيَالُ اللَّهِ** يعني ماڻهو الله جو ڪٽنب آهن. هاڻي وحدانيت مڃيندڙ ماڻهوءَ جا ٻي رويا ۽ عمل انهيءَ سوچ هيٺ جڙندا آهن ته جنهن خلق کي رنجايو تنهن خدا کي رنجايو. مذهبن هي تعليم ڏني ته پنهنجي خلقتهار جي رضا ان جي خلق ۾ ڳوليو. حضرت محمد ﷺ چيو ته:

”اوهان مان ڀلا ماڻهو اهي آهن جيڪي انسانن سان ڀلايون ڪن ٿا ۽ انساني نفعي بخشي ڪن ٿا.“ (حديث)

حضرت عيسيٰ ﷺ چيو ته: ”جيڪڏهن اوهان منهنجا پيروڪار آهيو ته ماڻهن سان محبت ڪيو. (انجيل يوحنا 13:35)

وري پيغمبرن جي لکين پيروڪارن، سڌارڪن ۽ صوفين ان تعليم کي اڳتي وڌايو. جين مت ۾ چيو ويو آهي ته:

”ايائيل جي اڃا اجهايو، بڪايل کي کاڌو ڪارايو، ڏڪايل ماڻهوءَ سان ڏک ۾ شريڪ بڻجو ۽ غريب تي رحم ڪيو، اهي ئي ڳالهيون نيڪيءَ جو سرچشمو آهن.“ (ڪڊاڪنڊا پان جو ستوڪا يا 137)

گرو نانڪ چيو هو ته:

”اهي جيڪي خدا جي محبت سان سرشار آهن هر هڪ سان محبت ڪندا آهن. ٻڌو! مان هي اوهان کي يقين سان ٿو چوان ته جيڪو محبتي ماڻهو هوندو، اهوئي خدا تائين رسائي حاصل ڪري سگهندو.“ (آدي گرنٽ صاحب، وار رنگ، ص: 557)

انسان دوستيءَ جي اها تعليم وحدانيت جو مڃيندڙ پنهنجي زندگيءَ جو عملي دستور ٿو بڻائي ڇڏي ۽ پوءِ سڄي انسانيت ان مان سلامتيءَ ۽ اطمينان جو سڪ حاصل ڪري ٿي.

هن جهان اندر انساني زندگيءَ ۾ ماڻهوءَ جي غير متوازن (Unbalanced) شخصيت جو وڏو ڪارڻ ماڻهوءَ جو ”ڀاڻ پڻو“ يا ”انا“ هوندي

آهي، وحدانيت جو جذبو يا توحيد پرستي ماڻهوءَ جي انهيءَ جبلت يا قيد جي به پاڙ پتي ٿي ڇڏي. وحدانيت جو مڃيندڙ خدا جي محبت ۽ عشق ۾ ان تان هٽ ڪڍي ويندو آهي.

وحدانيت پسند ماڻهوءَ خدا جي صفتن کي پنهنجي لاءِ هدايت ۽ عمل جو نمونو ڪري ڄاڻندو آهي ۽ انهن صفتن ۾ ٻئي ڪنهن کي به شريڪ نه بڻائيندو آهي. هو سمجهندو آهي ته جيڪڏهن خدا واحد جي صفتن ۽ قوتن جو مالڪ ڪنهن ٻي مخلوق کي بڻايو وڃي ته اهو شرڪ چئبو، اها ٻيائي چئبي. شاھ سائين هڪ سخي وحدانيت پرست انسان جي حيثيت ۾ ان شرڪ ۽ ٻيائيءَ کان بچڻ جو چوي ٿو. اهڙي طرح هو پاڻيڻي، آبي ۽ انانيت کي سڀ کان وڏو شرڪ ٿو سڏي. هو وحدانيت جي رستي ۾ پاڻيڻي ۽ ماڻهوءَ جي ذاتي مفادن کي وڌ ۾ وڌ رکاوٽ سمجهي ٿو. ان ڪري چئي ٿو ته:

”آئون“ اوريان جهل تون، ڇڏيم ”پاڻ“ پچار
شرڪ ساڻ ستار، گهڻا گهاريم ڏينهنڙا. (سُراسا)

شاھ سائين نصيحت ٿو ڪري ته:

”تون اڪيلي الله جو حضور ۾ عرض ڪر ته اي منهنجا مالڪ! هن منهنجي آبي ۽ انانيت کي مون کان پري ڪري جهل. مون پنهنجي پاڻيڻي جي پڇر ئي ڦٽي ڪئي. اي سباجها ستار! هاڻي مون تي اها مهر ڪر جو منهنجو ماضي مون کان وساراءِ. مون پاڻيڻي ۽ دوئيءَ سان گهڻائي ڏينهن گڏ گذاريا آهن، منهنجي دامن کي هاڻي ان کان پناهه ۾ رک.“

شرڪ سادو مسئلو ڪونهي، قرآن ان کي ظلم عظيم قرار ڏنو آهي. ڇو ته شرڪ جي ڪري ماڻهوءَ وحدانيت کان جڏهن ڪڍجي ٿو وڃي، هيڪڙائي کان پري پئي ٿو ته پوءِ شخصيت جي وحدت ۽ هيڪڙائي مجروح ٿي پوي ٿي. ان صورت ۾ ڳڻي، غرض، مفاد، لالچ، هيڄ ماڻهوءَ ۾ واسو ڪري ٿا ويهن. پوءِ ماڻهو ذات پات، نسل مذهب، تهذيب ۽ ثقافت جي موجود اختلافن تي وڙهندڙ ٽولن ۾ ورهائجي ٿو وڃي. سڀ کان وڏو ماڻهوءَ جو نقصان هي ٿئي ٿو ته هو پاڻ کان گهٽ مخلوق آڏو ڪنڌ جهڪائي انهن کي الوهيت جو درجو ڏئي پاڻ

کي پست مخلوق بڻائي ٿو ڇڏي. انهن جو خوف ۽ انهن جي پوڄا ۽ انهن کي راضي رکڻ جي چنتا سبب پاڻ کي هڪ طرف انيڪ وهمن ۽ ۽ ڳڻتین ۾ ڌڪي ڇڏي ٿو ۽ ٻئي طرف پنهنجي انساني شرف کي نقصان پهچائي ٿو. جڏهن دل ۽ دماغ جي دنيا خداپرستي ۽ انسان دوستيءَ کان خالي ٿي وڃي ٿي ته اتي ڏوڪڙ جي هوس، معتبر ٿيڻ جي لونجهه ۽ جنسي حيوانيت جهڙيون سڦلي خواهشون مٿس ايترو سوار ٿي وڃن ٿيون جو انهن کي معبود بڻائي پنهنجي تخليقي مقصد کي به يڪسر فراموش ڪري ڇڏي ٿو. ان صورت ۾ هو ڪڏهن به باغي نٿو بڻجي سگهي. سندس قوم کي ڪو غلام بڻائي ڪهڙي به پست حالت ۾ کڻي وڃي، دولتمند ۽ وڏيرا ماڻهن جو پورهيو ۽ وسيلو ڦٽائڻ لاءِ ڪهڙا به ظلم ۽ ڏاڍ ڪندا رهن ۽ ڪوڙا ٺڳ مذهبي پيشوا ڪهڙو به انڌوڪار ڪندا رهن، هي ان ظلم ۽ ڏاڍ خلاف بغاوت ڪرڻ بدران، پنهنجي مجبوري، بي وسي ۽ ڪم علميءَ سبب سندن غلامي اختيار ڪندو آهي. تنهن ڪري شرڪ کي ٽن منهن وارو خدا قرار ڏنو ويو آهي، يعني فرعون (حاکم مطلق)، قارون (سرمائيدار يا پيداواري ذريعن تي قبضو ڪندڙ) ۽ بلعم باعور يا هامان (مذهبي پيشوا) - جيڪو سماج انهيءَ ٽمور تيءَ جو شڪار ٿيندو آهي اهو مشرڪ سماج بڻجي پوندو آهي.

اهڙي طرح شڪ ۽ شرڪ هڪ اهڙي منفي قوت آهي جو ڪو به ماڻهو پنهنجي ذهن ۾ شڪ يا غير يقينيءَ کي جڳهه ڏئي ٿو ته پوءِ ان جو ذهن پنهنجي غير يقيني لاءِ ڪيترائي سبب ڳولهي وٺندو آهي. شڪ ۽ غير يقينيءَ جي سبب ماڻهوءَ جو لاشعور ته پهرين ست ۾ ناڪام ٿي ويندو پر ان جو شعور به سندس ساٿ ڏئي نه سگهندو. ڇو ته هو شڪ سبب ٻن ٻيڙين جو سوار بڻجي وڃي ٿو ۽ ٻن ٻيڙين جا سوار منزل تي رسڻ کان رهجي ويندا آهن. انهيءَ ڪري هي پڪ ڄاڻجي ته سوچ ۾ شڪ هوندو ته نتيجو ناڪامي هوندو ۽ يقين پختو هوندو ته نتيجو ڪاميابي هوندو. پر ڪو ماڻهو پنهنجي شڪ جو آغاز ئي پنهنجي خدا کان ٿو ڪري ته ان جا بڻايل ايمانداري، همت ۽ مسلسل محنت وارا قانون سندس ساٿ ڏيندا الائي نه؟! ڀلا مان ٻيا در به واجهائي ڏسان، مان درگاهون پير ۽ مرشد پيٽي ڏسان ته پوءِ هو نه صرف شڪ جو شڪار ٿئي ٿو پر پنهنجي

خلقٿهار جو گستاخ ۽ بي ادب به ٿئي ٿو. هو جڏهن پنهنجي خدا کي ۽ ان جي بڻايل قانونن کي پنهنجي ڪاميابين ماڻڻ ۽ پيڙائڻ جي خاتمي لاءِ اڻپورو ٿو سمجهي ته ان صورت ۾ هو ان جي قدرت کي ۽ ان جي ڪاملا کي نٿو مڃي. هاڻي ان جو قدرت سان احترام جو رشتو ۽ عبدیت جو رشتو ڪمزور ٿو پئجي وڃي. پوءِ هو خدائي راه کان پٽڪي اهڙو چورو چنڊو بڻجي ٿو وڃي جو هر طرف کان پريشانين جي ڀنور ۾ ڦاسي پوي ٿو. اهڙي طرح سندس پٽڪڻ جو جيڪو سلسلو هلي ٿو پوي ان جو ڪو انت ئي نٿو هجي. انهيءَ ڪري شاه اهڙي خساري ۽ محروميءَ کان بچائي ٿو. شاه سائين صاف لفظن ۾ چوي ٿو:

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، هِي هِيڪڙائي حق،
بيائيءَ کي ٻُڪُ، جن وڌوسي ورسيا. (سُرڪلياڻ)

”الله تعاليٰ هڪ آهي ۽ ڪو به قدرت ۽ ڪارسازيءَ ۾ ساڻس شريڪ ڪونهي. توحيد جي انهيءَ عقيدتي جو حق ئي اهو آهي ته ان جي هيڪڙائي مڃجي. جيڪي دوتئيءَ کي چنڊڙي پيا ۽ انهن ٻين مان ڀلائيءَ جو ويساهه رکيو ۽ شرڪ اختيار ڪيو سي حق ۽ ڀلائيءَ واري وات کان ڀلڻا ۽ گمراهه ٿيا. هاڻي جيڪو حق ۽ ڀلائي واري خدائي راه کان پٽڪيو، ان لاءِ ٻيو ڪو به هادي ڪونه بڻبو. جيڪو ان کي پٽڪڻ کان بچائي سگهي.“

مشرڪاڻي زندگيءَ ۾ فرد جي روحاني، نفسياتي ۽ سماجي پاسن تي جيڪي اثر پوندا آهن انهن کي نفسيات جي اصطلاح ۾ ذاتي ويڳاڻپ (Self Alienation) چئبو آهي. هي اها ڪيفيت آهي جنهن ۾ فرد پنهنجي محنت کان، پنهنجي محنت سان ٺاهيل شين کان، پنهنجي سماجي لڳ لاڳاپن کان ۽ ڪنهن به اٽل پتل کان ويڳاڻو ٿي ويندو آهي، جنهن سان انسان جي ذات ۽ اعليٰ قدرن جي تدليل، زندگيءَ جي بي وقعتي، ڪم چوري، انسانن کان نفرت، اڳرائي، تشدد، خانداني رشتن جي تباهي، پاڙيوارن جي حقن کان لاپرواهي، جنسي بي راهه روي، شراب نوشي جي گهٽائي، تنگ نظري ۽ ذات پات جي تصورن جي گرفت ۽ انسان دوستيءَ جي جذبن جي ڪمياپي ماڻهوءَ جو مقدر بڻجي ويندي آهي.

قديم شرڪ ۽ جديد شرڪ

هن دنيا ۾ انسان جي لاءِ زندگيءَ جا ٻه رستا آهن. هڪ سڌو رستو ۽ ٻيو وڙ وڪڙن وارو پٽڪائيندڙ رستو. سڌو رستو هي آهي ته ماڻهو پنهنجي خلقڻهار کي مڃي ان کي ئي پنهنجو سڀ ڪجهه بڻائي. پٽڪڻ جو رستو هي آهي ته ماڻهو مخلوق ۾ ئي گتيل رهي ۽ پنهنجي زندگيءَ جي نقشي تي مخلوق کي ئي حاوي رکي. پهرين طريقي جو نالو توحيد آهي ۽ ٻئي طريقي جو نالو شرڪ آهي.

قديم دور ۾ شرڪ جي قديم صورت نيچر پرستي هئي. قديم زماني جي انسان نيچر کي معبود جو درجو ڏنو ۽ فطرتي مظهن سج، چنڊ، پاڻي ۽ پٿر جي پوڄا شروع ڪئي. پر موجوده زماني ۾ به اهو شرڪ پنهنجي پوري طاقت سان موجود آهي. اڄ جو انسان به اهو ئي ڪري رهيو آهي ته هو خالق جي بجاءِ مخلوق کي پنهنجو سڀ ڪجهه (Supreme Concern) بڻائي ويٺو آهي. فرق رڳو هي آهي ته قديم انسان نيچر کي پنهنجي پوڄا جو موضوع بڻايو هو ۽ جديد انسان نيچر کي تفريح جو موضوع (Object of entertainment) بڻائي ورتو آهي. ٻانهپ جو مرڪز پهريان به مخلوقات هئي ۽ هاڻي به ٻانهپ جو مرڪز ساڳي مخلوقات آهي.

موجوده زماني جي ماڻهوءَ جو نظريو هي آهي ته پنهنجي اڄ (Now) ۾ خوش رهي، سڀاڻي جو فڪر ڇڏي ڏي. ان لاءِ هوشين ۾ گتيل رهي، مفادن جي ڪڍ رهي، خواهشن ۾ گم رهي ۽ انهن تنهن شين جي ڪڍ رهي انهن کي زندگيءَ جو اصل مقصد بڻائي ڇڏي ٿو. شاهه لطيف کي ماڻهوءَ جو اهو نقشو ۽ اها شڪل قبول ڪونهي. انهيءَ ڪري هو ٻڌائي ٿو ته وحدانيت واري سڌي رستي تي هلڻ وارا ماڻهو ئي تخليق جي اصل منزل مقصود تي سلامتيءَ سان پهچن ٿا:

اَوْتَرِ ڪُنِه نہ اَوَلِئَا، سُوْتَرِ وَثَا سَالِمَ
هِيڪان ئِي هِيڪُ تِئَا، اَحَدَ سِينِ عَالَمَ
بي بَها بِالْمَ، اَگِي ڪِئَا اَگَهِين. (سُرڪلياڻ)

”اهي ڪنهن خطري واري اٿانگي جاءِ ڏانهن تيلهجي ڪين ويا پر سنئين

راه تي هلڻ وارا منزل مقصود تي سلامتيءَ سان پهتا. اهي توحيد واري ايمان، عرفان ۽ ساجه سان هر قسم جي ذهني نفسي ۽ سماجي غلامين کان آزاد ٿيا ۽ خود رخي زندگي ڇڏي خدا رخي زندگيءَ ۾ هيڪان هيڪ ٿيا. اهڙي خود حوالگيءَ جي ڪري خلقتهار وٽ انهن بي بها ڀلارن انسانن لاءِ ازائون آسانيون لکيل آهن. اهي خدا جي عطا ڪيل ضابطن واري فطري زندگي هيٺ هن حياتيءَ ۾ به سک ۽ سلامتيءَ سان گذارين ٿا ۽ مرڻ کان پوءِ جي زندگي ۾ به انهن لاءِ مهربانين جو بندوبست آهي.“

شاه لطيف زندگيءَ جي بي ثباتي ۽ بي مقصد زندگيءَ گذارڻ جي روش کان روڪيندي پنهنجي هڪ وائيءَ ۾ هيئن چوي ٿو:

وساريج مَ ويٺ، آهي جوينُ به ٿري ڏينھڙا

۱. لوڻيون سَھن لوڪَ جا، وھائِيءَ ٿيون ويٺ

۲. اُصل اُسارين جا، سَتي وِٿڙا سين

۳. جيڏيون! جي مان وسھو، نند مَ ھير ٿو نين

۴. راتڙيون جاڳن جي، سي آءُ ڪندڙي سين. (سُرمين ڪلياڻ)

”منهنجا هي نصيحت ڀريا گفتا نه وسار! جواني جا جوين ۽ البيلائي وارا ڏينهن ڪي ٿورڙائي آهن. جيڪي بي مقصد زندگيءَ جي پيچرن جا چڙواڳ راهي رهيا آهن سي عملي زندگيءَ جي وقت هٿان نڪري وڃڻ بعد هميشه لاءِ پيا جڳ جا طعنا سھن. اصل کان وٺي اهو دستور آهي ته جيڪي غافل ٿي نند ۾ ستل هوندا آهن تن جا سڄڻ ڪانئن جدا ٿي ويندا آهن. اي اديون! جيڪڏهن منهنجي غفلت سببان مون جيڪي پوڳيو آهي تنهن ڳالهه تي اعتبار ڪريو ته پنهنجين اکين کي نند تي نه هيرايو ۽ پنهنجي زندگيءَ جو هر لمحو ساري سنڀاري محبتي مايا سان انسان دوستيءَ ۾ گذاريو. آءُ پنهنجو سڄڻ ۽ سائين انهن کي ئي ڪنديس جيڪي راتيون جاڳي هوشمندي ۽ فڪرمنديءَ ۾ گذارين ٿا ۽ صبح جو روزانو پنهنجي پالڻهار سان الستي عشق ورجائي انساني ڀلاين جي وات تي هلي پون ٿا.“

عشق پاڻ مقصود ڪونهي پر ذريعو آهي:

اسان وٽ سنڌي ٻوليءَ ۾ محبت ۽ عشق ٻئي هم معنيٰ لفظ آهن پر عشق ۾ واڌاري معنويت آهي. پنهنجي مقصود سان عشق ذريعي اتصال ڪجي. شاه سائين وٽ ماڻهو جو مقصود الله تعاليٰ جي ذات آهي ۽ الله تعاليٰ جي هن مشيت ته مان زمين تي انسان کي خليفو بڻايان ٿو، سان هم آهنگ ٿي، ماڻهو ان جي رضا ۽ محبوبيت حاصل ڪري. هن زندگيءَ ۾ ان مقصود کي پائڻ جي ڪوشش ڪري. انهيءَ ڪري هيٺ ڪنهن به ماڻهوءَ کي ان حق ذات جي رضا ۽ محبوبيت جو مقصد حاصل ڪرڻو آهي ته هو پنهنجي ڌرتيءَ تي انسانن سان پنهنجي روين ۽ تعلق ۾ ان کي ذريعو بڻائي.

شاه وٽ خدا، انسان ۽ ڌرتي جو ٽڪندو آهي. جيڪڏهن انسان جي عمل ۽ روين ۾ انسان ۽ ڌرتي عشق کان خارج آهي ته ماڻهوءَ جي خدا سان عشق جي دعويٰ به قابل قبول ڪونهي. ڇو ته انسان دوستي خداپرستيءَ جو لازمي نتيجو آهي.

پٽائي چوي ٿو:

پاڻ ئي پسي پاڻ کي، پاڻ ئي محبوب،
پاڻ ئي خلقي خوب، پاڻ ئي طالب تن جو. (سُرڪلياڻ)

انهيءَ ڪري الله تعاليٰ انسان کي ڌرتيءَ مٿان پنهنجي رضا ۽ محبوبيت جا لقاءَ ۽ طريقا، جن جو محور خود انسان آهي، انساني حقن ۽ فرضن جي صورت ۾ پنهنجي موڪليل ڪتابن جي ذريعي ٻڌايا آهن. ايمان ۽ يقين وارو انسان پنهنجي سڀني سگهن سان، جن ۾ عشق سڀني کان مٿاهين سگهه آهي، آسماني هدايت جي انهن حڪمن ۽ ضابطن جي بجا آوري ڪري الله جي رضا سان سرفراز ٿئي ٿو. پر جيئن ته خدا کان وڌيڪ ٻي ڪا به شيءِ حسين ۽ مڪمل ناهي ان ڪري ڪنهن به ماڻهوءَ کي ٻي شيءِ مان اهو لطف حاصل نٿو ٿئي جيڪو عشق الاهيءَ مان حاصل ٿئي ٿو. انهيءَ ڪري ان کي ئي پنهنجو مقصود ٿو بڻائي.

خدا ڏي ماڻهوءَ جي جڏهن عشق جي نسبت ٿئي ٿي ته پوءِ خدا چوي ٿو ته ”مان ماڻهن سان انهن جي جانين ۽ مالن جو سودو ڪري ڇڏيو آهي ۽ ان جي بدلي ۾ انهن کي ابدي آرام، سلامتي ۽ راحتون عطا ڪندس.“ شاھ لطيف الاهي عاشقن کي پنهنجي ميخاني تي ان سودي نپاڻن جي جاڳا تلقين ٿو ڪري.

عشق نه آهي راند، نه ڪي ڪنس ڳيرو
جيءُ جُسي ۽ جان جي، ڀڄي جو هيڪاند،
سسي نيزي پاند، اڇل ته آده ٿئي. (سُرمين ڪلياڻ)

”عشق ڪا ٻاراڻي راند ناهي جو چوڪرا ان کي راند ڪري ڪيڏن. عشق ته اهو آهي جيڪو ساھ، بت ۽ جياپي جي يڪجائيءَ کي ٽوڙي ٿو. سو اي سڄا عاشق! جي اها منزل ماڻڻ ٿو گهرين ته پوءِ پنهنجي سر کي نيزي جي چوٽيءَ تي اڇلي چاڙهه ته سِر جو ۽ عشق جو حق ادا ٿئي.“

عشق ۾ جهد جا ڪوڙ زندگيءَ جو لڳاتار سفر آهي ۽ اتي به تڪليفون، ولوڙ ۽ قربانيون آهن. پر سڄا عاشق ڪهڙي به پنڌ تي پنهنجي وسڻون ڪو نه ٿا گهٽائين.

شاھ سائين سسئي کي چئي ٿو ته:

تون ڪيئن ڀاتو پاند، پلڻ ڀرديسين سين؟
مٽيون موڙهيئي سسئي، ڪيئي ڪوهيارو ڪانڌ،
رُلي ڀانئي راند، ٻانيڻ عشق ڀروچ جو. (سُرحسيني)

خداپرستي يا عشق الاهي، اهو ماڻهوءَ جي خير ۾ آهي. ماڻهوءَ جو روح ڇاڪاڻ ته الست بربڪم جي جواب ۾ قابو ابلڻ چئي چڪو آهي، انهيءَ ڪري انسان جي روح کي هر وقت ان سان اهو عهد نپاڻن جي لڄ پڄ آهي. ابن عربي چوي ٿو ته: ”هر بلند نور کي هيٺين نور تي غلبو ۽ اقتدار حاصل آهي ۽ هيٺيون نور مٿئين نور سان محبت رکي ٿو ۽ ان سان ملڻ جا جتن ڪري ٿو ۽ انهيءَ ڪشش ۽ رغبت سان هن جهان جو انتظامي وجود قائم آهي.“

اهڙي طرح هاڻي هيءَ ڳالهه فزڪس به چوي ٿي ته سڄي کائنات جو نظام
کشش ۽ چڪ Attraction and Repulsion تي ٻڌل آهي. يعني شيون
پنهنجي مدار جي چوڌاري ڦرن ٿيون. هي سيارا هي ڪهڪشائون هي کائنات
جو وصال منڊل سڀ کشش ۽ چڪ جي نظام سان هلي ٿو. جيڪڏهن ڪو به
سيارو يا ستارو انهيءَ کشش ۽ چڪ جي حدن کان ٻاهر نڪري وڃي ته سندس
وجود انهيءَ ڀل ۾ ختم ٿي ويندو.

عربي چوڻي ۾ انهيءَ ڳالهه کي ڪُل شَيْءٌ يَرْجِعُ اِلْ اَصْلِهِ چيو ويو آهي ۽
رومي انهيءَ لاءِ چوي ٿو ته ”سڄي کائنات انهيءَ ڪري ارتقا ڏي مائل آهي،
جو هو خدا ڏي عود ڪرڻ گهري ٿي.“

انساني تاريخ ۾ جاکوڙي ماڻهو پيغمبر، صديق، شهيد ۽ صالح انسان
انهيءَ درجي بنديءَ سان پنهنجي خدا ڏانهن رجوع ۾ اڳا رهيا آهن. صوفي
هجن ان عشق جو چوٽون درجو آهي پر چوٽي اڃا اڳتي آهي. رفعت اڃا اڳتي
آهي. صوفي هجن تلاش جو اهڙو ڏاڪو آهي. جنهن ۾ جلڻ آهي پچڻ ۽ پچرڻ
آهي. پر عشق جي رفعت ۽ چوٽي ته ليڇڻ ۽ لوچڻ ۾ آهي ۽ اهڙو ليڇڻ ۽ لوچڻ
جنهن جي انتها نه هجي. اهڙي تن ۾ تونس پرينءَ جي هجي جنهن جي هن دنيا
۾ ڪڏهن به پيان ۽ ڍاپان نه هجي، جنهن ۾ سمونڊ سڄو پي وڃجي تڏهن به
سرڪيائي محسوس نه ٿئي.

انسان سان عشق جي حقيقت:

الله تعاليٰ آدم کي پيدا ڪري ملائڪن ۽ جنن کي حڪم ڪيو ته کيس
سجدو ڪيو. جنهن به الله جي حڪم کي مڃيو ۽ آدم کي تعظيم جو سجدو
ڪيو انهيءَ الله جي رضا ۽ محبوبيت حاصل ڪئي ۽ جنهن اهو حڪم نه مڃيو
سو شيطان لعنتي بڻيو. اهو غائب ۾ جيڪو آدم کي سجدو ڪرايو ويو، هن
ڌرتيءَ تي انسان کي حاضر ۾ پنهنجي انسان دوستيءَ ۽ نيڪ عملين ذريعي
اهڙو سجدو ثابت ڪرڻو آهي. هتي به ماڻهو ڪامياب تڏهن ٿيندو جڏهن حڪم
۽ ضابطا پنهنجي خلقڻهار جا مڃيندو ۽ تعظيم انسان جي ڪندو. ماڻهن جو
احترام، ليکي لهڻي جي حق ادائي، غلطيءَ تي معافي ۽ پنهنجي چوڌاري يا
ذميواريءَ ۾ آيل ماڻهن جي حقن جي اداڻگي نڀاهيندو ته ماڻهو ڪامياب ٿيو. هن

ڌرتيءَ تي ماڻهوءَ جو اصل امتحان آهي ٿي اهو. خدا جا حڪم ۽ ضابطا مڃڻ، اهي هُن لاءِ حقوق الله آهن ۽ اها هُن جي خداپرستي آهي. ماڻهوءَ جي تعظيم ۽ حقن جي اداڻگي اها هُن لاءِ حقوق العباد آهي ۽ اها ماڻهوءَ جي انسان دوستي آهي. انسان دوستي عاشق جي خداپرستيءَ جو لازمي نتيجو آهي. هُن جي خدا کيس ايئن ڪرڻ لاءِ چيو آهي، ان کيس پنهنجي رضا ۽ محبوبيت جو اهو ذريعو ٻڌايو آهي، ان ڪري هو هر نفس ۾ ۽ هر انساني رشتي ۾، تعظيم ۽ حقن جي اداڻگيءَ سان الله جي رضا ۽ محبوبيت کي تلاشي ٿو.

پنهنجي اولاد جي پرورش ۽ پالنا ۾ پنهنجون ذميواريون بيحد انس، خوبي ۽ حسن سان نڀائي ٿو، اهو هُن جو اولاد سان عشق آهي. پنهنجي گهرواريءَ جي حقن جي اداڻگي ڪري ان سان انس ۽ الفت جو نڀاءُ ڪري ۽ ان کي برابر جو پارٽنر بڻائي سٺي خاندان جي تشڪيل ڪري ماڻهو پنهنجو عشق اظهاري ته ان ۾ عظمت آهي. پنهنجي استاد ۽ رهبر سان نسبت جوڙي ٿو ۽ پنهنجي ابي امان جي بيحد عقيدت ۽ پاڻهه سان خدمت ڪري ٿو، اهو هُن جو استاد ۽ ابي امان سان عشق آهي. پنهنجي عزيزن ۽ پاڙيوارن جي حق اداڻي ڪري ٿو، پنهنجي شاگردن کي تعليم ۽ تربيت ذريعي هڪ ذميوار انسان بڻائي ٿو، پنهنجي ڌرتيءَ واسين کي استحصال ۽ ظلم جي نظام مان ڪڍڻ لاءِ جهد ۽ جاکوڙ ڪري ٿو ۽ سڄي انسانيت لاءِ چڱاين جو آڻڪو ۽ عملي اظهار رکي ٿو ته اهي سڀ ڳالهيون انسان سان سندس محبت ۽ عشق جو عملي اظهار آهن. انهن عملي طريقن کانسواءِ عشق جي ٻي ڪا به مجرد شڪل پاڻ سان به نڳي آهي ۽ انسانن سان به دوکو آهي.

مڪمل وابستگي ۽ ڪميٽمنٽ سان عشق جي هن منزل ۽ مقام کي پائڻ لاءِ وحدانيت پرستي هر حال ۾ ماڻهوءَ جي سگهه آهي، انهيءَ ڪري شاهه لطيف وحدانيت پرستيءَ کي پنهنجي فڪر ۾ بنيادي جڳهه ڏني آهي. ان کي زندگيءَ جو بنياد بڻايو آهي. شاهه لطيف سُر ڪلياڻ داستان پهرين ۾ وحدانيت جي بيتن ۽ وارين کي اجهو هيئن بيان ڪري ٿو:

أَوَّلُ اللَّهِ عَلِيمٌ، أَعْلَى عَالَمٍ جَوْذِي
قَادِرٌ پَنهنجي قُدَرَتِ سِينِ قَائِمٌ آهَ قَدِيمُ
وَالِيٌ وَاحِدٌ وَحْدَهُ رَازِقُ رَبُّ رَحِيمُ
سو ساراهِ سچو ڏٺي، چئي حَمْدَ حَكِيمُ
ڪري پاڻ ڪَرِيمُ، جوڙئون جوڙ جِهَانِ جِي.

سڀ کان اول الله جو نالو، جيڪو حمد ۽ تعريف جو لائق آهي. جيڪو سدا ڄاڻڻهار، مڙني کان مٿانهون ۽ سڄي جڳ جهان جو مالڪ آهي. اهو هر شيءِ تي قدرت رکندڙ قادر آهي، جيڪو پاڻ پنهنجي قدرت ۽ طاقت سان از لئون محڪم ۽ موجود آهي. اهو اڪيلو ئي ڪائنات جا ضابطا ۽ قانون جوڙيندڙ والي ۽ ڪارساز آهي. هڪ ئي هڪ هر شيءِ کي روزي رسائيندڙ درجي به درجي پالڻهاري عطا ڪندڙ ۽ سدا ٻاجهارو آهي. جيڪو ايڏي قدرت ۽ مهربانيءَ واري ذات آهي. تون انهي سچي ڏٺي، سدا حڪمت جي سائينءَ جي تعريف ڪري سندس ٻانهپ ۾ اچ ۽ ان جا ضابطا قبول ڪر. انهيءَ سدا نوازيندڙ سائينءَ، پنهنجي قدرت سان جهان جي اهڙي سهڻي جوڙ ٺاهي آهي جو ڪائنات جو هيڏو نرالو نظام خوبيءَ سان هلي رهيو آهي. انهيءَ ڪري تنهنجي زندگي ۾ به ان جا جوڙيل ضابطا اچي ويا ته ان ۾ به اها ترتيب ۽ خوبي پيدا ٿيندي.

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، اِيءُ وَهَائِجِ وَيءُ
ڪُتِينِ جِي هَارِائِيين، هِنْدُ تَنهنجو هيءُ
پاڻان چونڊءِ پِيءُ، پيري جامُ جَنَتِ جو.

الله تعاليٰ هڪ آهي، ٻيو ڪو به قدرت، حاڪميت ۽ ڪارسازيءَ ۾ ساڻس شريڪ ڪونهي. تون اهو توحيد، حق، يقين ۽ ايمان وارو حقيقي وڪر ۽ خزانو حاصل ڪج. ان واٽ تي هلندين ته نفعو ۽ نه هلندين ته نقصان، اهو سڀ هن جهان ۾ ئي طئي ٿيو آهي. جي توه توحيد ۽ الله جي هيڪڙائي تي ايمان ۽ يقين رکيو ۽ ان جي ٻڌايل ضابطن واري زندگي گذاري ته توکي ايندڙ زندگي ۾ ان جو ئي صلو

ملندو. اتي تنهنجا استقبالي الله تعاليٰ جي طرفان توکي سڏي جنت جي پاڪ شريت جو پيالو ڀري پيئڻ لاءِ چوندا.

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ هِيَ هِيكَرَائِيءَ حَقُّ
بَيَّائِيءَ كِي پَڪُ، جَنِّ وَدَوَسِي وَرَسِيَا.

الله تعاليٰ هڪ آهي ۽ ڪوبه قدرت ۽ ڪارسازي ۽ ۾ ساڻس شريڪ ڪونهي. توحيد جي عقيدو جو حق ئي اهو آهي ته ان جي هيڪرائي مڃجي. جيڪي ”دوئيءَ“ کي چنڊڙي پيا ۽ انهن ٻين مان هدايت ۽ پلائيءَ جو ويساهه رکيو ۽ شرڪ اختيار ڪيو سي حق ۽ پلائي واري وات کان پليا ۽ گمراه ٿيا. هاڻي جيڪو حق ۽ پلائيءَ واري خدائي راهه کان پٽڪيو، ان لاءِ ٻيو ڪوبه هادي ڪونه بڻبو جيڪو ان کي پٽڪڻ کان بچائي سگهي.

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، بُدَّءَ نَـ ٻوڙا
ڪِ تَوڪَنِينَ نَ سُّءَا، گَهَتَ اَنَدَرِ گهوڙا
ڳاڙيندين ڳوڙها، جِتِ شَاهِدَ ٿيندَءَ سامُهَان.

الله تعاليٰ هڪ آهي، ٻيو ڪوبه قدرت ۽ ڪارسازي ۽ ۾ ساڻس شريڪ ڪونهي. اي ٻوڙا، اهو توحيد ۽ حق وارو آواز تو نه ٻڌو جيڪو هزارين سالن کان لکين پيغمبرن ۽ سڌارڪن انسانيت کي ڏنو. يا تو پنهنجي اندر ۾ پنهنجي ضمير ۽ قلب جا قابو ٻلي وارا جا آواز نه ٻڌا يا؟! انحراف تي اڀاريندڙ پنهنجي نفساني خواهشن جي واڃڻ کي نه سمجهيو. تون ڀلي هتي خدا جي آواز ۽ ضمير جي خلش کي نظر انداز ڪري انحراف واري وات وٽ، پر هي ياد رک ته حساب ڪتاب واري ڏينهن جڏهن پڪا شاهد تنهنجي عملن جو رڪارڊ کڻي روبرو ٿيندا تڏهن انحراف ۽ نافرمانِي وارن ڪمن تي گهڻو رڻندين ۽ بچتا ٿيندين.

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، جَان تَوَجَّعَيْنِ اِيئنَ
مَجُّ مُحَمَّدُ كَارِٽِي، نِرَتُون مَنجھان نِينھن
تان تُون ويئو كيئن، نائين سِرُ پَنَن كِي.

جڏهن تون ”وحدہ لا شريڪ لہ“ چئي شهادت جو کلمو ٿو پڙهين ۽ الله تعاليٰ کي پنهنجو رب ۽ مالڪ مڃي ان جي وحدانيت جو اقرار ٿو ڪرين تہ پوءِ مثالي رهبر محمد ﷺ کي نينھن جو ناتو لڳائي، دلئون دلبر مڃي ان کي پنهنجو رهبر، رهنما ۽ پرڄھلو ڪري مڃ. محسنِ انسانيت جي اهڙي مثالي رهبري ۽ رهنمائي جي هوندي تون ڪيئن وڃي ٿو ٻين جي رهبرين آڏو پنهنجو مٿو ٽيڪين. انسانيت جا اعليٰ اصول ۽ اعليٰ قدر ان ذات کان وڌيڪ توکي ٻئي جي درئون ڪونہ ملندا.

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، جَدَّھن چيو جَن
تَن مِجيو مُحَمَّدَ كَارِٽِي، هِي جان ساڻُ هِنِينِ
تَدَّھن مَنجھان تَن، اَوَتَرُ ڪونہ اولئو.

جن ماڻھن جڏهن ”وحدہ لا شريڪ لہ“ چئي، پوري يقين سان الله جي وحدانيت تي ايمان آندو. تن وڏي خوشي ۽ دل جان سان محمد ﷺ کي پنهنجو رهبر ۽ رهنما ڪري قبوليو. تڏهن اهڙي پڪي يقين سان اسوه محمدي پٽاندڙ وحدانيت واري عملي زندگي گذارڻ وارن انسانن مان ڪوبه بي راهه ٿي ڪونہ ڀليو ۽ سڀ ڪو سلامتي واري منزل مقصود تي پهتو.

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، جَن اَتو سِين اِيْمَان
تَن مِجيو مُحَمَّدَ كَارِٽِي، قَلْبَ ساڻُ لِسَانُ
اَوَّ فائِقُ ۾ر فرمان، اَوَتَرُ ڪَنه نہ اولئڪا.

جن ماڻھن ”وحدہ لا شريڪ لہ“ چئي الله جي وحدانيت جو سچو اقرار

ڪيو. تن دل ۽ زبان يعني پنهنجي قول ۽ عمل پنهي سان، محمد (ﷺ) کي پڻ رهبر ۽ رهنما ڪري مڃيو. اهي پنهنجي اعليٰ فڪر ۽ عملي زندگيءَ واري الاهي فرمانبرداريءَ ۾ ٻين کان وڌيڪ مٿاهان آهن ۽ انهيءَ ڪري اهي زندگيءَ جي سفر ۾ پتڪن کان ايئن بچي وڃن ٿا جيئن ڄاڻو ناکٽا پنهنجي ٻيڙي سان ڪنهن اٿانگي تڙ ڏانهن ٿيلهجن کان بچي ويندا آهن.

اَوْتَرُ ڪَنه نِه اَوِلُئَا، سُوْتَرُ وِئَا سَالِمَ
هِيڪان ئِي هِيڪُ تِئَا، اَحَدُ سِيَن عَالِمَ
بِي بَها بِاَلَمَ اَگِي ڪِئَا اَڳَهيَن.

اهي ڪنهن خطري واري اٿانگي جاءِ ڏانهن ٿيلهجي ڪين ويا پر سٺين راهه تي هلڻ وارا منزل مقصود تي سلامتيءَ سان پهتا. اهي توحيد واري ايمان، عرفان ۽ ساجه سان هر قسم جي ذهني نفسي ۽ سماجي غلامين کان آزاد ٿيا ۽ خود رخي زندگي ڇڏي خدا رخي زندگيءَ ۾ هڪان هڪ ٿيا يعني موحد انسان بڻيا. اهڙي خود حوالگيءَ جي ڪري خلقتهار وٽ انهن بي بها ڀلارن انسانن لاءِ ازلئون آسانيون لکيل آهن. اهي خدا جي عطا ڪيل ضابطن واري فطري زندگي هيٺ هي زندگي به سک ۽ سلامتيءَ سان گذارين ٿا ۽ مرڻ کان پوءِ جي زندگي ۾ به انهن لاءِ مهربانين جو بندوبست آهي.

اَگِي ڪِئَا اَڳَهيَن نِسور وِئِي نُسورُ
لَاخَوْفَ عَلَيْهِمُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ، سَچَن ڪونهي سُورُ
مُولِي ڪِئُو مامورُ، اَنگُ اَزَلُ ۾ اُن جو.

انهن خود حوالگيءَ ۽ فرمانبرداري ڪندڙ شخصن لاءِ ازلئون آسانيون جو روشن ۽ سگهارو نظام جڙيل آهي. اهڙن سچن انسانن کي خوف خطري ۽ ڳڻتین ڳارائڻ ۽ اهنج ايذاءَ واري زندگيءَ بجاءِ سلامتيءَ جي زندگي ملي ٿي. ازل کان ئي ڏئي تعاليٰ اهڙا نوس ضابطا ۽ قانون جوڙي مامور ڪري ڇڏيا آهن

جو نيڪوڪارن ۽ ڀلايون ڪندڙن کي ڀلاين جو پورو پورو بدلو ملي.

وَحْدَهُ جِي وَدِئَا، 'اَللّٰهُ' اَدَڪَآ
 "مُحَمَّدُ رَسُوْلُ اللّٰهِ" چئِي، مُسْلِمَانِ تِئَا
 عاشق، عبد اللطيف چئِي، اِنُهِن پَه پِئَا
 جِيلاهَ دُئيءَ دُئَا، تِي وِئَا وَحْدَتَ گِڏجِي.

هڪ الله جي رضا ۽ طلب جن کي گهاٽل ڪري ڇڏيو ۽ جيڪي رڳو هڪ الله جي پڇار ۽ ان جي رضا جي حاصلات واري جستجوءَ ۾ ڪٺل رهيا، سي محمد ﷺ کي مثالي نمونو ۽ رهبر بڻائي حقيقي معنيٰ ۾ مسلمان ٿيا. اهي سڃا عاشق عبد اللطيف ٿو چوي ته انهيءَ عبدیت ۽ اطاعت واري گس تي رهيا. سندن تلاش ۽ تڙپ جي نتيجي ۾ الله کين چاهيو، چونڊيو ۽ آجاريو، ته هو الله جي صفتن کي اپنائي وحدت ۾ رائجي هڪ ٿي ويا! انهن الله جي منشا کي پورو ڪيو ۽ پنهنجي عبدیت ۾ الله کان راضي رهيا ۽ الله وري پنهنجي عطا ۽ رضا ۾ انهن کان راضي رهيو.

وَحْدَهُ جِي وَدِئَا، ڪَآ 'اَللّٰهُ' اَدَڪَآ
 سِي دَڙ پِسي سَدَءَ ڪَنهَ اِيَاگِي نَه ٿِي.

هڪ الله جي رضا ۽ طلب جن کي گهاٽل ڪري ڇڏيو سي بس هڪ الله جي پڇار ۽ ان جي رضا جي حاصلات واري جستجوءَ ۾ ڪٺل رهيا. سندن اهڙي ديوانگيءَ واري 'حال' ۽ 'منزل' کي ڏسڻ پسن کان پوءِ، اهو ڪو بي نصيب ئي هوندو جنهن کي اهڙي 'حال' ۽ 'منزل' کي پهچڻ جي سڪ ۽ سڌ نه ٿيندي!

”وَحْدَهُ جِي وَدِئَا، ”إِلَّا اللّٰهُ“ سِينِ اوريِنِ
هِنْدُونِ حَقِيقَتَ گِڏِئُو، طَرِيقَتَ توريِنِ
مَعْرِفَتَ جِي ماڻِ سِينِ دَسِ اَنڊَرِ ڏوريِنِ
ڪُلَهَنُئُونِ ڪوريِنِ، عاشِقَ عبدِاللطيفِ چڻِي.

هڪ الله جي رضا جي ديوانگيءَ جن کي گهاٽل ڪري ڇڏيو، سي دل جي پوري حضور سان خدا رخي زندگي جيئن ٿا. اهي وڏي خوشيءَ سان دل لائي حق واري حقيقت اختيار ڪن ٿا. پنهنجي پوري شعور سان توري تڪي طريقا هلن ٿا. هو معرفت جو خود خدا جو ٻڌايل شعور حاصل ڪن ٿا ۽ ان شعور سان پنهنجي اوسر ۽ انساني ترقيءَ جي درجن کي پنهنجي عملي زندگيءَ سان ڳولين ٿا. عبداللطيف چوي ٿو ته انهن جي عشق ۽ ديوانگيءَ جي حد اها آهي جو ان وات تي جهڊ ۽ قربانيءَ ۾ پنهنجو سر ڪلهنئون کائي ٿا ڏين، يعني وڏي ۾ وڏي قرباني ڏيڻ کان نٿا ڪيڀائين.

سِرِ دُونِديانِ ڏڙ نه لَهان، ڏڙ دُونِديانِ سِرُ نانِه
هَت، ڪَرايُون، اَگريُون، وِيا ڪِڇِي ڪانِه
وَحَدَتَ جِي وَهانِه، جِي وِئَا سِي وَدِئَا.

سندن جدوجهد ۽ پاڻ کي قربان ڪرڻ جي حالت اها آهي جو بظاهر سر سلامت اٿن پر پنهنجي وجود/ڌڙ جون آسائشون تياڳي ڇڏيون اٿن. ذاتي زندگي جا عيش قربان ڪري ڇڏيا اٿن. هو اهڙي حالت ۾ ٿا گذارين جو کين پنهنجي وجود يا عضون جي سالميت جو ڪو فڪر يا احساس ڪونهي. هو انهن کان بي خبر آهن. پوءِ هت، ڪرايون، اڱريون ۽ وجود جي ٻين حصن جو الڪو به انهن لاءِ ڪا حيثيت ڪو نه ٿو رکي. جيڪي وحدت جي رنگ سان رنگجي وصال حاصل ڪري ان مرتبي کي رسن ٿا تن جي قربانيءَ جي ڇا ڳالهه ڪجي!

تون چڱو الله هيڪڙو، وائي بي وسار
تن ۾ تند تنوار، سدا سڀيرين جي.

تون پڪي ايمان ۽ عقيدتي سان کلي زبان سان اهوئي اقرار ڪر ته الله هڪ آهي. پوءِ ٻين جي ڪار سازي ۽ چوڻڪاري جي عقيدتي کي دل ۾ نه آڻ. تنهنجي ساهه پساهه ۾، هر سوچ ۾، ۽ تنهنجي هر عمل ۾ سدائين ان پالڻهار جا مقرر ڪيل ضابطا مدنظر هئڻ گهرجن. هميشه ان جي تند تنوار هجي. ان جي پچار هجي ۽ ان جي مخلوق سان پلاين جي عملي زندگي هجي.

تون چڱو الله هيڪڙو، بي وارج م وائي
جيڪا مڪي سڄڻين سڄڻ تون سائي
اوڙڪ اهائي، گولي لهج ڳالهڙي.

تون پڪي ايمان ۽ عقيدتي طور کلي زبان سان اهوئي اقرار ڪر ته: ”الله هڪ آهي“، ان عقيدتي کان سواءِ ٻي ڪابه ڳالهه زبان تي نه آڻج. تون اهائي ڳالهه سڪي ياد ڪج جيڪا مخلوق جي سڀ کان وڏي خير خواهه الله تعاليٰ اسان لاءِ هدايت جو پروانو ڪري موڪلي آهي. تون ان هدايت ذريعي پنهنجي ايمان، علم ۽ فڪر کي وحدانيت وارو بڻاءِ ۽ پوءِ انهيءَ وحدانيت واري حقيقت کي پنهنجي زندگيءَ جي عملن ۾ رهنما طور پروڙي وٺ.

تون چڱو الله هيڪڙو، بي وائي وساري ڇڏ
تن هنيين سين گڏ، سڄڻ ساهه پساهه ۾.

تون پڪي ايمان ۽ عقيدتي طور کلي زبان سان اهوئي اقرار ڪر ته ”الله هڪ آهي“، ٻيو ڪو به غير خيال ۽ عقيدو دل تي نه آڻ. ايمان ۽ اطاعت جي جيڪا ڳالهه تنهنجي قلب مڃي آهي، سڄڻ جي ان ڳالهه کي حياتيءَ جي هر

لحظي ۾ پنهنجي ساهه پساهه هر سوچ ۽ هر عمل ۾ ظاهر ڪر. تان جو تنهنجي قول ۽ فعل ۾ ڪوبه تضاد نرهي.

وَحَدَاتَانِ كَثَرَتِ تِي، كَثَرَتْ وَحَدَاتُ كُلِّ
حَقِّ حَقِيقِي هِيڪڙو، ٻولي ٻي ۽ مَرِيْلُ
هُو هُلاچو هُلُ، بِاللّهِ سَنَدُو سَهڻِين.

ڪائنات ۾ ان اڪيلي ذات مان ئي هي گهڻائي ٿي آهي پر اها ”هڪڙائي“ توڙي ”گهڻائي“ يعني جهان جو جملي جنسار اصل وجود جي لحاظ سان ساڳي هڪ حقيقت آهي. انهيءَ حقيقت کانسواءِ ٻيون جيڪي به ڳالهيون ۽ نظريا آهن، سي پلائيندڙ آهن. سڄي ڪل ڪائنات ۾ هر قسم جو چوڀول، صدا ۽ پڙلاءِ، الله جو قسم ته، انهيءَ حقيقي محبوب جي خلقتياريءَ جو شاهڪار آهي.

پاڻهين جَل جَلالُه، پاڻهين جان جَمالُ
پاڻهين صُورت پرينءَ جي، پاڻهين حُسنُ ڪَمالُ
پاڻهين پيرُ مُريدُ ٿئي، پاڻهين پاڻُ خيالُ
سڀُ سڀوئي حالُ، مَنجھان ئي معلومُ ٿيي.

سمجهاڻي: ان وحدت مان ڪثرت يعني اڪيلي ذات مان گهڻائي جا رنگ ڏسو جو الله جو جيڏو پاڻ پنهنجو شان شوڪت ۽ جلال آهي تيڏو پاڻ ئي پنهنجي خليفي انسان کي جمال عطا ڪيو اٿائين ۽ سندس وجود کي سورو سونهن سان احسن تقويم ڪري بڻايو اٿائين. ان ۾ روح ڦوڪي پاڻ ئي پرينءَ جي صورت ڏئي، ڪمال جو حسن عطا ڪيو اٿائين. ان کي خيال ۽ آزاد راءِ جي چونڊ جو پاڻ ئي اهڙو حق ڏنو اٿائين جو ماڻهو ڪٿي پاڻ ئي رهبري ڪندڙ پير ته ڪٿي وري پاڻ ئي پوئلڳي ڪندڙ مُريد بڻجي ٿو. اهو سڄو حال ۽ ان جي حقيقت، انسان کي پنهنجي نرالي تخليق ۽

تلخيڪ جي مقصدن تي غور ۽ فڪر ڪرڻ مان ئي حاصل ٿيندي.

پاڻهين پسي پاڻ کي، پاڻهين ئي محبوبُ
پاڻهين خلقي خوب، پاڻهين طالبُ تنه جو.

هو انسان جي تخليق ۾ پنهنجي پرتوي (صفتن) کي پسي ٿو ۽ پاڻ ئي پنهنجي قوڪيل روح سان سرجايل ان شاهڪار تخليق کي محبوب بڻائي ٿو. هن پاڻ ئي پنهنجي صفتن سان انسان کي خوب ۽ نرالو خلقي پاڻ ئي ان جي اعليٰ عبديت کي پنهنجي رضا ۽ پسنديدگي بڻايو آهي.

عاشقُ چئڻ مَر اُن کي، مَر ڪين چئڻ مَعْشوقُ
خالقُ چئڻ مَر خامَر تون، مَر ڪين چئڻ مَخْلُوقُ
سَلِجَ تَنه سُلُوكُ، جو ناقصِيانِ نِگَڙو.

عارف الاهي عشق جو اولڙو يا عڪس آهي. انهن عارفن کي فقط عاشق ۽ معشوق نه سمجه ۽ نه وري انهن کي خالق ۽ مخلوق جي نسبت سان ياد ڪر. هي معرفت وارو راز ۽ خدا جي صفتن جو شعور فقط انهيءَ سان بيان ڪج، جيڪو ناقصي، اڻ ڄاڻائي ۽ بي خبري واري حالت مان نڪري ٻاهر ٿيو هجي ۽ الله ۽ سندس عبد جي تعلق ۾ ڪمال معرفت واري درجي کي رسيو هجي.

’اَحَدُ‘، ’اَحْمَدُ‘ پاڻ ۾، وچان ’مِيم‘، فَرَقُ
تِنّا مُسْتَغَرِّقُ، عَالِمِ اِنْهِيْن ڳالھ ۾.

(الله ۽ انسان) ”اَحد“ ۽ ”اَحمد“ جي ان تعلق ۾ فرق فقط ”مَر“ جو آهي. سڀ پڙهيا لکيا ۽ داناءُ انسان انهيءَ فرق واري هن نازڪ نُڪتي کي سمجهڻ ۾ غرق ۽ آتا آهن ته انسان پنهنجي خلقتهار سان ڪيڏو ويجهو ۽ قريب آهي، جنهن

ماڻهوءَ خدا جي صفتن کي اپنائڻ ان جي رنگ ۾ رنگجي انسان دوستيءَ جي ريت کي ٻاهيو سو پنهنجي منزل مقصود کي پهتو.

شاهه جا شارح مٿين ٻن بيتن کي حقيقت محمدي جي سڃاڻڻي به ورائن ٿا. ان تشريح موجب پوئين بيت ۾ ٻي سٽ جو مطلب ٿيندو ته ”تون حقيقت محمديءَ جي هن نڪتي کي ڄاڻي وٺ ته ان عظيم انسان جي ڪري انسانيت جو ڪيڏو وڏو درجو آهي.“ اهڙي طرح مٿئين بيت ۾ ”احد“ ۽ ”احمد“ جي نسبت حقيقت محمدي ڏانهن چڪيل آهي ته پوءِ دنيا ۾ خدا پرستيءَ جو حصول پيغمبر جي اطاعت سان وابسته آهي. يعني جيڪو پيغمبر جي ٻڌايل طريقن تي هليو ته ان خدا جي رضا حاصل ڪري ورتي.

أَحَدَانِ أَكْبَرِ جَاهُئِي، سُوْدِي سَا صِفَتَ
اَپَرِ اِشَارَتَ، پَر سِدَنَ ڪِي سُوْتَرِي.

”ذات حق“ جون جيڪي به صفتون آهن سي سڀ ازلئون برحق ”ذات حق“ ۾ ”ذاتي طور“ سمايل هيون. يعني ”ذات حق“ کان ”جملي صفتون“ جدا نه هيون. عام لاءِ اها هڪ ڳوڙهي ڳجهارت آهي پر ذات حق جي صفتن جو رنگ اپنائيندڙ صحيح عقيدتي ۽ سليم فڪر وارن سالڪن لاءِ اها خدا پرستي ۽ ان جي لازمي نتيجي طور انسان دوستي جي نسبت سمجهڻ ۾ سولي آهي.

’صِفَتَ‘ سَنَگُ ’أَحَدَ‘ سِين، أَحَدُ صِفَتَ‘ رِي نَاهِ
’أُو‘ اُن هِي تُون آه، پَر ٻِيءَ ٻِيَاڻِي ٿِيَا.

خدائي صفتن جو اصل ڳانڍاپو ته احد سان آهي پر احد چاهي پيو ته مڻهنجي صفتن جو انسان جي ذريعي ظهور ٿئي. اهي صفتون جيڪي تون ڏسين ٿو، اهي انهيءَ ذات حق منجهان ئي آهن پر اهي صفتون توکي انسان اندر ٻيءَ حالت ۾ محدود درجي تي ۽ هڪ پٽي کان الڳ نظر اچن ٿيون.

‘هُوَ’ پڻ آهي ‘هِنَ’ سِين، ‘هِيءُ’ نه ‘هُنَّانَ’ ڌار
الانسانُ سِرِي وَاَنَّا سِرُهُ، پَرُوڙَج پِچارَ
ڪَندا وِثا تَنَوارَ، عَالِمَ عَارِفِ اِهڙِي.

هن ڪائنات جي ظاهري حقيقت جيڪا نظر اچي ٿي اها ”ذات حق“ يا ”وجود حقيقي“ سان لاڳاپيل ۽ قائم آهي. ظاهري وجود يا حقيقتون جيڪي نظر اچن ٿيون اهي به ”هُنَ“ يعني ذات حقيقي جي وجود کان الڳ نه آهن. ”انسان منهنجو ڳجهه آهي ۽ آئون انسان جو راز آهيان“ ۾ اهوئي فڪر سمايل آهي. صحيح علم ۽ فڪر وارا توڙي معرفت جا صاحب به اهائي ڳالهه ڪندا ويا آهن.

سُڃاڻِي تہ صُورَتَ رِي، ‘صُورَتَ’ هَڏِ مَر سَوجِھِ
تِيءُ ٻاراڻِي ٻُوجِھِ، وِجائي وُجُودَ کِي.

الله جي ذات، ايئن ڪنهن به شڪل صورت سان سڃاڻڻ کان مٿي آهي. ان کي ايئن صورت ۽ جسماني شڪل سان معلوم ڪرڻ جي بيهه ڪوشش نه ڪر. ان ذات کي سولي ٻاراڻي سمجهه سان به سمجهي ويندين جڏهن تون پنهنجي وجود کي وڃائي ان جي صفتن واري رنگ ۾ پاڻ رڳيندين. جيستائين تون ان جون صفتون ۽ اخلاق نه اپنائيندين، تون ان کي پاڻي نه سگهندين.

صُورَتَ سَوجِھِ مَر تَنَہ جِي، ڄاڻِي ٻُجِھِيَن جَو
اِيءُ سُخُنُ آهي سَو، جَو مُنَہ مُقَابِلِ نہ ٿِيِي.

ان الله جي ذات ايئن دليلن ۽ صورت سان سڃاڻڻ جو ويچار ۽ پچار نه ڪر. جيڪڏهن تون پنهنجي وجود جي نرالي تخليق ۽ وجود کان ٻاهر چوڌاري ڪائنات ۾ ان جي نشانين ذريعي يقين جي روشنيءَ کي ڏسين ۽ پسين تون ته اهوئي الله چي

ذات جو سڀ کان وڏو دليل آهي. هيءُ ته اهڙو سخن آهي جو آمهون سامهون جي دليل بازين ذريعي ان کي نبيري نٿو سگهجي.

ڪاري رات، اچو ڏينه اِيءُ صَفَتان نُوْرُ
جتي پرينءُ حُضُورُ، اتي رَنگُ نه رُوپُ ڪو.

رات ”ڪاري“ آهي ۽ ڏينهن ”اچو“ آهي: هن دنيا اندر انهيءَ ڦير گهير ۽ شين جي ضدن ۾ به ان جون صفتون ۽ قانون محرڪ آهن جنهن سان ڪائنات جو چرخو هلي ٿو. پر جتي پرين پاڻ حاضر آهي اتي ته سدائين سهائي آهي، اتي رات جي ڪاراڻ ۽ ڏينهن جي اڃاڻ جو ڪو سنڌو ٿي ڪونهي.

سو ’هيءُ‘ سو ’هُو‘ سو ’اَجَلُ‘ سو ’اَللهُ‘
سو ’پرين‘ سو ’پَساهُ‘ سو ’ويري‘ سو ’واهڙو‘.

هيءُ شيءِ يا خود پاڻ بندو، توڙي هوشيءِ يا خود پاڻ ڌڻي ۽ ان جي جوڙيل تقدير سڀ حقيقت ۾ هڪ ذات جو ئي اظهار آهن. ماڻهو جي ساهه پَساهه ۾ به ساڳيو پرين موجود آهي. برائيءَ جي نتيجي جو بدلو چڪائيندڙ ويري به اهو ئي آهي ۽ نيڪين جي جزا ڏيندڙ واهڙو به اهو ئي آهي.

ڪوڙين ڪا يا ٿون تنهنجيون، لڪڻ لڪ هزار
جيءُ سَپِڪَنهَ جيءُ سِين، دَرَسَنُ ڌارو ڌار
پَرِيمِ تنهنجا پار، ڪِهڙا چٽي ڪيئن چُٽان.

اي منهنجا ڌڻي! تنهنجي قدرت جون ڪروڙين صورتون ۽ تنهنجي خالقيت، مصوري، ڪاريگري ۽ صفتن جا رنگ لڪ هزار - ساهه هر ڪنهن جو ساڳيو ئي آهي پر صورت هر هڪ جي جدا جدا آهي. اي منهنجا محبوب سائين، تنهنجا نشان

۽ پار پتا ايترا ته گهڻا ۽ انيڪ آهن جو انهن مان آئون ڪهڙا چوندي ۽ انهن کي ڪيئن بيان ڪريان.

پڙاڏو سو ’سڏ‘، وَرُ وائيءَ جو جي لهين
هئا اڳهين گڏ، بُڌڻ ۾ پڙتئا.

هي جيڪو ”پڙاڏو“ آهي سو ئي ”سڏ“ آهي. پڙاڏو اصل سڏ جي موت آهي پر جيڪڏهن تون ان اصل آواز جي حقيقت کي پروڙي سگهين. حقيقت ۾ اهو اصل آواز يا سڏ ۽ ان جو پڙاڏو ٻئي هڪ هئا پر رڳو سڻڻ ۾ وڃي پوڻ سببان اهي ٻڌڻ ۾ پڙتائون.

ايڪُ قَصْرُ دَر لَڪَ، ڪوڙپين ڪڙس ڪڙڪيون
جاڏي ڪريان پَرَڪَ، تاڏي صاحبُ سامهون.

هيءُ جهان هڪ ئي محلات وانگر آهي جنهن کي ڪيئي دروازا ۽ دريون آهن. فطرت جو هر ذرو نرالو دروازو ۽ دري کوليو بيٺو آهي. ان ۾ جيڏانهن به پرڪ ۽ نظر ڪريان ٿو ته ان ئي خلقڻهار جي ذات جو حسن، جلوو ۽ جمال نظر اچي ٿو جنهن ۾ صاحب پنهنجي سونهن پاڻ پسائي ٿو.

جَن کي جِئائين، پَرين پاڻ پَسائِئو
تَن کي تِئائين، لِپا پائِئُ آئيا.

جن کي محبوب خلقڻهار پنهنجي ڪنهن به خلقڻهاري ۽ ڪارسازيءَ سان فطرت جي حسن ذريعي جلوو ڏيکاريو يا انساني نفعي بخشيءَ وارن جي ڪمن ذريعي پنهنجي رضا ۽ اطمينان جي مايا عطا ڪئي، تن کي ان وات تي هلندي پرين پسڻ جي آرزو اڃا به وڌندي وئي ۽ انهن جو اشتياق اڃان به وڌندو رهيو.

سَيِّڪَنهين ڏانهَ سامُھون، ڪو ھنڌُ خالي ناهِ
اُحدان جي آرڳ ٿئا، سي ڪانھرَ ڪِبا ڪانهِ
مُحِبُ مُنْجِهين مَن مانہ، مُون اُجائندي اُجھئو.

هو سڀني جو سائين هر شيءِ جي آڏو موجود آهي. هن جي رضا جا اسباب به چوڦير آهن ۽ ڪو هنڌ خالي ڪونهي. جيڪي ان اڪيلي ڪارساز جي عبادت ۽ رضا کان محروم ۽ الڳ ٿيا ۽ ان جي رضا کان ويسلا بڻجي انساني ذميوارين نباھڻ کان پٺيرا رهيا سي نڪما ڪهڙي ڪم جا. منهنجو محبوب منهنجي پنهنجي ئي من ۾ انسانيت لاءِ جيئن جي آدرشن سان موجود آهي، پر آءٌ ان پاسئون غفلت ۽ اڻڄاڻائيءَ سببان سندس ڳولا ۾ ٻاهر پئي پئڪيس.

سَيِّڪَنهين ڏانهَ سامُھون، ڪو ھنڌُ خالي ناہ
ڪُچڻُ ڪڍي لاهِ، پاھتُ ئي پرينَ سِين.

هو سڀني جو سائين هر شيءِ آڏو موجود آهي. هن جي رضا جا اسباب به انسان دوستيءَ جي شڪل ۾ چوڦير آهن ۽ ڪو به هنڌ خالي ڪونهي. ان جي رضا لاءِ ان جي پڌايل ضابطن کي اکين تي رک ۽ ڪڇڻ پڇڻ واري وائي ڇڏي ڏي. ڇو ته پرين پالڻهار جي رضا ۽ محبوبيت کي پنهنجي عاجزي، نيازمندي ۽ اطاعت جي طريقن سان ئي ماڻي سگهندين.

وائي

ڪُننَ آن لَهندي سي، اي يا اَللّٰه!
ڪُننَ آن لَهندي سي، ”وَحَدَه“ جي وِديا
۱- جتي وَحَدَه وَدِ تَئي يا اَللّٰه!
ڪو تَتي مُونڪي ني

۲۔ سِیِ دِیانِ ساہِ سین، یا اللہ!
آءِ تَنہِ پانڌيءَ کي

اي منهنجا الله! اي منهنجا سائين! تنهنجي رضا حاصل ڪرڻ واسطي جن
پاڻ کي گهاٽل ڪري ڇڏيو. آءُ ڪهڙيءَ طرح انهن کي ڳولي لھان. ان ماڳ جو
مون کي ڪو ڏس ڏئي، جيڪو مون کي اتي پهچائي ته هوند پنهنجو سر ساھ
دل جان سان تنهن تان گهوري ڇڏيان.

عشق جو پهريون اصول

عشق ۾ فنائيت جي مقام تي
پهچڻ شاهه وٽ عشق جو
پهريون اصول آهي.

فنائيت هڪ ارتقائي عمل آهي. جيئن سڄي ڪائنات ارتقا ڏي مائل آهي ۽ اها ان ڪري ارتقا ڏي مائل آهي جو اها خدا ڏي عود ڪرڻ گهري ٿي، تيئن فنائيت به قدم بقديم ترقي ڪرائي ماڻهوءَ کي آخري منزل خدا جي ڪامل وصل تائين رسائي ٿي. صوفين وٽ خدا ڏي واپس موٽڻ جي عام ۽ ظاهري معنيٰ نه پر ذات الاهي ۾ واصل ۽ ساڻس يڪ رنگ ٿيڻ آهي. خدا پاڻ چيو آهي ته سڀني کان پلورنگ خدا جو آهي، پوءِ ڪير آهي جيڪو اهو رنگ پاڻ تي اوتي. انسان لاءِ خدا جو رنگ ان جون صفتون اپنائڻ آهي. خدا جا اخلاق ۽ ان جون صفتون اپنائڻ اها ئي اصل فنائيت آهي جنهن کي حضرت محمد ﷺ چيو هو ته تخلقوا باخلاق الله يعني پاڻ کي الله جي اخلاقن سان سينگارڻ ۽ سچل سرمست ان لاءِ چيو هو ته ”ايجهه ڪم ڪريجي جنهن وچ الله آپ بڻجي“. ماڻهوءَ جي عملي زندگيءَ ۾ اها فنائيت، مڪمل وابستگي يا ڪميٽمنٽ جي شڪل ۾ نظر ايندي آهي. ماڻهوءَ کي مذهب ۾ به انهيءَ مڪمل وابستگيءَ جو حڪم آهي. اذْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً يعني پنهنجي انهيءَ سلامتيءَ واري دين ۾ مڪمل جو مڪمل داخل ٿي وڃو. شاهه لطيف ان لاءِ چوي ٿو ته: ”منهن ۾ موسيٰ جهڙو ۽ اندر ۾ ابليس“ نه هجو ۽ ”پنهنجي ڪفر سان به ڪوڙا نه هجو.“ جتي به هجو ته پٽرا ۽ ڪرا هجو. خدا سان هجو ته مڪمل وحدانيت سان وابسته هجو.

ڌرتيءَ سان هجو ته ان جي مفادن جي مٿان پنهنجا سڀ مفاد قربان ڪري ڇڏيو. جي ڌرتي اسان جي ماءُ آهي ته پوءِ ان جي ٿڃ جو حق ادا ڪيو. جي ڌرتي اوهان جي غلام آهي ته ان جي آزاديءَ لاءِ وڙهو. ان جي ترقي لاءِ فڪر مند ٿيو ۽ پنهنجي هر ارادي ۽ ڪم ۾ پنهنجي وطن دوستيءَ کي مقدم رکيو. اها اوهان جي ڌرتيءَ لاءِ فنائيت ۽ وابستگي آهي. انسان لاءِ اوهان جي فنائيت ۽ وابستگيءَ جو آغاز اوهان جي پنهنجي ذات کان هٽڻ گهرجي. خود شعوري انسان ذات جي امتيازي خاصيت آهي. جي اوهان ۾ اها ناهي ته اوهان سٺا انسان بڻجي نٿا سگهو. خود شعوري ذريعي اوهان آگاهه آهيو ته اوهان ڪير آهيو؟ ڇو پيدا ڪيا ويا آهيو؟ ۽ اوهان جي منزل ڪهڙي آهي؟ اوهان اشرف

المخلوقات آهي، هن ڌرتيءَ تي خدا جا خليفو آهي، هڪ امتحان ۾ آهي ۽ اهو امتحان آهي احترام آدميت جو. اهو احترام آدميت جنهن لاءِ الله تعاليٰ آدم کي ملائڪن کان تعظيم جو سجدو ڪرائي ڌرتي تي موڪليو. هاڻي جيڪڏهن اوهان هت ڌرتيءَ تي تعظيم ۽ احترام جي ان سجدي کي سرانجام ڏيندؤ ته اوهان ڪامياب ٿيندؤ.

جڏهن اوهان کي خود شعوري حاصل آهي ته پوءِ اوهان پنهنجو پاڻ سان به محبت ڪريو ۽ سڄي انسانيت سان محبت ڪريو. محبت ڪانسواءِ انسان جو روح ڪمزور ٿي وڃي ٿو، انڪري پنهنجي روح کي ڪمزور ٿيڻ نه ڏيو جيڪو شخص روحاني سگهه ۽ توانائي وارو هوندو آهي اهو بغاوت تي مجبور هوندو آهي. محبت اوهان کي باغي بڻائي ڇڏي ٿي. محبت اوهان کي بلندين ڏانهن پرواز لاءِ پر عطا ڪري ٿي. محبت اوهان کي شين جي داخل ۾ ڏسڻ جي بصيرت بخشي ٿي. ان صورت ۾ ڪو به ماڻهو اوهان کي فريب نٿو ڏئي سگهي، توهان جو استحصال نٿو ڪري سگهي ۽ توهان تي جبر نٿو ڪري سگهي. پنهنجو پاڻ سان محبت ۽ عشق جي معنيٰ انا پرستي ۽ غرور ناهي، بلڪ عشق ته هميشه ذات Self کي تحليل ڪري ڇڏيندو آهي صوفين وٽ اها ئي فنا آهي. اها ڄاڻ معرفت، علم ۽ شعور حاصل ڪرڻ جي ڪيمياگر اسرارن ۽ رمزن مان هڪ آهي. اهي اسرار جڏهن اوهان تي کلي وڃن ٿا ته پوءِ ماڻهو شيخ اياز جي هي دعا بڻجي پوي ٿو ته يار رب! مون مان منهنجي مون ڪڍي ڦٽي ڪر، رڳو تون ئي تون رهجي وڃ.“ مولانا روم چيو آهي ته ”عاشق فنا ٿي معشوق جي اعليٰ صفتن کي پاڻ ۾ جذب ٿو ڪري.“ شاھ صاحب ان ڏانهن ”نابوديءَ نيئي عبد کي اعليٰ ڪيو“ جو اشارو ٿو ڪري. سُر ڪلياڻ جي داستان پڻ ۾ اجهو هيئن فرمايو اٿس:

صُوفِيءَ سَيَرُ سَيِّنِ ۾، جِئَن رَگُنِ ۾ سَاهُ
 سَا نَه ڪَري ڳالَهَڙِي، جَا پَرُوڙِي پَسَاهُ
 آهَسُ اِيءُ گُناهُ، جِئَن ڪَا ڪَري پَڌَرِي.

الله تعاليٰ جي وحدانيت، ان جي صفتن جي شعور ۽ انسان جي سندس نائب هجڻ جي شعور سان جيڪو انسان پنهنجي مالڪ حقيقيءَ جي سڃاڻ ۽ معرفت

ماڻي وٺي ٿو ته اهڙي صوفيءَ کي الله جي رضا ۽ محبوبيت جا اهي مقام جا بجا ملي ٿا وڃن جهڙي طرح رڳن ۾ ساھ سميل آهي. ان جي باوجود جيڪڏهن ڪنهن صوفيءَ جو فهم ۽ ادراڪ جيڪڏهن ڪا به انوکي ڳالهه، ڪائناتي حقيقت يا الاهي ڪيفيت، پنهنجي ذهن ۽ فهم جي روشني سان پسي پرجهي ٿو ته ان کي عام جي آڏو بيان نٿو ڪري. هن لاءِ اهو هڪ گناهه آهي جو انهن حڪمت وارين حقيقتن ۽ ڪيفيتن کي سياق ۽ سباق کان سواءِ عام آڏو بيان ڪندو وڃي.

صُوفِي سَالِمُ سِي وَثَا جِي اَڪْثَرُ سِينِ اَدِيَارَ
بازِي بازِ نَدَنَ کِي آهي اُويَسَارَ
پَرِيانِ سِينِ پَهڪارَ رِنديءَ رَسائِي ڪِئا.

اهي ٽي صوفي پنهنجي خدا پرستيءَ ۽ انسانذات کي فائدو ڏيڻ جي واٽ تي هلندي ڪاميابي سان اعليٰ منزل کي پهتا، جيڪي گهڻن جي ياري کان پري رهيا هڪ الله کان سواءِ ٻين کان پري رهيا، غير الله کان پري رهيا. توحيد جي ميدان جي اهڙن بلند مقام رانديگرن ۽ جاکوڙين کي سلامتيءَ سان منزل مقصود تي پهچائيندڙ اها وحدانيت واري رمز ۽ هنرمندي هميشه ياد آهي. سندن انهي رنديءَ يعني خدا پرستي ۽ انسان دوستيءَ جي هڪ ئي اصول ۽ هڪ خيال واري سندن پڪي ارادي کين آخر وڃي محبوب جي حاضري، قرب، رضا ۽ محبوبيت واري منزل تي پهچايو.

صُوفِي چائين سَدَ ڪَرِين، صُوفِيءَ اِيءَ نَه صَلَاحَ
ڪائِي وَجْهَ ڪُلا، هُن اُچَلي اڳ ۾.

تون پاڻ کي ”صوفي“ ٿو سڏائين ۽ ساڳئي وقت وري خود رخي زندگيءَ ۽ نفساني خواهش به ٿو رکين! سچي صوفي کي ايئن ڪرڻ نه جڳائي! سچو صوفي ٿيڻو اٿئي ته پوءِ پنهنجي انهيءَ رسمي وضع قطع جي نمونن کي وڌي ٽڪرا ڪري، اچلي هن باهر ۾ ته پسر ٿي وڃن ۽ تون انهيءَ ظاهر داري کان آڇو ٿي پوين.

ڪُلاهَ رَڪين ڪَنڌَ تي، تہ صُوفي سَالِمرُ ٿِيءُ
وہ وَڻِي هَتِ ڪَري، پُرُ پِيالو پِسيءُ
هِنڌَ تَنِي جو هِيءُ، جَنِي حَاصِلُ ڪَئو حَالُ کِي.

جيڪڏهن تون صوفي ٿيڻ جو دعويدار آهين ۽ اهو لقب چاهين ٿو ته پوءِ سڄو صوفي ٿي. ان واٽ تي هلڻ لاءِ انساني خيرخواهي جا دشمن طيقتنهنجي لاءِ گهاٽ گهڙيندا. تون اهي زهر جون وٽيون ۽ ڀريل پيالو پيئڻ لاءِ تيار ره. جيڪي صوفي ثابت قدمي سان ايڏيون قربانيون ڏيڻ لاءِ تيار ٿيندا تڏهن وڃي اهي پنهنجي منزل ماڻيندا.

”صُوفي لا ڪُوفي“ ڪونه پانئيس ڪيرُ
مَنجهاڻين مَنجھہ وڙهي، پَنڌرِ ناهِس پيرُ
جَنِي ساڻس وِسرُ ٿِي تَنِي جو واهِرُو.

سڄو صوفي انانيت کان آجو انسان دوست آهي. هن کي استحصالِي طبقا تہ ڪونه پانئن پر جن جي ڀلائيءَ جو اٺو رکي ٿو، سي به جيڪڏهن کيس ڪونه ٿا پانئن ته ان جي باوجود پنهنجي انا کي دٻائي، پنهنجن جون تلخيون ۽ لالباليون برداشت ڪري ٿو ۽ پنهنجي اندر ۾ پيدا ٿيندڙ ڌڪ کي وجود کان ٻاهر نڪرڻ نٿو ڏئي. سندس حالت اها آهي ته جيڪڏهن کي ٻيا ساڻس وير وجهن ٿا ته به هو ڏکئي ۽ تڪليف واري وقت ۾ سندن مددگار ٿي بيهي ٿو.

ڏَنِي ڏُکِيَا، اُنَ ڏَنِي راضِي رَهيَا
صُوفي تي ٿِيَا، جِئَن ڪِنِ ڪُنِيائُون پاڻَ سِين.

اصلي صوفين کي مال دولت جي حرص واري حالت ڏکڻي ٿي، ان ڪري ان هوند واري حالت تي قناعت ڪن ٿا ۽ راضي رهن ٿا. هو انهيءَ ڪري ئي سڄي صوفيءَ واري منزل کي وڃي پهتا، جو هميشه پاڻ سان گڏ ڪجهه نه ڪنياڻون.

حاصلُ جان نہ حالُ، صُوفي جِمَ سَڌائِين
ڪونهي تَنِي ڦالُ، وُٿون جَنِ وِڃائِيُون.

جيستائين خدا پرستي ۽ انسان دوستيءَ جو اهو حال ميسر نه ٿئي تيستائين پاڻ کي ”صوفي“ متان سڏائين. اهي مال ملڪيتون، لڳ لاڳاپا ۽ دنيا جا مرتبا ڇڏيندڙ رڳو زباني دعويٰ ڪندڙ نه هوندا آهن، پر هو پنهنجي خداپرستي ۽ انسان دوستيءَ واري فڪر ۽ عمل تي برجستا ٿي ۽ جاڳو ٿيندڙ هوندا آهن.

وُٿون جَنِ وِڃائِيُون، صُوفي سَالِمُ سِي
هاڻي تَنِي ڪِي، ڏوريان ڏوري نه لُهان.

سچا ”صوفي“ اهي آهن جن مڙهي مال ملڪيتون، لڳ لاڳاپا، دنيا جا مراتب پنهنجي مقصد لاءِ ڇڏيا. هنن جي ڪل حاصلات سندن جيئڻ جي اعليٰ مقصد لاءِ هئي. اهڙا اعليٰ فڪر جي لاءِ جاڳو ٿيندڙ ماڻهو اڳ ته ڪي گهڻا هئا پر هاڻي ته اهڙن سچن کي ڳوليان ۽ پڇاين پيو ته به نٿا ملن.

تَعْظِيمَان تَرڪُ ٿِئَا، وَاڪَاثَانِ وِئَا
وِڃِي تَتِ پِئَا، جَتِ نِهَائِتَ نَاهِ ڪَا.

خداپرستي ۽ انسان دوستيءَ واري واٽ تي هلڻ جي طلب انهن مان دنيا جي تعظيم ۽ تعريف جي ڪا به ڪڍي ڇڏي آهي. انانيت کان آڄاڻي هو ايترو گهڻو اڳتي نڪري ويا آهن جو کين پنهنجي عظمت يا تعريف جي ڪا خواهش نه رهي آهي. اهي حاصلات جي اهڙي اعليٰ منزل تي وڃي رسيا جنهن جي ڪا حد ٿي ڪانهي! اتي پهچڻ کانپوءِ ايترين ننڍڙين خواهشن جي ڪا اهميت ڪونهي.

ظَاهِرَ ۾َ ظَانِي، فِكْرَ مَنجِهَ فَنَاتِي
تَنِي ڪِي تَعْلِيمَ جِي ڪُڙهَ اَنڊَرِ ڪَانِي
حَرَفُ حَقَانِي، دَوَرُ ڪِئائُونِ دِل ۾َ.

اهي ظاهري طرح اوهان کي جيڪو اڻ ٿڻ ۽ گمان واري حالت ۾ نظر اچن ٿا پر حقيقت ۾ هو زندگيءَ جي مقصد بابت غور ۽ فڪر ۾ محو آهن. انهن کي از لئون پنهنجي خالق سان ڪيل عبادت ۽ اطاعت واري قول جي اندر ۾ اڻ ٿڻ آهي. انهن اهو هڪ ئي ”هاڻو“ وارو اقرار ته ”تون ئي اسان جو رب آهين“ جيڪو هنن حق تعاليٰ جي اڳيان ڪيو هو. پنهنجي هر لحظي ۽ عمل ۾ ان جي پڇاڙ ۽ پنهنجي دل ۾ ان کي سمائي ڇڏيائون.

عشق جا اسباب به جابجا آهن ۽ ان جا پيچرا به ڪيئي آهن. عاشق سڀني اسبابن سان انهن پيچرن تي پيا هلن. هو ڏانهن وري ڪي اهڙا محروم ماڻهو آهن جن جي ذري ذري تي سڀئي اٽڪيو پوي، جيڪي پرجهه پروڙ کانسواءِ ڳالهين جي پٺيان پيا ڊوڙين. سڌي رستي کان ڀٽڪيل ڀانت ڀانت جي رستن جا رولاڪ تن کي سڄي سون جهڙي ڳالهه به منهن نه ٿي پوي. شاھ سائين انهن لاءِ چوي ٿو:

اُن ڪي عِيَان نہ ٿِي، ڪِي پَرُوڙِي ڪُون
سَچِي جِهڙِي سُون، مُنہ نہ پِيئِي ماڙُ هُوئين.

غير موزون ۽ اڻ آزمائيل ڳالهه غير فطري ۽ مڃيل اصولن جي ابتڙ هئڻ سبب سمجه ۾ ڪا نه ايندي آهي پر پوءِ به عجب اهو آهي جو گهڻا ماڻهو سوچ سمجهه ۽ پرجهه پروڙ کانسواءِ ڳالهين جي پٺيان پيا ڊوڙين. ٻئي پاسي وري ڏسو ته جيڪا ڳالهه سون جهڙي سچي صاف ۽ سهڻي ڳالهه آهي، سا به ماڻهن پنهنجي عقل جي کوتاهي ۽ غور فڪر جي گهٽتائي سبب نه سڃاڻي.

عَلَّتِيَّ أَرَامُ، پَسِي عَلَّتْ آئِيو
حُسْنُ جَوْ حَقَّ جَوْ، خَامِي پَانِي خَامُ
اُچِي تَنَّا اسلامُ، كُفْرُ كافِرُ پاڻ ۾.

جيڪو شخص عيب نقص ۽ سببن جي علتن ۾ ڦاٿل آهي سو ٻئي ۾ عيب، نقص ۽ سبب ڏسي خوشي محسوس ڪندو (جيئن بيمار ٻئي بيمار کي ڏسي راحت ۾ ايندو آهي) اهڙو علتي ۽ عادتي ذات حق جي جوڙيل جوڙ، حسن ۽ خوبيءَ کي به خامي ڪري ڀانئين ٿو يعني قدرت جي حسن، ان جي جوڙيل ضابطن ۽ ان جي فطرت مان به ڪا نه ڪا خامي پيو ڪيندو. جيڪو سندس بيمار ذهن کي ظاهر ڪري ٿو. هو ڏانهن حقيقت اها آهي ته حق ۽ حقيقت جو اهو انڪار ڪفر آهي. اهو ڪفر ۽ انڪار ڪندڙ ڪافر ٻئي ٻت ٿي اسلام ۽ مسلمانن جا ڪوڙا دعويدار ٿيا آهن.

مَحْرُومٌ ئِي مَرِي وٽا، مَاهِرٌ ئِي نِه مٺا
چَرِيءَ جَنُّن چُهَنجَ هُٽِي لَڏِيائُون لُٺا
حُبَابٌ ئِي هُٽا، اِنُهين واديءَ وِجَ ۾.

اهي بيمار ذهن پنهنجي داخلي محرومين واري حالت ۾ ئي مري ويا. انهن جي داخلي محرومين کين خداپرستي ۽ انسان دوستيءَ جي اعليٰ انساني آدرشن جي حاصلات کان به محروم رکيو، جنهن سان ماڻهوءَ جو ماڻهپو، حڪمت ۽ ذهني صلاحيتون طاقتور ٿينديون آهن. نتيجي ۾ اهي سڦلائتي زندگي ۽ مهارت واري منزل ماڻي نه مٿا. جهرڪيءَ وانگر ڊاڻي پاڻيءَ مان هڪ چهنڀ پري دنيا مان هليا ويا. انهن محرومن جو حال ڏسو، ڄڻ وهندڙ واهيءَ جي پاڻيءَ مٿان جر- ڦوٽا هئا، جيڪي پل ۾ ڦاٽي پورا ٿي ويا.

پر جن عاشقن زندگيءَ جي رازن کي پنهنجي تلاش سان پاڻي ورتو آهي ۽ اهي پنهنجي سڦلائتي خدا پرست انسان دوست عملي زندگي گذاري، پنهنجي

ابدي سلامتيءَ واري جهان جا باسي بڻيا آهن، شاھ لطيف انهن جي نصيب ۽ خود شقسمتيءَ کي هيئن بيان ڪري ٿو:

مَرُٽا اڳي جي مُٽا، سي مَري ٿين نہ ماتُ
هُوندا سي حياتُ، جيئان اڳي جي جيا.

طبعي موت جي اچڻ کان اڳ جيڪي پنهنجي زندگيءَ ۾ خدا پرستي ۽ انسان دوستيءَ جو نظريو ۽ نصب العين رکي پنهنجا حرص ۽ نفساني خواهشون ختم ڪري چڪا، سي ٻين وانگر عام موت وڳهي هميشه لاءِ مري ختم ٿي نٿا وڃن پر اهي امر آهن. اهي سدائين جيئرا هوندا، جيڪي جسماني طور ظاهري جيئن واري هر گهڙيءَ ۽ لمحي کان اڳ به پنهنجي خلقتهار کي قالوا بلي واري جي ۽ چئي چڪا آهن. ۽ مرڻ پڄاڻاڻ به جيئرا آهن.

جيئان اڳي جي جيا، جُڳ جُڳ سي جينَ
موتِي ڪين مَرَن، مَرُٽان اڳي جي مُٽا.

جيڪي جسماني طور جيئن واري هر گهڙيءَ، هر دم ۽ هر لمحي کان اول، دل جي حضور سان پنهنجي خلقتهار کي جيءُ چئي چڪا آهن، سي هميشه لاءِ حيات آهن. اهي سدا حيات وري ٻيهر موت نه ڏسندا، جيڪي جسماني موت جي اچڻ کان اڳ پنهنجي هر قسم جي خواهش کي حق جي تابع ڪري چڪا آهن. انهن جي ابدي سلامتيءَ واري اها زندگي، اڳ ۾ گهاريل هڪ سگهاري عملي زندگيءَ جو نتيجو آهي. جنهن کي شاھ لطيف هيئن بيان ڪري ٿو:

طالِبُ قَصْرٍ، سُونَهَ سُرِّ، اِيءَ روميءَ جي روءِ
جَنِي ڏَنِي، جُوءِ، تَنِي ڪِچُئو ڪين ڪين.

الله جي رضا جي جستجو ڪندڙ، ڪاهوڙي انسان هڪ شاندار محل جي

مثل آهن. زمانو انهن جي آڏو عميق پاڻي سان ڀريل تلاءُ آهي، جنهن ۾ سندن عڪس پوي ٿو. اها ئي عڪس اوتجڻ واري حقيقت رومي جي روءِ ۽ لقاءُ هو. يعني روميءَ به اهو ماڻي ورتو هو ۽ سندس فڪر به ان حقيقت جو اظهار آهي. جن ڪاهوڙين، سڌارڪن ۽ استادن اها حقيقت ماڻي ورتي، ۽ سماج تي پنهنجو اهو عڪس پسي ورتو، انهن زندگيءَ ۾ پنهنجي عمل ۽ حاصلات جي نتيجي ۾ الله جي محبوبيت واري اها جوءِ ڏسي ورتي سي ان وات تي هلندي جن ڏکين حالتن مان به گذريا، ان تي ڪجهه ڪو نه ڪيائون.

طالِبُ قَصْرٍ، سُونَهَ سَرُ، اَنَدَرِ رُومِي راءِ
جَنِي ڏَنِي جاءِ، تَنِي ڪُچِيو ڪِن ڪِن.

”طالب قصر سونه سر“، ڪاهوڙي ماڻهن، سماج جي سڌارڪن ۽ استادن جو عڪس پنهنجي سماج تي نظر اچي حقيقت ۾ اهو ئي رومي جو نظريو آهي. جن پنهنجي عملي زندگيءَ سان حق ۽ حقيقت واري اها منزل ماڻي ورتي، سي اطمینان سان ان تي هلندا رهيا ۽ کين جيڪي به تڪليفون ان وات تي آيون ته ڪجهه به نه ڪيائون.

طالِبُ قَصْرٍ، سُونَهَ سَرُ، رُومِي چيو آهي
تاڙي جي لاهي، ته منجهين مُشاهدو ٿيي.

الله تعاليٰ جي رضا جو طالب، ڪاهوڙي ماڻهو، سڌارڪ ۽ استاد هڪ شاندار محل جي مثال آهي. زمانو انهن جي آڏو عميق پاڻيءَ سان ڀريل تلاءُ آهي، جنهن ۾ سندن عڪس پوي ٿو. اها ئي عڪس اوتجڻ واري حقيقت روميءَ جي آهي. جيڪو به انهيءَ حقيقت ۽ حاصلات جو طالب آهي سو زماني جا حجاب هٽائي ۽ پنهنجي نفساني خواهشن ۽ زماني جي مفادن کي پاسيرو ڪري خود حوالگي ڪري ته حاصلات جا مشاهدا پسندو ويندو.

طالِبُ قَصْرٍ، سُونَهَ سُرُ، اِيءَ رُومِيءَ جِي رِهاڻُ
پِهَرِينِ وِجائڻُ پاڻُ، پَسُنُ پوءِ پَرِينِءَ ڪِي.

الله تعاليٰ جي رضا جا طالب، ڪاهوڙي ماڻهو، سڌارڪ ۽ استاد هڪ شاندار محل جي مثل آهي. زمانو انهن جي آڏو عميق پاڻيءَ سان ڀريل آهي، جنهن ۾ سندن عڪس پوي ٿو. اهائي عڪس اوتجڻ واري حقيقت روميءَ جي ٻڌايل آهي. جيڪو به انهيءَ حقيقت ۾ حاصلات جو طالب آهي ته پهريائين پنهنجي ”خودي“ ۽ ”هستي“ کي وڃائڻو آهي، ۽ پوءِ ئي ان کي پسڻو آهي.

طالِبُ قَصْرٍ، سُونَهَ سُرُ، اِيءَ رُومِيءَ جِي رِاحتَ
جَنِي ڏَنِي سَتَ، تَنِي ڪُچُئو ڪِين ڪِين.

”طالب قصر، سونه سر“، سماج جي سڌارڪن ۽ استادن جو عڪس سندن ڪوششن ۽ عمل جي صورت ۾ پنهنجي سماج تي نظر اچي، رومي جي اها ئي اطمینان ۽ خوشي واري وائي آهي. جن ان مقصد سان لاڳاپيل سات ۽ جماعت کي ڪم ڪندي ڏٺو، هو انهن جي گڏيل جاکوڙ جو حصو بڻجي ويا. ٻي وات وڃائڻ انهن ڇڏي ڏني.

طالِبُ قَصْرٍ، سُونَهَ سُرُ، اِيءَ رُومِيءَ جِي اوطاقَ
پِچِين ڌَرِ فِراقِ، تَه مَنجِهِين مِشاهدو ماڻِپِين.

”طالب قصر، سونه سر“، سماج جي سڌارڪن ۽ استادن جو عڪس پنهنجي سماج ۾ نظر اچي، اهائي رومي جي فڪر ۽ نظر واري منزل آهي. تو منجه اها طلب ۽ جستجو جي هورا ڪورا پيدا ٿئي جيڪا خدا پرست انسان دوست ڪاهوڙين ۾ سندن جستجو ۽ تلاش جي نتيجي ۾ پيدا ٿيندي آهي ته جيڪر توکي به پنهنجي چوڌاري حالتن بدلائڻ وارين رازن ۽ حڪمت عملين جو مشاهدو ٿي وڃي.

ڪَر طَرِيقَتَ تَڪِيو، شَرِيعَتَ سُجَاڻُ
هَنِيون حَقِيقَتَ هِيرَ تُون، ماڳَ مَعْرِفَتَ ڄاڻُ
هُوئِجِ ثابُوتِيءَ ساڻ، تہ پُئسُ کان پالھو رَهِين.

خدا تعاليٰ جي سڃاڻ ۽ معرفت جو شعور حاصل ڪرڻ واسطي ان جي ضابطن يعني ”شريعت“ کي اختيار ڪر. پنهنجي اندر کي حقيقت واري بصيرت سان همڪنار ڪر ۽ انهيءَ سان خدا جي معرفت ۽ رضا کي منزل مقصود بڻاء. پنهنجي عملي زندگيءَ ۾ انهيءَ حاصلات تي ثابت قدم رهندين ته پنڪڻ جي گناه واري آلاڻ کان آجور رهندين.

’پاڻُ، پردو‘ پاڻُ، ڪي، سُڻي ڪَر سَنپالُ
وچان جو وصال، سوتان هُئُڻُ ’هِنُ‘ جو.

پنهنجي ’پاڻ پڻي‘ ۽ ’آءُ‘ وارو خيال ئي، پنهنجي ذاتي حقيقت جي آڏو هڪ حجاب آهي. اها ڳالهه ٻڌي سمجهي، خبردار ٿي. انسان ۽ ان جي وڏي منزل ماڻڻ جي وچ ۾ جيڪا وڏي جهل ۽ رڪاوٽ آهي سو ماڻهوءَ جو پاڻپڻو ۽ ان جي انانيت آهي. سو جيستائين پاڻ پڻي ۽ معتبريءَ جو وهڻ نه نڪرندو تيستائين زندگيءَ ۾ وڏي حاصلات ممڪن ڪونهي.

’پاڻُ، پردو‘ پاڻُ ڪي، طَالِبَ سُڻجُ تون
نَڪا ’هان‘ نه ’هون‘، پردا سڀ پاسي ٿئا.

پنهنجي ’پاڻ پڻي‘ ۽ ’انانيت‘ وارو وهڻ ئي تنهنجي زندگيءَ جي اصلي منزل آڏو هڪ حجاب آهي. اي طالب! تون اها ڳالهه سڻ ۽ سمجهه. جيڪڏهن پنهنجي اندران ”مان“ واري هان ۽ هون ڪڍي ڦٽي ڪرين ۽ شڪ شبن مان

نڪري اچين ته پوءِ توکي اتر حاصلات ۽ اعليٰ انساني سڃاڻ حاصل ٿي پون. اندر ۾ ڪو به شڪ شهبو ڪونهي ايمان پختو ۽ يقين ڪامل آهي ته پوءِ سڀ حجاب هٽي وڃن ٿا ۽ حاصلات جا دروازا کلي وڃن ٿا.

وائي

سَیْڪا پريان ڪُون پُرجي

نِيَه نِيٿين، ڳُڻ ڳالهيون

۱- جا چتايَم چت ۾، سَجَنُ سا ٿو بجهي

۲- لاتِ جا لَطيفَ جي، سَدُ تنهين جو سُجي.

هن جهان ۾ هر شيءِ هڪ ئي محبوب جي تلاش ۾ آهي. هر عاشق، هڪ ئي محبوب جي پرستش ڪري ٿو. جتي نيٿن جو نيٿن اٽڪي ۽ جتي ڳالهيون ڳڻ واريون هجن ٿيون. ايئن ماڻهو هڪ ئي عقيدو ۽ نظريو رکي، ڀانت ڀانت جا عقيدا ۽ نظريا رولي خوريءَ ۾ وجهندا. پوءِ وري ماڻهوءَ جو اهو نظريو سندس سوز، درد ۽ عمل ۾ سمايل نظر اچي ۽ نيٿن مان ان مقصد جي جاڳوڙ ۽ حاصلات جو نيٿن بکنندو نظر اچي. جڏهن ماڻهو اها ريت اختيار ڪندو ته پوءِ جيڪو مقصد ۽ حاصلات هن دل ۾ سوچي آهي، اها هن جي لاءِ آسان بڻبي وڃي ٿي. لطيف جي ٻڌايل خدا پرستي ۽ انسان دوستيءَ جي اها لات يا پڪار سڄي انسانيت جو ورثو آهي ۽ ان جي جاڳوڙ، پڪار ۽ سوز پري پري تائين پهتل ۽ مڃيل آهي.

عشق جو سوز ۽ آواز جيڪڏهن آفاقي آهي ۽ عالمگير آهي ته ان مان حاصلات آهي به آهي. باقي جيڪڏهن عشق جي نالي تي رڳو خواهشن جي پيروي ڪرڻ آهي يا رڳو سنگت جو سڌ ڀرڻو آهي ته ڪنهن هل ۾ شرڪت ڪري تفريح ڪرڻي آهي ته اهو پاڻ کي به ڌوڪي ۾ رکڻ آهي، پاڻ کي اطمینان ۽ سلامتي واري زندگي کان به محروم رکڻو آهي ۽ پنهنجي ڌرتيءَ وارن ٻين

انسانن کي به ڏوڪي ۾ رکڻ آهي. يا وري نالي ماتر صوفين وارو عشق به هڪ وڏو ڏوڪو آهي ته ڪنهن کي مرشد سان عشق آهي انهيءَ ڪري زماني جا سڀ حق ۽ فرض ڇڏي گيڙو الڦي ڳچيءَ ۾ وجهي پاڻ کي عاشقن ۾ شمار ڪرائيندو وڃي. اها ته پاڻ غلاميءَ جي هڪ قبيح شڪل آهي.

عشق جو ٻيون اصول

پنهنجي ”مان“ کي کڍي
ڦٽو ڪرڻ شاهه وٽ عشق جو
ٻيون اصول آهي.

ماڻهوءَ جي ”مان“ ان جي اندر ۾ موجود آهي. چار وڏا جبر ۽ قيد آهن، جن ۾ ماڻهو جڪڙيل هجي ٿو. هڪ فطرت جو قيد، ٻيو تاريخ جو قيد، ٽيون سماج جو قيد، چوٿون ذات جو قيد. ڊاڪٽر علي شريعتي چوي ٿو ته پهرين ٽن قیدن مان نڪرڻ ماڻهوءَ لاءِ آسان آهي جو ان جا خارجي محرڪ آهن. فطرت، تاريخ ۽ سماج جو علم حاصل ڪري ماڻهو انهن قیدن مان نڪري سگهي ٿو. فطرت جا قانون ڇا آهن ۽ اهي انسان تي ڪيئن اثرانداز ٿين ٿا. اهو علم هيٺئر سائنس جي نالي سان ماڻهوءَ کي فطرت جي قيد ۽ جبر مان خلاصو ڪرڻ لاءِ وڏي وت بڻيو آهي. سخت گرمي فطرت جو قيد ۽ جبر آهي، پر ماڻهو تڏ جا سائنسي ذريعا اختيار ڪري ان قيد مان نڪري اچي ٿو. اهڙي طرح تواريخ جي جبر مان چوٽڪاري جو ذريعو تواريخ شناسي آهي. تواريخ جي فلسفي ۽ تواريخ جو محرڪن ته اهي ڪهڙي ريت انسان جي سوچ، فڪر ارادي، جذبن ۽ اخلاق کي متاثر ڪندا آهن ته پوءِ هو تواريخ جي جبر کان چوٽڪاري جي وات ڳولهي سگهي ٿو. اهڙي طرح سماجي جبر جو مسئلو آهي. سماج شناسيءَ جي علم ان مسئلي جا حل به ڪڍي ورتا آهن. انهن علمن جي ذريعي اجتماعي ۽ طبقاتي لاڳاپن جي حقيقت واضح ٿيندي پئي وڃي. مذهب، ملڪيتي سرشت، خانداني اجتماعي حق ۽ فرض جن کي ماضيءَ ۾ ازلي ۽ ابدي ۽ تبديليءَ کان متاڻهون ڄاتو ويندو هو ۽ جن کي مقدس ۽ غيب کان نازل ٿيل قانونن واري حيثيت حاصل هئي، انسان هاڻي انهن کي جبري حقيقت طور قبول نٿو ڪري. بلڪ هو اهڙن معاملن تي پاڻ غور ۽ فڪر ڪري خود فيصلو ٿو ڪري. هو سماجي ريتن رسمن ۽ عقيدن توڙي نظرين تي تنقيد ٿو ڪري، هو انهن ۾ ترميم ۽ اصلاح ڪري سگهي ٿو ۽ ان کي بلڪل بدلائي به سگهي ٿو. اهي سڀ ڳالهون هن ڳالهه کي ثابت ڪن ٿيون ته انسان گهٽ يا وڌ، پنهنجو پاڻ کي پنهنجي چوڌاري سماجي جبر مان آزاد ڪري چڪو آهي ۽ آهستي آهستي انهيءَ آزاديءَ ۾ اضافو ٿيندو پيو وڃي.

باقي انسان جو چوٿون قيد هي آهي ته هو پنهنجي ذات جي خول ۾

گھيريل آهي. ڊاڪٽر علي شريعتي چوي ٿو ته: ”هن قيد ۾ ئي انسان وڌ ۾ وڌ عاجز ۽ مجبور ٿو ملي. ڇو ته هن قيدخاني جو وجود انسان کان الڳ ناهي، بلڪ ان ڪوٺڙيءَ جون پٽيون خود سندس وجود اندر آهن. هي اهو قيدخانو آهي جيڪا داخلي حقيقت آهي. هي سندس انا جو بنديخانو آهي ۽ خوديءَ جو پيڇرو آهي، جتي بنديخانو ۽ باندي هڪ آهن. مرض ۽ مريض ٻئي هڪ آهن. ان ڪري ان مرض منجهان شفا حاصل ڪرڻ سڀ کان ڏکي ڳالهه آهي. انسان ٻين ٽن بنديخانن مان علم جي ذريعي آزادي حاصل ڪري سگهي ٿو، پر ذات جي بنديخاني مان آزادي علم جي ذريعي ممڪن نه آهي. ڇاڪاڻ ته هتي حالت خود قيد جي آهي. ان ڪري انسان جيڪڏهن پنهنجي ذات جي بنديخاني مان آزادي چاهي ٿو، ته ان جو ذريعو علم نه پر عشق آهي. عشق جي سگهه مصلحتن، حسابي عقل ۽ منطقي توجيهن کان مٿانهين هوندي آهي، اها عظيم قوت انسان جي باطن ۾ هوندي آهي. جيئن ”انا“ باطن جو اڀار آهي، تيئن باطن مان ئي اڀريل عشق ان ”انا“ جو ترياق آهي. اها اندروني سگهه انسان جي نفس جي بدران خلاف بغاوت ڪري ٿي. نفس جي خواهشن تي غلبو پائي ٿي.“

نفس جون خواهشون ماڻهوءَ کي الائي ڪٿي ڪٿي وڪڻائي ٿيون ڇڏن ۽ چڱن پلن ڏسڻ وائڻن کي وڪڻائي ٿيون ڇڏن. ڪيترا ماڻهو جيڪي علمن جي ترقيءَ جي نتيجي ۾ فطرت، تاريخ ۽ سماج جي قيد مان نه پاڻ کي آڃا ڪرڻ جهڙا ٿي ويا پر ذات جي قيد انهن کي پاڻ وڪڻائي ڇڏيو. ماڻهن جي ذهانتن ۽ قابليت جي جيڪا ضرورت قومي مقصدن کي گهريل هوندي آهي، ماڻهو اها ذهانت ۽ قابليت نفعي لوجھ ۽ خواهشن هيٺ واکن تي وڪڻندا آهن. ائين جي اوز جو ڪلچر اٿيو ته سماج جي ذهين ترين ماڻهن اتان اٿندڙ واکن تي پنهنجي پيشڪاري شروع ڪئي. پيڪيج ۾ هيترو پئسو، هيتريون گاڏيون، هيترا بونس، هيتريون سهولتون، اهي سڀ چڱن پلن کي کائي ويون. انهيءَ خواهشن ۾ پوئتان اهو به خيال نه رهيو ته انهن جي ديس جي ماڻهن جو ڇا ٿيندو جيڪي نسل در نسل غلاميءَ جا سور سهي آخرڪار پنهنجي سڃاڻ ۽ ذهين هم وطنن جي سوچ ۽ فڪر عمل ۽ جاکوڙ جي نتيجي ۾ حالتن بدلجڻ جا اميدوار بڻيا وينا آهن. وڪري جي وکر طور بڻجڻ وقت جهڻ گهڙيءَ لاءِ انهن هي به نه سوچيو ته اهڙن واکن جي نتيجي ۾ اسان کان ڪم ڪهڙو ورتو ويندو.

اهڙي طرح ذهين ماڻهن جو هڪ وڏو تعداد ديار غير ڏانهن هليو ويو. اهو ٻاهر ويل ۽ انهن اين جي اوز ۾ ڪپيل ماڻهن جو ذهانتن ۽ قابليتن وارو ايڏو وڏو تعداد موجود هو جيڪو سنڌ جي نڌڻڪائيءَ ۽ پست حاليءَ جي زماني ۾ هڪ موثر جماعت بنديءَ سان ڌرتيءَ ۽ ڌرتي واسين لاءِ مالڪي ۽ سڃاڻپ جو هڪ بهتر متبادل بڻجي پئي سگهيو، پر ان جي لاءِ جيڪا ايمان ۽ عشق تي آڌاريل پيش بندي ڪرڻي هئي ۽ جنهن ايتار ۽ قربانيءَ جي ضرورت هئي، ان جي اثاڻ هئي. جيڪي باقي بچيل چڱا ڀلا ناليوارا ڏاها ۽ دانشور سنڌ جي سورن تي ٿڌا شوڪارا پري بندي ٿڪبا ڪو نه هئا، پنهنجي لکتن ۾ نهال هئا پر عملي پيشبندي انهن ۾ به ڪا ورلي نظر آئي. چڱا ڀلا ڏستا وائستا ماڻهو عهدن ۽ مراعتن جي آسري تي وڏن قومي ڪمن ۾ هٿ وجهڻ جا روادار نه هئا.

انهيءَ ڪري هي ياد رکو ته عشق خودغرضي، مفاد يا مصلحت کان مٿانهون ۽ بي نياز هوندو آهي. عشق جي معنيٰ آهي هر شيءِ کي قربان ڪري ڇڏڻ ۽ ان جي عيوض ڪنهن به شيءِ جو مطالبو نه ڪرڻ. هي اها عظيم چونڊ آهي جتي انسان پنهنجي ذات جي خلاف چونڊ ٿو ڪري. هي ايتار ۽ قربانيءَ جي اها منزل آهي جتي هو پنهنجي مفادن ۽ مراعتن وڃائڻ ۽ ان جي بدلي پنهنجي لاءِ ولوڙ، تڪليفن، اهنجن جي چونڊ ڪري ٿو ۽ ان کان اڳتي وڌي پنهنجي لاءِ موت جي چونڊ ٿو ڪري ته جيئن سندس قربانيءَ جي نتيجي ۾ ٻين کي زندهه رهڻ جو موقعو ملي سگهي. پر جيڪڏهن زندهه رهندو آهي ته سندس زندگيءَ جو هڪ ئي مقصد هوندو آهي ته هو پنهنجي آدرشن جو تحفظ ڪري.

عشق جي اها سگهه ايمان ۽ يقين سان لاڳاپيل آهي، جيڪڏهن ڪو ماڻهو ايمان ۽ يقين جي دولت کان خالي آهي ته پنهنجي اندر جي عشق کي ٻارڻ واري چٽنگ عطا ڪري نه سگهندو. ان ڪري ماڻهو ايمان ۽ عشق وسيلي پنهنجو پاڻ کي ذات جي بنديخاني مان آزاد ڪرائي، خود غرضي، مصلحت شناسي يا مفادپرستيءَ جي بدلي قرباني ۽ ايتار جو رستو اختيار ڪري پنهنجي انسانيت کي دريافت ڪري سگهي ٿو. انسانيت جي تڪميل ۽ ترقيءَ جو رستو آهي ايتار جو رستو ۽ اها آهي عشق جي منزل جيڪا مذهب ماڻهوءَ کي عطا ڪري ٿو.

شاه لطيف انسان اندر انهيءَ ”آئون“ ۽ ”مان“ جو وجود ماڻهوءَ جي جبلت ٿو ڀانئين، بلڪ شاه سائين سڄي ڪائنات ۾ انهيءَ جي نشاندهي ڪري

ٿو ۽ چوي ٿو ته اهو خدا جو جوڙيل پنهنجو نظام آهي ته ان ماڻهوءَ کي اها جبلت ڏئي وري ان تي ضابطي جو به کيس ڏانءُ ڏنو آهي. حقيقت ۾ ان طريقي سان انسان کي بلند مرتبن تي پهچائڻ جو اهو منڊ پکيڙيل آهي. پيدا ٿيڻ وقت ماڻهوءَ کي جيئن ته پنهنجي ٺهيل ٺڪيل شخصيت ڏني ملي، پر هن کي اعليٰ انساني قدرن سان پنهنجي شخصيت ٺاهي جوڙي، وري پنهنجي اصليت ڏانهن رجوع ڪرڻو آهي ۽ پنهنجي مالڪ ڏي عود ڪرڻو آهي. انسان ”مان“ تي ڪنٽرول ڪري پنهنجي ايمان ۽ عشق سان (عشق ايمان جي عملي سرگرمي آهي) پنهنجي منزل مقصود تي خوبيءَ سان پهچي سگهي ٿو. شاھ سائين سر ڪلياڻ جي هن داستان 3 ۾ اجهو هيئن فرمائين ٿا:

عالمُ ’ائون‘ سان، پِرڻو ٿو پير ڪري
 ’پاڻ‘ نه آهي ڄاڻ، مانڊيءَ منڊُ پکيڙڻو.

”مان“ يا ”انانيت“ سڄي جهان جو مسئلو آهي ۽ جتي ڪٿي ماڻهن منجهه پريل واهن وانگر ٿي وڃي. اها ماڻهوءَ ۾ ٻاهران يا خارج کان نٿي اوتجي پر اهو ماڻهو جي پنهنجي اندران ئي ان جي نفس جو ڪو منڊ منڊيل آهي ۽ ماڻهو ”پاڻ“ جي ان چار ۾ اهڙو ته وڪوڙجي ويو آهي جو پنهنجي هن حقيقت کي ڄاڻڻ به يلجي ويو آهي ته مان ڪير آهيان، ڇو پيدا ڪيو ويو آهيان ۽ منهنجي منزل ڇا آهي؟

ڪيئن مائيندا مَن ۾، ’خودي‘ ۽ خُدا
 ٻن ترارين جا، ڪا آهي هڪ ميان ۾!

پنهنجي هستي جو ”آءُ ئي آهيان“ وارو غرور، ۽ ”الله جي عبديت“ وارو عقيدو، يعني خود رخي ۽ خدا رخي رويا ساڳئي وقت ڪيئن دل ۾ جائگير ٿي سگهندا. اهو ته ايئن ئي آهي جيئن ڪو شخص هڪ ميان ۾ هڪ ئي وقت ٻن ترارن کي مپائڻ جي لاهاصل ڪوشش ڪري. وري جيڪڏهن سڄي زندگي ماڻهو اهڙي ڪوشش ڪندو رهي ته ان کان وڌيڪ پورڙائي ٻي ڪهڙي ٿيندي؟!

’اَتُون‘ سِين اُن پار، ڪڏهن تان ڪونه پئو
 اِنَ اللّٰهَ وَتَرُيْحُبُ الوَتَر، نيئي پياڻي پار
 هيڪڙائيءَ وَتِ هار، هنجھون جي ’هٿن‘ جون.

پنهنجي پاڻي جو غرور پاڻ سان گڏ ڪٿي هن پار يعني منزل مقصود تائين ڪو به نه پهتو آهي. پاڻ اللّٰه تعاليٰ جيئن واحد ۽ هيڪائي هڪ آهي تيئن پاڻ به هيڪڙائيءَ کي پسند ڪري ٿو. انهيءَ ڪري دوئيءَ ۽ ساڻس شراڪت کي ساڙي ٻاري ڇڏ ۽ ان کان بلڪل آجوت ٿي. جيڪڏهن تو وٽ پاڻي ۽ دوئيءَ جي ڪا ڪار آهي ته پوءِ توبه تائب ٿي ۽ پنهنجي خلقتهار اڪيلي اللّٰه جي حضور ۾ وڃي پنهنجي هستيءَ وارا ڳوڙها ڳاڙ ۽ پنهنجي هستيءَ کي هيڪڙائيءَ جي آڏو وڃي ڪيرائي پاڻي ۽ دوئيءَ کي ختم ڪري ڇڏ.

’اَتُون‘ اوريان جهل تون، ڇڏيم ’پاڻ‘ پچار
 شرڪ سان ستار، گهڻا گهاريم ڏينھڙا.

اڪيلي اللّٰه جي حضور ۾ عرض ڪر ته اي منهنجا مالڪ! هن منهنجي ’آپي‘ ۽ انانيت کي مون کان پري ڪري جهل. مون پنهنجي ’پاڻي‘ جي پچر ٿي ڦٽي ڪئي. اي سباجها ستار! هاڻي مون تي اها مهر ڪر، جو منهنجو ماضي مون کان وساراءِ. مون پاڻي ۽ دوئي سان گهڻائي ڏينهن گڏ گذاريا آهن، منهنجي دامن کي هاڻي ان کان پناهه ۾ رک.

بِنِ پياڻي سُپرين، ’پاڻان‘ اٿي پل،
 ’اَتُون‘ اوري جهل، ته توکي رسي تو ڏئي.

هن پوي دوئي ۽ شرڪ اي منهنجا پيارا سڄڻ! اهو عزم ڪري تون اٿي پئ پنهنجو پاڻ کي پنهنجي ’آپي‘ ۽ ’انانيت‘ کان پري ڪري جهل. ’آپو‘ ۽ ’پاڻي‘ پاڻ کان هٽائي پري ڪر. پنهنجي نفس کي انهيءَ غلاميءَ مان آجو

ڪر ته تنهنجو حقيقي مالڪ ۽ محبوب اچي توساڻ ملي ۽ تنهنجي نڌڻڪائي ختم ٿئي.

تو کي رسي توڌڻي، ڄمڻو ئي جمال
ڪونهي پئو خيال، جي شڪِ وڃائين.

پاڻپڻو، دوئي ۽ شرڪ ڇڏڻ جي نتيجي ۾ جيڪڏهن تنهنجو مالڪ حقيقي محبوب توکي ملي وڃي ۽ ان جي رنگ سان تون رنگجي وڃين ته نسورو ئي جمال ۽ سونهن توکي پلڻ پئجي وڃي. جمال ۽ ڪمال پسڻ جو انهيءَ ڪانسواءِ ٻيو ڪو خيال ۽ صورت ئي ڪونهي. جيڪڏهن تون هيڏانهن هوڏانهن ڀٽڪڻ جو پنهنجو شڪ ۽ گمان ڦٽو ڪري ڇڏين ته پوءِ ڳالهه پڪ سان اها ئي اٿئي.

’مون‘ مونهن ۾ سڀجي، مون کي مون ڄڳاءِ
مونهن جي ساڃاءِ، مونهن منجهان مون ٿيي.

پاڻپڻي ۽ آئون آهيان وارو خيال، منهنجي پنهنجي اندر مان ئي سرجي ۽ وجود وٺي ٿو. برابر هو جبلي طرح منهنجي اوسر سان سرجي ۽ وڌي ٿو پر ساڳي وقت مون کي پنهنجي خود شعوري ۽ پاڻ سڃاڻڻ واري تميز به منهنجي پنهنجي اندر سمائل ۽ عطا ٿيل آهي. جنهن جي تقاضا آهي ته منهنجي مان ۽ پاڻپڻو ڊڄي. اهوئي ته هن دنيا ۾ ماڻهوءَ جو امتحان آهي.

اهو انسان ئي آهي جنهن کي الله تعاليٰ ٽن وڏين امتيازِي خاصيتن سان پيدا ڪيو آهي. هڪ هي ته هن کي راءِ ۽ چونڊ جو حق مليل آهي، ٻيو هي ته ماڻهوءَ کي خود شعوري حاصل آهي ته هو ڪير آهي ۽ سندس منزل ڇا آهي؟ ٽيون هي ته کيس تخليقي صلاحيت به حاصل آهي. انهن ٽنهي صلاحيتن جي موجودگيءَ ۾ پنهنجي جبلتن تي ضابطو رکڻ اهوئي هن دنيا ۾ ماڻهوءَ جو امتحان آهي. جيڪو ماڻهو هن دنيا ۾ پاڻ کي امتحان جي حالت ۾ سمجهي ٿو

۽ ڄاڻي ته ان امتحان جي نتيجي ۾ ئي منهنجي زندگيءَ کي حتمي ۽ دائمي سلامتي ۽ خدا جي رضا ۽ محبوبيت واري زندگي ملڻي آهي ته پوءِ انهيءَ کي جبلتن ۽ عملن ۾ بظاهر نظر ايندڙ تضاد به انهيءَ خلقتهار جا رنگيءَ وارا رنگ لڳن ٿا. پوءِ اهڙو ماڻهو ڪائنات جي هزارين رنگن جي وچ ۾ هئڻ جي باوجود يڪ رنگ رهي ٿو.

‘دَسُنُ، دَسِينُ جِي، تَه هَمَهَ کِي حَقَ چَئِينِ
شَارِڪُ شُڪُ مَرَنِ، اَنڌا اِنِهِيَن ڳالَهَ ۾.

هي ظاهري اک کي جيڪي شين جا ضد نظر اچن ٿا، تون جيڪڏهن رڳو ظاهري ‘اک’ سان نه، پر جي صحيح فهم ۽ ادراڪ واري نظر سان دَسِين ته پوءِ شڪ ۽ اُضداد آهي ئي ڪانه. تون جيڪر دانائيءَ جي ان شعور سان دَسِين ته سڀ کي اصل حق جو جلوو ڪري ڄاڻين. هي سڀ ان جي حڪمت جي جوڙ آهي. هي انساني جبلتن جا ضد به ان جي آزمائش واري حڪمت جي جوڙ آهن. اي شرڪ ڪندڙ دل جا انڌا! تون انهيءَ ڳالهه ۾ بالڪل شڪ ئي نه آڻ.

وڌي تان اِن واٽ ۾ پِيلَپُ ‘پِيائِي’
آهي اُونڊاهِيءَ جو شِرڪُ سَهائِي
چڻِي چڻائِي، اَلَفَ جِي عِيَنَڪَ ۾.

سچ ۽ حق جي واٽ تي هلڻ ۾ يڪ رنگي بيحد ضروري آهي. ٻين سڀني فڪرن ۽ رستن کي پيلپ پيائي ڄاڻي ان جو انڪار ڪبو. ان انڪار سان ئي اقرار ۽ اثبات اهڙي حقيقت آهي جيئن اونداهيءَ جي نفِيءَ سان روشنائيءَ جي حقيقت جو اعتراف. جنهن پنهنجي اکين تي الف جي عينڪ چاڙهي، توحيد ۽ هيڪڙائيءَ کي پنهنجو فڪري سرچشمو بڻايو، ان جي سامهون اهي حقيقتون چٽيون ٿي وڃن ٿيون، ڪا به ڳالهه منجهيل نٿي رهي. پوءِ اهڙو انسان ذهني

غلامين، فڪري غلامين ۽ ھر قسم جي سماجي غلامين مان پاڻ کي آسانيءَ سان آجو ڪري وٺي ٿو.

بي شرڪُ پائين پاڻ کي، عينُ شرڪِ اِيءُ
وِجائي وُجودَ کي پاڻان پاسي ٿي
هڏهن ڪونهي ’هيءُ‘، ’هو‘ پڻ ڪونهي ’هن‘ ري.

ظاهر ۾ ته تون پاڻ کي شرڪ کان خالي ٿو ڀانتين. حقيقت ۾ شرڪ ئي اهو آهي ته تون پنهنجي وجود کي پاڻپڻي، غرضن ۽ مفادن جي هستي بڻائي ڇڏيو آهي پر دعويٰ ٿو ڪرين بي شرڪ هئڻ جي. ان ڪري تون خود رخي زندگيءَ جي لاڙن ۽ پاڻپڻي واري ڪرت کان آجوتِيءَ، پوءِ هي يقيني ڳالهه آهي ته تنهنجو هي شرڪ رتو ظاهر، تنهنجي اقرار ڪيل باطن کان ڪٽيل ڪونهي. ۽ نه هوري هن کان ڪٽيل آهي ان ڪري جيستائين پاڻ کي هر قسم جي شرڪ کان آجوتو ڪرين، تيستائين مالڪ حقيقي جي رحمت کان پري رهندين ۽ ايئن زندگيءَ جي اصل حاصلات کان تنهنجي محرومي قائم رهندي.

آڏو جوابات کي سو شرڪُ لاهي شڪُ
هُئي جنه ۾ حق، تنه ’نفي‘ جهڙو ناه ڪين.

حق جي اثبات يعني ثابتي ڏيڻ ۽ ايمان آڻڻ لاءِ اول ناحق ۽ باطل جي نفي بيحد ضروري آهي. نفي ۽ انڪار سان شرڪ ۽ شڪ توڙي نهوڙجي ٿو. اهڙي طرح نفي جيئن پنهنجي مفادن ۽ غرضن جي ٿيندي تيئن ان ڏاڍ ۽ جبر جي به ٿيندي جيڪو فردن، طبقن ۽ قومن کي غلام بڻائي ويٺو آهي. انهن سڀني غلامين جي نفي ۽ انڪار حقيقت پسندي آهي، جيستائين اهو انڪار نه ٿيندو تيستائين اثبات يعني آزاديون ماڻي نه سگهبيون. اهڙو ’نفي‘ ۽ اهڙو ’انڪار‘

جيڪو حق تي هجي ۽ حق لاءِ ڀاري بندڙ هجي سو وڏي وٽ آهي ۽ تنهن جو ڪو مٽ ئي ڪونهي.

اِنْ پَرِ نَه اِيْمَانُ، جِئَن ڪَلِمِي - گو ڪو نائين
دَغَا تنهنجي دِلَ ۾، شِرڪَ ۽ شيطانُ
مُنَه ۾ مُسْلِمَانُ، اُنْدَرِ آڙُ آهي پَن.

سچو ۽ مڪمل ايمان ائين ناهي جيئن تون پاڻ کي ظاهري طور ڪلمو پڙهندڙ ٿو سڏائين ۽ ايمان وارو هجڻ جي دعويٰ ٿو ڪرين. پر تنهنجي اندر ۾ مفاد پرستيون، تڏه پٽايون ۽ دغا بازيون، بيائي ۽ شيطان ويٺل آهن جيڪي تنهنجي ماڻهه جا دشمن آهن. تون رڳو چوڻ ۽ ڏسڻ ۾ ’مسلمان‘ پيو سڏجين پر اندر ۾ آڙ وانگر مفادن ۽ غرضن جا بت جوڙي ويٺو آهين، انهن جو رکوالو ٿيو ويٺو آهين.

ڪُوڙو تون ڪُفَر سِين ڪافرُ مَر ڪوئا
هندو هِنْدُ نَه آهي سِن، جُڻيو تون هِنْدُ جُڳاءُ
تِلڪُ تَنِي کي لاءِ، سَچا جي شِرڪَ سِين.

اي ڪفر کي مڃيندڙ ڪافر! جڏهن تون پنهنجي ’ڪفر‘ واري عقيدي ۾ به سچو نه آهين ۽ اتي به منافقتون ڪندو وٽين ٿو ته پوءِ پاڻ کي ’ڪافر نه سڏاء‘. شاه سائين هندوءَ لاءِ چوي ٿو ته اي هندو! جيڪڏهن تون سچو هندو نه آهين ته پوءِ توکي هندو ڌرم وارو جڻيو پائڻ نٿو جڳائي. ماڻهو جتي به هجي اتي خالص ۽ پڌرو هجي. ڇاڪاڻ جو عقيدي جي منافقت ۽ ٺڳي به ماڻهوءَ کي سٺو انسان بنجڻ نه ڏيندي آهي. هندن وارو ’تلڪ‘ به انهن کي لڳائڻ جڳائي جيڪي ’شُرڪ‘ سان سچا آهن.

کافر ٿي ۽ ته اُبهين بابِ شرع جا ڇڏ
منُ مُشرڪن گڏ، ته ويجهو ٽئين وصال کي.

تون هي ٻن ٻيڙين جي سواري ڇڏ. جي توحيد ۽ هيڪڙائي تي تون يڪ رنگ نٿو بيهين ته پوءِ پڌرو 'کافر' ٿي ۽ ته اتي توکي پڌرائي ملي. تون نڪاح، جنازي ۽ اتي ويٺيءَ جون اسلامي شريعت جون ڳالهيون ڇڏ. جي خدا وحده لاشريڪ لهُ جي اصل توحيد واري حاصلات تو وٽ ناهين ته پوءِ رسمي مسلماني تو لاءِ ڪهڙي ڪم جي. نه هتان جون ڀلايون تنهنجي ڪم اينديون ۽ نه آخرت جون، تنهن ڪري تون پنهنجو من، نيت ۽ عقيدو پوريءَ طرح مشرڪن سان ملا، ته پوءِ جيڪو تنهنجو پنهنجي مرضي ۽ مفادن لاءِ جيئڻ جو پنهنجو محبوب مقصد آهي، تنهن کي پورو ڪري سگهين. هيئن منافقت جي زندگي جيئڻ ته تنهنجي انسانيت جو ڪوس آهي.

منهُ آهيريان اُجرو، قَلبَ ۾ ڪارو
ٻهران زيبُ زبَانِ سِين، دِلَ ۾ هَچارو
انَ پَر ويچارو، ويجهو ناهه وصال کي!

خود رخي زندگي گهاري ٻيڙي مائهو ظاهري طور تي سٺو ۽ ڏيک ویک ۾ ڀلو نظر ايندو آهي پر هُن جي اندر جو حال سندس صورت جي ابتڙ هوندو آهي. ظاهر ۾ آرسِيءَ کان وڌيڪ صاف نظر ايندو پر اندر پليٽائي ۽ دغا جي ڪارڻ ڀريل هوندس. سندس زبان تي سهڻيون ۽ مٺيون ڳالهيون هونديون پر اندران ئي اندران دغا خور ۽ نقصان رسائيندڙ آهي. پنهنجي ان مطلبِي زندگيءَ جي نتيجي ۾ منڍئون محروميون حاصل ڪري پنهنجون بدبختيون پاڻ سان گهمائيندو وڌندو آهي. اهڙن افعالن وارو اهو ڀڙڪيل ۽ ڀليل، جيئن انسانيت جي قدرن کان پري آهي تيئن الاهي قرب ۽ مالڪ جي محبوبيت کان به گهڻو پري آهي.

مُنْه تَه مُوسِي جَهڙو، اُنڊرِ ۾ اِبليسُ
اهڙو خامُ خَبِيثُ، ڪڍي ڪوَه نہ چڏين.

اهڙن ماڻهن ۾ ڪو ته وري ڏسڻ ۾ نيڪ نوراني صورت وارو، پر اندر ۾ شيطان هوندو آهي. جيئن شيطان انسان جي تعظيم، ان جي حق اداڻي ۽ نفعي بخشيءَ جو اتي به انڪار ڪيو هو تيئن هتي به شيطان جي پوئلڳيءَ ۾ سندس ساڳي روش هوندي. اهڙي بيڪار بيچڙي شيطاني روش تي هلندڙ پنهنجي منافق نفس کي چو نٿو تڙي پاڻ کان پري ڪري ڇڏين!

مُنْه تَه مُوسِي جَهڙو، سِيرَتَ شيطاني
بازي بيراني، ڪڍي ڪوَه نہ چڏين.

ڏسڻ ۾ صورت نوراني ۽ چڱن ڪمن جون فنڪاريون پر ارادا، افعال ۽ سيرت شيطان واري. يعني انسان جي تعظيم، ان جي حق اداڻي ۽ نفعي بخشيءَ کان خالي، ماڻهن کي ڌوڪي ۾ وجهندڙ، کين پريشان ۽ برباد ڪندڙ. اي پرمتريا! اهڙي اٽڪل بازي چو نٿو ڪڍين ڦٽي ڪرين!

سِرُ نايو سَجِدَا ڪَرين، تَنُ تَوَاضِعَ تَوَنَ
هُوَ جَو مَثُڪو مَنَ جَو سُودَو سَوَرِين سَوَنَ
ڪُوڙا ٿيندءَ ڪونءَ، ڦُوڪِي ڌوڻِي ڦائِدو.

ظاهري طور تون پنهنجو مٿو جهڪائي سجدا پيو ڪرين پر تون پنهنجي من کي تواضع ۽ جهڪائڻ جي ريت نه ورتي آهي. تنهنجي طريقن مان عبديت اظهار جي ئي ڪونه ٿي. تون خدا جي رضا کي ان جي بندن سان ڀلايون ڪرڻ ۾ ڳولهي ڪونه ٿو. تنهنجي هر گهڙي، ساهه پساهه ۽ من جو مٿڪو صحيح خدائي طريقي سان سري ٿي ڪونه ٿيو. اي ٻاهريون ۽ ظاهري رسمون پوريون ڪندڙ ڪوڙا! انهيءَ ٻاهرين وضع قطع ۽ رسمن جي ريت سان ڪو فائدو ڪونه

ٿيندڙي. تنهنجي شخصيت جڙي ڪو نه سگهندي ۽ مولا جي رضا ماڻي ڪو نه سگهندين.

جانَ جانَ پَسِين پاڻَ کي، تان تان ناهِ سُجُوڏُ
وِجائي وُجُوڏُ، تِهان پوءِ تَڪبِيرَ چُڱُ.

جيستائين جو تنهنجي نظر پنهنجو ’پاڻ‘ تي آهي. پنهنجي مفادن جي زندگي جئين ٿو ۽ خدا رخي زندگيءَ جي بجاءِ خود رخي زندگيءَ جي ريت تي هلندو رهين ٿو، تيستائين تنهنجو ’سجدو‘ حقيقي معنيٰ ۾ سجدو ئي ناهي (ڏٺي وٽ قبول ٿي ڪونهي). پهريائين پنهنجي ”پاڻ“ وارو خيال ۽ پنهنجي ذاتي مفادن لاءِ جيئن جو رويو ختم ڪر. پوءِ نماز جي نيت ٻڌ ۽ ”الله اڪبر“ جي تڪبير هڻ ته تنهنجو ’سجدو‘ ثابت رهي ۽ قبول پوي.

جانَ جانَ پَسِين پاڻَ کي، تان تان ناهِ تماڙُ
سَڀُ وِجائي ساڙُ، تِهان پوءِ تَڪبِيرَ چُڱُ.

جيستائين جو تنهنجي نظر پنهنجو ’پاڻ‘ تي آهي، تون پاڻ کي ئي سڀ ڪجهه سمجهين ٿو، پنهنجي مفادن جي زندگي جئين ٿو ۽ خدا رخي زندگيءَ بجاءِ خود رخي زندگيءَ جي ريت تي هلندو رهين ٿو، تيستائين تنهنجي ’نماز‘ حقيقي معنيٰ ۾ ڏٺي وٽ مقبول ٿي ناهي. پهريائين ٻيا سڀ رسمي ديندارين ۽ مفادپرستين جا آواز ۽ ڍونگ بند ڪر. ”لا“ جي ترار سان ٻاهريان ساڙ وِسيلا ۽ واسطا ختم ڪري پوءِ ”الا الله“ جي اقرار سان نماز جي نيت ٻڌ ۽ ”الله اڪبر“ جي تڪبير جو وحدانيت وارو آواز بلند ڪر ته تنهنجي نماز ٿئي.

جَنِّ وَيَايُوجُودُ، 'فاني' تَنَّا 'في الله' سان
 نه تَن قِيَامُ، نه قَعْدُو، نَكُو كَن سُجُودُ
 جيلاه تَنَّا نَابُودُ، تيلاه رَسَنَّا بُودَ كي.

جن پنهنجو ”پاڻ“ ڦٽو ڪري ۽ پنهنجي خود رخي زندگي ترڪ ڪري خدا رخي زندگي اختيار ڪئي ۽ خدا جي ضابطن کي پنهنجي زندگيءَ جو دستور بڻايو سي رسمي دينداري جي قيام، قعدي ۽ سجدن جي ڏيڪاءَ واري ريت کان پري آهن. پراهي خدا جي رضا ۽ حڪمن جا پوئلڳ بڻجي عبديت ۽ ذميواريءَ جي احساس سان جيئن ٿا. جڏهن هنن خدائي مقصدن جي لاءِ انسان دوستيءَ جي ڪرت سان پنهنجي هيءَ زندگي تياڳي ڇڏي، تڏهن ئي دائمي بقا جي اصل مقصد کي پهچي ويا.

’اَنَا عَبْدُ‘، ’مَعْبُودُ‘، تون، اِتِ شِرْڪُ نَكُو شَڪُ
 پِچارُون پَرِينِ جُونِ مَحَبَّتِينِ مَرُڪُ
 سو سَيُوءُ حَقِّ، جَنهَ ۾ پَسُنُ پَرِينِ جَوِ.

زندگيءَ ۾ ماڻهوءَ جي اصل حاصلات اها آهي جو کيس هي خود آگاهي حاصل ٿئي ته اءٌ عبد آهيان ۽ تون الله منهنجو معبود ۽ ڪارساز آهين. اها ئي حقيقي حاصلات آهي جنهن ۾ نڪو شرڪ آهي نڪو شڪ شهبو آهي. جنهن کي اها الله جي محبوبيت واري ميا ملي پوندي آهي ته اهڙن محبتين جو مرڪ پنهنجي پرين ۽ مهربان مالڪ جون هر گهڙي پچارون هونديون آهن. هر وقت وحدانيت جي وائي ۽ انساني پلاين جي ڪمر جي ديوانگي هوندي آهي. ماڻهوءَ جڏهن انهيءَ ديوانگيءَ کي پهتو ته لايو سجايو ٿيو ۽ انهيءَ وٽ سان ئي پرين جو حقيقي پسڻ ٿئي ٿو.

نابودي نِيئي عَبدَ کي اَعلِيٰ کِئو
مُورَتَ ۾ مَخفي تِئا، صُورَتَ پُڻ سِيئي
کَبي اِت کِيهي، ڳالهه پريان جي ڳجهه جي.

مالڪ ۽ خالق آڏو پنهنجي هستي وڃائڻ واري ڪيفيت عبد کي اعليٰ درجي تي پهچائي ٿي ڇڏي. ماڻهوءَ جي وجود ۾ الله تعاليٰ جي صفتن جو اوتيل رنگ مخفي آهي، اهي صفاتي ڪم انسان هن ڌرتيءَ تي ڪري وجهي ته اشرف المخلوقات آهي. خدا پنهنجي صفتن جو ظهور ماڻهوءَ کان ڪرائڻ ۾ جيڪو ڳجهه سمايو آهي، انهيءَ راز کي بيان ڪري نٿو سگهجي.

نَڪا اِبَتدا عَبدَ جِي، نَڪا انتِها
جَن سِجاتو سَپرين، سِي وِجڻَ کي وِئا.

الله جي فرمانبردار پانهي جو درجو ايڏو ته وڏو آهي ۽ ان جو مرتبو ايترو بلند ۽ اعليٰ شان وارو آهي جو نڪو ان جي شروعات ڪٿي سگهجي ٿي ۽ نه وري ان جو انت، ڇيهه ۽ سنڌو آهي، پر اهي پانها جن پنهنجي شخصي روين ۽ عملن ۾ ان مالڪ حقيقيءَ جي صفتن جو رنگ اوتي انسانن سان ڀلايون ۽ پال ڪيا سي ان جي محبوبيت ۽ مهربانيون ماڻيندا ويا ۽ ان ۾ مٿاهين منزلن کي رسيا. جن پانهن پنهنجي حقيقي محبوب ۽ مالڪ کي سجاتو، سي (سندس وصال لاءِ اڳتي وڌيا) اڃا اڳتي... اڃا به اڳتي وڌندا ويا.

واڻي

وَجَهَ مَنجِه خَلِيلُ، اَندرِ آزرُ آهِيَن

۱. سَدَمَ ڪَر صَحَتَ جِي، اڃا تون عَلِيلُ

۲. مُنَه ۾ مُسلمانُ تون، قَلْبُ تان ڪَلِيلُ

۳. نالو ناهِ نفاقِ جو، جتي رَبِ جَلِيلُ
 ۴. وِترِ جي وصالِ ۾، دُوئي ناهِ دَلِيلُ.

تون ٻاهران صورت ۾ سهڻو ۾ اندر ۾ آذر جيان گمراه آهين. تون شرڪ جي بيماري مان صحتياب ٿيڻ جي خواهش نه ڪر، جو اڃا تو پنهنجي بيماريءَ جا سبب ٿي ختم نه ڪيا آهن. تون ظاهري طور ايمان وارو مسلمان ٿو چوائين پر اطاعت کان وانجهو تنهنجو قلب ڪٽيل ۽ ڦريل آهي. يعني تنهنجي زندگيءَ جي عملن ۽ طريقن ۾ خدا رب جليل جي ضابطن جي پابندي ۽ لحاظ آهي ئي ڪو نه، رڳو نالي ۾ مسلمانيءَ جي منافقت آهي. جي، تنهنجي حالت مان ظاهر آهي ته تون اڃا شرڪ ۾ ڦاٿل ۽ توحيد کان پري آهين، ڇاڪاڻ جو جتي پاڻ ڏٺي آهي اتي نفاق، شڪ شرڪ آهي ئي ڪونه. اڪائي واري هڪ الله تائين پهچڻ ۽ ملڻ واسطي اهو دوئيءَ جو دليل يعني ٻين جي ٻڌايل دستگيري ۽ ضابطا هرگز رهبر ٿي نٿا سگهن.

عشق جو ٽيون اصول

مقصد لاءِ سچائي جو هئڻ
شاهه وٽ عشق جو
ٽيون اصول آهي

جنهن انسان ۾ عشق جو جذبو جاڳندو آهي ته هو ذات جي گهيري کان ٻاهر اچي زندگيءَ جي هڪ نئين سطح کي دريافت ڪندو آهي. هي قرباني ۽ ايثار جي سطح آهي جتي انسان پنهنجو سڀ ڪجهه قربان ٿو ڪري ڇڏي. انهن اعليٰ قدرن جي لاءِ ۽ انهن آدرشن لاءِ جن سان هو محبت ڪري ٿو، انهن کي زندگيءَ جو پهريون مقصد ٿو بڻائي. سندس زندگيءَ جو هر عمل ان مقصد جي تڪميل لاءِ وڌندڙ وڪ طور هوندو آهي. هن جون سرگرميون، هن جون قربانيون، هن جو جيئڻ ۽ مرڻ سڀ ان مقصد جي لاءِ هوندا آهن. اهو مقصد ئي هن لاءِ ڪل ڪائنات بڻجي ويندو آهي. حضرت ابراهيم عليه السلام جڏهن سچ کي ڀاتو ته هو بيتاب ٿيو ته سندس چوڌاري ماڻهو ان سچ کان پري ڇو آهن. انهن ماڻهن جي شڪ ۽ شرڪ ۾ وڪوڙيل داخلي توڻي خارجي دنيا مضطرب ڏسي پاڻ به مضطرب ٿي پيو. هن ڏٺو ته اهو شڪ ۽ شرڪ ماڻهن جي مٿان مسلط ٿيل آهي ۽ پوءِ وقت جي نمرود حاڪمن کي چيلينج ڪيو. ان کانپوءِ توحيد تي ٻڌل انساني وقار ۽ سلامتيءَ جو معاشرو اڏڻ لاءِ هن کي وطن ڇڏي سوين ميل ڪهي، ان ڳڻين آزمائشن مان گذري هڪ مرڪز ٺاهڻو پيو جيڪو لاءِ الله جي بنياد تي هر قسم جي انساني غلامين جي خاتمي ۽ لاءِ الله جي بنياد تي انساني آزادي ۽ وحدانيت جو محور بڻيو.

اهڙي طرح اوهان پيغمبرن، سڌارڪن، سائنسدانن ۽ انقلابين جون زندگيون پڙهي ڏسو ته انهن جي سچائي جا مقامات اوهان کي معلوم ٿين. ڪيلپر، گليلو ۽ نيوٽن علم حرڪت ۽ علم طبعي جي بنيادي قاندين کي ڳولڻ لاءِ زندگيءَ جا ڪيئي قيمتي سال ان جستجو ۾ تنهائي جو اڪيلو عذاب پيو ڳيو. چون ٿا ته نيوٽن سائنسدان شادي ويهن سالن جي عمر ۾ ڪري ورتي هئي، پر چاليهن سالن جي عمر تائين هو ڪشش ثقل، حرڪت جا قاندا، روشنيءَ جي ماهيت ۽ رياضيءَ ۾ ڪلڪيولس جي حقيقت جهڙن ڪمن ۾ اڪيلو رڌو پيو هوندو هو. ان ڪري چاليهن سالن جي عمر تائين پنهنجي سڳي زال سان جماع به فقط هڪ دفعو ڪري سگهيو هئو! انهيءَ ڳالهه ۾ ڪو به شڪ ڪونهي ته جن

ماڻهن به نظرياتي سائنس، عملي سائنس، فلسفي ۽ اهڙن ٻين علمن جي ميدان ۾ ڪم ڪيو آهي اهي ديوانا ماڻهو هئا، اندر جي اٽل پتل هنن کي آرام سان ويهڻ ڪو نه ڏيندي هئي. ڇاڪاڻ ته معاشري ۾ موجود ۽ مروج علم ۽ رواجن مان هو مطمئن ڪو نه هئا. هنن وڌيڪ سچائي ۽ حقيقت جي ڳولا کي ضرورت سمجهيو ۽ پنهنجو وقت اهڙين ڳالهين جي پٺيان لڳائي تحقيق ڪئي ۽ سچائي ڳولهي لڌي. پوءِ جيڪا ترقي اوهان ڏسو ٿا اها به اهڙن ماڻهن جي ڪري آهي. انهيءَ جي نتيجي ۾ کين وڏيون رڪاوٽون به پيش آيون، انهن کي به هنن منهن ڏنو. مذهبي قدامت پسندن به کين وڏا عذاب ڏنا جيڪي پڻ هنن سٺا ۽ اهڙيءَ طرح انساني علم منجهه واڌارو ٿيو.

عشق ته وري هڪ اهڙي دريافت آهي جنهن سان ماڻهوءَ کي پنهنجي اندر ۾ هڪ قسم جو پچڻ پچرڻ محسوس ٿيندو آهي. پٽائي وٽ اها ڪيفيت ڪامڻ، پچڻ، پچرڻ، لڃڻ ۽ لوڃڻ جي صورت ۾ موجود آهي. معنيٰ ته اوهان طلب ۾ رڳو جلدئو ۽ پچرندؤ نه پر ان کان اڳ ۾ اوهان ڪامندؤ. ناانصافين تي، ظلم تي، استحصال تي، غلاميءَ جي صورتحال تي، انسانن جي بي حرمتين تي، حقن جي پائمالِي تي، اوهان جو شعور اوهان جي ذهن کي ۽ ضمير کي بيدار ڪندو. بيداريءَ جي اها ڪيفيت اوهان جو پچڻ ۽ پچرڻ آهي. اوهان جي عشق جو انت ان پچڻ ۽ پچرڻ تي نه ٿيندو پر اوهان لڃڻ ۽ لوڃڻ ٿيندو ۽ ان ۾ اوهان کي اهڙي ديوانگي گهريل آهي. طلب ۽ تات جون اهي سڀ ڪيفيتون ديوانگيءَ جو ڪمال آهن. هاڻي ان ديوانگيءَ جا صاحب پنهنجي خدا جي محبوبيت ۽ رضا کي پنهنجي ڌرتيءَ ۽ ان تي رهندڙ انسانن جي سک ۽ سلامتيءَ واري ولوڙ ۾ پيا تلاشين. ڇاڪاڻ ته انهن جي خدا انهن کي ايئن ڪرڻ لاءِ چيو آهي. انهن جي خدا کين ٻڌايو آهي ته مان ڌرتيءَ جي مٿان انسانن کي پنهنجو خليفو بڻايو آهي. اشرف انسان بڻايو آهي. انسان کي تڪريم عطا ڪئي آهي. انهن عطائن ۽ انهن آدرشن جي سنڀال ڪيو، اهوئي منهنجي عشق جو اظهار آهي.

عشق جو ذڪر جڏهن پٽائي رحمت الله عليه ڪري ٿو ته ان جي شاعريءَ ۾ خدا، انسان ۽ ڌرتيءَ جو هڪ ٽڪندو جڙي سامهون اچي ٿو. اتي عشق هڪ ماڻهوءَ لاءِ پريڪٽيڪل حقيقت بڻيل نظر اچي ٿو. ايئن رڳو عشق مجرد شيءِ آهي. شاهه لطيف حضرت محمد ﷺ جي انهيءَ مشن جو تسلسل هو ته ڌرتيءَ

تي انسانن لاءِ آزادي ۽ سک ۽ سلامتيءَ وارو توحيد ۽ فلاحي معاشرو خدا جي مشيت آهي. ان ڪري انساني آزادي ۽ انساني ترقيءَ جون جون سيئي صورتون ۽ ان جي لاءِ جاڪوڙ خدا جي مشيت آهي ۽ اهوئي خدا سان عشق جو پلي ۾ پلي عملي اظهار آهي. ڪلياڻ جي داستان 4 ۾ ان جي اپٽار ڪئي اٿائين:

عَاشِقِنِ اللَّهِ جِسي مَحَبَّتَ رَڪِي مَنِ
سَنَدِي سَڪَ پَرِين، تَن ۾ آهي تَن ڪِي.

جيڪي الله جا سڃا مڃيندڙ آهن ۽ ان سان محبت ڪن ٿا، تن ان جي محبت پنهنجي مَن ۾ سانڍي رکي آهي. اهي رڳو محبت جو زباني اقرار نٿا ڪن پر ان جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ لاءِ ان جي ٻڌايل ضابطن تي زندگي گهارين ٿا. اهي خدا ترسيءَ جي زندگي جيئن ٿا، جيڪو به ڪم ڪن ٿا ته پنهنجي اندر ۾ ان جي رضا جي طلب ۽ تانگهه رکي ڪن ٿا.

عِشْقَ جِي اسبابَ ڪِي پَر ۾ پُڇيائُون
دارُون هِنَ دَرَدَ جو، ڏاڍو ڏَسِيائُون
”آخِرُ وَالْعَصْرَ جو“ اِيهين اُتائُون
تِهان پوءِ آئون، سِڪانَ ٿِي سَلامَ ڪِي.

مالڪ حقيقي سان محبت ۽ خود سپردگي واري مٿين مقام جا ڏس پتا پڇيا. تڏهن هنن هدايت واري ڪتاب موجب هن درد جو ۽ عشق جي انتها جو علاج به عجب جهڙو خاص ۽ خاطر خواه ٻڌايو. ايئن چيائون ته ان درد جي دوا والعصر جي آخري آيت آهي. يعني حق جو ساٿ ڏيڻ ۽ ان تي استقامت سان ڄمي بيهڻ. جڏهن کان مون کي اهو راز مليو آهي تڏهن کان آءُ ان مالڪ جي مهربانين ۽ سلامتيءَ واري نظام جي تڙپ ۽ سک ۾ آهيان.

عاشِقَنَ اللّٰهَ جِی سَدا وائِی واتِ
 ”فَاذْكُرْنِي اَذْكُرْكُمْ“ تَن ۾ اها تاتِ
 اُنِي کي ڪنہ ساتِ، سَجُنُ وِیَل نہ وَسَری.

سڄن عاشقن کي سدائين الله جي پڄار ۽ وائي زبان تي آهي ۽ ان جي رضا ۽ هن دنيا ۾ ان جي مشيت جي تڪميل لاءِ ان جي تات ۽ جستجو ۾ رهن ٿا. هنن وٽ خدا جو اهو قانون پهتل آهي ته اوهان منهنجي پڄار ۽ ذڪر ۾ رهو ته مان توهان جي پڄار ۽ حفاظت ڪريان. ان ڪري انهن سڄن عاشقن کان ڪنهن به گهڙي مالڪ جي پڄار ان جي محبت ۽ ان جا ٻڌايل عمل جا ضابطا ڪونه ٿا وسرن.

عاشِقَنَ اللّٰهَ، وِیرو تارُ وُجُودِ ۾
 آه ڪَریندي ساهُ ڪَڏهن وِیندن نِڪَری.

جن عاشقن پنهنجي رب کي سڃاتو آهي، ان جي مشيت، حڪمت ۽ رضا کي پروڙيو آهي، انهن عاشقن جي وجود ۾ اها پڄار ويران ویر چڙهندڙ آهي. سندن خود حوالگي کان ڪو پل خالي ڪونهي. ان جي رضا جي حاصلات لاءِ اهي خدائي ۽ انساني ڪمن ۾ پاڻ کي نهايت جنبيل رکندا آهن ۽ انهن ڪمن ۾ ڏوريندي ڏوريندي آه ڪندي ٿي سندن دمر پرواز ڪري ويندو آهي.

عاشِقَنَ اللّٰهَ جِی وائِی نَقْدِ وِی
 سائِي ڳالھ سُڻِي، سو ڳهِي رَکِیائون ساه سين.

سڄن عاشقن جن کي الله سان اڻ مٽي محبت ۽ اٿاهه عشق آهي انهن کي الله جي پڄار ۽ ان جي دعوت جي ڳالھ پختي يقين سان دل ۾ وڻي وئي آهي ۽ ان جي ٻڌڻ سان ئي اها ڳالھ پنهنجي جند سان سانڍي رکي اٿائون ۽ ان کي پنهنجي دلي يقين ۽ عقيددي جو جز بڻايائون.

عاشقن آرام، ڪڏهن تان ڪونه ڪئو
طعني ڪئا تمام حبيبائي هيڪري.

هاڻي اهي ماڻهو مڙئي سادا انسان ڪونهن پر رباني انسان بڻجي ويا آهن. انهن رباني انسانن ڪنهن به وقت ۽ ڪنهن به حالت ۾، سک ۽ قرار ڪونه ڪيو، آرام طلبيءَ کي زندگيءَ جو مقصد ڪونه بڻايو. سدائين سجاڳ ۽ فڪر مند رهيا. کين پنهنجي پالڻهار جي هڪ ئي گفتي ته ”آءُ اوهان جو رب ناهيان؟“ هميشه لاءِ بي حال ۽ بي آرام ڪري ڇڏيو. ان ڪري هميشه ان جي ربوبيت ۽ پالڻهاريءَ جي عملي طريقن ۾ يعني ماڻهن سان پلاين ۽ نفعي بخشين جي ڪمن ۾ پالڻهار جي رضا ۽ محبوبيت تلاشيندا رهيا.

عاشق ايتن نه هون، جئن تون سڄي اڱڙين
ويجو در دوستن جي، رت ڏيهائي رُون
بيءَ پر ڪنه نه پُون، ماکر محبوبن سين.

عاشق، رباني انسان ان طرح ٿلهو متارا ۽ سُهيل نه هوندا آهن، جهڙيءَ طرح تون سُهيل لڳين آهين. اهي سڄا رباني انسان ڌرتيءَ تي پنهنجي جهد ۽ جاکوڙ ۽ سرگرم عملي ڪردار سان پيا لوچين ۽ وري روزانو پنهنجي محبوب جي دروچن ٿا ۽ اتي رت جا ڳوڙها ڳاڙين ۽ پاڏائين ٿا. ڇاڪاڻ جو کين خبر آهي ته هو سخت عملي زندگيءَ کانسواءِ ٻئي ڪنهن به حيلي حوالي سان پنهنجي محبوب وٽ مقبول نه ٿي سگهندا.

انهن ازلي اقرار ڪيل سچن عاشقن جو حال اهوئي آهي. باقي جيڪي ماڻهو پنهنجي عملي زندگيءَ ۾ لوچ، جهد ۽ جاکوڙ ۾ رهڻ بجاءِ رڳو رباني طرح عشق جون دعوائون ڪن ۽ عاشقيءَ جون ڪوڙيون حجتون پيا ڪن. پٽائي انهن کي ٻڌائي ٿو هي عشق جي منزل رڳو هامر هڻڻ سان ڪونه ملندي آهي،

اها رَڪَن راند تاهي پر پتنگ ٿي پڇڻ ۾ آهي ۽ اها جيءَ، جُسي ۽ جان جو هيڪاٽد ختم ڪري ڇڏيندي آهي.

جان عاشق مٽيءَ ماسُ، تان دعويٰ ڪر مَرِ نيءَ جي
سائو مُنهُ، سُونه ڳڻي، لَڳن ڇڏڻو لاسُ
ڏيئي تَن تپاسُ، پُڄ پوءِ پريتُ.

اي نالي جا عاشق! جيستائين تنهنجي بت تي گوشت پيريل آهي ۽ تون ٿلهو متارو آهين، تيستائين عشق جي هام نه هئڻ، عاشقيءَ جي حجت نه ڪر. عاشقي واري حالت اها آهي جو منهن رت ۽ رطوبت ڳاڙهاڻ کان خالي هجي ۽ عضون تي تان ماس روڙجي وڃي. هن دنيا ۾ انساني ڪمن جي ولوڙ ۽ سرگرمين ۾ پنهنجي جسم کي اهڙي تپسيا، تڪليف ۽ آزمائش ڏئي پوءِ ان عشق ۽ پرينءَ جي ناتِي جون پڇاڻون ڪر.

جان عاشق مٽي رتُ، تان دعويٰ ڪري مَرِ نيءَ جي
سائو مُنهُ، سُونه ڳڻي، سِڪڻ اِيءُ شَرَطُ
نه ڪين گوڏ گِرَتُ، مٿان سر سودا ڪري.

جيستائين ڪنهن عاشق تي رت چڙهيل آهي (بت تي رت چاڙهيو ڳاڙهو لال ٿيو پيو گهمي)، تيستائين هو محبت جي هام نه هڻي. پنهنجي خود حوالگي ۽ مالڪ جي محبوبيت ماڻڻ لاءِ اهو لازمي آهي ته هو جهد ۽ جاکوڙ ۾ اهڙو ۽ ايترو ڪاهوڙي هجي جو ان جي سختي سندس چهري تي ظاهر هجي، خود حوالگيءَ جو اهو شرط آهي. سڄي عاشق جي اها نشاني آهي ته جي هٿ ۾ ٻيو ڪي نه هجيس، ته پنهنجو سر ڏيئي محبت جا سودا چڪائي.

اِجَا تَو مَنجِہَاءَ، کَکَ چُتِي رَتَ نِکَري
 مُنَہَ ۾ مَعشُوقَنَ جَا کِيئَنَ جَہِلِندين گَہَاءَ
 سو تون کُجَازَءَ، سِکَنَ جُونِ سَدُونِ کَرين.

اي سڌڙيا عاشق! اڃا ته تون اهڙو نازڪ آهين جو رڳو ڪڪ جي چُهڻ سان به تنهنجي جسم مان رت ٿو وهي، ته پوءِ مالڪ جي محبوبيت ماڻڻ واري جهڊ ۽ جاکوڙ جون آڏو ايندڙ تڪليفون ڪيئن سهي سگهندين. جڏهن تون پاڻ اهڙو نازڪ ۽ نفيس آهين ته پوءِ اهڙي حال سان، تون ڇا لاءِ ٿو عشق جون سڌون ڪرين!

مَحَبَتَ جِي ميدان ۾، عاشِقَ ٿِيءُ آچَامُ
 سَآمُهانَ سَل، سَيِدُ چُئي، ڪَندَءِ تِيرُ تَماَمُ
 کَهِجُ ڪو مَ ڪَلامُ، جَمَ دوستِئُون دُورَ ٿيِين.

عشق جي آزمائش واري ميدان ۾ سرخو ٿيڻ لاءِ پهريان پاڻ چٽو نشانو ٿي بيھ. ان ميدان ۾ اول ته هر ڪنهن جا توکي تير کائڻا پوندا. مقصد هيءُ ته اول پنهنجو پاڻ کي قربانيءَ لاءِ پيش ڪر. لطيف توکي انهيءَ آزمائش جي خبر ڏئي ٿو ته پنهنجن پراون جي، الزامن ۽ ايڏائڻ جا ستوان سڌا سڀ تير توکي لڳندا، جنهن سان تنهنجي جسم ۾ زخمن جا سوراخ توکي نِستو ڪري ڇڏيندا. عشق ۽ عمل جي ميدان جو دستور آهي ته توکي پڙڪ ٻاهر ڪڍڻي ناهي، جو مٿان انهيءَ غلطي ۽ ڪچائيءَ سببان دوستئون دور ٿي وڃين ۽ منزل تي پهچڻ کان رهجي وڃين.

مَحَبَتَ جِي ميدان ۾، رُڪَ جو آهي رَنگُ
 ڪوڙِيِين مَنجِهانَ ٿِي ڪو، اِيءُ نِبا هي نَنگُ
 عِشَقُ نانگُ نِسنَگُ، خَبَرَ ڪاڏَن کي پَوي.

محبت جي ميدان ۾ جهڊ ۽ جاکوڙ واري واٽ تي رُڪَ جي ترارن جي راند

آهي. اتي جاکوڙين جي سسين وڃڻ جي ريت ۽ رنگ آهي. انهيءَ ميدان ۾ هزارن منجهان ڪو هڪ اهڙو هوندو جيڪو ناتو نباھيندو ۽ محبت جي لڄ رکندو. عشق جي نانگ تي ڪو به فتح حاصل نڪري نٿو سگهي. عشق ۽ نانگ جي گهاٽ جي صحيح خبر انهن کي ئي پوي ٿي جن کي اُن ڏنگيو آهي.

محبت جي ميدان ۾، اچي پير پيا
سرُ وڍڻ، ڌڙ ڌار ڌرڻ، اي سينگار سندا
ڏيندا مون ڏٺا، مٿا معشوقن لئي.

تون قربانيءَ جي جذبي سان محبت جي ميدان ۾ جڏهن اچي چڪو آهين. ته پوءِ پنهنجو سر وڍائڻ ۽ ڌڙ کي سر کان ڌار ڪرڻ وارا عمل تنهنجا زيبائتا ۽ ٺهڪندڙ سينگار آهن. توکي ٿو ٻڌايان ته مون سڄي انساني تاريخ ۾ سڄا عاشق ايئن ئي محبوبن جي رضا خاطر سر ڏيندي ڏٺا آهن.

محبت جي ميدان ۾، ڪر پڙاڏو پٽ
سرُ سوريءَ، ڌڙ ڪنگرين، مٿان ڪچين ڪٽ
عشق نانگ نپٽ، خبر ڪاڏن کي پوي.

اي عاشق! محبت جي ميدان ۾ ايڏي آواز سان هڪو ڏي جو تنهنجي آواز سان پٽ مان به ان آواز جي گونج اچي ۽ چوڏس ان جو پڙاڏو ٻڌڻ ۾ اچي. توکي عملي جدوجهد جي دوران پيش ايندڙ ايڏائڻ کان وٺي سوريءَ سيج بنبڄڻ تائين ڪيتري به قرباني ڏيڻي پوي ته به توکان ڪا ٻڙڪ، دانهن ۽ آه ٻاهر نه نڪري. جنهن کي ان عشق جي چوٽ لڳل آهي سو ئي ان جي خبر رکي ٿو ۽ وڏي کان وڏي قرباني ڏيڻ جي لاءِ تيار ٿي وڃي ٿو.

محبتَ جي ميدانَ ۾، سرَ جو سانگُ مَرُ ڪَـ
 لاهي سرَ لَطيفُ چُڻي، اڳڻان دوستنَ دَرُ
 وڌيڪن تان واہُ ٿيڻ سَندي دوسان دَرُ
 عشقُ نانگُ اُڀر، خَبَرُ ڪاڏنَ کي پَـوي.

محبت جي ميدان ۾ جنهن ايمان، نظريي ۽ نصب العين، کي تو اپنايو آهي ۽ ان لاءِ محبت رکي آهي ته پوءِ ان لاءِ پنهنجي سر جو سانگو لاهي ڇڏ. لطيف ٿو چوي ته پنهنجي سات ۾ پنهنجو سر قربان ڪرڻ جي حد تائين اعتماد ۽ يقين پيدا ڪر. ان جهد ۽ جاکوڙ ۾ تنهنجو سر قربان ٿيو ته ٻين جي لاءِ مشعل راهه ٿيندو ۽ پنهنجي محبوب مالڪ جي محبوبيت جو حقدار پڻ ٿيندين. پر اهو عشق جو مقام انهن کي حاصل ٿئي ٿو جيڪي پاڻ ان جا سڻيل هجن. جن کي ان فدايت جي اعليٰ حاصلات جو ادراڪ هجي.

محبتَ جي ميدانَ ۾، سرَ جو ڪَـر سانگُ
 سُوري سُپيرينَ جي، چڙهه ته ٿيڻ چانگُ
 عشقُ آهي نانگُ، خَبَرُ ڪاڏنَ کي پَـوي.

جنهن محبت جو ميدان تو پنهنجي لاءِ چونڊيو آهي اتي توکي سر جو سانگو لاهڻو پوندو. ڇو ته اتي تنهنجي محبوب توکان تنهنجي سر قربان ڪرڻ جي تقاضا ڪري ڇڏي آهي. ان ڪري محبوبن جي تو لاءِ مقدر ڪيل سوريءَ تي چڙهه ته ڪامياب سورهيه سڏجين ۽ سدا حيات ٿئين. اهو مقام عشق انهن کي حاصل ٿئي ٿو جيڪي ان جا سڻيل هجن. جن کي ان فدايت جي اعليٰ حاصلات جو ادراڪ هجي.

محبتَ جي ميدانَ ۾، رَڪنَ ڪانهي راندِ
 معشوقنَ مهاندِ، لَڪينَ لڙائي مُـئا.

عشق جي آزمائش واري ميدان ۾ خام، بي حس ۽ بي اثرن جي بيهڻ جي

جاءُ ئي ڪانهي! جن پنهنجي اندر طلب ۽ عشق جي اها جستجو ۽ فدائيت ئي پيدا ڪون ڪئي تن کي تماشين ٿيڻ ڪانسواءِ ڪجهه ڀلڻ نه پيو. توڙي جو رواجي حيل ۽ مٿيون ڪيئون پر اها منزل نصيب ڪون ٿين.

محبتَ جي ميدان ۾، رُڪنِ ناهي راندِ
حبيبِن هيڪانڊ، سگهين ٿيبي نه سيدُ چڱي.

عشق جي آزمائش واري ميدان ۾ خام، بي حس ۽ بي اثر شخص جي بيهڻ جي جاءِ ڪانهي. شاھ سائين هڪ حقيقت بيان ڪري ٿو ته: محبت جي ٺلهي دعويٰ ڪندڙن ۽ عيش لاءِ جيئندڙن ٿلهن متارن جي محبوبن سان گڏجائي ممڪن ئي ڪانهي.

عشقُ نه آهي راندِ، نه ڪي ڪنسِ ڳيرو
جيءُ جُسي ۽ جانِ جي، پيحي جو هيڪانڊِ
سسي نيزي پانڊ، اچل ته اڏه ٿئي.

عشق ڪا پارائي راند ناهي جو الهڙ ان کي راند ڪري سمجهن. عشق اهو آهي جيڪو ساه، بت ۽ جياپي جي يڪ جائگي کي ٽوڙي ٿو سو، اي سچا عاشق! جي اها منزل ماڻڻ ٿو گهرين ته پوءِ پنهنجي سر کي نيزي جي چوٽيءَ تي چاڙه ته سر جو ۽ عشق جو حق ادا ٿئي.

عاشقَ معشوقنَ جي وٺي ويهه ڳري
جَمَ ورجي چڙيين سنڊي دوستِ ڌري
ڏيندءَ پُڪي ٻاجه جي ويندءَ ٺپ ٺري
ساجنِ توءَ سري، اسان سري نه ان ري.

اي عاشق! جيڪڏهن محبوب جي قريب ٿيڻ گهرين ته محبوبن جي گهٽي

۾ وڃي ويهه. ان جي مشيت ۽ رضا کي ماڻ ۽ ان جي ٻڌايل انساني نفعي بخشيءَ واري عملي زندگيءَ جي ضابطن کي اکين تي رک ۽ ان حاصلات کي پنهنجي زندگيءَ جو سرمايو بڻاءِ. متان ٽڪجي دوستن جو در ڇڏي ڏين ۽ پنهنجي تلاش کي ماڻو ڪرين. انهيءَ عملي زندگيءَ مان توکي محبوب جي رضا ۽ پيار جي شفا بخش ٻڪي ملندي. جنهن سان تنهنجي لڄ پڇ ۽ بي چيني وارا اندريان ڦٽ ۽ زخم نري پوندا. انساني پلاين واري انهيءَ عملي زندگيءَ جي توکي ٿي ضرورت آهي. محبوب جي ذات بي نياز آهي، ان جي ته سري سگهي ٿي، پر اسان طلبيندڙن جي ان جي مهربانين کانسواءِ ڪا ڪار ۽ گهڙي سولي نٿي گذري سگهي.

عاشقَ معشوقنَ جو وٺي ويهڻ سِرُ
اچي پُڇندڻي پاڻهين، پرتان پَري پيرُ
پالان سَندو پيرُ، رَهبرُ ٿيندءَ راهه ۾.

اي عاشق! تون محبوبن واري انهيءَ سڌي وات ”صراطِ مستقيم“ کي جهلي صبر سان ويهي رهج. اها پرين جي عطا ڪيل هدايت واري سڌي وات توکي ورن وڪڙن کان بچائي وٺندي. تون پاڻ صرف ان کي پختگيءَ سان جهلي وٺ. هو پاڻهين، پيار مان پير پري اچي توکان تنهنجو حال پڇندا ۽ ان جا راز پاڻهين تنهنجي مٿان کلندا ويندا. ڀلن محبوبن واري اها ڀلائي ۽ عطا توکي آزمائش واري اٿانگي پنڌ ۾ سنئين راهه سونهائيندي.

عاشقَ معشوقنَ جو وٺي ويهڻ دُرُ
پرين پُڇندءَ پاڻهين، لَهندءَ سارَ سِرُ
اَنِي جو اَثرُ، رَهبرُ ٿيندءَ راهه ۾.

اي عاشق! محبت جي مشڪل راهه ۾ رهبري ۽ رهنمائيءَ لاءِ انهيءَ هڪ ئي هادي ۽ حڪمت واري فقط پياري محبوب جو ئي دروازو جهلي ويهج. ان جي

ٻڌايل حڪمت ۽ ضابطن کي تو اڻڻاڻو ته هو ٻاجھ ڀريو، مٿيادار سڄڻ پنهنجو پاڻ اچي تنهنجي سار سنڀار لهندو ۽ تنهنجي لاءِ سٿاين ۽ سلامتيءَ جا دروازا کوليندو ويندو. سندس انهيءَ محبت ڀري سار سنڀار ۽ رهنمائيءَ جو تاثير ۽ فيض تنهنجي لاءِ عشق جي انهيءَ اٿانگي پنڌ ۾ سونهون ۽ سهارو ٿيندو.

عاشقَ مَعشوقِ جَو وِٺِي ويُهَ دُڪاڻُ
پَئجُ پيشِ پَرِين جِي پُٺِيءَ وَجھِي ’پاڻ‘
تہ تون تَنِي ساڻ، سدا هوئين سُرُخُرو.

اي عاشق! تون محبوبين يعني خدا پرستيءَ جو مرڪزي ماڳ انسان دوستي کي سوگھو ڪري وٺ. هاڻي انسان دوستيءَ جي انهيءَ مايا ۽ حاصلات کي سڀ ڪجهه سمجھي، پنهنجو ’آءُ‘ ۽ ’پاڻپٺي‘ وارو خيال پوئتي ڦٽو ڪري، سندن آڏو نمائائي سان حاضر ٿج. تنهنجي ڪاميابي ۽ سرخروئيءَ جو اهوئي راز آهي ۽ انهيءَ سان ئي مالڪ جي محبوبيت جو حقدار بڻبين ۽ ساڻس هميشه لاءِ گذرهندين.

عاشقَ مَعشوقِ جَو، وِٺِي ويهَجُ گَهٽُ
جَمَ وِرچِي چڏِيپِن مَحَبَتَ سَندو مَٽُ
ڪَري سِرَ جو سَٽ، پِيچَ ڪِي پِيالِيُون.

اي عاشق! تون محبوبين جي وصال ۽ خداپرستي ماڻڻ لاءِ ان جو انسان دوستيءَ وارو لنگھ جهلي ويهي رهج. انساني دوستيءَ ۾ ايتار، قرباني ۽ ڏيڻ ئي ڏيڻ آهي ۽ ان لنگھ جي ڏيڻ واري ريت کان متان ڪڪ ٿي، اهو نهايت مهربان محبوب جو ’محبت سندو مت‘ هٿان وڃائين. تون پنهنجي ايتار ۽ خود حوالگي سان انهيءَ اعليٰ حاصلات جون ڪي محبت جون پيالليون پيئجانءِ.

عاشقَ مَعشوقنَ جو وٺِي ۽ ڏيڻَ رَٿَندُ
 پيارَ ڀَٽَندَ پاڻهينَ مِيخانيَ جو مَٽَندُ
 سِرُ اُنَ جو سَڦرو سَڀڪُ آهي سَٽَندُ
 مَتانَ ڪَڍينَ ڪَٺَندُ، اوڏو ٿِي اُنَ کي.

اي عاشق، محبوبن جي ٻڌايل سڌي واٽ جهلي استقامت سان ان رستي تي
 ڄميو رهج. پوءِ هو پاڻمرادو توکي پنهنجي محبت جي سرڪي پياريندا ۽
 تنهنجي لاءِ ان واٽ تي هلڻ سولو ۽ سرور وارو ٿي پوتندو. ان محبوب حقيقي
 جي محبت وارو مشروب ۽ وڏي لذت وارو آهي ۽ سندس اطاعت جا طريقا ۽
 قانون پورا توريل تڪيل ۽ سٺي جوڙ سان جڙيل آهن. متان تون ان جي الفت ۽
 اطاعت مان ڪٽ ڪڍيو آهي. تون سخت آزمائش جي پاڻ وجود، سندن سامهون
 اچي قرب حاصل ڪج ۽ سر جو سانگو هرگز نه ڪج.

پَتَنگُ چائين پاڻ کي، پَسِي مَچُ مَر موٽُ
 سَهائيءَ سُوپيرينَ جي گَهڙُ تہ ٿِين گهوٽُ
 اِجا تون اُروٽُ، گوري خَبَر نہ لَهين!

جيڪڏهن تون پاڻ کي پروانو ۽ سچو عاشق ٿو سڏائين، ته پوءِ هر قسم
 جي لهس ۽ هر قسم جي جاني ۽ مالي قربانيءَ لاءِ تيار ٿي وڃ. اهو آزمائش
 وارو مچ ڏسي ڊڄي پوئتي نه وڙ. سپرين جي روشني ۽ شعاع ۾ اندر آءُ ته انهيءَ
 قربانيءَ جي نتيجي ۾ تنهنجي شخصيت پختي ٿئي، توکي مرتبا ملن ۽ تون
 رچي لال ٿئين. پر جيڪڏهن تون اڃا ڀڄي پڪو نه ٿيو آهين ته پوءِ اها تنهنجي
 محرومي آهي. افسوس آهي جو تون محبت جي آڳ ۽ آڙاهه يعني قربانين کان
 بي خبر آهين.

پَتَنگُ چائين پاڻ کي، تہ چيري پَوُ جاڻي
 تان تان تائج تاءَ ڏي، جان اڳ نہ اُجھائي
 وَسِہُ وِهاڻي، اُتُ نہ ڏجي عامَ کي.

جيڪڏهن تون پاڻ کي پروانو ۽ سچو عاشق ٿو سڏائين ته پوءِ پنهنجي مقصد جي حاصلات لاءِ پڪو پهه ڪري اچي پاڻ کي تڪليفن ۽ اهنجايڻ جي ٻرنديءَ اڳ ۾ هڻ. تيسين پيو پاڻ کي تنو ڏي ۽ تڪليفون برداشت ڪر، جيستائين باه وسائي ناهي. پڪ ڪري ڄاڻ ته اها تڪليف واري رات وهامي ويندي پر پنهنجو پاڻ کي سڄي رات ان ۾ جلائڻ ۽ آزمائش ۾ ڪامياب ٿيڻ وارو اهو راز اهڙن عام ماڻهن کي نه ڏيڻ گهرجي جن کي عظيم مقصدن لاءِ عظيم قربانيڻ جي لطف ۽ نهايتن جي سڏائي ڪانهي.

پَتَنگُ چائين پاڻ کي، تہ اچي اڳ اُجھاءُ
 پِچَن گھڻا پچائيا، تون پِچَن کي پچاءُ
 واقف ٿي وِساءَ، اُتُ نہ ڏجي عامَ کي.

جيڪڏهن تون پاڻ کي پروانو ۽ سچو عاشق ٿو چوائين، ته پوءِ پنهنجي جهڊ، جاکوڙ ۽ قربانيڻ سان ۽ پنهنجي عاشقيءَ واري وجود سان ان باه کي وِساءَ. اڏامي اچي پاڻ کي باه ۾ هڻ ۽ 'باه' کي وِساءَ. باه جي ان 'جلڻ' گھڻن کي جلائي ختم ڪري ڇڏيو، پر تون ان 'جلڻ' کي جلائي ختم ڪر. قرباني ۽ فدايت جو جيڪو راز، شعور ۽ جذبو توکي حاصل آهي تون ان جو ڄاڻو ٿي ان باه کي وِساءَ. پر اهو پاڻ کي جلائي، 'جلائيندڙ' کي جلائي ڇڏڻ وارو راز، اهڙن عام ماڻهن کي نه ڏجي، جن کي عظيم مقصدن لاءِ عظيم قربانيڻ جي راز جي ڄاڻ ناهي.

پُڄ پَتَنگن کي، سَنديُون ڪامُ خَبَرُون
 آڻيو وَجَهَن اَڳ ۾، جِيءُ پَنهنجا جِي
 جيري جَنِي جِي، لڳا نِزا نِيهَ جا.

اي عاشق! عظيم مقصدن جي لاءِ عظيم قربانيون سان جلتا واريون
 ڳالهيون تون وڃي انهن پروانن کان پڇ، جيڪي انساني تاريخ ۾ پنهنجي
 مقصدن لاءِ پلهار ٿي جلندا ۽ قربان ٿيندا رهيا آهن. جيڪي انهن وڏن انساني
 مقصدن جي لاءِ پنهنجو پاڻ کي پنهنجي جان ۽ مال جي سمورين قربانيون سان
 آڻي ٿا ٻرنديءَ باهه ۾ هڻن ته جيئن انهيءَ باهه جو انت آڻي ڇڏجي. اها هر
 ڪنهن جي وس جي ۽ سڌ جي ڳالهه ڪانهي. جن جا اندر اڌ آهن ۽ جن جي
 جيري تي نيزا نينهن جا لڳل آهن، سي اهڙي قربانيءَ لاءِ تيار هجن ٿا.

پُري پَتَنگ آڻيا، سُرِي سُهائي جُهَل
 ڪندا ڪانه اُچَل، مَتَو ڏيندا مَچَ کي.

پتنگ پروانا پري کان پاڻ هلي اچي باهه جي ويجهو ٿيا آهن. هو هائي سر جي
 سٺ ڏيندا ۽ پنهنجا سر گهوري پنهنجي محبوب مقصد کي پليدان ڏيندا ته جيئن
 سندن قربانيءَ جي نتيجي ۾ انهن جا پنهنجا سک ۽ سلامتيءَ جي زندگي جيئن.

پُري پَتَنگ آڻيا، سُرِي سُهائي وَتِ
 ڪندا ڪانه گُهَت، مَتَو ڏيندا مَچَ کي.

پتنگ پروانا پري کان پاڻ هلي اچي باهه جي ويجهو ٿيا آهن عشق جي
 آزمائش ۾ هو ڪابه ڪوتاهي ڪانه ڪندا، ۽ اوس پنهنجا سر پنهنجي محبوب
 مقصد لاءِ قربان ڪندا.

پُري پَتَنگ آئيا، سُرِي سَهائي ساءِ
ڪندا پي نه ڪاءِ، مَتو ڏيندا مَچ ڪي.

پتنگ پروانا پري کان په ڪري، پاڻ هلي اچي آڳ ڪي ويجهائيا آهن. هو
محبت ۾ سر قربان ڪرڻ تي قائم رهندا ۽ بهاني واري بي ڪا به ڳالهه ڪانه ڪندا ۽
پنهنجا سر گهوري پنهنجي محبوب مقصد کي بقا ڏيندا.

پَتَنگ، رَءِ رَچَنگ، آڳ پَسِي آيا
اهي عبدُاللطيفُ چئي، ڪُوري ڪَپايا
جِيلاهُ لَنُءُ لايَا، مَرَن موٽَن ڪينڪي.

محبت ۾ رچي راس ٿيل پتنگ پروانا، پنهنجي عمل جي ميدان کي ڏسڻ
ساڻ اچي اتي پهتا. عبداللطيف ٿو چوي ته: انهن ان مقصد لاءِ سڄي زندگي
تياڳي ڇڏي، ان راه جي تڪليفن کين جلائي ختم ڪري ڇڏيو. ڇاڪاڻ جو
هو لَنُءُ لڳا ۽ عشق پيا، انهيءَ ڪري اتي ئي مَٽا پر پوئتي ڪونه موٽيا. پنهنجي
مقصد لاءِ سڙي سر ڏنائون پر پوئتي نه هٽيا.

چَرِهَئو چَڪاسَن چاهِ، آڳ پَرندي آئيا
وَهَسَن واڙِيءَ قُلُ جِئَن مَحَبَتِي مَچ لاءِ
ڪَا مَنَڌَن گِئَئو، اُجَهاڻَن اُونڌاهِ
جَن اَنڌَر پَري باه، اِيءِ سَدِ سِيڪا اُن ڪي.

پنهنجي عظيم مقصد جي لاءِ چاه ۽ جستجوءَ جي حد ته ڏسو جو اهي
پتنگ پروانا مٽي اڏامي پاڻ پڇڻ لاءِ واجهائين ٿا ۽ باه جي ڳولا ڪن ٿا ۽ ڪٿي
به ڪنهن باه جي پرڻ ساڻ، اچي ٿا اتي رسن. ڇاڪاڻ ته اهي سمجهن ٿا ته پڇڻ
سان هو پختا ۽ عظمت وارا ٿيندا. اهي پنهنجي عظيم مقصد سان محبت ڪرڻ
وارا پتنگ باه جي مچ کي ڏسڻ ۽ ان ۾ پوڻ خاطر، خوشيءَ وچان واڙيءَ جي
گل وانگر ٽڙن ۽ پهڪن ٿا. انهن جي اندر به مچ آهي ۽ مچ مچ سان ملڻ جي آند

ماند ۾ رهي ٿو. جيڪي پاڻ پڄاڻن ٿا سي ئي کتن ٿا، باقي ان جذبي کان خالي ۽ وسامي ويل دلين لاءِ اونداهي ئي اونداهي آهي. پٽائي رح تمثيل سان سمجهاڻي ٿو ته جن سچن عاشقن جي اندر ۾ خدا پرستيءَ ۽ انسان دوستيءَ جو مڃ ۾ريل آهي تن کي ئي انهيءَ محبت يا جلن واري راز جي خبر آهي.

اچي اُجهانيو اڳ کي، پَتَنگَن سِين پَروازُ
کامي خاڪَ ٿيڻَ جو اُني وٽِ اندازُ
رَمَزِ پروڙيُون رازُ، چيري جي چِپِيءَ جو.

ان پڄڻ ۾ کين پنهنجي پختگي ۽ عظمت جو ايترو يقين ۽ اعتماد آهي ته جيستائين شعلو ۾رندڙ آهي تيستائين پتنگن جي پرواز ڊري نٿي ٿئي، تان جو اڳ اجهامي وڃي ٿي. وٽن محبت جي مڃ ۾ سڙي رک ٿيڻ واري انهيءَ راز ۽ ڳالهه جي ڳڻ ڳوت به آهي ته سليقو ۽ انداز به آهي. انهن باهه جي هن جر واري رمز ۽ راز کي پوريءَ طرح ۾رڪيو ۾روڙيو آهي.

پَتَنگَن پَهُ ڪري، اچي اُجهانِي اڳ
کيُنڻن کي قُربَ جي ڪا جا لڳي لاڳ
مَري پَٽا سڀ ماڳ، ڪامي ڪُوري وڃَ ۾ر.

۾روانن ۾ڪو ارادو ڪري اچي پاڻ کي باهه ۾ر سڻيو ۽ انهيءَ سٽڪي سان . باهه کي وسايو. انهن پنهنجو پاڻ کي اڳ ۾ر راس ٿيڻ ۽ ريتورت ٿيڻ جو مرتبو ماڻيو. اها اندر جي آند مانڌ آهي. کين محبت ۽ قرب جي اهڙي ڪا عجيب لنڙ لڳي ٿي جو سڀ اتي جو اتي محبت واري مڃ ۾ر سڙي جلي پيا ۽ ڪوريءَ جي وڃ ۾ر ڪامي پيا ۾ر ۾وڻي کين هڻيا.

پَتَنگَن پَهُ ڪئو، مِڙڻا مَٽي مَچَ
پَسِي لَهَسَ نه لڇُءَا، سَڙڻا مَٽي سَچَ
سَندا ڳچين ڳچَ، ويچارَن ويڃاڻيا.

پروانن سڄن عاشقن پنهنجي محبوب مقصد تان سر گهورڻ جو پڪو ارادو ڪيو ۽ اچي مڃ مٿان گڏ ٿيا. باه جو سِيڪ ۽ تڪليفون آين ته به پنهنجي اصولن، مقصدن ۽ جاکوڙ ۾ ذري جي لڇڪ به نه آين ۽ سڄي محبت ۽ حاصلات جي جستجوءَ سان پنهنجي محبوب مقصد خاطر اتي جو اتي سڙي ويا. هنن آڱ اجهائڻ جي پرعزم پتنگن پنهنجي ان جهد ۽ جاکوڙ ۾ پنهنجين ڳچين جا ڳچ ويائي ڇڏيا.

أَصْلُ عَاشِقٍ جَوْ سِرُّنْ سَانْدِيُنْ كَمُ
سَعُو سَسِيَانِ ئِي اڳرو، سَنَدُو دوسان دَمُ
هِيءُ هَدُو ۽ چَمُ، پَڪُ پَرِيَانِ جِيءُ نَه پَرِي.

انساني تاريخ جي ڊگهي سفر ۾ ڏسندڙ ته اصل کان وٺي سڄن عاشقن جو اهو دستور رهيو آهي جو محبت جي ميدان ۾ پنهنجي سر جو بچاءُ ئي ڪونه ڪن (هميشه سر گهوري قربان ٿين). هو ايئن ٿا سمجهن ته پنهنجي محبوب مالڪ خدا جي رضا ۽ ان جي نتيجي ۾ ان جي ديدار جو هڪ لمحو به سندن سون سرن کان وڌيڪ قيمتي آهي. هيءُ هڏ ۽ چم جسم ۽ جان پنهنجي خلقتهار جي ڏنل عطائن ۽ ان محبت واري لقاءَ جي مقابلي ۾ ڪابه حيثيت نٿا رکن.

أَصْلُ عَاشِقٍ پَانَهَنجِيُون سَسِيُونْ نَه سَانْدِيُنْ
لَاهِيُو سِرَ لَطِيْفَ چَڪِي، سَاهَ سَلَهَارِيُو ڏِيُنْ
ڪُلَهَنئُون ڪَاتِيُنْ، پُچِن پَوِ پَرِيَتُون.

اصل کان وٺي اها سندن ريت آهي جو سڄا عاشق پنهنجن سرن جو ڪو بچاءُ ۽ سانگو ئي ڪونه ڪن. هو پنهنجو سر وڌي، ان سان گڏ پنهنجو ساه به سلهاڙي محبوبن آڏو نذر ٿا ڪن هو پهريائين پنهنجا سر ڪلهن وٽان ڪوري ڏين ۽ پوءِ ٿا نينهن نياڻن جو نالو وٺن.

وائِي

- دلِ ماهي دي نال لوڪو
دلِ رانجهي دي نال لوڪو
۱. مٿن رانجهن دي رانجهن ميڏا
پئو سڀ ڪوڙو ٿوڪو.
۲. محبتَ جي ميدان ۾،
سُرُ وڌي ڪو ڪو.

اي ماڻهؤ! منهنجي دل ماهي ساڻ آهي ۽ منهنجو جيئڻ مرڻ ان جي لاءِ آهي. اي لوڪو! منهنجي دل رانجهن ساڻ آهي ۽ منهنجو جيئڻ مرڻ ان جي لاءِ آهي. آءُ رانجهن جي آهيان اها منهنجي طلب ۽ تات آهي ۽ رانجهن منهنجو آهي ٻي سڀ شيءِ ڪوڙي آهي. محبت جي (مشڪل) ميدان ۾هر ڪنهن جي وس جي ڳالهه ڪونهي پر وري ڪو پنهنجو سر وڌي ڏئي ٿو.

وائِي

- عشق ساجن دا لڳا مٿن نون مائي!
بره ڍولڻ دا لڳا مٿن نون مائي!
۱. راتيان دردَ ڏينهن درماني، لوڪان ڪل نه ڪائي
۲. مونکي مرض ماريئو، سيئن هٿ سگهائي
۳. ڏارون هن دردَ جو، آهيين يا الاهي!

اي ماء! مون کي پياري پرينءَ جو عشق وڪوڙي ويو آهي! ساجن جي الس تي عشق ۾ ورتل آهيان، منهنجي ماءُ! اهو عشق بره جي باه بڻجي ويو آهي. منهنجي ماءُ! انهيءَ ڪارڻ رات جو فڪر منڍي واري درد جو سور سهان ٿو ۽ ڏينهن جو هورا ڪورا ۾ بي حال آهيان. عام ماڻهن کي منهنجي هن حال جي ڪهڙي خبر! مون کي (فراق جي) مرض مٿن جي مثال ڪري ڇڏيو آهي! هاڻي منهنجي چڱيلائي پيارن سڄڻن جي ئي وس آهي. اي الله سائين، آخر ۾ تون ئي منهنجي هن سور لاءِ علاج (شفا بخشيندڙ) آهين.

عشق جو چوٿون اصول

جان جي قربانيءَ لاءِ
تيار رهڻ شاهه وٽ عشق جو
چوٿون اصول آهي.

عشق جيئن فنائيت ۽ خود حوالگيءَ جو نالو آهي، تيئن اهو جان جي قربانيءَ لاءِ عاشقن کي هر وقت تيار رکي ٿو. شاھ سائين چوي ٿو ته سڪڻ ۽ سوري بڻي هڪڙائي اکر آهن رڳو پڙهڻي پي آ. پنهي جي جيءَ ڏني کانسواءِ ڳالهه نه چڙندي آ. اهو عشق جي واٽ تي جيءَ ڏيڻ ۽ پنهنجي جند جان حوالي ڪرڻ جي معنيٰ آهي زندگيءَ جي سڀني ساهن کي ۽ سڀني لمحن کي ڪنهن به مقصد، ڪنهن به مشن جي اهڙي طرح حوالي ڪري ڇڏڻ جو اهو مقصد ۽ مشن ماڻهوءَ جو نصب العين بڻجي وڃي. اها عشق جي ريت نياهن ماڻهوءَ جي چوڌاري ميسر حالتن موجب آهي. غلاميءَ ۾ ڦاٿل قوم کي ان حالت مان نڪرڻ لاءِ قربانيءَ جون شڪليون ۽ آزاد قوم جي ترقيءَ ۾ حصيدار بنجڻ لاءِ قربانيءَ جون صورتون، پنهي صورتن ۾ قرباني قدر مشترڪ آهي.

ابن خلدون چيو هو ته اوهان کي پنهنجي قوم کي متحد رکڻو آهي ته ان کي هميشه ويڙهه ۾ رجھائي رکو. هتي ويڙهه مان مراد صرف جنگ جو ميدان ناهي. ويڙهه جا ميدان مقابلي جا آهن. مقابلي جون ڪيتريون ئي صورتون ٿي سگهن ٿيون. تهذيبي ترقيءَ جو مقابلو، اقتصادي ۽ فني ترقيءَ جو مقابلو، ڪارپوريٽ ۽ سماجي ترقيءَ جو مقابلو - اهي سڀ مقابلا ڪنهن به قوم کي متحد رکڻ جو وڏو ڪم ڏئي سگهن ٿا. اهڙي طرح قومي ترقيءَ ۾ پنهنجي جند جان حوالي ڪري ڇڏڻ، پنهنجي قوم ۽ ماڻهن سان مڪمل وابستگي ۽ ڪميٽمنٽ ۾ سبقت حاصل ڪرڻ جو مقابلو ته انهيءَ عشق جو اصلي محاذ آهي. يعني اوهان ڪنهن به خوف الڪي ۽ مفاد کان آڃا پنهنجو پاڻ کي قومي بقا ۽ ترقيءَ لاءِ وقف ڪري ڇڏيو ته اوهان جي لاءِ اها ئي عشق جي ريت آهي. اوهان جي ديوانگي هر حالت ۾ اوهان کي انالحق جي اعلان تي رسائيندي ۽ اهو انالحق سوريءَ کي سينگار بنائڻ جو آواز ۽ اعلان آهي. حسين بن منصور حلاج چيو هو ته:

”جيڪڏهن اوهان ۾ حق سڃاڻڻ جي شناس ڪونهي ته پوءِ سندس اهڃاڻ ۽ علامتون سڃاڻو.“

مان به انهن جو اهڃاڻ آهيان.

انالحق

۽ اهو ان لاءِ جو مون حق کان منهن نه موڙيو!

مون کي قتل ڪيو!

سوليءَ تي لٽڪائي ڇڏيو!

منهنجا هٿ پير ڪپي ڇڏيو!

پر مان پنهنجي حق تي هٿن واري دعويٰ تان نه ڦرندس.

اهو عشق رتن ماڻهن جي مٽي ۽ سرشت ۾ سمايل آهي ته اهي ڦاٽا ٻيلا جي ڪيل اقرار کي سوريءَ تي چڙهي پنهنجي عشق ۽ ديوانگيءَ کي ثابت ڪن. ان ڪري هو نيزي نروار ٿي ڪسڻ جو قرار حاصل ڪرڻ لاءِ بيتاب هوندا آهن. انهن عاشقن جي سڄي تلاش ۽ جستجو هستيءَ سان يڪجائيءَ لاءِ هوندي آهي. عاشقن کي ڏوئي ۽ علحدگي ايڏائيندي آهي. انهيءَ ڪري سوريءَ چڙهڻ ۽ سڀج پسن انهن جو مرڪ بڻجي پوندو آهي. اهي عاشق جيڪڏهن زندگيءَ ۾ ماڻهوءَ سان محبت ڪن ٿا، ڌرتيءَ سان محبت ڪن ٿا ته ان ۾ ان هستيءَ جي هم آهنگيءَ کي ڳولهي رهيا هوندا آهن. هو ان ۾ به ان خلقتهار جي رضا ۽ محبوبيت تلاشيندا آهن جو ان ئي کين پنهنجي رضا ۽ محبوبيت جو اتي ڏس ڏنو آهي. شاهه سائين سرڪلياڻ جي داستان 5 ۾ اجهو هيئن فرمايو آهي:

سڪڻ ۽ سُوري، ٻئي اکر هيڪڙي

ويهن ۽ وائڙين تي، ڪارڻ ضروري

پنهنين جي پوري، جيءَ ڏني ري نه جڙي.

عشق ۽ سوري، ٻئي سور ۽ سختي جي لحاظ سان ساڳي ڳالهه آهن. گهر ويٺي اهو ماڳ ملڻ محال آهي. جيئن عشق واري حالت ۾ محبوب لاءِ واٽون جهلي ويهن هڪ لازمي حيلو آهي تيئن خدا جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ لاءِ ان جي ڏسيل رستي تي هلڻ جيڪو انساني عظمتن جي لاءِ ويڙهه وڙهڻ ۽ غلام ڌرتيءَ جي آزاديءَ لاءِ جدوجهد وٽان گذري ٿو. اها واٽ وٺڻ هڪ ضروري ڪارڻ آهي. سڪڻ ۽ سوري پنهنين جي لاءِ جند جان قربان ڪرڻ کان سواءِ پورائي نه ٿيندي.

سُورِيءَ سَدُّ تَو، ڪا هَلَندي جِيڏِيُون!
وِجَن تَن پِئو، نالو نيءَ ڳنهن جي.

محبوب / اعليٰ مقصد لاءِ جدوجهد جي واٽ تي سوريءَ تي چڙهڻ جو سڏ ٿيو. مون کي ته اوس وڃڻو آهي پر اي ساڻيو! اوهان مان به ڪو هلندو! جيڪي محبوب سان سڄو نينهن جو ناتو رکن ٿا، تن کي پنهنجي جان ۽ مال جي قربانيءَ لاءِ ضرور وڃڻو پوي ٿو.

اُپي عاشقن کي سُوري سَدُّ ڪري:
”اُتي سَدُّ سُرڪَ جي، ته ڪُڙ مَر پيرُ پري
سِسي ڌار ڌري، پُڄ پوءِ پريتو.“

سوري عاشقن لاءِ هميشه تيار آهي، ۽ عشق جي پانڊيٽن کي پئي سڏ ڪري ته: ”جيڪڏهن محبت واري سُرڪي پيئڻ جي سڄي سڪا ٿو ته پوءِ ذرو به پير پوئتي نه ڪيو ۽ اڳتي وڌي سوريءَ تي چڙهو. جيستائين اوهان کي پنهنجي هن محبوب مقصد جي لاءِ پنهنجو سر ڪاٽي جدا ڪرڻ جي همت آهي ته پوءِ عشق ۽ پريت جي ڳالهه ڪيو ۽ عشق جو نالو وٺو.

سُوري ٿي سينگار، اُصُل عاشقن جو
لڏا ڪين لطيف چئي، نيزي ٿا نروارُ
ڪُسن جو ڦرار، اُصُل عاشقن سين.

اصل کان وٺي سوري عاشقن لاءِ سونهن سينگار رهي آهي جڏهن به انسانن کي غلامين وڪوڙيو آهي ته عشق رتن پاڪباز ماڻهن انهن جي غلاميءَ جو ڳت لاهڻ لاءِ جهد ۽ جاکوڙ ۾ سوريءَ کي سينگار بڻايو آهي. لطيف چوي ٿو ته اهي سڄا عاشق ذرو به نه هپڪيا ۽ اچي پالي جي سامهان ٿيا. اهو انهيءَ ڪري آهي جو انهن جي خلقيندڙ ايمان وارن انسانن سان انهن جي جانين ۽ مالن

جو سودو ڪري ڇڏيو آهي، ان ڪري اهو ڪسڻ جو قرار ڪندڙ ئي اصل عاشق ۽ ايمان وارا آهن.

سُورِي سِينگاري، اُصْلُ عاشِقِن ڪي
لُڏا ڪين لُطيفُ چئي، تڻا نيزي نظاري
ڪوئڻو ڪناري، آئڻو چاڙهي ان ڪي.

اصل کان وٺي سور سختيون ۽ تڪليفون عاشقن لاءِ ئي سونهن سينگار آهن ته جيئن انهن جي شخصيت جي تڪميل ٿئي ۽ خدا جي محبوبيت کين حاصل ٿئي. لطيف ٿو چوي ته اهي عاشق ازلئون ڪسڻ جو قرار هڻڻ ڪري سوريءَ تي چڙهڻ کان ذرو به نه هٻڪيا ۽ اچي نيزي سامهون ٿيا. انهن عاشقن کي سُوري پتنگن وانگر ڪشش ڪري ۽ نيزن پالن تي چاڙهي ڪسڻ جو قرار بخشي ٿي. ڪنهن شاعر ان لاءِ هيئن چيو آهي:

سور سختيون عاشقن لاءِ، محب مهماني مڪي.

سُورِيءَ مٿي سين، ڪهڙي ليڪي سَـبَـرا:
'جو لاءِ لڳا نين، ته سُورياڻي سيج ٿي.'

اهو ڪيئن ۽ ڇا ڪري آهي جو پنهنجي مقصد سان سڄا عاشق جڏهن سخت جهد ۽ جاکوڙ ۾ ايندا تڏهن ٿا ۽ سوريءَ تي چڙهڻ لاءِ اچن ٿا يا سوريءَ تي چڙهيل آهن، ته خوش پيا لڳن ۽ بهڪن! حقيقت هيءَ آهي ته انهن عاشقن جون اڪيون اتي ئي ان آفتندي جو مشاهدو ڪن ٿيون، جيڪو سندن قربانيءَ جي نتيجي ۾ پونيرن کي نصيب ٿيندو. ان جي نتيجي ۾ پنهنجي خلقتهار جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ جي سڪ انهن جي اکين ۾ اوسيئڙو ڪيون ويئي هوندي آهي. تڏهن ته انهن کي اهڙي اڏاءِ ۽ سوري به سيج پئي لڳندي آهي.

سُورِيءَ چڙهڻُ، سِيچَ پَسَنُ، اِيءُ ڪَمُ عاشقنِ
پاهون ڪين پَسَن، ساڻو هلڪن سامهان.

سوريءَ تي چڙهڻ ۽ ان کي شادي ۽ شاماني جي سِيچ ڪري ماڻڻ، اهو ڪم از لئون اقرار ڪيل عاشقن جو ئي آهي. اهي عظمت وارا انسان سانگا ۽ بهانا ڪرڻ کان سواءِ پنهنجي پوءِ جا فڪرات ڇڏي جهڊ ۽ جاڳوڙ جي رستي تي ايڏائجن ٿا ۽ سڌو سوريءَ کي سامهان هليا اچن ٿا.

سُورِيءَ جي سَئو وارَ، ڏيهائون چَنگِ چڙهين
جِسمَ ورچي چڏين، سڪڻَ جي پِچارِ
پرين پَسين پارَ، نيءُ جڻائين نِگڙو.

عشق جي جنهن رات جو تون پانڌيٿڙو آهين، ان رات تي توڙي جو روزانو سڙپيرا تون سُوريءَ جي پالن تي ٽنگجين، ته به متان بي حال ۽ هيٺو ٿي، پنهنجي پيشقدمي روڪي محبوب مقصد جي حاصلات کان مايوس يا بيگانو ٿئين. سڪ قائم رک ته من حقيقي محبوب جي محبوبيت ماڻي، دائمي ۽ ابدي زندگيءَ ۾ هميشه ان جو حقدار رهين ۽ اهو ماڳ ڏسين جتان محبت جو سلو انگوريو ۽ عشق جي ابتدا ٿي.

سڪڻَ سَپوڻِي سُورُ، مَحَبَتَ وڏو مامرو
’اُنئي پهرَ مَلورَ، ساعتَ نه سِگهو چنڊڙو.’

سڪ ۽ اڪير هر حالت ۾ درد ۽ ايڏاءِ واري آهي ۽ اهو سڪڻ جڏهن وري خدا، انسان ۽ ڌرتيءَ لاءِ هجي ته هڪ وڏو مامرو آهي، پوءِ ته ماڻهوءَ جا اڻ ٿي پهر ڏينهن رات سرگرداني ۽ ولوڙ آهي ۽ خلق خدا جي پلاين لاءِ پنهنجو آرام ڦٽائجي ٿو پوءِ ماڻهوءَ جو جيڪو به دمر غافل گذري ٿو سو ڪافر هجي ٿو ۽ سندس جند جان ڪابه گهڙي موج ۾ ڪونهي، هر دمر پنهنجي مقصود جي طلب ۽ تات آهي.

سڪ نه آهي سٿري، گڻ پُر وڙي پيرُ
گسڻ ڌاران ڪيرُ، ڪري سڌ سڪڻ جي!

سڪ (عشق) جي وات سولي ۽ سٿري ناهي، تون ان راهه ۾ پيش ايندڙ
اهنجن، ايڏائڻ ۽ سوريءَ کي سامهون رکي سوچي سمجهي قدم کڻ. هن
رستي تي موت قبول ٿ ته هڪ عام رواجي ڳالهه آهي، ان ڌاران ڀلا ڪير ٿو عشق
جي تمنا ڪري سگهي!

ڪنھ چيئي ته پاء، پيرُ پريان جي پيرَ ۾
تُون سڪن جون سڌون ڪرين، سيٺن سور سُهڻا
انگهن جي آڙاء، جان نالو ڳيڙيءَ نيه جو.

اي سڌڙيا عاشق! توکي ڪنهن چيو ته تون عشق واري وات ۾ قدم رک ۽
ان جي وات جي پانڌيڙن جي جتيءَ ۾ پير پاء. تون فدائيت ۽ قربانيءَ جو اهو
جهان ڄاتوئي ڪونهي، رڳو ٻاهرين ٻنين پيو سڪن جون آسون اميدون رکين،
عشق جي هن جهان ۾ محبوبن کي ته راحت ٿي پنهنجي عاشق کي درد ۽ ايڏاء
ڏيڻ ۾ ٿي اچي ٿي. هاڻي جڏهن عشق جي هام هنئي اٿئي، ته پوءِ پنهنجو پاڻ
کي پالڻ تي ٽنگاءِ ته جيئن توکي حاصلات جي حضوري ملي وڃي.

سڪڻ اِيءَ نه حد، جئن لڪڻو لياڪا پائين
پئي پريان جي نه ٿيسين مٿي اڱڻ آڏا!
اِيءُ پڻ ڪوڙي سڌ، ڪلڻو ڪايو سُمهين.

عشق ۽ وابستگي جي دعويٰ به ڪرين ٿو پر پنهنجي وقت، وسيلن ۽ جان
ڪپاڻ کان سواءِ ٺلهي وابستگي تي وقت پيو گذارين. سچي محبت ۽ سڪ جي
پوري بجا آوري ۾ ايترو ڪافي ناهي. پڌرو ۽ نروار ٿي پنهنجو پاڻ محبوب جي
پڌر ۾ پاڻ کي قربانيءَ لاءِ تيار ڪر. اها ته تنهنجي ڪوڙي سڪ آهي جو جاکوڙ

۽ قرباني جي واٽن تي هلڻ بجاءِ تون بنا ڪنهن فڪر فراق جي موج واري زندگي پيو گذارين ۽ خوشيءَ مان ڪايو پيئڻو نندون پيو ڪرين.

ڄاڻي پڄهه جَن، توسين سُورَن سَچِ ڪي
تُون ڪئن سَنديون تَن، پَر سِين پَچارُون ڪرين!

تنهنجي سمجھ ۽ ساڃهه، همت ۽ جذبي کي آزمائڻ خاطر توکي سُور سڃيا، توڏانهن ئي موڪليا ته تون خوشيءَ ۽ صبر سان سهندين پر تون ويٺو ٻين کي دانھون ۽ فريادون ڪرين، تن پيارن جون تون ٻين ڌارين سان ڪهڙيون تو شڪايتون ڪرين!

جيڪي سِڪَن سِڪُ، نا ته پَسُ سِڪنديُون
پاسي تَنِي مَر لُڪُ، نيءُ نه سِجائَن جي.

تنهنجي اندر ۾ جيڪا طلب جي تات آهي ته تون عمل جي ميدان ۾ اهو نينهن نپائڻ جا طريقا پاڻ ئي سک يا تنهنجي چوڌاري ان واٽ جا پانڌيڙا سڏيندڙ آهن ته انهن جو ساٿ ڏي. باقي (اهي ٻئي ڳالهيوڻ ڇڏي) تون اهڙن حوالين جو پاسو نه وٺ ۽ پيروي نه ڪر جيڪي ان عشق جي عملي اظهارن کي سمجھن ئي نه ٿا، جن جي وڙ وڪڙن واري واٽ آهي ۽ انهن جي منزل تي پهچڻ جو آسرو ئي ڪونهي.

جي تون سِڪَن سِڪُ، ڪا تيءَ پَئي مَر ڪَنجُه
سُپيريان جي سُور جو، ماڙهن ڏجي نه مَنجُه
اَندرِ اِيءُ اَهنجُ، سانڍج سِڪاڻُون ڪَري.

جيڪڏهن نينهن نپائڻ لاءِ عملي ميدان ۾ لٿو آهين ته ان واٽ تي تڪليفون، اهنج ۽ ايڏا ڇنڻا ته انهن تي دٻيل دانھون نه ڪر پر صبر سان

سيڪجه سَه. وڏن خدائي ۽ انساني ڪمن ۾ مليل تڪليفن ۽ درد جو راز
 دانهون ڪري عام ماڻهن کي نه ٻڌائجي. اهي تڪليفون، اهڃ ۽ ايڏا هڪ
 طرف تنهنجي موجود ۽ ايندڙ نسلن لاءِ زندگي بخش هوندا ۽ ٻئي طرف
 تنهنجي شخصيت جا مرتبا مٽائڻا ڪري توکي مالڪ جي محبويت عطا
 ڪندا. تنهن ڪري انهن کي سڪائون ڪري سانڍ ۽ وڏي محبت سان انهن کي
 محفوظ ڪج.

جان وڏين تان ويهه، اڻ- وڏيو تان وات ٿي
 هيءُ ٽني جو ڏيهه، کاتي جني هٿ ۾.

جيڪڏهن تون (محبت جو) گهايل آهين ۽ خدا، انسان ۽ ڌرتيءَ سان نينهن
 نپائڻ جي هورا ڪورا ۽ تڙپ موجود آهي ته پوءِ عمل جو آغاز ڪر ۽ ڪنهن وڏي
 جهد ۽ جاکوڙ جي وات تي ويهه. پر جي اڃا تون محبت ۾ وڌيل نه آهين ته يڪدم
 پنهنجي وات وٺ ۽ ٿي رهه. ڇاڪاڻ جو جهد ۽ جاکوڙ جي هن جهان ۽ ڏيهه
 ۾ ايڏا ۽ موت انسانن سان هميشه ساڻ هلندو آهي.

پهرين کاتي پاء، پُچُ پوءِ پريٽو
 ڏک پريان جو ڏيل ۾، واڃت جڻ وڃاءِ
 سيخن ماه پچاء، جان نالو گيرڙ نه جو.

پهريائين قربانين جي لاءِ ذهني طور تي تيار ٿي وڃ، پوءِ عشق ۽ پريٽي
 جون پڇاڻون ڪر. عظيم مقصدن جي وڏي حاصلات کي پنهنجو درد بڻاءِ ۽ ان
 درد کي پنهنجي جان ۾ وڏي واڃي وانگر پراءِ ته جيئن تو ۾ سور سهڻ ۽ دانهن نه
 ڪرڻ جي قوت پيدا ٿئي. جڏهن تو نينهن نپاهڻ جو عزم ڪيو آهي ته پوءِ
 پنهنجي جسم جي ماس کي سيخن ۾ وجهي باهه تي پچاءِ يعني ايڏو وڏو سور
 سهه وڏي سور سهڻ جي عادت پيدا ڪر.

ڪاتي ڪونهي ڏوه، ڳن وڍيندڙ هت ۾
پسئو پَر عجيب جي، لڄو وڃي لوه
عاشقن اندوه، سدا معشوقن جو.

ڪاتيءَ جو ته ڪو ڏوه ڪونهي، ڇاڪاڻ ته ڪاتيءَ جو مٿيو وڍڻ واري جي هٿ ۾ آهي. عظيم مقصدن لاءِ جيڪو قربانين جو عزم ڪري ٿو سو مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت جي حاصلات لاءِ پاڻ پيش ڪري ٿو. قرباني ۽ ايثار اهڙا عجيب به هوندا آهن جو ڪاتي پڻ نه وهي ۽ سير واري جاءِ تان لوه لڇڪيو وڃي، جيئن حضرت اسماعيل جي قربانيءَ وقت ٿيو هو. اها محبوب مالڪ جي ان رضا ۽ محبوبيت جي موت هوندي آهي جيڪو ان قرباني جي جذبي ۽ حضور کي قبول ڪري وٺي ٿو.

ڪاتي تڪيائي مَر ٿيي، مَر مَنيائي هوءَ
مان وِرمَن توءَ، مون پريان جا هٿڙا.

حق ۽ حقيقت جي حاصلات لاءِ جاکوڙيندڙن جي مٿان اها تڙپ مسلط ته ٿيندي آهي پر اها انهن جي پنهنجي اندر جو اها هوندي آهي. ان ڪري حق جي واٽ تي هلندڙن لاءِ قرباني جي ريت به آسپس ڏيندڙ هوندي آهي. جيئن جيئن قرباني ڏيندو ويندو تيئن محبوب جي هٿن جي لمس ۽ چاهه پنهنجي مٿان محسوس ڪندو آهي. ان سرهاڻيءَ لاءِ چاهيندو آهي ته ڪاتي تڪي ٿي نه وهي ته جيڪا پوشيده هٿن وارو اهو مهربانين جو چاهه به هميشه محسوس ڪريان.

هڪ جو هٿي هٿ، پئو جو جهلي گهاٽ
انهين سُور سَما، آهي پَن چَٽن ڪي.

هڪ اهو محبوب جيڪو اها جهد ۽ جاکوڙ جي تڙپ ۽ جستجو پيدا ڪري هٿ هٿي ديوانگي اڀاري ٿو ۽ ٻيو عاشق جيڪو ايڏي وڏي ذميواري جو اهو

گهائيندڙ ڌڪ ٿو جهلي. انهنءَ گهڻا واري ايڏا جي پوري خبر ٻاهرين کي ڪهڙي پوندي، اها خبر تر ڳو انهن ٻن چئن کي ئي آهي.

تو جَنِي جِي تات، تَن پُن آهي تَنهِنجِي
 ”فَاذْكُرْنِي اذْكُرْكُمْ“ اِيءِ پَرُوڙجِ باتِ
 هَتِ ڪاٽِي ڳُڙ واتِ، پُچُن پَرِ پَرِين جِي.

توهان جڏهن حق ۽ سچ جي وات تي جهد ۽ جاکوڙ ڪيو ٿا ته خدا جي بندن جي غلامي ۽ انهن جا اهڃ ۽ ايڏا دور ٿين ته اهو خدا به توهان جي تات ۽ تذڪرو ۽ پڇار ڪري ٿو، اها ڳالهه پڪي طرح دل سان هنڊائي ڇڏيو. قرآن ۾ صاف چئي ڇڏيو اٿائين ته ”پوءِ اوهان منهنجي پڇار ڪريو ته آءٌ اوهان جي پڇار ڪريان.“ جهد ۽ جاکوڙ ۾ هت ۾ هٿيار کڻو، پرچار سهڻن ۽ منن لفظن ۾ ڪيو. پنهنجي منزل ۽ پرينءَ کي پاڻن جي اها وٽ ۽ پار آهي.

ڪاٽِي جَن ڳَري، مان لَنئون لَڳو تَن سِين
 مَحَبَتِ جِي ميدانِ ۾ وِجان پيرِ پَرِي
 اَڏِيءِ سِرُ ڏَري، مان ڪُهَنِرِ سُپَرِين.

جن جاکوڙين وٽ هٿيار هميشه موجود آهي، ۽ اهي خدا جي ڌرتيءَ جي مٿان خدا جي جوڙيل اشرف المخلوقات کي ڌار ٿي تسلط، ظالماڻي نظام ۽ استحصال مان نجات ڏيارڻ جي لاءِ سرگرم آهن، منهنجو نينهن به تن سان ئي لڳو آهي. آءٌ پاڻ ان جهد ۽ جاکوڙ واري محبت جي ميدان ۾ جاکوڙين وٽ هلي وِجان ته من منهنجي سر جي قرباني قبول ڪري مون کي پنهنجو پيارو ڪن ۽ آءٌ سندن هٿن ۾ ساھ ڏيان.

اڳيان اڏين وٽ، پوين سر سنباهيا
ڪاٺ ته پوءِ قبول ۾، مڃڻ پانين گهٽ
مٿا مهائين جا، پٺا نه پسين پٽ
ڪلاڙ ڪي هٿ، ڪسڻ جو ڪوپ و هي.

جهد ۽ جاکوڙ جي ميدان ۾ اڳين صحن ۾ بيٺل سڄا عاشق اڳتي وڌي اچي
اڏين کي ويجهڻ ٿيا آهن، ته انهن جي جذبي پوين کي به حوصلو بخشيو آهي ۽
انهن پويان بيٺلن پنهنجا سر وڌائڻ لاءِ سنڀرايا آهن. اڳين جون قربانيون پوين
لاءِ مشعل راه بڻجن ٿيون. اي سڄا عاشق! پنهنجو سر وڌ ته محبوبين وٽ قبول
پوي، ان ۾ متان ڪو گهٽتائيءَ وارو گمان آئين ته پهرين جون قربانيون ڪٿي
رائيگان ته نه وينديون؟ وڏن وڏن جانبازن جا سر وڌيل ۽ پٽ تي پيل نٿو ڏسين
جيڪي پونئيرن جي لاءِ مشعل راه بڻيا آهن! هتي جهد ۽ جاکوڙ جي ميدان ۾
وڌيندڙن وٽ، رڳو وڌ وڌان واري ڪار آهي.

مٿي وٽ مڙن، ته سڀ ڪهين سڌ ٿي
سر ڏني سٺ جڙي، ته عاشق ايسن اچن
لڏا تي لڏين، مل مهانگا سڀرين.

سر قربان ڪرڻ جي لاءِ به ويڙهه جي حڪمت عملي ۽ فدايت جو جذبو
گهرجي. جيڪڏهن رڳو ويڙهه جي نالي ۾ ڪنڌ ڪٽائڻ جي ڳالهه آهي ته اها
خواهش ڪيترن کي ئي ٿئي ٿي. نلھو سر ڏيڻ سان جيڪڏهن عشق جو سؤدو
نهي وڃي ته هوند ڪيئي عاشق سر ڏيڻ لاءِ تيار ٿي اچن. ان ڪري ئي سڄا
فداڻي عاشق حڪمت عمليءَ سان وڙهن وارا ورلي ٿا پيدا ٿين. محبوب مقصد،
ايسن رڳو هروڀرو جي ڪنڌ ڪپائڻ سان به ڪونه ملندو آهي. ان جي لاءِ پوري
نظرياتي تياري به هجي.

ناٿي ناهِ ڪُوهُ، ڪينَ مُلَ مهانگو مندُ
سَنَبا هيچ، سيدُ چئي، ڪائڻ ڪارڻ ڪنڏُ
هيءُ تَني جو هَندُ، مَنَ پَاسِ مَرَنَ جي.

پنهنجي پرين مالڪ حقيقيءَ جي عشق وارو سرور ناٿي تي ملڻ وارو
ناهي، ان جي حاصلات جو سک وارو سَرو وڏي ۾ وڏي ملهه کان به وڌيڪ
مهانگو آهي ۽ ملهه وٺي نٿو سگهجي. سيد عبداللطيف ٿو چوي ته ان شهادتن
جي سلسلي ۾ شموليت واسطي تون پنهنجو مٿو وڍڻ ۽ وڍجڻ واسطي سينگاري
هلج. هيءُ محبوبين جي ميخاني وارو ماڳ مڪان انهن ئي سچن عاشقن لاءِ
آهي جيڪي محبت جي شراب سان ڀريل مَٽن وٽ مَرڻ لاءِ تيار آهن.

مُلَ مهانگو قَظَرو، سِڪَڻُ سَعَادَتَ
اَسانَ عِبَادَتَ، نَظَرُ نازِ پَرينَ جو.

پنهنجي پرين مالڪ حقيقي جي سچي سِڪَ جي نشي واري شراب جو هڪ
قُٽرو به ايڏو مهانگو آهي جو ملهه وٺي نٿو سگهجي. تنهن هوندي به سِڪَ ۾ رهڻ
وڏي سعادت ۽ خوش بختيءَ جي ڳالهه آهي. اسان جو ڪم آهي ان جي ٻڌايل
طريقي تي عبادت جو اظهار ڪيون. باقي پنهنجن عاشق ٻانهن تي شفقت ۽ ڪرم
جي نظر ڪرڻ سو ته پياري پرينءَ جو ناز آهي جيڪو ابدي زندگيءَ ۾ پنهنجي
عاشق ٻانهن سان روزانو نيٺن نهار ڪري پاڻ پُساڻيندو ۽ انهن سان ڳالهائيندو.

واٽي

سُپيريان جي سُونَهَ جي، ڳالَهَ ڪيئن نه وڃي!
۱. وڃي دَرِ دوستنَ جي، سُوَريءَ سُر سَرهجي
۲. عاشقَ اَنگُھن چَرهڻا، پُٽو سِڪو پِجي

۳. پُچُجُ پوءِ پَرِيئُتُو، پهرين سرُ سَنجِي

۴. عاقلِ ئِي اوجُهون تڻا، پورو ڪوئ نه لڄِي.

سڀين جي سونه ۽ حسن جي هاڪ ڇو نه هلي، سندن سونهن جو ڇو نه غوغاءُ ٿئي. جڏهن عشق جي انهيءَ نينهن جو آواز پهچي وڃي ته پوءِ سچن عاشقن جو اهو مرڪ آهي ته هلي وڃي محبوبن آڏو پنهنجي سر کي سوريءَ جو سينگار بڻائجي. دنيا جو اهو دستور رهيو آهي ته سچا عاشق سدائين سوريءَ چڙهيا آهن ۽ باقي ٻين پڇي وڃي جان بچائي آهي. هي راز پروڙڻ وارا عاشق هاڻي تون به پهريائين سوريءَ لاءِ پنهنجو سر سامهون ڪري، پوءِ عشق جي پچار ڪجانءِ. عشق جي هن راز کي سمجهڻ ۾ جڏهن وڏي عقل وارا ئي منجهي ويا ته پوءِ ويچارو اڻ ڄاڻ ڀلا ڪيئن نه ڀلجي ۽ پنهنجي سادگيءَ تي پشيمان ٿئي!

عشق جو پنجون اصول

محبوب سان نج ۽ نبار
عشق ڪجي، اهو شاهه وٽ
عشق جو پنجون اصول آهي.

شاه سائين هيڪڙائي ۽ وحدت جو پرچارڪ آهي. هو خدا سان عشق ۾ ان جي هيڪڙائي ميڄن کي بنياد قرار ڏئي ٿو.

”وحدۃ لا شريك له هي هيڪڙائي حق.“

پنهنجو رب، پنهنجو سڀ، پنهنجو ڪارساز ۽ پنهنجو حبيب، سڀ ڪجهه خدا جي ذات کي مڃيو. پنهنجي درد جي دوا ۽ پنهنجي پيڙائڻ جي شفا ان اڪيلي خدا کان طلبيو. درد، ايڏا ۽ اهنجن جو لاهيندڙ ۽ انهن مان نجات جي رهنمائي ڪندڙ اهوئي الله آهي. اوهان جڏهن پنهنجي دردن، ايڏائڻن ۽ اهنجن ۾ ان جي شفا ۽ رهنمائي نٿا طلبيو ۽ ٻين جي ڪارسازيءَ کي ڪارگر سمجهو ٿا. اوهان جڏهن ان سان ڪيل قالو ابلي جي ان عهد کي ته ”هاڻو تون ئي اسان جو رب آهين ۽ تون ئي اسان جو ڪارساز آهين“، کي ٽوڙيو ٿا ته پوءِ اوهان جو عشق نچ ۽ نٻار نٿو رهي. ٻين جي ڪارسازي، ٻين جي دستگيري، ٻين جي رهنمائي طلبڻ کي شاهه دوئي سڏي ٿو. هو چوي ٿو ته: جيڪڏهن دوئيءَ جو ڪٽر اکين ۾ رکبو ته پرين پسي ڪونه سگهيو. شاهه ڪريم جو بيت آهي:

مورڪ مامر نه ٻجهڻا، هيڏانهن هوڏانهن ڪن
سي ڪين پرين پسن، ڪٿر جن جي اک ۾.

جڏهن اوهان پنهنجي شخصيت ۾ نچ ۽ نٻار ٿيندڙ، پنهنجي دردن جي درمان لاءِ ٻيا در وجاهتڻ ڇڏي ڏيندڙ ته اوهان جي شخصيت کي استحڪام ملندو. اوهان جي اندر ۾ زندگيءَ کي هڪ نصب العين ۽ وڏي مقصد سان گذارڻ جا آواز اٿندا. اوهان جي ان لاءِ سوچ ۽ پڄار شروع ٿيندي. اوهان هزارين سالن کان هڪ وڏي مقصد ۽ نصب العين سان زندگي گذاريندڙ ماڻهن جي نقش قدم تي رشڪ ڪندڙ ۽ پنهنجي اندر ۾ امنگ پيدا ڪندڙ ته اوهان به انهيءَ قافلي جا پانڌيٽڙا بڻجو. پر اهو سڀ ٿيندو تڏهن آهي جڏهن اوهان سچ ۽ حق جي وات تي ڄمت سان هلڻ شروع ڪندڙ. پنهنجي خلقڻهار کي پنهنجو حبيب ۽

طبيب ۽ پنهنجي دردن جي دوا سمجهندڙ ۽ ان سان وفا ۽ محبوبيت جو تعلق جوڙيندو. ان صورت عشق اوهان جي اندر مان اُپامندو، اوهان جي سوچ بڻبو ۽ اوهان جي عملن ۾ شامل ٿيندو ويندو.

عشق هڪ مهمان وانگر هوندو آهي. اهو ماڻهوءَ ڏي ايندو ضرور آهي، ان جو اچڻ اثر آهي پر اهو مهمان ايندو انهن وٽ ئي آهي جيڪي ان جي ميزبانيءَ لاءِ تيار هوندا آهن. پر جيڪڏهن اوهان ان کي سڃاڻڻ لاءِ ئي تيار ناهيو ته پوءِ ان کي پاڻ وٽ رهائي ڪيئن سگهندو؟ عشق جڏهن ايندو آهي ته پوءِ اوهان جي صفت بڻبو آهي، اوهان جو ڪردار بڻجي ويندو آهي، اوهان جي هستي بڻجي ويندو آهي، اوهان جي روشني بڻجي ويندو آهي. بلڪل سچ وانگر روشني بڻجي ويندو آهي. جيئن سج جي روشني ڪنهن خاص فرد لاءِ نه هوندي آهي، ايئن اوهان جون وفائون اوهان جو خلوص ۽ اوهان جي فدايت به ڪنهن فرد لاءِ مخصوص نه هوندي آهي، پر اهي سڀ شيون اوهان جي چوڌاري انسانن جي امانت هونديون آهن. اوهان جنهن به حيثيت ۾ هوندؤ، جنهن به شعبي ۾ هوندؤ، جنهن به ڪم سان هوندؤ، اتي پنهنجي ڪميٽمينٽ، اتي پنهنجي محنت ۽ پنهنجي شخصيت جو خلوص پنهنجي ڌرتيءَ واسي ماڻهن لاءِ وقف ڪري ڇڏيندؤ. اوهان ڊاڪٽر آهيو ته پنهنجي مريض جي درد ۽ ڪرب کي پنهنجو درد ۽ ڪرب سمجهي ان کي لاهڻ جي پٺيان هوندؤ. اوهان انجنيئر آهيو ته توهان جي پروفيشن جو محور ۽ مرڪز انسانذات جي پلائي ۽ ان جو سک هوندو. اوهان استاد آهيو ته شاگردن کي تعليمي ميدان ۾ پڙ بنائي انهن کي پنهنجي سماج لاءِ هڪ نئين قالب جو انسان تخليق ڪري ڏيندؤ. جيڪڏهن سروسز ۾ آهيو ته اوهان جون خدمتون انسانيت جي امانت ٿي نڀايون. جيڪڏهن هوند وارا آهيو ته اوهان سڄي مخلوق کي الله جو عيال سمجهي محرومن ۽ سوالين کي انهن جو حصو وٺيندؤ. مطلب ته عشق اوهان کي اهڙو سچيت ۽ سڀيتو انسان بڻائي ڇڏيندو جيڪو نامي انسانن جي روش کان باغي هوندو. هو وطن جي محبت سان ٽٽار هوندو، ان جي آزاديءَ جي هر وقت اُڪير ۽ تمنا ۾ هوندو. هو پنهنجي هم وطن لاءِ محبت ۽ سک جا جذبا رکندو. هو خلق ۾ خدا جي رضا ڳولهيندو. هو پاڻ کي فطرت جي آخري

سرحد تي بيٺل سمجهندو. هو هيءَ ڳالهه ڄاڻي وٺندو ته هن زندگيءَ جي پڄاڻيءَ تي جيڪا ابدي زندگي کيس ملڻي آهي، اها اصل ۾ خدا، انسان ۽ عشق جي وچ ۾ هڪ رٿا Project کولڻ جي ابتدا آهي. هڪ اهڙي رٿا جيڪا نئين دنيا جي تخليق ڪرڻ جي آهي.

وطن جي محبت، ان جي آزاديءَ جي تمنا، ڌارين جي موھ ۽ لالچن کان پاڻ آجور رکڻ ۽ پنهنجي هم وطنن لاءِ محبت ۽ سڪ جذبا رکڻ لاءِ شاھ پنهنجي رسالي کي بيتن سان ڀري ڇڏيو آهي. سُر يمن جي داستان پهرين ۾ هيئن فرمايو اٿائين:

سَدا آهي سُر جي، رنجورن رُڻڪَ
ڪنہ جنہ ڏک ڏسائيا، لُٽين ڪين جُهڪَ
ان ڀلاريءَ پُٺڪَ، هيڪر حُضوري ڪُئا.

شاھ سائين چوي ٿو ته محبوب مقصد لاءِ جاکوڙيندڙ عاشقن کي هر دم دردنديءَ جي ديس ۽ انهيءَ جي ماڻهن جي بيوسي ۽ بدحاليءَ تي ڪهڪاءُ روج ۽ جهوري آهي. اهي ڪنهن اهڙي وڏي درد آزاريا آهن جو سندن جهوري جهٽڪ لهي ٿي ڪا نه ٿي. ان هورا ڪورا ۽ لڇ پڇ جي اثرائتي درد ۽ ڪرب کين ويڃي محبوب جي حضور ۾ پهچايو. هاڻي سندن جيئڻ ۽ مرڻ انهيءَ مقصد جي لاءِ آهي. انهيءَ عشق کي نياھڻ لاءِ جيڪا اندر جي سگهه گهرجي، جيڪو يقين ۽ ويساھ گهرجي، شاھ لطيف ان کي هن ريت تنواري ٿو:

حَبِيبُ تُون، طَبِيبُ تُون، تُون دَرْدَ جِي دَوا:
جَانِبَ مُنهنجي جِيءَ ۾، آزارَ جا اَنوا
صاحب! ڏئين شفا، ميان! مريضن کي.

اي منهنجا خلقتهار! سباجهو سڄڻ ۽ حقيقي ساٿاري تون ئي آهين، سڄڻاڻپ ۽ ساٿ جو توکان ئي آسرو آهي. مان جن انيڪ مرضن ۾ ڦاٿل آهيان، انهن مرضن کي لاهيندڙ سڄو طبيب پڻ تون ئي آهين. تو مون کي خلقيو آهي ان

ڪري منهنجي مرضن جي نوعيت ۽ حقيقت به ڄاڻين ٿو، ان ڪري منهنجي درد جي دوا به تون ئي آهين. اي جاني! منهنجي جيءَ ۾ ڪيئي درد ۽ سور اڀريل آهن. پنهنجي ذات جا، روح جا، قلب جا، ذهن جا ۽ ضمير جا ڪهڙا ٻڌائي ڪهڙا ٻڌايان؟ اي مالڪ! اي سائين! تون ئي هر قسم جي بيمارن کي صحت بخشيندڙ آهين ۽ مون کي منهنجي اندر جي دردن کان شفا ڏيڻ به تنهنجي ئي وس آهي.

حَبِيبُ تون، طَبِيبُ تون، تون دَرْدَ جو دارُون
دَوَا مُنهنجي دِلَ کي، تَنهنجون تَنوارون
ڪَريان تي ڪارُون، جِئَن پُڪي پُئَنئون نه ٿئي.

اي منهنجا خلقڻهار! سباجهو ۽ حقيقي ساٿاري سڄڻ تون ئي آهين. درد، ايذاءَ ۽ اهنجن جو لاهيندڙ ۽ انهن مان خلاصگيءَ جي رهنمائي ڪندڙ سڄو طبيب پڻ تون ئي آهين. هر قسم جي درد جي دوا به تون ئي آهين. منهنجي دل جي بي چيني ۽ اضطراب تڏهن ختم ٿئي ٿو جڏهن مان تنهنجي تنوار ۽ پچار ڪيان ٿو. ساهه پساهه تنهنجيون يادگيريون ۽ تنهنجا ٻڌايل زندگيءَ جا ضابطا منهنجي جيءَ ۾ موجود هر قسم جي پيڙائين جو علاج آهن. مون کان منهنجي ويسلائي هٽاءِ، مون مان منهنجو مون ڪڍي ڦٽو ڪر ۽ مون کي پنهنجي پاڪر ۾ آڻ. توکي مهر ۽ مدد لاءِ سڌ ۽ التجائون انهيءَ ڪري ٿو ڪريان جو ٻين وٽ منهنجي بيماري جي دوا آهي ئي ڪانه.

حَبِيبُ تون، طَبِيبُ تون، تون-هين دَرُئِن دَبُ
تون ڏِپِن، تون لاهِپِن، تون-هين هادي رُبُ
آهِمِ اِيءُ عَجَبُ! جِئَن وارِئو وِڃُ وهاريپِن!

اي منهنجا خلقڻهار! سباجهو سڄڻ ۽ حقيقي ساٿاري تون ئي آهين. درد، ايذاءَ ۽ اهنجن جو لاهيندڙ ۽ انهن مان جند چڏائڻ جي رهنمائي ڪندڙ سڄو

طبيب پڻ تون ئي آهين. سخت بيماريءَ ۾ مبتلا مريضن جو علاج به تون ئي آهين. درد ۽ فرحت، ڏک ۽ سک، اهنج ۽ سهنج جي لاءِ تنهنجا نوس قانون جڙيل آهن، انهن قانونن پٽاندڙ ڏين به تون ٿو ۽ لاهين به تون ٿو. پر ساڳي وقت تون هادي هدايت ڏيندڙ ۽ رب آهين. يعني جيڪو بدلجڻ گهري ته ان کي درجي به درجي بدلجڻ جا اسباب مهيا ڪري ڏيندو آهين. اي منهنجا رب! مان به تنهنجي رهنمائي، فرمانبرداري ۽ پالڻهاري طلبيان ٿو. اهو تنهنجو عجب نظام آهي جو تون ان درد ۽ اهنج جي دفع ٿيڻ لاءِ ويجهن کي به واريو ويهارين ٿو يعني هٽائي ويهارين ٿو ڇاڪاڻ ته اصل شفا ۽ هدايت ماڻن ته تنهنجي ئي وس آهي.

حَبِيبُ تون، طَبِيبُ تون، تون دارُون کي دَرَدَن
تون ڏيسين، تون لاهيسين، ڏاتَر! کي ڏَکَنَدَن
تَدَ ڦَڪِيُون فَرَقُ ڪَن، جَدِّ اَمَرُ ڪَرِين اُن کي.

اي منهنجا خلقڻهار! سباجهو سڄڻ ۽ حقيق ساٿاري تون ئي آهين. منهنجي درد، ايذاءَ ۽ اهنج جو لاهيندڙ ۽ انهن مان جان جند ڇڏائڻ جي رهنمائي ڪندڙ سڄو طبيب پڻ تون ئي آهين. اهي درد ۽ مرض تنهنجي جوڙ آهن ۽ تنهنجي جوڙيل قانونن هيٺ ئي ماڻهوءَ کي ملن ٿا. پر اهي درد ۽ مرض لاهڻ لاءِ به تنهنجي جوڙ جڙيل آهي ۽ تنهنجا نوس قانون موجود آهن. تون ڏکويلن جو ۽ مظلومن جو ڏاتار آهين ۽ انهن سان پلاين جو اونو رکين ٿو، اسان کي به پنهنجي پلاين جو اهو شعور عطا ڪر جو اسان انهن ڏکويلن جا ساٿاري بڻجون. اسان اهو سمجهون ٿا ته اسان سڀني جي دردن ۽ اهنجن جون دوائون ۽ ڪوششون به تڏهن اثر ڪنديون جڏهن تنهنجي رضا ۽ رهنمائي مطابق زندگي گهارينداسون.

جان کي ڪري طَبِيبُ، دارُون هِن دَرَدَ جا
هِيٺُو سِي حَبِيبُ، اُکوڙُو اَدَ ڪَري.

منهنجي دردن ۽ اهنجن جو انت ئي نٿو ٿئي. مان پنهنجي درد جا جيڪي

به درمان ڪيان ٿو انهن دردن کان آجي ٿيڻ لاءِ منهنجي طبيب وارا غير فطري علاج جا طريقا ڪارگر ڪونه ٿا بڻجن، ويتر هاجيڪار ناسور بڻجڻ ٿا نتيجي ۾ منهنجو پيارو پرين ان ناسور کان بچڻ لاءِ زخمن ۽ سورن تي پڌل لپريون چڪي چني ٿو ڇڏي.

پاڻوهي هيڪار، مون کي پڇڻو سڄڻين
 ”اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ“، چيائون جنه وار
 سنڌي سور ڪنار، تن تڏهانڪون نه لهي.

هڪ ڀيرو جڏهن منهنجي حقيقي سڄڻ پنهنجي مهر ۽ باجهه وچان مون سان مخاطب ٿي مون کان پڇڻو. هو ته: ’چا، آءُ اوهان جو مالڪ ۽ پالڻهار ناهيان؟‘ ان وقت وڏي نياز منڊيءَ سان منهنجي ’روح‘ اقرار ڪيو هو ته ’هاڻو‘ بالڪل. تنهن ويل کان وٺي جڏهن مان پنهنجي رب سان ڪيل ان اقرار کي پورو نٿو ڪيان ته منهنجي روح جي بيتابي ختم ٿي نٿي ٿئي ۽ منهنجي اندر جا درد ۽ اهنج اڀامندا رهن ٿا. تنهن ويل کان روح کي ان ذات حق کان ويسلاڻي جي درد ۽ سوز واري سختي لڳي ٿي اچي.

پاڻوهيو پڇجن، ڪٿي هٿ حبيب جو
 نيزي هيٺان نيءَ جي، پاسي پاڻ نه ڪن
 عاشق اجل سامهون، انجي گات اچن
 ڪسڻ قرب جن، مرن تن مشاهدو.

جنين کي قابو ٻلي جو اقرار ياد آهي ۽ دلئون چيائون ته ”تون اسان جو مالڪ ۽ رب آهين.“ سچا عاشق سدائين خوشي ۽ سرهاڻي مان اهو پيا پڇن ته: محبوب سڄڻ جي رضا ۽ محبوبيت وارو هٿ ڪٿي آهي؟ پوءِ هو ان رضا ۽ محبوبيت جي حاصلات لاءِ موت جي منهن ۾ هميشه سينو ساھي ٿا بيھن. اھي

سچا عاشق بنا ڪنهن ڊڄ ڊاءَ جي موت سامهون پنهنجو ڪنڌ ۽ ڪرُ مٿي ڪري ٿا اچن. جن عاشقن لاءِ ’ڪسڻ‘ محبوب کي ويجهو ٿيڻ برابر آهي، تن لاءِ ’موت‘ هڪ حبيب جو ٻئي حبيب ڏانهن وصل جو ذريعو ۽ محبوب جو دائمي ديدار آهي.

ڪوئي ڪُهي سُپرين، ڪوئي ڪُهن سانُ
نيزي هيٺان نيٺه جي، پاسي ڪر مَ پاڻُ
جُلُ ويڃائي ڄاڻُ، عاشقَ اَجلَ سامُهُون.

پيارو پرين پنهنجن عاشقن کي آزمائش ذريعي انهن جا مرتبا مٽاهان ڪرڻ واسطي پاڻ گهرائي ٿو ڪُهي يعني شهادت لاءِ سڏي ٿو. قرآن ۾ چيل آهي ته ”الله ايمان وارن سان انهن جي مال ۽ جان جو سودو ڪري ڇڏيو آهي.“ جيڪو انهيءَ سڏ تي ڪسڻ لاءِ حاضر آهي ته پوءِ ان کي ڪسڻ شرط پنهنجي محبوبيت عطا ٿو ڪري. انهيءَ ڪري اي عاشق! تون مالڪ حقيقيءَ سان سودي نپاڻڻ جي لاءِ پنهنجي جاني قربانيءَ کان هرگز نه ڪيٻاءِ. اي عاشق! تون عشق جي وات ۾ ڏاهپ کي ڇڏي، ديوانگي اختيار ڪر ۽ محبوب مقصد جي لاءِ مرڻ سامهون وڪ وڌاءِ.

ڪوئُ قَرِيبَن جو، عَيْنُ تَرُونُ آه
ايءُ اَلَّتِي ڳَالِهَڙِي، سَڪُ وَرَندي ساه
اَسَر هَڏِ مَ لاه، چَنُ ڳَندي اُن جو.

ان شانائتي محبوب جو جاني قربانين جي نتيجي ۾ ڪنهن کي سڏڻ ۽ پنهنجي حاضري ۾ آڻڻ هن دنيا جي خفتال کان تڙي آجو ڪرڻ آهي. دنيا جي سڪ ۽ آرام کي ڇڏائڻ واري التي ڳالهڙي جي حقيقت کي دمر اندر هاڻي جو هاڻ پيچي پوريءَ طرح پرورڻ. اي سچا عاشق! تون محبوب جي مهر ۽ قرب مان اميد هرگز نه لاه، ڇاڪاڻ جو پياري پرينءَ جو ڪنهن کان جدا ڪرڻ حقيقت ۾ پنهنجي ويجهو ڪرڻ ئي آهي.

ڪُهَن تان ڪَر- گُهرا، ڪَر لُهَن تان ڪُهَن
سيئي مُون مُهَن، سيئي راحت رُوح جي.

اهي سڄڻ شهادت جو رتبو بخشين ٿا ته ڄڻ گهڻو ٿا گهرن، ڇاڪاڻ جو ان قربانيءَ جي نتيجي ۾ پنهنجي رضا ۽ محبوبيت جا دروازا کولي ٿا ڇڏين. اهو ساڳيو سڄڻ مون کي شهادت جون سختيون سهائي، ان جي بدلي جنت جي ابدي نعمتن واري زندگي عطا ڪري ٿو ۽ منهنجي لاءِ روح جي راحت ٿو بڻجي.

ڪُهِي سو ڪَر لُهِي، ڪوئي سو ڪُهِي
سوئي مُون مُهي، سوئي راحت رُوح جي.

حقيقت ۾ اهو سڄڻ جيڪو شهادت لاءِ سڏي ٿو، شهادت پڄاڻان سوئي حال پڇي ٿو ۽ پنهنجون قربتون عطا ڪري ٿو. مومن سان سندن جانين ۽ مالن جي حوالي جو سودو ڪندڙ اهوئي ساڳيو سڄڻ جيڪو مون کي شهادت جون سختيون سهائي ٿو، سوئي ان جي بدلي منهنجي لاءِ پنهنجي ابدي نعمتن واري جنت جي زندگي عطا ڪري روح جي راحت بنجي ٿو.

ڪُهِي سو ڪَر لُهِي، ڪوئي سو قَرِيبُ
اها عادت سِڪڻو هَر زَمان حَبِيبُ
تڄي سو طَبِيبُ، سوئي راحت رُوح جي.

جيڪو سڄڻ شهادت لاءِ سڏي ٿو سو شهادت پڄاڻان پنهنجي قربت ۽ حضور ۾ حاضري بخشي ٿو. جيئن قرآن ۾ چيو ويو آهي ته ”جيڪي الله جي راهه ۾ ماري وڃن ٿا تن کي مثل نه ڄڻو پر اهي زنده آهن ۽ پنهنجي مالڪ وٽ کين پلو رزق عطا ڪيو وڃي ٿو.“ پياري سڄڻ پنهنجي عاشقن لاءِ هر وقت ۽ هميشه لاءِ اهو ئي طور طريقو اختيار ڪيو آهي. طبيب جي وڌ ڪاٺ درد کان

نجات ڏياري روح کي راحت ڏيارڻ جي لاءِ ئي هوندي آهي.

ڪُهَن ۽ ڪوئِين، اِيءَ پَر سَندي سَڄُپِين
سُوريءَ چاڙهڻو سُپَرِين، ڏنپَ ڏينهاڻو ڏِين
وِينا وره وِڻِين، واڍوڙڻا! وهاءِ تون.

حق ۽ انصاف جي قرباني جي سڄي تاريخ ۾ اهو سلسلو هلندو ٿو اچي ۽ پياري سڄڻ جو طور طريقو اهو ئي آهي جو پنهنجن سچن عاشقن مان هڪڙن کي شهادت جو رتبو پيو بخشي ته ٻين کي شهادت لاءِ پيو سڏي. اهو سهڻو سڄڻ انسانيت جا اهنج دور ڪرڻ لاءِ فڪرمندي ڪندڙ پنهنجن عاشقن مان هڪڙن کي پيو سوريءَ تي چاڙهي ۽ ٻين کي جدوجهد ۽ جاکوڙ جي وات تي ڏهاڙي ڏنپ ۽ تڪليفون پيو براداشت ڪرائي. اهو محبت پريو سڄڻ سدائين ويٺو محبت ۽ درد ورهائي ۽ چوي ته: اي گهايل ۽ محبوبيت جا طالب عاشق تون آءُ ۽ اچي پنهنجي لاءِ ان محبوبيت جي ابدي ورڇ وٺي ڇڏ.

رَهِي اُچِي راتِري، تَن واڍوڙِين وِڻاءِ
جَن کي سُور سَرِير ۾، گَهَت مَنجھارا گھاءِ
لڪائي لوڪاءِ، پاڻھِين پَڌَن پَيُون.

جيڪي ماڻهو جهد ۽ جاکوڙ ۾ سرگرم ۽ مصروف آهن، ڪا هڪ رات وڃي انهن سان گڏ گذاري اچجي. جيڪي عشق ۾ گهايل آهن، جن جي جند جان کي درد لڳل آهي، ۽ جن کي اندران اندر ظلم جي خاتمي جي لڄ پڇ ۽ پيڙا جا ڦٽ ۽ زخم آهن. جيڪي محبت جي راه تي هلندي پنهنجي تڪليفن ۽ اهنجن کي لوڪ کان لڪائي پنهنجو پاڻ پيا پنهنجيون پٿيون ٻڌن. تن سان سڪ ۽ رابطي ۾ رهڻ سان ماڻهوءَ جي عزم ۽ حوصلي کي سگهه ملندي آهي.

پاڻهين ٻڌن پٽيون، پاڻهين ڌڪ ڏيڻ
ويجڻ ورجي ڇڏڻا، اڄ ڪي ڪالهه مَرَن
ڪنه ڪي ڪين چوَن، ته دردُ اسان جي دل ۾.

انهن جاکوڙي انسانن جي گهائڻ جي ڪيفيت ئي نرالي آهي. اهي خود پاڻ ئي پنهنجن ڦٽن جون پٽيون پيا ٻڌن، ۽ پاڻ ئي پنهنجا زخمر ۽ ڦٽ پيا صاف ڪن، ڪنهن جي آسري ۽ سهاري کان بي نياز آهن. طبيبن کان به انهن جو ڪم چڙهيل آهي. طبيبن انهن کي علاج کان جواب ڏيئي پاڻ کان پري ڪري ڇڏيو. سندن مرض جي حالت اها بيٺي آهي جو هو اڃا يا سڀاڻي مرن. باوجود پنهنجي نازڪ حالت جي، هو وڏي صبر سان جاکوڙ جو راز ڏيکن ٿا ۽ پنهنجي دل جي اندر واري درد ۽ پيڙا جو چلولائين سان اظهار ڪو نه ٿا ڪن.

سر جُدا، ڌڙ ڌار، دوڳ جَنِي جا ديڳ ۾
سي مُرُ ڪن پُچار، هڪيا جَن جي هٿ ۾.

جن جاکوڙين جي ڪيفيت اها آهي جو اهي جهد ۽ جاکوڙ جي وات تي وڌيا پيا آهن ۽ پنهنجا سر پنهنجي ڌڙ کان ڌار سمجهي ديوانگيءَ سان ويڙهه جاري رکيو اچن. وفا جي راهن تي جن جي جسم جو ماس ديڳن وانگر پڪو آهي، سي پل ته پنهنجي عظيم مقصدن جي حاصلات جون پچارون ڪن. جن جا سرتريءَ تي رکيل آهن، انهن کي اها پچار سونهين ٿي.

ديڳين دوڳ ڪڙهن، جِت ڪڙهيءَ ڪڙڪو نه لهي
تِي طبيبن، چاڪ چڪندا ڇڏڻا.

عشق جي آزمائش ۾ سور سختي وارو اهو ماڳ جت عاشقن جو ماس ديڳين وانگر پيو ڪڙهي ۽ مٿانهن سختين ۽ ايڏائڻ جو ڪٺاهيءَ وانگر وڇاڻ پيو پوي. انهن وڌيل چاڪن ۾ چڪيل عاشقن جا گهاءَ ايڏا ته گهرا هئا جو طبيبن به انهن کي لا علاج چئي ڇڏي ڏنو.

اُچُ پُنُ دانھو دانھ، واڍوڙ ڪي ۽ منھين
ويج ورائي ٻانھ، چوڙي چاڪ ٺھارئا.

محبت ۾ گھايُن جي ڍيري ۾ اڇ به اھڙا وساريل ماڻھو وڃي ڏسو جيڪي حق ۽ سچ لاءِ ڏنل قربانين ۽ سور سختين جي نتيجي ۾ مليل درد ۽ سور سببان منھن ھيٺان ويھجي ويا آھن. طبيب آيو جنھن اچي وڍيلن جي ٻانھن کي موڙي جھلي نبض ڏئي ۽ پڻ چڪندڙ وين ڦٽن کي سوتِي صاف ڪري جانچي ڏٺو ته انھيءَ جون به دانھون نڪري ويون.

اُچُ پُنُ ڪنجهو ڪنجه، واڍوڙ ڪي ۽ منھين
جو پڻ پيڻ سنجھ، ته ھوءِ پنيون ھوءِ پئيون.

محبت ۾ گھايُن جي ڍيري ۾ اڇ به جھد ۽ جاکوڙ ڪندڙ سپوتن کي ڏسو جيڪي پنھنجي ڏنل قربانين جي سور سختين جي نتيجي ۾ مليل درد ۽ سور سببان ويھجي ويا آھن جيئن جو رات ٽڙي ٿي، ۽ سور جي سختي وڌي ٿي ته لڀريون ۽ پٽيون پيون ٻڌجن ته انوقت کانئن درد جون آھون ۽ ڪنجه نڪريو وڃي.

ويچارا واڍوڙ، سدا شاڪر سُور تي
تاڻن مٽي توڙ، اوري ڪن نه آسرو.

عشق جا ماريل حقيقي محبت ۾ گھايُن ويچارا سڄا جاکوڙي، پنھنجي جھد ۽ جاکوڙ واري واٽ تي ملندڙ درد ۽ سور تي سدائين سرھا آھن ۽ کين ڪا شڪايت يا ناشڪري آھي ئي ڪانه. سندن ڌيان عظيم مقصد جي حاصلات آھي، جنھن سان سندن درد وندي ديس جي ماڻھن جا ڏک ۽ ڏوجھڙا دور ٿين ۽ ان جي نتيجي ۾ کين پنھنجي پالڻھار حقيقي محبوب جي رضا ۽ محبوبيت ماڻي وٺن. ان تات ۽ طلب منجھن اھڙي عظيم مقصد جي لاءِ جيئن ۽ مرڻ جي ديوانگي اوتي آھي. اھا ئي سندن آخري منزل مقصود آھي؛ ان کان اورتِي کين

ٻئي ڪنهن مقصد حاصل ڪرڻ جي ڪا تمنا ۽ مراد ڪانهي.

سدا آهي سُورَ جي واڍوڙن وائي
جيڪا اٿن مَنَ ۾ سسَلَن نه سبائي
اوڙڪ آهائي، ڳولئو ڏسن ڳالهڙي.

حقيقي محبت ۾ گهايلن کي جهڊ ۽ جاکوڙ جي ميدان ۾ جيڪي سور مليا آهن انهن جي ته ڪا پرواهه ئي ڪونهي. انهن کي ته هر وقت درد وندي ديس جي درد ۽ سور جي ڳالهه زبان تي آهي، جن کي هنن عظيم مقصد بڻايو آهي. ان عظيم مقصد جي حاصلات ماڻڻ جي مراد ئي سندن سڀ ڪجهه رهي آهي. جيڪا سندن دل ۾ آهي سا هو ٻين کي سڻائي هرگز ڀڌري نٿا ڪن. جڏهن تڏهن به ڪشالا ڪري هو ان جاکوڙ جو ميدان ۽ حڪمت عمليون ڳولي وڃي هٿ ٿا ڪن ۽ پنهنجو مقصود ماڻي ٿا وٺن.

سگهن سڏ نه سُورَ جي، ته گهايل ڪيئن گهارين
پئڻل پاسو پٽ تان، وڍيل نه وارين
پر ۾ پڇي پرينءَ کي، هڻي هنجئون هارين
سڄڻ جي سارين، سي نه رُون نه چُون ڪين.

ڇڱن پلن کي ان سور جي ڪل ئي ڪانهي ته عشق ۾ گهايل انسان ڪيئن ٿا سخت سور ۾ گهڙيون کائين. اهي عشق جا گهايل جاکوڙ جي عملي ميدان جون سور سختيون سهي جڏهن پٽ تي پاسو کوڙيو پيا آهن، پر پوءِ به هنن جو جذبو مائو نه ٿيو آهي. هو پنهنجي پر ۾ ئي محبوب مقصد جي حاصلات لاءِ ڪامي پڇي درد ڀريا ڳوڙها پيا ڳاڙين. سڄا عاشق جيڪي پنهنجي محبوب مقصد لاءِ جيئڻ جو اونو رڪن ٿا سي ظاهريءَ طرح ٻين آڏو نڪي روئڻ جي واويلا ڪن ٿا ۽ نڪي ڪجهه ڪين ٿا.

سَگهن سُد نه سُورَ جي، ٿا رُڻڪن رَنجُوري
پڻا آهِن پَسَ ۾، مَتَن مامُوري
لَگِين لَنؤ لَطيفَ چُئي، سَدا جي سُوري
پَرَت جَن پُوري، تَن رويو وَهامي راتَري.

چڱن پلن کي ته غلاميءَ جي درد، پيڙا ۽ سور جي خبر ئي ڪانهي، جيڪي ان جي درد ۽ تڪليفن جا گهايل اڳها آهن سي ئي ٿا ڪنجهن ۽ آهون ڪن. اهي درد وارا اڳها پت تي ڪريا پيا آهن ۽ مٿن درد، ڪرب ۽ محرومين جي غشي طاري آهي. لطيف ٿو چوي ته انهن کي وساريو نه، انهن کي غشيءَ واري حالت مان ڪڍي اچو. کين محبت واري لؤن لڳل آهي پر ڇا ڪن جو سدائين سور واري حالت ۾ آهن. انهن جي پريت پڪي آهي ۽ کين پنهنجي محبوب مقصد جي حاصلات جو درد دامنڱير آهي. سندن حالت اها آهي جو رٿندي رٿندي سندن رات وهامي ٿي.

سَدا آهي سُورَ جي، رَنجُورن رُڻڪَ
ڪَنه جَنه ڏُڪ ڏَسائِيا، لُٿين ڪِين جُهڻڪَ
اِن يَلاريءَ پُڻڪَ، هيڪَر حُضُوري ڪُئا.

محبوب مقصد جي حاصلات لاءِ جاکوڙيندڙ دردمندن کي هر وقت ۽ هر دم دردونديءَ جي ديس ۽ انهن جي ماڻهن جي بيوسي ۽ بدحاليءَ تي ڪهڪاءُ روج ۽ جهوري آهي. اهي ڪنهن اهڙي وڏي درد آزاريا آهن جو سندن جهوري ۽ جهڻڪ لهي ٿي ڪانه ٿي. ان هورا ڪورا ۽ لڇ پڇ جي اثرائتي درد ۽ ڪرب کين وڃي محبوب جي حضور ۾ پهچايو. هاڻي سندن جيئڻ ۽ مرڻ انهيءَ مقصد جي حاصلات سان ئي بڻجي ويو آهي.

آيل! آن نہ وسهان، ھنجُون جي ھارين
 آئُئو آبُ اکِين ۾، ڏيھہ کي ڏيکارين
 سڄُن جي سارين، سي نہ رُون نہ چُون کين.

اي ماءُ، منهنجا ديس واسي درد ۽ پيڙا جي جن عذابن مان گذرن ٿا، انهن عذابن جي مٿان ظاهري طرح ڳوڙهن تي ڳوڙها ڳاڙيندڙن جي مٿان آڙ ڪهڙو ويساه ڪريان. اهي ائين ئي روئي اکين ۾ پاڻي آڻي سڄي ڏيھہ کي پيا ڏيکارين ته کين به وڏو درد آهي. جيڪي سچا عاشق پنهنجي محبوب مقصد جي لاءِ جيئن ۽ مرڻ ٿا ان مقصد جي حاصلات لاءِ پنهنجي خلقڻهار سان الستي نينهن نپائڻ کي ياد ڪن ٿا، سي نه ظاهر ۾ ٻين آڏو رڻن ٿا ۽ نڪي ڪجهه ڪين ٿا اهي ته پنهنجي جهد ۽ جاکوڙ واري عملي زندگيءَ سان پنهنجي درد کي ثابت ڪن ٿا.

اگهي اگھائي، رنجُ پريان کي رسڻو
 چڪيم چڱائي، سورانگهي سُوريءَ تان.

درد ونديءَ جي ديس ۽ انهن جي ماڻهن جي بيوسيءَ ۽ بدحاليءَ تي منهنجو اضطراب، رنج ۽ جهوري مقبول پئي، منهنجي انهيءَ درد ۽ ڪرب جو حال محبوب تائين پهتو ۽ منهنجي درد جي سڄڻ تائين رسائي ٿي. ائين هڪ نصب العين لاءِ پاڻ پتوڙي، سور ۽ سختي اورانگهي هاڻي جڏهن آڙ مرنديس ته نهايت اطمینان سان مرنديس ۽ منهنجو مالڪ نيئن نهار ڪري مون کي سڏيندو ته منهنجي رضا واري ابدي زندگيءَ جي قبول پيل پانهن ۾ شامل ٿي، ۽ منهنجي جنت مان.

هُو جي منجها هيچ، وَهَمَ پريان جي وَدِئا
 بُکي ڏيئي تن کي، ڪوہ ڪَربندا وِڃُ
 نڪا پِچَ نہ پِچِ، پَسَن ڌاران پَرينءَ جي.

اهي محبوب مقصد لاءِ جاکوڙي ۽ سچا عاشق جيڪي وڏي اتساه ۽ چاه

مان، محبوب جي رضا جو خدا پرستي ۽ انسان دوستي ۽ وارو نظريو اپنائڻ ان کي عملي شڪل ڏيڻ واري خيال ۽ ويچار ۾ گهائجي ويا. تن کي طبيب پڪي ٿي چا ڪندا. اتم اعليٰ انساني نظريو ملي ويڃڻ کان پوءِ انهن کي پڪي پئڻ نه ٿي ٿئي. پرينءَ جا حڪم ان جا ضابطا ۽ پرينءَ جي رضا پسند بنا، نه ڪاٺي ستي اثر ڪندي نه ڪي پيا ويڻ ڪم ايندا.

وِيْدِي جِنَ وِدِيَسَ، وَرِي وِيچَ ٿِي سِي ٿِيَا
پَرِتَ پَڌَاڻُون پَيُڻُون، رُوحَ ڪُڙَاڻُون رَاسَ
هِنِيَرَا ٿَنِي پَاسَ، گَهَارَ تَهَ گَهَايَلُ نَهَ ٿِيَن.

جن منهنجي اندر ۾ تڙپ پيدا ڪري مون کي محبوب مقصد ۽ زندگيءَ جو نصب العين عطا ڪيو، وري ان جي لاءِ جهد ۽ جاکوڙ ۾ منهنجا طبيب به سي ٿي سڄڻ ٿيا. اعليٰ انساني قدرن جي رهنمائي ۽ انهن کي عمل ۾ آڻڻ جو شعور ۽ ڄاڻ عطا ڪري خود پاڻ پيار سان ويهي منهنجي درد تي پريت جون پتيون پڌاڻون ۽ منهنجي روح کي پڻ پوري راحت ۾ آنداڻون. اي منهنجا هيانو! اي منهنجا من! تون سدائين تن محبوبن ساڻ گڏ گذار ته هوند ڪڏهن به گهايل نه رهين.

وِيچَنَ وِيڻِي ٿِي، دوستُ پِيهِي ڌَرِ آڻِيو
صِحَتَ جِي سَرِيرَ ۾ ڪَلُ ڪُڙِيَن پِيئي
پِيٽَ پَرِي وِيڻِي، اچَنَ ساڻَ عَجِيَبَ جِي.

منهنجي درد ۽ پيڙا جي ختم ڪرڻ واسطي ٻين پڪين ۽ ڦڪين وارا آيل طبيب ويٺا هئا جو منهنجو اصل هادي پيارو پرين پاڻ مون وٽ منهنجي گهر آيو. ان جي ٻڌايل علاج ۽ اصولن ذريعي منهنجو جسم صحتياب ٿيو زخم ڀرجڻ لڳا ۽ انهن جون ڪڙيون پڪيون ٿيڻ لڳيون. ان پياري پرينءَ جي ايندي ئي درد ۽ پيڙا جي سختي ختم ٿي وئي ۽ ان جا ٻڌايل ضابطا منهنجي زخمي ۽ وياڪل زندگيءَ لاءِ اڪسير بڻجي ويا.

ڪارائين قَرِيبُ، وَنِينِ— تُون ويجهو گهڻو
 ڏارون سَپَ ڌرڌ ڪي، طَبَعَ جو طَبِيبُ
 اِيهِي حَالِ حَبِيبُ، سَاهان اوڏو سُپَرِين.

مالڪ حقيقي پيارو پرين مون کي منهنجي اکين جي تارن جي ڪاراڻ کان
 بلڪ ماڻڪين کان به وڌيڪ ويجهو آهي. هو منهنجي هر درد جي دوا آهي، بلڪ
 هو منهنجو خلقتهار آهي تنهن ڪري منهنجي جوڙيل جوڙ کي ڄاڻي ٿو. اها
 علیم ۽ ڪريم ذات مالڪ حقيقي پنهنجي جوڙيل جهان جي جوڙ ۽ پنهنجي
 ٻڌايل ضابطن جي ذريعي منهنجي طبعي سرشت جو طبيب آهي. اهڙي
 بندوبست ڪرڻ وارو اهو پيارو سچڻ مون کي پنهنجي ساه کان به وڌيڪ ويجهو
 آهي. مان پنهنجي هر ساه پساه ۾ ان جي جوڙيل جوڙ مان لطف اندوز ٿيان ٿو.

وائي

وَرِسَٽاَ وَيَجَ وَيِچارا، ڀُلِيا وَيَجَ وَيِچارا
 دل ۾ ڌرڌ پرين جو
 مَن ۾ مَرَضَ پرين جو
 ۱. اُٿيو ويڄا، مَرِ وِهو، وَيِجو ڌَرِپَ گُٽِي
 اُٿيو ويڄا مَرِ وِهو، گُٽو ڌَرِپَ تَمَارا
 ۲. ڀُڪِي ڏيندا ڀاجهَ جي، آيا سُوَرِ ڌَڻِي
 ڀُڪِي ڏيندا ڀاجهَ جي، آيا جيءَ جِيارا.

ويچارا اڻ ڄاڻ ويڄ ۽ طبيب منهنجي درد ۽ ڪرب جو پتو لڳائڻ ان جي
 علاج ڪرڻ ۾ ڀلجي پيا. هو بدن جي ٻاهرين بيماري ڳوليندا رهيا ۽ ٻاهرين
 تڪليف جو علاج ڪندا رهيا، پر کين منهنجي اندرين عذاب ۽ ڪرب جي ڪل
 ٿي ڪانه پئي، مون کي حقيقت ۾ محبوب حقيقيءَ جي رضا ۽ تسليم جو الڪو

آهي. منهنجو روح بي چين آهي، مان الست بربڪم جو قالوا بليٰ سان اقرار ڪيو هو ۽ هاڻي جيستائين پنهنجي انسان دوستيءَ واري عملي زندگيءَ سان ان اقرار کي نه پاڙيندس تيستائين منهنجو روح بي چين رهندو. اي طبيبو! پاهرين پڪين سان وڌيڪ نه ويهو، اُٿو ۽ پڪيون ڦڪيون ڪڍي روانا ٿيو: اٿو ۽ ڪٿو پنهنجون دوائون، وڌيڪ نه ويهو! مان پنهنجو مرض ڳولهي ورتو آهي منهنجي سُور جا مالڪ پاڻ اچي ويا آهن ۽ اهي ئي مون کي پنهنجي پيار جي دوا ڏيندا: اهي جيءَ جياريندڙ ئي ان انسان دوستيءَ جو ڏانءُ ڏيندا ۽ پنهنجي حڪمن ۽ ضابطن واري باجهه جي ڀڪي ڏيندا ته مون کي نجات ۽ چڱيلائي ملندي.

عشق جو ڇهون اصول

تلاش ۽ ترپ
شاهه وٽ عشق جو
ڇهون اصول آهي

زندگي گوناگون آهي. ماڻهوءَ کي زندگيءَ جي انهيءَ گوناگونيءَ مان پنهنجي ڪاميابي به تلاش ڪرڻي آهي، پنهنجي لاءِ حق ۽ سچ جي تلاش به ڪرڻي آهي. دنيا ۾ سچ ۽ حق جون وري ڪيتريون ڏسائون آهن ۽ ڪوڙ دعوائون آهن، اتي پنهنجي لاءِ بهتر کان بهتر جو انتخاب ان تلاش جو اصل حاصل آهي. شاھ صاحب ان لاءِ تلاش ۽ تڙپ کي بيحد ضروري سمجهي ٿو. پنهنجي رسالي ۾ شاھ سائين سر سسئي جا پنج سر انهيءَ تلاش ۽ تڙپ جي ضرورت، ڪيفيت، انداز ۽ ان جي صورتن کي ورائي ورائي بيان ڪيو آهي. انهيءَ تلاش ۾ ڪيتريون به تڪليفون برداشت ڪرڻيون پون، ڪهڙا به ڏونگر ڏورڻا پون پر تلاش کي ڇڏڻو ناهي.

مند نہ منجهان تن، پسي لک لڏن جي،

جا پر ڪاهوڙين، سا پر سڪي سسئي. (سر سسئي آبري)

”سسئي انهن عورتن منجهان نه آهي جيڪي جبلن جا ڏکيا لک ڏسي ڏکي ۽ ڪنبي ويهي رهن، پر سسئي ته ڪاهوڙين وانگر سخت تڪليف ۽ مشقت ڪرڻ واري آهي. هن شروع کان ئي اهو طريقو سکيو آهي.“

شاھ لطيف وٽ حاصلات کان وڌيڪ تلاش ۽ تڙپ کي اهميت حاصل آهي. هو چوي ٿو ته مان اهڙي حاصلات کي گهوري ڇڏيان جيڪا منهنجي تلاش ۽ تڙپ کي مانو ڪري ڇڏي.

تلاش ۽ تڙپ هر ماڻهوءَ جي ضرورت آهي. علم جي تلاش، روزگار جي تلاش، ڪاميابين جي تلاش، مهارتن جي تلاش، سچ جي تلاش، اعليٰ انساني قدرن جي تلاش، سکون ۽ سلامتيءَ جي تلاش، سکون ۽ سلامتيءَ واري مذهب جي تلاش، اهي سڀ انسان جون فطري ۽ سماجي ضرورتون آهن. انهيءَ ڪري ماڻهو انهن لاءِ تلاش ۽ تڙپ به ان پيماني جي رکي. شاھ لطيف اسان جو نباض شاعر هو. هن جتي جتي به اسان جي ڪمزورين کي ڏٺو، اتي ان جو علاج ٻڌايو. هن اسان ۾ تلاش ۽ تڙپ جي بيحد ڪوت محسوس ڪئي، ان ڪري اوترو

ئي زور ڏئي هن سڄا سارا پنج سرُ تلاش ۽ تڙپ تي تخليق ڪيا.

هن ڏٺو ته اسان جا ماڻهو سخت روايت پسند ۽ نسلي طرح هلندڙ طريقن جا پابند آهن. جنهن مذهب تي وڏڙا رهيا آهن، اسان کي به هر حال ۾ ان تي هلڻو آهي، پوءِ ڇو نه ڏيڍ ڪاٺڻا پون، ڪنڊين ۽ ڪاٺين جي آڏو اونڌو ٿيڻو پوي، انساني شرف کان هيٺو لهڻو پوي ۽ ماڻهن جي پيرن تي جهڪڻو پوي. صرف ان لاءِ ته اهو خانداني مرشد آهي ۽ پيڙهين کان هلندو پيو اچي. مرشد وٽ نه وحدانيت جي تعليم آهي نه انسان دوستيءَ جا عملي مظاهر آهن، پوءِ به پيري مريدي هلندي پئي اچي. صدين جون فرسوده ۽ مدي خارج روايتون ۽ رسمون هلنديون پيون اچن. ملان ڪيترو به پيش ور ۽ فرقيواريت جو علمبردار بڻجي، پر ان جي سماجي رتبي کي چيلينج نه ٿو ڪجي. شاھ لطيف پنهنجي فڪر ۾ انهن سڀني روايتن، رسمن ۽ طريقن جو پوست مارڻ ڪيو. هن نه صرف انهن خرافات کي ننڍيو پر ماڻهن کي ان جو باغي بڻايو ۽ انهن کي سيکاريو ته هو پنهنجي زندگيءَ جي سڀني معاملن ۾ ڀلي طريقي ۽ ڀلي ڳالهه جي حاصلات لاءِ تلاش ۽ تڙپ جي روءِ تي رهن. هن سيکاريو ته تلاش ۽ تڙپ برابر تڪليف ۽ قربانيءَ جو رستو آهي پر انسان کي سچ سان نينهن نياھڻ جي لاءِ تڪليفون سهڻيون ڀونديون ۽ قربانيون ڏيڻون پونديون. شاھ سائين انهن تڪليفن لاءِ هڪ عورت سسئي جي ڪردار کي نمونو ڪري پيش ڪيو ۽ هي خاموش پيغام ڏنو ته هاڻي جيڪڏهن مرد تلاش جي اهڙي ريت تي نه هلن ته پوءِ انهن جي مردانگيءَ تي حيف آهي.

اهڙي طرح ماڻهو پنهنجي اڳواڻن ۽ رهبرن جي ڪڍ هلن ٿا. سالن ۽ ڏهاڪن جي ڊگهي سفر کانپوءِ به قوم کي ڪا هٿ حاصل نٿي ٿئي، اهڃ ۽ ايڏا ختم نٿا ٿين، تبديلي ۽ انقلاب نٿا اچن. ڏسجي واٽسجي پيو ته نه فڪري سگهه آهي ۽ نه عملي طريقا آهن سو انقلاب اچي ته آخر ڪٿان اچي پر ماڻهو اتي به انقلاب جا سائنسي ۽ رياضياتي طريقا اختيار ڪرڻ بجاءِ روايتي رهبرن پويان پنهنجون جوانيون ۽ زندگيون پيا تلف ڪن. شاھ لطيف انهن لاءِ صاف لفظن ۾ چيو ته:

هارِئا ويڃ! مُياس، سُد نه لِهين سُور جي
پريان کي چُونڊياس، تہ ترسُ طَبِيبَن چَڏِئو. (سُريمن)

”اي نادان طبيب: آءٌ ته پنهنجي درد ۽ تنهنجن ڪوڀڇ ۽ مدي خارج نسخن سببان مرڻ جهڙو ٿي ويو آهيان، پر تون اڃان تائين منهنجي سور جو سبب نٿو سمجهين. آءٌ پنهنجي پياري پرين جي بارگاهه ۾ دانھين ٿيندس ته يار رب! هنن ڪوڀڇن پنهنجي نفساني خواهشن پٽاندڙ بي مقصد واٽن تي هلائي اسان جو وقت وڃائيو ۽ اسان جي درد ۽ ڪرب تي هنن ڪهل ۽ قياس ڇڏي ڏنو هو.“

استاد جي، سڄاڻ جي، تخليقڪار جي ۽ هڪ علم واري ماڻهوءَ جي علم جي تلاش زندگيءَ ۾ ڪڏهن به ماني ٿيڻ نه گهرجي. حضرت محمد ﷺ جنهن جي فڪر جو آغاز ئي اقراء سان ٿيو هو ته ”پڙهو، پڙهندا رهو، خلقڻهار اوهان تي سڀ کان وڏو اڪرام ٿي اهو ڪيو آهي جو اوهان کي قلم جو علم ڏنو اٿائين.“ هن چيو ته پڙهڻ ۽ سکڻ لاءِ اوهان جي زندگيءَ ۾ عمر جي ڪا به سرحد ڪونهي، ”پينگهي کان وٺي قبر ۾ وڃڻ تائين سڪندا رهو“، تان جو مالڪ حقيقي جي حضور ۾ پيش ٿي ڪري ٻڌايو ته مان سکڻ ۽ سچ پائڻ جي لاءِ سڄي زندگي تڙپ ۽ جستجوءَ سان گهاري هتي پهتو آهيان.

هي اسان جو سڀ کان وڏو الميو آهي ته اسان رسمي ڊگريون وٺي عقل جا اڪابر ۽ آبي خان ٿا بڻجي وڃون. هي ڊگريون ته استعداد جو سرٽيفڪيٽ هونديون آهن ته هي ماڻهو هاڻي هن شعبي ۾ ڪم ڪري سگهي ٿو. سکڻ جي رسوخ جو آغاز ته ٿيندو ئي ڊگرين کان پوءِ آهي. اهڙي طرح زندگيءَ جي ٻين شعبن ۾ به، پوءِ اهو پورهيو هجي، سروسز هجن، ڪاروبار هجي، سڀني هنڌن تي اسان جو ساڳيو رويو آهي. انهيءَ ۾ به گهڻو ڪري موجود ۽ ميسر حالتن تي اڪتفا ڪري اسان جو گاڏو پيو گهلجي. پلان پليءَ جي تلاش ۽ ترقيءَ جي تڙپ اسان جي عشق ۽ ايمان جو حصو نه رهي آهي. پنهنجي پنهنجي شعبن ۾ پنهنجي خدمتن ۽ پنهنجي ڪم سان عشق ۽ ان کي پنهنجي لاءِ پنهنجي چوڌاري ماڻهن جي لاءِ مفيد بنائڻ جي تڙپ ناهي ته پوءِ ڪنهن به ڪم واري ماڻهوءَ کي مجرد عشق ڪهڙي حاصلات ڏيندو.

پَسِي ڏُونِگَر ڏَاه، جِمَر ھَلَسَ ۾ ھِٻْڻِي وَھِين
لَانچِي لَڪَ لَطِيفُ چُڻِي، پُنِيءَ ڪِيچِين ڪَاهِ

پُڇِي پُورج سَسئي، ٻلوڇاڻي باه
 اِن وڙائيت وَرَ جي، اَسَر هَڏَ مَ لاه
 جو اَڪيئُون اوڏو آه، سو پَرين پَرانهُون مَرَ چُئُ. (سُر آبري)

”اي سسئي! وڏا جبل ڏسي متان هلڻ ۾ سستي ڪرين. دل نه لاهجانءِ. تون چيلهه کي سندري سان ٻڌي ڪيچين جي قافلي پٺيان هلندي وڃ. اي سسئي! تون قافلي جا هر منزل تي باهه جا ڇڏيل نشان پڇائيندي اڳتي وڌندي وڃ، تون ان قربائتي کانڌ کان ڪنهن به صورت ۾ نااميد نه ٿي، اهو سچو جيڪو اڪين کان وڌيڪ ويجهو آهي، انهيءَ لاءِ ايئن نه سوچ ته هو ڪو توکان پري آهي.“

اها تلاش ۽ جستجو پنهنجي محبوب سان وصل جي لاءِ آهي ڇو ته آخري منزل اهو وصل ئي آهي. سسئي چوي پئي ته آءُ وينديس ۽ جبلن ۾ ڳولينديس، جتي به هوندو ان کي ڳولينديس. شاهه جي هن تعليم تي اوهان به زندگيءَ ۾ اهڙي ريت تي هلو ۽ عشق جي اثرن ۽ فائذن جو لطف وٺو. سُريمن جي داستان 2 ۾ هيئن فرمائي ٿو:

جان جان ناهِ ضرورُ، تان تان طبيبُ ناهِ ڪو
 جُه سو سرِ ٿو سُورُ، تہ ڪَر ويڃُ وِرِ پُئو.

ماڻهوءَ جي زندگي ته ايئن معمول مطابق گذري ٿي پر سوچ ۽ علم وارن انسان کي وري وري پنهنجي اندر جا اڌمان جاڳندا آهن ۽ اندر جو انسان بيدار ٿيندو آهي ته آخر هو ڪير آهن؟ ڇو پيدا ڪيا ويا آهن؟ ۽ سندن منزل ڪهڙي آهي؟ پوءِ سليم فطرت انسانن ۾ بامقصد زندگي گذارڻ جي تڙپ پيدا ٿيندي آهي. جيستائين اندران اها تڙپ ۽ ضرورت پيدا نه ٿيندي تيستائين ٻاهر به ان درد ۽ پيڙا جو ڪو ويڃ ۽ طبيب ڪونه ملندو. ماڻهوءَ جي اندر جو درد ۽ سور اڀرندو ته پوءِ ان درد جي نجات ۽ راحت جي منزل تي رسائڻ وارا ويڃ به جهٽ ملي ويندا.

سُورُ جَنِي كِي سَرِئُو، سَرِي تَن صِحَتَ
مِني مُصِيبَتَ، آهي عاشِقَنَ كِي.

جن کي اندر جي پيڙا آهي، عشق آهي ۽ آڌمان آهن ته ان جي نتيجي ۾ پيدا ٿيل تڙپ ۽ عملي زندگي انهن کي ئي صحت ۽ راحت عطا ڪري ٿي. انهيءَ ڪري سچن عاشقن جو اهو دستور آهي ته سور واري سختيءَ کي پنهنجي جاکوڙ ۽ انسان دوستي واري عملي زندگيءَ سان هو حياتيءَ جو جيڪو لطف حاصل ڪن ٿا، سان انهن جي وڏي حاصلات آهي.

اُتياري، اُتي وٺا، منجهان مون آزارَ
حبيب ئي هڻي وٺا، پيڙا جي پچارَ
طبيبَن توارَ، هڏن وٺي هاڻ مون.

منهنجي اندر ۾ هي درد ۽ ڪرب جو سور جاڳائي، پاڻ پرين هليا ويا. اهي پيارا محبوب ئي منهنجي اندر ۾ سليم فطرت سمائي ۽ منهنجي روح کان الس تي اقرار وٺي نينهن نياڻن جي واٽ تي لڳائي ويا ۽ مون کي سور سختي جي جهوري لائي ويا. ان جي نتيجي ۾ مون منجهه جيڪا تڙپ ۽ جستجو پيدا ٿي آهي سا منهنجو سرمايو آهي. هاڻي مون کي پنهنجي چڱيلائي بابت ويجهن جي ڳالهه ٿي نٿي وڻي.

اُور ڏُگندو اُو ٿِي هادي جَنه حَبِيبُ
تَرُ تَقَاوَتُ نہ ڪَري تَنه کي ڪو طَبِيبُ
رَهْنُمَا رَقِيبُ، ساثر آهي سُپرين.

اهو پاڻ وڌيڪ ڏکوئجي ٿو، جنهن جو سڄڻ ۽ سونهن خود پيارو پرين آهي. ان ڪري جو پرين ان جي اندر کي تڙپائي ٿو ۽ ان تڙپ جي نتيجي ۾ عمل جون سور سختيون سهائي ٿو. سندس پيڙا جي ڪيفيت هي آهي جو سور ۽ درد

ڪي لاهڻ ۾ به وري سواءِ پياري سڄڻ جي ٻئي ڪنهن به طبيب جو علاج ذرو به فرق نٿو ڪريس. انهيءَ ڪري جو ان تڙپ ۽ عمل جي وٽن، حقيقتن ۽ زندگيءَ جي ضابطن جي رهنمائي ڪندڙ خير خواه، سپرين جهڙوڪر سندس ساٿاري بڻيل آهي.

سائڙ صَحَتَ سُوپرِين، آهي نه آزارُ
مَجَلِسَ وِيرَ مَنو ٿِي، ڪا ٿيندي ڦهَارُ
خَنجَرُ تَنه خُوبُ هُٽِي، جنه سين ٿئي يارُ
ساجَن مُون ستارُ، سوجهي رُگون ساهَ جون.

جڏهن منو محبوب ساڻي ۽ ساڻي آهي جو ان جا ٻڌايل رهنما اصول منهنجي درد جا دارون آهن ته پوءِ ان جي نتيجي ۾ سوري يا آزار آهي ئي ڪونه. اهو پيارو پرين ويجهڙو ٿيڻ تي منو مهربان ۽ غفار آهي، پر وڏن ۽ گهڻن وقت بلڪل بي قياس. جنهن جو به هويار ٿئي، تنهن کي آزمائش لاءِ تڪليفن مان پار ڪرائي ٿو. پيارو سڄڻ نهايت ٻاجهارو آهي جو پنهنجي محبوبيت جو نهايت مٿانهون مقام ڏيڻ لاءِ سوجهي ساهه جي رڳن جي قرباني ٿو ڏياري، اها قرباني ڪيترن ئي انسانن جي ايندڙ سک ۽ سلامتيءَ واري زندگيءَ جو ذريعو بڻجي ٿي.

رُگون ٿيون رِبابُ، وَحَنِ وِيلَ سَيَڪهين
لُجَنِ، ڪُچَنِ نه پُئو جَانِبَ ري جَوَابُ
سو ٿِي سَنديندَم سُوپرِين، ڪيسَ جنه ڪَبَابُ
سو ٿِي عَيْنُ عَذَابُ، سو ٿِي رَاحَتَ رُوحَ جي.

جڏهن کان مون محبوب حقيقيءَ جي رضا لاءِ ان جي ٻڌايل محبوب مقصد واسطي جيئن شروع ڪيو آهي منهنجون نسون رباب جون تارون ٿي

پيون آهن، جيڪي منهنجي دردنديءَ ديس جي مظلوم ماڻهن سان ٿيندڙ ناانصافين تي لڳاتار وڃن ٿيون ۽ ان سور جي سختي کان لرزن لڇڪن پيون پر صبر ۽ مات ۾ پيون سور سهن ۽ سواءِ محبوب جي ٻئي ڪنهن سان ڪا پڙڪ به ڪين ٿيون ڪن. هاڻي اهو محبوب ئي منهنجو رهنما بڻبو، ان جا ٻڌايل حڪم، ضابطا ۽ قومن جي عروج ۽ زوال جا قانون رهنما بڻجي منهنجي وڪريل وجود کي سڌو ۽ سنڌائتو ڪندا. سڌاري ۽ خرابيءَ بابت فطرت جا جوڙيل قانون آهن. انهيءَ جي جوڙيل قانون جي انحراف تي افراد ۽ قومن کي عذاب ملن ٿا ۽ ان جي ٻڌايل حڪمن ۽ ضابطن جي پوئواريءَ تي ئي افراد ۽ قومن جي راحت واري زندگي مقدر بڻجي ٿي.

اَنڌا اُونڌا ويڃ! گُل ڪُهاڙِئا ڪانِئِين
اسان ڏُڪندو ڏيَل ۾، تُون پيارِين پيڄ
سُوري جَنِي سيڄ، مَرُئ تَن مُشاھدو.

اي عقل جا انڌا ۽ مت جا موڙها طبيب! جڏهن تون ماڻهوءَ جي اندر جي بيمارين جي ڄاڻ ٿي نٿو رکين ته پوءِ اجايو علاج ڪري منهنجي گل کي پيو ساڙين! اسان کي محبوب مقصد لاءِ اندر ۾ تڙپ ۽ لڇ، ۽ تون پيو ٻاهريون ڦڪيون ڪرين ۽ سٽيون پيارين! ان محبوب مقصد جي لاءِ جاڪوڙي ۽ ويڙهاند ڪري سوري تي چڙهڻ جن جي لاءِ سيڄ برابر آهي، تن لاءِ موت ته هڪ عجب لقاءِ آهي.

تَن طَبِيبُ نہ تون، سُد نہ لَھِين سُورَ جِي
دِڪَ پنھنجا ڊرِيڙا، گَدَ گُٽِي ۾ پُون
ڪانہ گُھر جِي مون، حَيَاتِي ھو تَن ري.

تون منهنجي بيتاب ۽ قالوا بلي جو اقرار ڪيل جندجان جي بيماريءَ جو جو ڄاڻو طبيب ٿي ڪو نه آهين، (انهيءَ ڪري) مون کي جيڪو درد ۽ پيڙا آهي، تنهن ۾

ڪي تون سمجهي نٿو سگهين. تون پنهنجون هيڏانهن هوڏانهن جون دوائون ستيون جيڪي مون کي ٿو ڏئين سي موٽائي ڪٺ ۽ ڪا ڪڏ ڪٿي اُن ۾ پوري ڇڏ. منهنجو علاج محبوب جو وصال ۽ ان جي ڏسيل وات آهي ۽ منهنجو جيئڻ ان سان ئي آهي. باقي ٻين نظرين ۽ رمزن وارا حيل هلائي پياري پرين کان پري نه ٿو ڪري سگهين. انهن هون جي جدائي ۾ جيئڻ مون کي ڪپي ٿي ڪونه.

هارِئا ويڃ! مِياسِ، سُدَ نه لَهيَن سُورِ جي
پريان کي چُونڊِياسِ، تَه تَرَسُ طَبِيبَن چَڏِڻو.

اي نادان طبيب: آءٌ ته پنهنجي درد ۽ تنهنجن ڪوڀچ ۽ مدي خارج نسخن سببان مرڻ جهڙو ٿي ويو آهيان، پر تون اڃان تائين منهنجي سور جو سبب نٿو سمجهين. آءٌ پنهنجي پياري پرين جي بارگاه ۾ دانهين ٿيندس ته يار رب! هنن ڪوڀچن پنهنجي نفساني خواهشن پٽاندڙ بي مقصد واٽن تي هلائي اسان جو وقت وڃائيو ۽ اسان جي درد ۽ ڪرب تي هنن ڪهل ۽ قياس ڇڏي ڏنو هو.

ڪُنِيسَ ڪُويچَن، تَنِ طَبِيبَ نه گِڏِڻا
ڏِيئي ڏنپَ ڏڏَن، پاڻان ڏيلُ ڏُکوئيو.

اڻڄاڻ ويڃن منهنجي درد ۽ ڪرب جي تشخيص ٿي نه ڪئي. ابتن علاجن سان ماري ڇڏيو: منهنجي بيمار جسم کي سڄا طبيب نه ملي سگهيا. انهن نادانن لاهاصل مقصدن جي ڪڍ ڊوڙائي ڏنين تي ڏنپ ڏيئي، ويتر منهنجي جان کي وڌيڪ جهوريو ۽ آزاريو.

ڪُوماڻا ڪَڙيون ڪَري، چاڪَ اُپرِڻامِ
واري ويڃِ ڏنامِ، ڏنپَ ڏگندي سامُهانِ.

مان پنهنجي هوراڪورا سان پنهنجي محبوب مقصد جي لاءِ پنهنجي وت آهر ڪوشش سان هلندو رهيس ۽ منهنجا ڦٽ اندران پر جي، مٿان چٽن واريون

ڪڙيون ٻڌي، ڪومائجي ويا هئا. جو مٿان وري اڻڄاڻ ويجهن جي رهنمائي ويڳاڻپ جي ور چاڙهي ڇڏيو. تان جو منهنجا ڦٽ اڪلي پيا. انهن جي ڪوٻڄائي نسورو منهنجي زندگيءَ کي سور، آزار ۽ ڏنپ ڏئي ڇڏيا.

طَبُوءُ طَبِيبِن، آڻِي اڱڻ ڪوڙِئَا
 ڏاڙُون هِن دَرَدَ ڪِي، ڦُڪِيُون فَرَقَ نَه ڪَن
 وِرِجُئُو وِجَ وَجِن، سُدَ نَه پِيِن سُوَرِ جِي.

منهنجي بيماري ۽ لڄ پڇ ڏسي ويجهن پنهنجون پنهنجون ستيون کڻي پنهنجا طنبو پلائي اچي بالڪل منهنجي صحن تي آڻي ڪوڙيا. پنهنجي ستين تي هلائڻ جا وڏا وس ڪيائون پر سندن ڏنل ڦڪين منهنجي هن درد ۽ سور کي ذرو به گهٽ نه ڪيو. ٿڪجي لاچار ٿي آخر اهي وڃ هليا ٿا وڃن پاسيرا ٿي ٿا وڃن پر ڪين منهنجي درد ۽ ان جي علاج جي ڪا خبر ئي ڪانه ٿي پوي.

ايريندڙا اي، جي مون کي ڏنا سَجڻِين
 هارِئا تَنِي تِي، وِجَ وَجَاءَ مَرِ ڊِڪَڙَا.

طلب جي تات ۽ جستجوءَ جا اهي ڦٽ ۽ زخم جيڪي مون کي پياري پرين ڏنا آهن، سي ايريندڙ آهن ۽ محبوب مقصد لاءِ جاکوڙ ۽ جهد سان اهي ضرور ورندا ۽ ڇٽندا. اي نادان وڃ! تون پنهنجن غير معياري نسخن واريون پنهنجون دوائون انهن تي ضايع نه ڪر.

وِجَ وَجَاءَ مَرِ ڊِڪَڙَا، ڪَنڊا ڪُونَه فَرَقُ
 مُون ڪِي تِئَا مَرُڪُ، مُون پَرِيَان جَا ڏَڪَڙَا.

اي طبيب! تون پنهنجي ڊين جي جهڙا پसारڪا ٽوٽڪا ٺاهي، اهي ٻڪيون ڦڪيون ضايع نه ڪر، جو اهي منهنجو درد گهٽائڻ ۽ مون کي صحتمند ڪرڻ

۾ ڪو به ڦيرو ڪو نه آڻينديون. منهنجي لاءِ منهنجي مانائتي پرينءَ جيڪو شفا جو فطري نسخو تجويز ڪيو آهي سو منهنجو مرڪ آهي. ان نسخي تي هلڻ سان جيڪي ڌڪ ۽ ڌڪ ڏاکڻا آهن سي به مون لاءِ سهڻا سڀاڻا آهن.

ويجَ وڃائون ڇڏِ، توکي سڏ نه سَورَ جي
آندِيئي جي اڳهن لئي، سي گوريون گورين گڏِ
سوئي صاحبُ سڏِ، جو پر ڪا لهي پيڙ جي.

اي طبيب! تون پنهنجون اهي اجايون حڪمت واريون ڳالهيون بند ڪر، جو توکي مرض جي اصليت ۽ سور جي سبب جي سڏ ئي ڪانهي اهي نسخا ۽ گوريون جيڪي اڳهائي ختم ڪرڻ لاءِ آنديون اٿئي پنهنجي اڳين ٻڌايل نسخن ۽ گورين سان رکي ڇڏ. مون پانت پانت جا نسخا ۽ علاج ڪري ڀوڳيو آهي. هاڻي منهنجي درد جو چيهه ٿئي. تنهن ڪري تون انهيءَ صاحب ۽ سائينءَ کي سڏي آڻ، جيڪو منهنجي اندر جي هن درد ۽ پيڙا کي صحيح طور سڃاڻي ٿو.

ڌارين دنيا ڪارڻ ڊرپيون، تن جو تون نه طبيبُ
ايندو اُچَ عجيبُ، شادي ڏيندو صحت جي.

اي ويڃ! تون رڳو پنهنجي ذاتي، انائن ۽ خواهشن لاءِ اجايون ڊپن جهڙيون دوائون ڪنيو وتين، پر حقيقت اها آهي ته تون دلين جو اصل مرض ڄاڻين ٿي ڪونه ٿو، ان ڪري تن جي علاج جي توکي ڪل ئي ڪانهي. پر مان به روزانو اها آس ٿو رکان ته اڄ منهنجو پيارو سڄڻ محبوب ايندو، ۽ ان جي تجويز ڪيل ضابطن ۽ نسخن سان منهنجو درد دفع ٿيندو ۽ مون کي ڇڳيلائي جي واڌائي ڏيندو.

وِجَن سِين وائيءَ پڻا، ڪري نه ڪئائون
جي پند پارئائون، ته سگهائي سگهائون.

هڪڙا ماڻهو پنهنجي مرضيءَ تي هلڻ وارا اهڙا به آهن جن کي پنهنجي دور ۾ درد ۽ ڪرب جا ڄاڻو ۽ رهنما ۽ طبيب ته مليا پر انهن ماڻهن جي پنهنجي وِجَن سان آڏا سوال جواب ڪيا، ۽ ڏسيل رک ۽ پرهي نه ڪيائون. جيڪڏهن هو پنهنجي باطني بيمارين ۽ ڪڏاين بابت جيڪي انهن جي ماڻهپي کي نهوڙيندڙ هيون، طبيبن جي ٻڌايل نصيحت ۽ هدايت تي هلن ها، ته هوند جلد ئي صحتياب ٿين ها.

وِجَن سِين وائيءَ پڻا، ڪري ڪن نه پاڻ
اگها ان اهيڃاڻ، پَسو سُوَر سَجهائيا.

انهن بي چين بيمارن هڪ ته پنهنجي مرضي ۽ خواهش کي پنهنجي مٿان حاڪم بڻائي پنهنجي طبيبن سان سوال جواب ڪيا، ۽ ٻيو هروڀرو جي غفلت ۽ چيڳرائي ۾ ڄاڻي ٻجهي پنهنجي باطني بيمارين ۽ ڪڏاين جي رک نه ڪيائون. سندن اهڙن افعالن جي ڪري اهي مريض ڏسو ته دنيا ۾ هيڪلا بڻجي ويا ۽ ڪو به ٻوٽو ٻاري نه سگهيا. زندگيءَ جو گذران سوڙهو ٿي ويو. سور جي سختيءَ نيست ۽ هيٺا ڪري ڪيرائي ڇڏيا ۽ کين مرض جي آزار نهوڙي ڇڏيو.

تَرِي طَبِيبَن، گهايل گهران ڪڍئون
چڪڻا چاڪ چيهون ڪري، ڪڙيون مَور نه ڪن
دوس ڏرسن تنهنجي، وڏو نار ٿين
ورڇو ويڇ وڃن، آءُ پرين ته اُبهان.

اهڙن ماڻهن سخت درد جي پيڙا کان نجات لاءِ جڏهن به طبيبن ڏي رخ ڪيو ته خود طبيبن کي پنهنجا حिला ۽ حڪمتون ضايع نظر آيون، تنهن ڪري انهن زخميل مريض کي پنهنجي طبابت خاني مان ٻاهر ڪڍي ڦٽو ڪيو. ڇو جو درد لاعلاج هو. وڏا ڦٽ ۽ زخم سڀرو ڇهڀرون ڪري پئي چڪيا، ۽ ڪڙيون

ٻڌي ڇٽڻ وارا بالڪل نه پئي ٿيا. (اهڙي حالت ۾) اي سڄڻ! تنهنجو هڪ ئي
ديدار ڏڪن ۽ گهائڻ جي آزار کي ناري وجهي ٿو. جڳن کان دنيا ۾ فردن ۽
قومن کي عطا ڪيل تنهنجي روشني ۽ رهنمائي شفاياب رهي آهي. هي دنيا جا
طبيب ته ڪڪڙي ڇڏي هليا ٿا وڃن، پر اي منهنجا پيارا پرڻ! تون پاڻ منهنجو
ساٿي ٿي ته آءُ تنهنجي ڇپر ۽ چانءُ ۾ هن بيماري مان چاق ٿي اُٿان.

آهي گهڻو اگهن جو ترسُ طبيبَن
ڪٿو وسُ ويجهن، تان ڪريءَ ري ڪين ٿئي.

سڄڻ طبيب ته بيحد مهربان آهن ۽ انهن کي ته بيمارن جو گهڻو ئي قياس
۽ خيال آهي. هر مرض جون شافي حڪمتون مهيا ڪري سڄڻ طبيبن ته وڏو ۽
صحيح علاج ڪيو پر ماڻهو پنهنجون خراب عادتون ۽ حرص جيستائين ترڪ
نٿو ڪري تان پرهيز کان سواءِ ڪوبه فائدو ڪو نه ٿئي ۽ ڪو نه ٿيندو.

اگها ئي سگها ٿئا، جي ويٺا وٽ ويجهن
ته ترسي طبيبن، چيني هوند چڱا ڪئا.

جيڪي بيمار پنهنجون عادتون ۽ حرص ترڪ ڪري ۽ نفساني خواهشن
تي ڪنٽرول ڪري طبيبن وٽ علاج واسطي ويهي رهيا ته اهي بيمار هوند
چڱا پلا ٿي پيا ان ڄمي ويهڻ ۽ صبر جي نتيجي ۾ طبيبن پڻ مٿن ترس کائي
سندن زخم ڌوٽا ۽ پنهنجي پوري پوري حفاظتي اپائن ۽ انتظام سان ڪين
صحتياب ڪيو.

پاڙي ويڄ هٿام، تان مون مورو نه پڇئا
تيلاهين پئام، موريسر اڪين ۾.

جيتوڻيڪ منهنجي قسمن قسمن جي آزارن جا طبيب منهنجي پاڙي ۾
مون کي نسورو ويجهڻا هئا، تڏهن مون ان ايڏي هوند جو فائدو وٺي پنهنجي

بيماري جي علاج بابت ڪانئن ڪڏهن ڪو نه پڇيو. تنهن ڪري ئي ته مون کي اکين ۾ پٽو وار پيا جن منهنجي ڏسڻ ۽ سڃاڻڻ واري نظر وڃائي.

هارئا تو هري، ڪُپُڪُپُ ڪايا سين ڪُئو
ڪيئي جي ڪري، ته تون توانو ٿين.

اي مڙهل ۽ هر ڪيل نفس! تون پنهنجي ڪڏائپ، حرص ۽ غرضن تي ضابطو نه ڪيو ۽ هر شيءِ ڏوڪڻ ۽ هر شيءِ ڪاڻڻ تي هر ڪي، پنهنجي بدن کي اٿائو مرض لاتو. جيڪڏهن تون سڄڻ طبيبن جي ڏسيل واٽ ۽ هدايتن تي پرهيز ڪرين ها ته هوند سگهو چاق چڱو پلو ٿي وڃين ها ۽ آزارن مان تنهنجي جان آجي ٿي پوي ها.

ويج مڙڪي ڏي، مڙچڱيائي مڙيان
سڄڻ مان اچي، ڪر- لاهو ٿي ڪڏهن.

اي طبيب! تون مون کي ڪابه دوا نه ڏي، ڀل ته آءُ چڱي پلي نه ٿيان ۽ بيمار ٿي هجان ته من منهنجو محبوب ڪڏهن اچي، ته منهنجي بيوسيءَ تي ڪهل کائي مون کي هن بيماريءَ جي ابدي چوٽڪاري جو ڏس ڏئي.

هئين ويڃن وٽ، تون ڪئن جيءُ جڏو ٿين
سر ڏيئي مڙسٽ، ڪو نه ڪيئي ڊريٽا!

اي جيئڙا! تون ته طبيبن وٽ رهندڙ هئين، پوءِ ڪيئن اگهو ٿئين! اتي رهندي به تون شفايابي حاصل نه ڪئي. تون اتي پنهنجي شفايابيءَ جا ڏس اپنائي سندن رضا ۽ خوشي خاطر پنهنجو پاڻ حوالي ڪرين ها ته جيڪر تنهنجي حاصلات وڌي ٿي پوي ها.

وِيَهٺُ وَيَجَنِ وَتِ، سَكِين تَه سَگهو ٿِيَن
اڳين عادت مَتِ، تَه اگها! عاجز نہ ٿين.

(اي اگها!) پنهنجي درد جي دفع لاءِ جيڪڏهن تون طبيبن وٽ
صحتيابيءَ جي اعتقاد ۽ اطمینان سان ويهڻ سکين ته جيڪر چڱو ڀلو ٿي پوين.
پر ان لاءِ شرط آهي ته تون پنهنجي بي چيني، بي صبري ۽ بي شڪري واري
اڳين عادت بدلاءَ ته هوند هيڻو ۽ محتاج نہ ٿئين.

تَرَسُ طَبِيبَنَ جو، جَدَنَ ڪُونَه جاتِ
جو ويَجَنِ جي واتِ، دارُونِ تَنَه دُورِ ٿئا.

طبيبن ته بيمارن تي پنهنجي مهر ۽ عطا سان کين وڏا حिला ۽ علاج ڏسيا
پر هنن لاپرواهه بيمارن طبيبن جي ڏسيل اُپائڻ جو ذرو به قدر ۽ يادگير نہ
ڪيو. انهيءَ ڪري اهي اگها انهيءَ مجرب علاج کان، جيڪو ويچن کولي
کولي چتو ڪري ٻڌايو هو تنهن کان محروم ٿي ويا.

جانَڪي ڪئا وڃَ مُون دارُون ۽ ڪارُون
پُڪيُون ڏيندي پاڇه جُون نهاري نارُون
جَن سِيٺ لَهَن سارُون، تَن تان ڏگندو دُورِ ٿي.

مهربان طبيب وڏي ڌيان سان منهنجا گهڻا ڪي علاج ۽ حिला ڪيا، جيڪو
جيڪو عرصو گذرندو رهيو انهيءَ ۾ منهنجي اصلاح جو دوا دارون ٿيندو
رهيو ۽ مون کي هدايتون ملنديون رهيون. محبوب سڄڻ پيار سان هر لحظي
جون ڪارائتيون دوائون ڏيندو، نبضون نهاريندو رهيو. پر حقيقت ۾ آزار کان
اهي ئي ٿا آجا ٿين جيڪي همت ۽ استقامت سان مهربان طبيب جون ڏسيل

ڦڪيون ۽ هدايتون هنين هنڌائن ٿا ۽ نتيجي ۾ انهن جون سڃڻ پاڻ سارون
سنپارون ٿا لهن.

سِيئي سُورَ طَيِّبَ، جَنِي سُورَن سَجَ كِي
جو لَکُئو هُتَ لَطِيفُ چَئي، سوئي ڪَن قَرِيبَ
جي نوازِ ٿا نَصِيبَ، دارُونِ سي دُرستَ ڪِئا.

انسان جي اگهائي ۽ سگهائي جي تقدير ۽ ڪارڻ به ان مالڪِ طيب پاڻ
جوڙيا آهن. سور جا لاهيندڙ به اهي ئي آهن، جن سور ڏنا آهن. لطيف ٿو چوي
ته: جيڪو انساني عملن جي چڱي ۽ بري جي نتيجن طور تقدير ۾ لکيل آهي،
يعني انهيءَ جا قانون مقرر ٿيل آهن انڪري سڃڻ به انهن قانونن پٽاندڙ سوئي
ٿا ڪن. جيڪي چڱاين تي هلندڙ چڱا ماڻهو نصيب جا نوازيل آهن، دوائون به
انهن کي ئي ٿيون صحتياب ڪن.

اَگَهن مِرَٽِي اُچُ، ڪِئو سَدُ صَحَتَ کِي
دُورَ ڏُگَندا پَچُ، مَهرَ مُنَهُ ڏيکارِئو.

اڄ درد وندي ديس جي سڀني اگهن گڏجي پنهنجي درد ۽ ڪرب کان
بيحال ٿي دل جي سچائي سان پنهنجي ڪمين ۽ ڪوتاهين جو اقرار ڪري ۽
انهن کان بچڻ جو وچن ڪري پنهنجي ڌڻي کي سگهائي ۽ صحت لاءِ پاڏايو
آهي. اي آزار! تون پڇي پري ٿي جو مالڪ جي عطا ڪيل نجات وارن نسخن
سان بخشش ۽ عطا جي مهر ٿيڻ لڳي آهي.

واڻي

ويجَ مَرُ مُونَ وَتَ ويهَ

آيا جاني مون گهر آيا

آيا هادي مون گهر آيا

۱. ويجنَ وڏاڻي وَسَ ڪيا، مُرَضُ مُنهنجي ڪي

۲. مَرُ چڱيائي نه ٿيان، ويجَ مَرُ ٻُڪي ڏي

۳. ڪَر-لاهُو ٿي ڪڏهن اڳڻ شال اچي

۴. ٻُڪي ڏيندمرِ باجهه جي، سندو رَحمتَ ري.

اي عطائي طبيب! مون تنهنجي اجاين پساڪن وڪرن ۽ ڏسن تي وقت وڃايو. هاڻي اٺ ۽ علاج لاءِ تون مون وٽ نه ويهه. منهنجا پيارا پرين جيڪي منهنجي درد ۽ مرض کي خوب ڄاڻين ٿا سي ڄاڻ ته منهنجي گهر آيا. منهنجا رهبر سڄڻ اجهي ته منهنجي گهر آيا. پانت پانت جي طبيبن منهنجي مرض جي علاج لاءِ وڏا احوال ڪيا پر مرض نه ڇڏيو. تنهنجي حوالي نسخن ۽ ڏسن تي آءُ پل ته چڱو ڀلو نه ٿيان: اي طبيب! تون مون کي ڪا به ٻُڪي ڦڪي نه ڏي. مان پاڻ کي پنهنجي سڄڻ طبيب کان ويڳاڻو ڪري ڇڏيو هو، مان ان ڏانهن موٽان ٿو. شال منهنجو پيارو پرين، خبر چار لهڻ لاءِ منهنجي اڳڻ تي اچي. مون کي يقين آهي ته اهوئي پنهنجي پيار ۽ مهر وارو علاج ڪندو ۽ الاهي رحمت سان مون کي رڱي ڇڏيندو.

عشق جو ستون اصول

پنهنجو پاڻ حوالي ڪري ڇڏڻ،
شاهه وٽ عشق جو
ستون اصول آهي.

خود حوالگي يا پنهنجو پاڻ حوالي ڪري ڇڏڻ عشق جو روح آهي يا عشق جو نچوڙ آهي. ماڻهوءَ ۾ جيترو هي جذبو وڌيڪ هوندو، ان ۾ اوترو ئي وڌيڪ زندگي هوندي. ڇاڪاڻ ته ڪجهه ديوانا هوندا آهن جيڪي دنيا ۾ وڏي ڪمن، اصولن، نظرين ۽ انقلابن لاءِ پنهنجو پاڻ حوالي ڪري ڇڏيندا آهن ۽ ان جي موت ۾ انسانيت لاءِ سک ۽ سلامتيءَ جا موقعا پيدا ٿي پوندا آهن. ماڻهو پنهنجو مال، مرتبا ۽ وقت وڌن انساني ڪمن لاءِ حوالي ڪري ڇڏي ته اهي سڀ ماڻهوءَ جي خير ۽ سعادت ۾ شامل ٿي وڃن ٿا. پر جيڪو ماڻهو پنهنجي ذات ۽ زندگيءَ کي ان خير ۽ سعادت لاءِ وقف ڪري ڇڏي ته اها طلب ۽ اها عملي زندگي مٿانهين عشق واري آهي. جيڪو ماڻهو پنهنجي پاڻ پٺي مان آزاد ٿي وڌن مقصدن جي لاءِ ديوانگي ۽ قربانيءَ سان سرفراز ٿي ويندو آهي ته انسانيت لاءِ جيئن مان هو لطف وٺندو آهي. رحم ۽ ڪرم، پلايون ۽ پال سندس شخصيت جو خاصو بڻجي ويندا آهن. پوءِ هن کان پنهنجي ذات وسري ويندي آهي.

ڊاڪٽر علي شريعتي يورپي فلاسفر نٽشي جو ذڪر ڪيو آهي ته هو پنهنجي فن جو ماهر شخص هو ۽ کيس علم ۽ فلسفي جي دنيا ۾ مٿاهون مقام حاصل هو. پنهنجي جوانيءَ ۾ نٽشي طاقت جي فلسفي جو علمبردار هو ۽ طاقت کي ئي حق سمجهندو هو. سندس نظر ۾ طاقت ئي سڀ کان وڏو قدر هو. هو ڪمزورن ۽ ضعيفن کي سهارو ڏيڻ لاءِ تيار نه هو. پر سندس سوچ جو اهو انداز جوانيءَ جي دور جو نشو هو جيڪو عمر جي موت سان گڏ لهڻ لڳو ۽ آخري عمر ۾ نسبتاً لطيف ۽ نرم خيال رکندو هو. سندس دل ۾ عشق ۽ محبت جا جذبا جاڳڻ لڳا هئا ۽ هو انسان سان انسان طور محبت ڪرڻ لڳو هو. جيڪو ماڻهو جوانيءَ ۾ هي چوندو وتندو هو ته رحم کائڻ ڪمزوريءَ جي علامت آهي ۽ ڪمزورن کي هن دنيا ۾ رهڻ جو حق ئي ڪونهي، اهو پوڙهپ ۾ هڪ جانور تي رحم کائي پنهنجي جان ڏئي ويٺو.

واقعو هيئن ٿيو، ته هڪ ڏينهن نٽشي رستي تان گذري رهيو هو ته هن

هڪ گهوڙي گاڏي ڏني، جنهن تي تمام گهڻو بار رکيل هو ۽ اهو گهوڙو جيڪو ان بار کي چڪي رهيو هو، تنهن جو پير هڪ گتر ۾ ڦاسي پيو هو. گهوڙي ڏاڍي ڪوشش پئي ڪئي ته سندس پير کڏ منجهان ٻاهر نڪري اچي، پر گاڏيءَ تي سٿيل تمام گهڻي بار جي ڪري گهوڙي لاءِ ايئن ڪرڻ ممڪن نه هو. گاڏي هلائيندڙ کي گهوڙي جي تڪليف جي ڪا به پرواهه نه هئي، سندس خواهش ته اها هئي ته جيئن به ٿي سگهي، گهوڙو پنهنجو پاڻ کي کڏ منجهان ٻاهر ڪڍي تيزيءَ سان رستي تي ڊوڙڻ لڳي، ته جيئن هو پنهنجي سامان کي منزل تي پهچائي پئسا وصول ڪري سگهي. ان مقصد لاءِ هو گهوڙي کي بيدرديءَ سان ماري رهيو هو.

ننشي ڏٺو ته گهوڙو مار جي خوف کان پاڻ کي کڏ منجهان ٻاهر ڪڍڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪري رهيو آهي، پر گهوڙي گاڏيءَ تي سٿيل بار کيس پاڻ سنڀالڻ کان معذور بڻائي ڇڏيو آهي. ان ڪشمڪش ۾ گهوڙي کي نه رڳو تڪليف ٿي رهي هئي، بلڪ سندس پير به زخمي ۽ ٺپل ٿي ويو. ان عظيم فيلسوف کان گهوڙي جي اها حالت برداشت نه ٿي سگهي، کيس گاڏي هلائيندڙ جي سنگ دليءَ تي تمام گهڻي ڪاوڙ لڳي، ۽ ننشي کيس چيو ته هو گهوڙي سان ايڏي بي رحميءَ وارو سلوڪ نه ڪري، پهريائين گاڏيءَ تان بار لاهي ته جيئن گهوڙي کي اٿڻ جو موقعو ملي سگهي. گاڏي هلائيندڙ ايڏي ته ڪاوڙ ۾ هو، جو هو ان وقت ڪا به ڳالهه ٻڌڻ لاءِ تيار ئي نه هو. ان ننشي جي ڳالهه ڏانهن ڌيان ئي نه ڌريو. ننشي زبردستيءَ گاڏي هلائيندڙ کي ان تشدد کان باز رکڻ جي ڪوشش ڪئي، جنهن تي گاڏي هلائيندڙ ايڏو ته مڃرجي پيو، جو هن خود ننشي کي تشدد جو نشانو بڻايو ۽ کيس ڏاڍو ماريو. ان حادثي ۾ ننشي کي ايڏا ته ڌڪ رسيا جو انهن جي اثر جي ڪري هو ڪجهه عرصي بعد مري ويو.

ڊاڪٽر شريعتي سوال اٿاريو آهي ته معمولي جانور کي تشدد کان بچائڻ لاءِ ننشي جهڙي عظيم فلاسفر پنهنجي زندگيءَ کي ڊاءِ تي لڳائي ڇڏيو! ڪيڏي نه اچرج جهڙي ڳالهه آهي؟! هڪڙن ماڻهن کي ته اهو احمقانو فعل ٿو لڳي ته ڪٿي ننشي ۽ ڪٿي معمولي گهوڙو! پر ڊاڪٽر شريعتي چوي ٿو ته: ”هيءَ اها سطح آهي جيڪا منطق کان مٿاهين آهي. هيءَ اخلاق جي سرحد آهي ۽ هيءَ عشق جي منزل آهي. ان ڪري جو هو هڪ ظالماڻي ۽ مجرماڻي

فعل کي برداشت ڪرڻ لاءِ تيار نه هو.

انساني وقار ۽ حقن جو مسئلو ته اڃا به اڳتي آهي، جتي ماڻهو اڇل ڏئي انهن حقن لاءِ پنهنجو پاڻ حوالي ڪري ٿو. اتي ماڻهو پاڻ کي فطرت جي عين مطابق بڻائي چڪو هوندو آهي. ائين عشق جي ڪوري مان پڪل ماڻهو فطرت جي گهراين مان گذرندو آخرڪار پنهنجي خدا سان اتصال ڪري ٿو. هو سڄي انسانيت جي تلاش ڪري ٿو ۽ ساڳي طرح پنهنجي خدا کي به حاصل ڪري وٺي ٿو. شاهه لطيف سُر ڀيمن جي داستان 3 ۾ انهيءَ خود حوالگيءَ کي هيئن بيان ڪيو آهي:

هَنُ حَبِيبَ هَتْ ڪُٽِي، ٿيڪَ مَ، ٿورو لاءِ
پريم تنهنجي گهءِ، مَران تہ مان لُهان.

اي پيارا سڄڻ! مون تي احسان ڪر ۽ پنهنجي تقدير سان منهنجي لاءِ شهادت امر ڪر. پنهنجي محبوب هٿن سان وار ڪر ۽ ڪهل ڪري پنهنجي تلوار کي مياڻ نه موڙ. اي منهنجا پرين، تنهنجي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ لاءِ تنهنجي شهادت واري نظام جو حصو بڻجان ته جيڪر تو وٽ قبول پوان ۽ مانائتو ٿيان.

هَنُ حَبِيبَ هَتْ ڪُٽِي، دل ۾ ڏري دانهن
وَد تہ ويرَم نہ ٿئي، صَبِرُ آءُ نہ سَهان
ڪُنہ کي ڪين چوان، تہ مون کي مارِئو سڄڻين.

اي پيارا سڄڻ! پنهنجي تقدير سان منهنجي لاءِ شهادت امر ڪر ۽ پنهنجي محبوب هٿ سان وار ڪر. جو دانهن منهنجي دل ۾ ٿي ڌريل ۽ ڊپيل آهي ۽ ٻڙڪ به ٻاهر ڪانه نڪرندي. ڌڪ هڻ ۽ سگهو منهنجو سر وڍ جيئن دير نه ٿئي، تنهنجي محبوبيت ۽ رضا جي انهيءَ راحت خاطر آءُ وڌيڪ صبر ڪري نٿو سگهان. مرندي وقت اها ٻاف ٻاهر ڪونه ڪيندس ته مون کي منهنجي محبوب ماريو آهي.

هَنُ حَبِيبَ هَتْ گُڙي، پَنگان پَري پاڻُ
 ماڳهن مُون مِنه تَئي، جهُوليءَ وَجھان پاڻُ
 اِن پَر ساجَن سائُن، مَن مُقابلو مُون تَئي.

اي پيارا سڄڻ! پنهنجي تقدير سان منهنجي لاءِ شهادت امر ڪر. پنهنجي هٿ سان ڪمان کي ڪشي، چڪي زورائتو تير هڻ. ته من مون لاءِ اهو ڏک ۽ زخم پڪو سبب بنجي جو پاڻ کي جهوليءَ ۾ وجهي ڪٽايان. اهڙيءَ طرح سان اي منهنجا سڄڻ تو سان روبرو ميلو تئي ۽ مون کي سندءِ ديدار حاصل تئي.

عُقايِبَل اَڪين ۾ باري توکي بان
 اُيو اڳرائون ڪرين، ماڳ هڻيو مَستان
 جانب تون زيان، اَڪين سين ايڏا ڪرين.

(اي منهنجا سهڻا سائين!) تنهنجين عقابي اکين ۾ تيز نگاهن وارا اڻ گسندڙ ۽ وڏا گهائيندڙ تير موجود آهن. جن سان تون هر وقت ايڏيون اڳريون پيو ڪرين، جو پنهنجن واجهائيندڙ مست عاشقن کي تر ت شهادتن جا جام پيو پيارين. اي منهنجا جاني! تنهنجي رضا ۽ محبوبيت جو رنگ به نالو آهي جو تنهنجي ڪرم واري نظر شهادتن جا سلسلا جاري ڪري ڇڏيا آهن!

عُقايِبَل اَڪين ۾ توکي تڪا تير
 ساجَن! اِنهين سِيگ سين قَتِيئي گهڻا فقير
 پڻو مَ مارِج مير، تنهنجو پهروئي پورو ٿئو.

(اي منهنجا سهڻا سائين!) تنهنجين سهڻين عقابيل اکين ۾ تو و تيز نگاهن وارا تير موجود آهن. اي سڄڻ سائين! تو انهن زوردار ڪمان سان ڪيئي پنهنجي رضا ۽ محبوبيت جا گداگر عاشق بيتاب ڪري ڇڏيا آهن. جيڪي تنهنجي فدائيت ۾ شهادتن جي پليدان تي چڙهندا رهن ٿا. اي صاحب! هاڻي منهنجي ٻي تقدير نه بڻائجان ۽ تنهنجو پهريون ئي نشانو ورتل هن شهادت جي حاصلات واري اها تقدير

منهنجي لاء وڏي مايا آهي.

عقابيل اڪين ۾، تير تڪا توکي
ساجن انهن سور جي گل نه آڪنه کي
مارين تو مون کي، چاڙهڻو لوه لطيف چڻي.

(اي منهنجا سهڻا سائين!) تنهنجين سهڻين عقابيل اڪين ۾ تو وٽ تيز نگاهن وارا اڻ گسندڙ تير موجود آهن. تنهنجي محبت جي ماريل انهن عاشقن کان سواءِ ٻئي ڪنهن کي انهن زخمن ۽ گهاٽن جي قدر ۽ منزل جي خبر ڪانهي. اهو راز ته صرف تنهنجي الفت ۽ عطا ٿي ڄاڻي ۽ ٻيو منهنجي فدائيت ۽ حاصلات ٿي ڄاڻي. لطيف ٿو چوي ته (اي پيارا پرين!) جڏهن تنهنجي الفت ۽ منهنجي فدائيت جو اهو انداز آهي تڏهن تون مون کي لوه جا ڪڙا پارائي صليب تي آئين ٿو.

عقابيل اڪين سين، تير چلايو تو
ٻڌو مڙ ماري سو، جنه جو پهرو پورو نه ٿئي.

(اي منهنجا سهڻا سائين!) تو پنهنجين عقابيل اڪين سان منهنجو انتخاب ڪري مون کي سچ ۽ سونهن تي فدا ٿيڻ سيکاري ڇڏيو آهي. مان انهي وات تي مطمئن آهيان، تون مون کي انهيءَ وات تي ثابت قدم رک. تنهنجي انهن پهريئن تير ٿي مون کي پورو ڪري ڇڏيو ۽ هاڻي ٻئي جي ضرورت ئي ڪانهي. ٻيو تير پل اهو هڻي جنهن جو پهريون نشان تي پورو نه لڳي.

جي پائين کان ڪمان ۾ ته سينو سڀر رک
منه ۾ معشوقن جا، چاڪ چٽڪا چڪ
سوري پانءِ م شڪ، عاشق ٿي ته اُبهين.

جڏهن تون محبوب مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ لاءِ ڌرتي ۽ انسانن جي

حقن واسطي ويڙھ جي ڪنهن به محاذ تي هجين ۽ تيرن جو وسڪارو ٿئي ته تون هتي پاسي نه ٿي ۽ پر پنهنجو سينو آڏو سپر ڪري جهل. بلڪل سامهون سينو ٽاڻي بيهه ۽ پنهنجي منهن ۾ پياري محبوب جا گهاءَ ۽ ايڏا سھ. عشق جي آخري منزل سوري آهي، ان ۾ شڪ نه آڻ، بلڪه ان کي پوري يقين سان قبول ڪر. سچو عاشق ٿي ته مٿي سوريءَ تي چڙهين ۽ فدايت ۽ محبوبيت جي اعليٰ منزل کي رسين.

جي پائين ڪان ڪمان ۾ ته سينو سپر ڏيڇ
منه ۾ معشوقن جا، جهالو ٿي جهليڇ
پاهان پڳ م ڏيڇ، عاشق ٿي ته ابھين.

جڏهن تون محبوب مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ لاءِ ڌرتي ۽ انسانن جي حقن واسطي ويڙھ جي ڪنهن به محاذ تي هجين ۽ تيرن جو وسڪارو ٿئي ته پنهنجي سيني کي آڏو سپر ڪري جهل. تون دل جهلي ڏاڍو ٿي گهڻي ۾ گهڻا گهاءَ ۽ زخم سامهون پنهنجي منهن ۾ جهليڇ. هيٺو ٿي پنهنجا پير پوئتي نه هٽائج: تون سچو عاشق ٿي ۽ پنهنجي فدايت جي انتها ڪر ته ان جي محبوبيت واري وڏي منزل کي رسين.

جي پائين ڪان ڪمان ۾ ته ڊجيئين سينو
ڪهڇ م ڪينئو، متان دوسڻئون ڏور ٿين.

جڏهن تون محبوب مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ لاءِ ڌرتي ۽ انسانن جي حقن واسطي ويڙھ جي محاذ تي پهچين ۽ تيرن جو وسڪارو ٿئي ته اي عاشق! تون پنهنجو سينو سامهون ڪري ڏجانءِ. اتي اڳيان اچڻ کان نه لنوائجانءِ ۽ 'ناڪار' کي زبان تي ئي نه آڻجانءِ ته متان محبوبن جي رضا ۽ محبوبيت کان پري نه ٿي وڃين.

پاڻي ڪان ڪمان ۾، ميان! مار مَر مُون
مُون ۾ آهين تُون، مَتان تَنهنجو ئي توکي لڳي.

اي منهنجا سائين! هي منهنجو وجود ته سراسر تنهنجي عنايت ۽ عطا آهي. تو پنهنجي تقدير جي قانونن واري ڪمان مان مون کي ڪان نه هڻ جو منهنجي وجود ۽ ساهه پساهه ۾ تون ئي (موجود) آهين، ان کي توڻي مقصديت ڏني آهي مَتان آءُ ان مقصديت کان محروم ٿي مري وڃان.

لوري جِت لڳوم، اُتي اُيو آهيان
سُورهُ پَرين سَندوم، مَن ۾اجهائي پئو هُئي.

محبوب مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت ماڻڻ جي ازلئون مليل لوريءَ تي اڃان تائين ثابت قدم آهيان، آءُ انهيءَ ساڳئي ماڳ تي استقامت سان بيٺو آهيان. منهنجي وري وري چاهت اهائي آهي ته منهنجو دلبر، مون تي مهربان ٿي مون کي وري وري قربانين لاءِ قبول ڪري.

ڪانارِئا ڪُڻڪن، جَنِي لَوِهَ لڱن ۾
پاڻِهين پَڌن پَيُون، پاڻِهين ڏک ڏُڻن
ويجَن وِرَجي چڏئا، اُج ڪَ ڪالهه مَرَن
ڪنہ کي ڪين چَوَن، دَر دُاسان جي دل ۾.

مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت جي طالبن کي جهد ۽ جاکوڙ جي رستي ۾ جيڪي تڪليفون رسن ٿيون انهن کي پنهنجي ڪنجهڻ ۾ چيائي ڇڏين ٿا پر بي صبر ٿي دانهون نٿا ڪن. هو پاڻ ٿي پيا پنهنجون پتيون پڌن ۽ پاڻ ٿي پيا پنهنجا زخم صاف ڪن. ڇاڪاڻ جو طبيبن ڪڪ ٿي کين لاعلاج ڄاڻي ڦٽو ڪيو ته اجهو هو اڃ يا سپاڻي ٿا ساه ڏين. باوجود اهڙي حالت جي اهي جاکوڙي ماڻهو ڪنهن کي به شڪايت طور پنهنجي درد ۽ ڪرب جو اهو راز نٿا سلين.

چوري چنگ، ٻنگ لُهي، حبيبَن هنيوس
بُجهان پاڻ لڳوس، ڪانارَ ٿو ڪرُ ڪڙي.

حق ۽ هدايت جو چنگ چوري، حق جي لاءِ قربانين جو قدر ٻڌائي پوءِ محبوبن
ڪمان چاڙهي، پنهنجي عاشق کي تڙپ ۽ فدايت جو پورو نشان ڪري هنيو. ڄاڻان
تو ته عاشق ان لاءِ آتو هو ۽ اهڙو تير لڳس، جو ڌڪ لڳڻ سان مٿي اُڀريو آهي.

سُرُ جو سَچُئو سَچُئين، پُرُ پيڏي ڏيئي
ڪانَ ڪرنگهرُ ڪپُئو، پَڪَن سِرِ پيهي
جيرا جگر، بَڪيُون، پاساڙا پيهي
ويجَنئون ويئي، ٿي وهِيئي سَچُئين.

تڙپ ۽ فدايت جو هڪ محاذ سچڻ منهنجي سيني ۾ مچائي پنهنجو
نشانو سڌو چٽائي هنيو. تنهن جي تڪي چوٽي پنهنجن ٻنهي ڪلھن سميت اندر
جو اونهون گهاٽ ڪري وڃي ڪرنگهي کي وڌيو. پڻ جيرا، جگر، بڪيون ۽
ٻنهي طرفن واريون پاسريون وڌيائين. اندر جنين آڌ وارو هي ويچارو عاشق
هاڻي طبيبن جي حيلي کان چڙهي ويو، ۽ هاڻي هن جو معاملو محبوب مالڪ
۽ هن جو ٿي ويو آهي.

سُرُ جو سَچُئو سَچُئين، ٻَنگان پَري پاڻ
وڻو وُجودانِ نڪري، ڪَڙ ڪَڙ ڪَري ڪانُ
تِئا جي نيشانُ، سي پهرئين سين پورا ٿئا.

پياري محبوب، منهنجي اندر ۾ تڙپ ۽ فدايت جو هڪ محاذ مچائي
جيڪو سُرُ سڌو چٽائي هنيو، سو اهڙو ته نشاني لڳو جو جندجان مان ڪڙڪو
ڪندو آرپار هليو ويو. مون کان اڳ جن کي تڙپ ۽ فدايت جي اهڙي توري
لڳي ته اهي به عاشق محبوب جي تير جا ائين ئي نشانا ٿيا ۽ انهن حق جي راه ۾
قربانين جي تاريخ لکي ڇڏي.

سَرُ جو سَڃڻو سَڃڻين، ٻنگان ٻانڙ پري
وئو وڄودان نڪري، ڪڙ ڪڙ کان ڪري
پُڇو پير پري، تہ ڪين نرئو هٿ حبيب جو.

پياري محبوب منهنجي اندر ۾ تڙپ ۽ فدايت جو هڪ محاذ مچائي
جيڪو تير سڌو چٽائي هنيو. سو اهڙو ته نشاني لڳو جو جندجان مان ڪڙڪو
ڪندو آريار هليو ويو. (اي ساڻيو!) اوهين به قبوليت جي ان بارگاهه ۾ ويو ۽
وڃي ڏسي اچو ته ڪيئن محبوب جي رضا پوري ٿئي ٿي ۽ محبوب جي ان رضا
لاءِ قربانين جي نتيجي ۾ ڇا ته حاصلات ملي ٿي.

سَرُ جو سَڃڻو سَڃڻين، سيڱ منجهان سيلو
ٽينگر ٽڪو ڪينڪين، پار لنگهڻو پيلو
هٿن سين حيلو، جانب جيڏو ٿي ڪو!

پياري محبوب، منهنجي اندر پيدا ٿيل تڙپ ۽ فدايت جي انتها ڏسي هُن
تہ شاخو، پيلي ڪاني وارو تير اهڙو سنڌاڻو هنيو جو جسم ۾ اٽڪي ڪونه
بيٺو پر لڳڻ سان آريار هليو ويو. پياري محبوب، اهڙي ڪاريگري سان نشان
چٽڻ ۾ ڪيڏو نه ڪمال ڪري ڇڏيو!

سَرُ جو سَڃڻو سَڃڻين، تنه لوريءَ لوهه پئو
وئو وڄودان نڪري، ڪڙڪو کان ڪو
منجهان مون وئو، گهائيندو گهڻن کي.

پياري پرين جيڪو تير سڌو چٽائي هنيو، تنهن ۾ سندس چاهت ۽ لوريءَ
وارو فولاد ٿي پئي قسم جو آ. اهو جڏهن منهنجي وجود کي لڳو ته پيهجي ويو
۽ جندجان مان اهڙي طرح آريار هليو ويو جو ان جو ڪڙڪو به ٻڌڻ ۾ ڪونه آيو
منهنجي جسم مان آريار ويو ته مون کي عظيم مقصد جي لاءِ فدايت جي
حاصلات سان نوازيائين ۽ مون وانگر ٻين به گهڻن کي گهائيندو ويو.

سُرُجو سَڃڻو سَڃڻين، ٻيهرَ ٻانُ پَري
اچي چمڪڻو چوھ مان، ڪَڙڪَڙ ڪانُ ڪَري
جيرا جِگرُ بکيُون، لنگهي پئو پَري
لڳو جيءَ جَري، تائيان تيرُ نہ نڪري.

ايمان وارن عاشقن جون آزمائشون مسلسل آهن. هڪ نشاني کان پوءِ ٻيو نشانو. ٻيو نشانو وري وڌيڪ زورائتو، واکي ۽ ڪڙڪي وارو وڏي تڪ ۽ تيزيءَ سان اچڻ وارو، جو جيرن، جگر ۽ بکين مان لنگهي پار ويو. تان جو پڻ هانءُ چيري زور سان چيڻ وارو. ايترو جو ان کي زور سان ڇڪجي ته نہ پيو نڪري!

ڪَهيو چنڊين کان، هڏ نہ هٽائين ڪين
تڻا جي نيشان، سي پهرئين سين پورا ٿئا.

پيارا محبوب پنهنجن عاشقن کي آزمائڻ جي ٻولي ڪري کان ٿا هڻن، جيئن قرآن ۾ چيل آهي ته ”الله ايمان وارن عاشقن سان انهن جي جانين ۽ مالن جو سودو ڪري ڇڏيو آهي.“ پوءِ عاشق جڏهن ان وات جا پانڌيٽڙا ٿين ٿا ۽ عشق جي ڊوڙ ۾ جيڪي سبقت ماڻن ٿا سي اول ئي نشان ٿين ٿا ۽ پهرين واري شهادت ماڻن ٿا.

جَت حَيِّبَ هُئِن، پَري نائڪَ نِيءَ جِي
تَکِي طَبِيبِن، وِجِي وِجَا وَسَري.

پيارا پرين، جنهن دل جي مٿان محبت ۽ نينهن وارو تير ٿا هڻن ته ان جي دل تي ديوانگيءَ جا گهاءَ ٿي پون ٿا. اهڙا گهاءَ جو طبيبن کي طبابت ٿي وسري وڃي ٿي ۽ هو ان قٽيل عاشق جو علاج ٿي ڪري نٿا سگهن!

هٿئين جي حبيب! مَحَبَّتِي مِا ڪري
پُڄان ڪينَ طَبِيبَ، هُنڊ گهاوَن سِين ٿي گهاريان.

اي پيارا پرين! تون پنهنجي مهر ۽ باجهه سان محبت جا تير هٿين ٿو ته منهنجي تو مٿان مضبوطي جي سگهه وڌي ٿي. منهنجي عشق جي واٽ تي ڄمت وڌي ٿي ۽ تنهنجي قربت جو لطف ملي ٿو. ان ڪري علاج خاطر طبيبن جي پڇا ٿي ڪونه ٿو ڪريان، ۽ انهن زخمن جي سور ۽ ايذاءَ کي راحت ڄاڻي انهن سان پيو حياتي گذاريان.

وائي

مونکي ٿا ماريَن، ڪو پَه پئڙو سَڄَئين

۱. وَڌڻو، چيرڻو، چڙو، ڏيهَ کي ڏيکارين

۲. سيخُون سَڄَئين هٿ ۾، چُلهي تي چاڙهين

۳. ”موتُوا قَبْلَ اَن تَمُوتُوا“ مَرڻ اِن ماريَن

۴. ”فَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ“ مارڻو جيارين.

محبوبن ڪو اهڙو په ڪيو آهي جو مون سان جان جو سودو ڪري مون کي آزمائش مان پار پيا ڪن ته جيئن ان آزمائش مان پار پئي مون کي مٿاهان مرتبا ملن ۽ ان جي نتيجي ۾ سندس قربتون حاصل ٿين. عشق جي ان منزل تي رسڻ لاءِ وڏي، چيري، چڙي سڀني کي پيا ڏيکارين ته اسان جي عشق ۾ عاشق جو اجهو هي حال ٿيندو آهي. عشق جي ان واٽ تي ايئن پيو محسوس ٿيندو آهي جو سيخون محبوبن جي هٿن ۾ آهن، (جن ۾ عاشق جي جسم جا پيرا لڳل آهن) ۽ انهن کي پيا مچ تي لڳائين. ”فدا ٿي مرو، انهيءَ کان اڳ جو جسماني طور مرو“ - انهيءَ طور مڙ سان پيا ماريَن. هو پاڻ جو اهڙي جيئري ذات آهي جنهن تي موت ڪڏهن نٿو اچي ان ڪري مون کي به پنهنجي قربت جي دائمي حيات ڏيڻ گهري ٿو.

عشق جوانون اصول

هر حال ۾ وفاداري
شاه وٽ عشق جو
ستون اصول آهي.

عشق ۾ فنائيت، ديوانگي، تڙپ ۽ قرباني جي نتيجي ۾ محبوب جي تنوار ۽ پچار گهر ڪري ويندي آهي. عشق ۽ اڪير جي آتش جيرا جلائي بڪين کي باهه ڪري ڇڏيندي آهي ۽ اهو عاشقن جي سوچ، لوچ ۽ جهد جاکوڙ مان پيو بکنڊو آهي. شاهه سائين چوي ٿو ته: عشق جو اهو ڀريل مڇ جتي مڇي پوندو آهي ته پوءِ دائود عليه السلام جي ڪوري وانگر پيو ڏڳندو آهي، پر تڙپ ۽ فدائيت کان خالي ماڻهن تي پڇڻ جو رنگ ئي نٿو چڙهي. جيئن ڪچو لوهه نه پڇي سگهندو آهي، تيئن ڪچن ۽ بي اثرن ۾ اها پڇڻ واري خوبي ئي ڪو نه هوندي آهي پر جن ۾ تڙپ ۽ فدائيت موجود هوندي آهي ته سخت طبع وارن زره پاتلن کي به چڪي آئي عشق جي آڙاهه ۾ هڻندو آهي. عشق جي آزمائش ۾ شاهه سائين اڃا به اڳتي وڌي ٿو وڃي ته اي عاشق جهڙي طرح لوهارن واري سانڍاڻ پاڻ تي مٽرڪن جا ورائتا ڏڪن مٿان ڏڪ ٿي سهي، تيئن تون سچ جي ان واٽ تي هلندي ڄمڻ سان سختيون سهه ۽ پنهنجو رت ساڙي ۽ ڳاري پنهنجي هڏن جي ٽڙڪاڻن سان سانڍاڻ مٿان لڳندڙ مٽرڪن کي ڏن واريون باهيون لاءِ. شاهه سائين چوي ٿو ته عشق جي انهيءَ واٽ تي ڄمڻ ۽ استقامت ٿي گهرجي. جيڪي ڄمڻ سان جهد ۽ جاکوڙ جي ميدان ۾ رهيا ۽ خدا جي محبوبيت ماڻڻ لاءِ ڌرتي ۽ انسانن جي نجات ۽ پلائيءَ واسطي پنهنجي اندر ۾ ڏڪندا رهيا، سي ڪامياب ٿيا ۽ جيڪي اجهامي ويا سي اوندھ ۾ رهيا.

اهو ڏڪندو رهڻ ماڻهوءَ جو سرمايو آهي ۽ وڏي حاصلات آهي. ابوالڪلام آزاد چيو هو ته: ”زندگي پڙڪو ڪاڻي پنيٽ بڻجڻ جو نالو به ناهي ۽ زندگي وسائجي رک بڻجڻ جو نالو به ناهي، پر زندگي نالو آهي ڏکيل رهڻ جو.“ اوهان وسامو ڪڏهن به نه. اوهان جتي به آهيو اُتي ماڻهن کي چڱاين جي ۽ انسان دوستيءَ جي نصيحت ته آسانيءَ سان ڪري سگهو ٿا، اها به اوهان جي ڏکيل صورت ۽ جوڳي حاصلات آهي. جنهن معاشري ۾ هڪ ٻئي کي سچ ٻڌائڻ ۽ چڱاين ڏي سڏڻ جي فضا هوندي آهي، اتي ماڻهو هڪ ٻئي کي پنهنجو

سمجھندا آهن. ماڻهن جي وچ ۾ اعتماد جي فضا هوندي آهي ۽ دلين ۾ هڪ ٻئي لاءِ عزت ۽ محبت جا جذبا هوندا آهن. ڪو ڪنهن کي غير نه سمجھندو آهي ۽ ڪو ڪنهن کي شڪ جي نگاهه سان نه ڏسندو آهي ۽ نه ڪو وري ڪنهن جو استحصال ڪندو آهي. پر جتي نصيحت ۽ چڱائي ڏانهن سڏڻ جو ماحول ناهي ته پوءِ اتي بدخواهي، عيب جوئي ۽ الزام تراشين جو ماحول پائهي جڙي پوندو آهي. نتيجي ۾ نفرت، حسد ۽ انانيت هميشه ماڻهن جي نڪ تي سوار ٿيل نظر ايندا. انهيءَ سان اوهان جي چوڌاري سماج جو نقصان آهي، اوهان پنهنجي سماج کي ان نقصان کان به بچايو. حضرت عيسيٰ عليه السلام چوندو هو ته ”خدا مون کي چڱاين ٻڌائڻ جو استاد بڻايو آهي.“ حضرت محمد ﷺ چوندو هو ته ”مومن، مومن جي لاءِ آئينو هوندو آهي.“ يعني ان کي چڱاين ۽ مڊاين جو آئيني وانگر ڏس ڏيندو آهي.

عشق جي معاملي ۾ عاشقن کي سدائين پنهنجي مقصد جي وائي وات هوندي آهي. اهي جتي به هجن سندن سوچ جو سڳو ٿيندو ناهي. ڪمبڊيا جي جنگ آزاديءَ ۾ هڪ نوجوان شهر جي چوڪ تي هڪ ٿلهي تي بيهي ماڻهن کي تقرير ڪري آزاديءَ جي ويڙهه لاءِ تيار ڪري رهيو هو ته ايتري ۾ غاصب حڪومت جا ڪارندا آيا ۽ تقرير ڪندي ئي کيس گهلي ڪٽي ويا. بغاوت جو مقدمو هلائي کيس اٺ سال جيل جي سزا ڏئي ڇڏيائونس. هن اٺ سال جيل ڪاٽيو. جيل کان ٻاهر نڪتو ته سڌو شهر جي ان چوڪ تي آيو ۽ ساڳئي ٿلهي تي بيهي پنهنجي رهيل تقرير شروع ڪيائين: ”ته دوستو مان عرض ڪري رهيو هوس....“ ۽ پوءِ پنهنجي تقرير پوري ڪري گهر آيو.

اٺن سالن جي جيل، سزا، تڪليف ۽ پوڳنائڻ سندن سوچن جي تسلسل کي ٽٽڻ نه ڏنو هو. هن جي فڪر، ارادي ۽ عزم ۾ ڌرو به لوڏو نه آيو هو، اها هن جي عشق جي دواميت ۽ چمي بيهڻ هو.

عشق ۾ ماڻ ڪري ويهڻ ناهي ڇو ته اها ماڻ ماڻهوءَ کي فنا ڪري ڇڏيندي. جيئن شاهه سائين سسئي کي چوي ٿو: ”ماڻ ماريندڙي پرينءَ جي، متان روئين رت“. تون پنهنجي مقصد لاءِ دواميت سان چمي بيهه ۽ محبت ۾ پنهنجي سچائيءَ سان قائم ره. شاهه سائين سر يمن جي داستان 4 ۾ ان ڪيفيت کي هيئن بيان ڪيو آهي:

هِي هِي وَهِي هَاءَ، مَنْ مَرَّ مَحْبُوبِنَ جِي
جِيرا جَوَشَ جَلَاثِيَا، بُوڪِنَ پَرِي باه
پَسُو مَچُ مَتَاءَ جِي ويساهِ نه وَسَهُو.

منهنجي اندر ۾، پياري محبوب جي رضا ۽ محبوبيت جي حاصلات واري تنوار ۽ پچار گهر ڪري وئي آهي. رات ڏينهن ان جي تنوار ۽ پچار جي جوش جيرا جلائي ڇڏيا آهن. عشق ۽ اڪير جي ان آتش بکين کي پاري باه ڪري ڇڏيو آهي. منهنجي ڳالهه تي اعتبار نه اچيو ته هي (محبت جو) مَچُ ڏسو جيڪو منهنجي جندجان جي مٿان پري پيو.

هِي هِي وَهِي هُوَ، مَنْ مَرَّ مَحْبُوبِنَ جِي
جِيرا جَوَشَ جَلَاثِيَا، بُوڪِنَ مُڪِي بُوَ
اچي پَسُو رُوَ، جِي ويساهِ نه وَسَهُو.

منهنجي اندر ۾ پياري محبوب جي تنوار ۽ پچار گهر ڪري ويئي آهي. رات ڏينهن ان جي تنوار ۽ پچار جي جوش جيرا جلائي ڇڏيا آهن، عشق جي ان آتش اندران بکين سڙڻ جي بوءِ به موڪلي آهي. منهنجي ان ديوانگيءَ تي ويساه نه اچيو ته روبرو اچي منهنجي فداييت ۽ خود حوالگيءَ جي حالت اچي ڏسو.

کاندين تاندين ٻاڙين پڇان مَرُ پِيئي
جيرا، جگر، بُوڪِيُون، سِيخُنَ ۾ تَرِيئي
ويجَنئون ويئي، ٿِي وَهِيئي سَڄُڻين.

پياري محبوب جي رضا ۽ محبوبيت منهنجي لاءِ نهايت وڏو سرمايو آهي. ان حاصلات جي تڙپ منهنجي اندر ۾ ٻهرن جي ڪاٺين جي وڏن سخت تاندين جهڙو محبت جو مچ مچايو آهي. پل ته آءُ ان ۾ لڳاتار پئي سڙان ۽ جلان. پل ته منهنجا جيرا، جگر ۽ بکيون ٿيئي سيخن ۾ لڳل هجن ۽ پيا پچن. محبت

۾ جلندڙ هيءَ منهنجي اندر جي هوراڪورا ۽ بيچيني طبيبن جي علاج کان چڙهي وئي آهي ۽ هاڻي وڃي محبوبن جي وس ٿي آهي. هاڻي منهنجو جيئن مرڻ محبوبن جي رضا سان ٿي آهي.

دَڳايومِ دَڏئين، چيرو اندرِ چنڊڙي.
لڳي سيخُ وُجودَ ۾، سَندي نيءَ نئين
مُشاهدي تَهين، مونکي وڌو مَچَ ۾.

مون پنهنجي چند جان ۾ پياري محبوب لاءِ محبت جو مچ ڦوڪي ڦوڪي ڦاريو آهي. فطرت جي مظهرن کي ويچارو اٿم ۽ شعور جا هنڌ ڦولها اٿم ۽ اندر ۾ اوطاقون ڪري سڃڻ کي ويهاريو اٿم. جيئن جيئن مشاهدو ڪيو اٿم تيئن تيئن منهنجي اندر ۾ ان سان نينهن جي نئين سر تارتنوار لڳي آهي. محبوب جي اهڙن لقائن واري دلپذير حالت ۽ مشاهدي ٿي مون کي سندس عشق جي آڙهه ۾ وڌو آهي.

تَوَتَنُ تَنُورَ جُئَن، تَه چَندي ساڻ چَماءِ
آڻي اَڳ اَدَبَ سِين، ڀاري جان جَلاءِ
بُرَقانِ اَندرِ بازُون، پَنهنجون سڀ پَچاءِ
لُجڻ لُڳون، لُطيفُ چُئي، پَنڌرُ هَڏَ مَ پَءِ
مَتان لَوڪَ لَڪاءِ، وصالان وِچ پُئي.

جيڪڏهن تنهنجي جان تي محبوب مقصد جي لاءِ محبت جو مچ ڀري ته ان جي لاءِ جوش ۽ اڀرائي اختيار نه ڪر پر صبر ۽ دير سان ان جا لوازمات جاچ. پنهنجي اندر ۾ اطاعت، ادب ۽ احترام واري باهه پوکائي پنهنجي لڇ پچ ۽ جستجو سان اندران اندر پاڻ کي جلاءِ. عشق جي گهٽيءَ ۾ ڦاٽي نه پڻ پر ڍڪ ۽ پردي ۾ لڳاتار پنهنجي عملي زندگيءَ سان اهي عشق جون بازون پڄائيندو اچ. لطيف ٿو چوي ته ان ٻاهرئين لڇڻ پڇڻ سان پنهنجي عشق کي هرگز پڌرو نه ڪر. متان لوڪ لڪا پوي، راز کلي ۽ محبوب سان ملڻ وڃان وڻي پئجي وڃي.

اَجان تَنُوراءِ، کَالِهَ کَدياسون سَڄَڻين
تَپُڻُ تايائُون تَڪَڙو، وَحَدَتَ جِي وَڌاءَ
مَحَبَتِن مَتاءَ، مَڄُ مُورائين نَه لَهي.

فداڻيت جي ريت ۾ ريتيل هئاسون جو کالهوڻي کالهه محبوبن اسان کي
پچڻ واري ڪوري مان ٻاهر ڪڍيو. پر وري ستت ئي سانگو بڻيو جو وحدت
وارو محبوبيت جو وصال بخشڻ لاءِ ترت ئي ٻيهر ٻاريا وياسين. اسان جي
عاشقيءَ جي ڍنگ ۽ خود حوالگيءَ جي نتيجي ۾ محبوبن جي اهڙي ريت رسم
جاري آهي. ان سببان عاشق فداڻين مٿان آڙاه اصل لهي ئي ڪونه ٿو ۽ وري
وري پيو پري.

مَڄُ مَنجھيئي آه، ٻاهرِ ٻاڦِ نَه نِڪري
چور تَه لَڳي چاه، ڪامِ ڪامَنَدَن گِٽئو.

پنهنجي اندر ۾ ئي محبت ۽ فداڻيت جو مڃ مڃاءَ ۽ ماڻ مڻ ۾ ان جي
محبوبيت جي تلاش جاري رک. سڪ جي ڪاٺين کي سور، پنهنجي جھد ۽
جاڪوڙ ۽ قربانين سان پاڻ جلاءَ ۽ وري ثابت قدمي سان جلائڻ جي مڃ کي مڃيل
رک. جن پاڻ کي جلايو سي ئي ڪامياب ٿي ۽ محبوب جي وصل کي پهتا.

دَنءُ دَنءُ دَمَڻ وارَ، اُڄُ پُڻ اَڳَڙين جِي
ٻاري مَڄُ مجازِ جو، اوتِيائُون اَڱارَ
دَوَدِئان ٿِيءُ مَر دَارَ، جَمَ ڪَچو رُڪُ ڪَڻيون ٿِي.

منهنجي اندر ۾ اڄ به دَنوڻ جي وارو وار لڳي پئي آهي. منهنجي مالڪ
محبوب منهنجي اندر ۾ انسان ۽ ڌرتيءَ جي مجاز واري محبت جو مڃ ٻاري، ان
۾ منهنجي فداڻيت ۽ قربانيءَ جا اَڱر اوتيا آهن ۽ ايئن پنهنجي عشق جو مڃ
مڃايو اٿائين. اي عاشق! انهيءَ ڏکندڙ مڃ کان پري نه ٿي تَه مٿان ڪچو رهجي
وڃين ۽ ڪچي رُڪ وانگر ٿئي ٽڪرا ٽڪرا ٿي وڃين!

دائودي ديُون ڪري، رڪنِ ڪونهي چيٽُ
ڪوريءَ هيٺ سُچيٽُ، ڪاهيو پاڳريين هٿي.

محبت جو اهو ٻاريل مچُ دائود نبي جي ڪوري وانگر پيو ڏڳي ۽ باه جون زوردار ڇييون ڪڍي. ايئن انهن فدائين کي شهادت جي سرفرازي ڏئي پنهنجي دائمي محبوبيت ۽ ويجهڙائي عطا ڪري ٿو پر ڪيترا بي نصيب اهڙا آهن جيڪي تڙپ ۽ فدايت کان محروم آهن ۽ انهن بي اثرن کي ان محبت جي مچ ۾ پئي پاڻ پچائڻ وارو شعور ئي ڪونهي. پر جن کي تڙپ ۽ فدايت آهي. سڀني جو سچو سچُ انهن زهر پاتلن کي به چڪي آئي ٿو عشق جي آڙاه ۾ هٿي.

دائودي ديُون ڪري، رڪنِ ڪونهي رنگُ
ڪوريءَ هيٺ ختنگُ، ڪاهيو پاڳريين هٿي.

محبت جو اهو ٻاريل مچُ دائود نبي جي ڪوري وانگر پيو ڏڳي، پر تڙپ ۽ فدايت کان خالي ماڻهن تي پچڻ جو اهو رنگ ئي نٿو چڙهي جيئن ڪچو لوه نه پڇي سگهندو آهي، تيئن هنن بي اثرن ۾ پچڻ واري خوبي ئي ڪانهي. پر جن ۾ تڙپ ۽ فدايت موجود هوندي آهي ته سڀني جو سچو سچُ اهڙن سخت طبع وارن زهر پاتلن کي به چڪي آئي ٿو عشق جي آڙاه ۾ هٿي.

پچائي پهاڻُ، جن رساڻيو رک ڪي
تني سندنو ڄاڻُ، آهي اڳڙين ڪي.

جن مصلحن ۽ سڌارڪن ماڻهن جي تربيت ڪري انهن کي سڻائڻي ۽ فدايت واري زندگي گذارڻ جو اهڙي طرح لائق بڻايو جيئن ڪاريگر ڪاڻ مان نڪتل لوه- گاڏڙ پٿر کي به باه ڏئي (ڳاري صاف ڪري) خالص رک واري درجي تي آڻيندو آهي. تن ماڻهن جي پوري پڪي خبر ته انهن کي ئي آهي جيڪي پاڻ سڌارڪ آهن. جيئن لوه جي رک بنجڻ جي خبر لوه کي هوندي آهي تيئن ماڻهوءَ جي ڪندن بنجڻ جي خبر سڌارڪ کي هوندي آهي.

دُودا تون نه ڏنڻين، اڳ اوڏو نه وڃين
 اُلا جي عشق جا، سي تان تون نه سهين
 اُپو ايسن چئين، ته آءُ اڳڙيو آهيان.

تون نڪي ٿو سجاڳيءَ لاءِ مڃ مچائي ۽ انهن مڃن کي ڦوڪي پنهنجو
 ڪردار ادا ڪرين، ۽ نڪي ٿو ظلم ۽ ڏاڍ جي پريل باهه جي لهس سهين! نڪي،
 تون جا ڪوڙيندي محبت جي مڃ جون چييون ٿو چڪين ۽ سور سختيون سهين،
 ويتر بيٺو دعويٰ ڪرين ته آءُ باهه جو ڪم ڪندڙ ڪاريگر ۽ محبت جي مڃ وارو
 عاشق آهيان!

سُر سانداڻ ڪري، پُچُجُ گهرُ لهار جو
 ڏڪن هيٺ ڌري، مان گڏيئي رُڪ سين.

اي سڌاري ۽ تبديليءَ جا پرچارڪ! جي سڄو پرچارڪ ٿيڻو اٿئي ته پنهنجا
 آرام ۽ سک ڇڏي عمل جي ميدان ۾ لهي پئ. پنهنجي مٿي کي سانداڻ ڪري
 وڃي لوهارن جو دڪان پچاءِ ته انسانيت جي سڌاري لاءِ اونهو رکندڙ اها ذات من
 راضي ٿي توکي پنهنجن ڏڪن هيٺ آئي. ايئن تنهنجي سگهه ۽ سهاري تي
 ڪچو خام لوهه ڪٽجي يعني ٻين ماڻهن جي تياري ٿئي جنهن سان اهي به رڪ
 بڻجن ۽ پوءِ مالڪ توکي به رڪ سان ملائي هڪ ڪري ڇڏين.

سهي جئن سانداڻ، ڏڪن مٿي ڏڪڙا
 وهه وڃائي پاڻ، ڏي ڏوائون ڏگرين.

اي سڌاري ۽ تبديليءَ جا پرچارڪ! جهڙيءَ طرح سانداڻ پاڻ تي مطرقن جا
 واراڻا ڏڪن مٿان ڏڪ ٿي سهي. ٿيڻ تون به سچ جي ان واٽ تي هلندي ڄمت
 سان سختيون سهه ۽ پنهنجورتن ساڙي ۽ ڳاري پنهنجي هڏن جي ٽڙڪائن سان،
 مٿان لڳندڙ مطرقن کي ڏن واريون باهيون لاءِ.

بَرَتَن اِگارَن، بـ - ڏائين پَرَن جي
هڪَ جِئَن ڪُوري ڪانِئيا، پِئو ڏوڏي مَنجھ ڏِڳَن
اِجان لُهارَن، مِٽِي رِڪِئامَچَ ڪِي.

جس هجي تن جاکوڙين کي جيڪي پنهنجي جهڊ ۽ جاکوڙ جي واٽ تي هلندي ٿانڊن وانگر پتا پارڻ بڻجن ٿا. رڳو هڪ ڀيرو نه پر ٻه ڀيرا ٿا ٻرن. پهريون ڀيرو جڏهن ڪائين مان ڪوئلا ٿين وقت ڪوري واري ڍڪيل باهه ۾ ڪامن ٿا، ۽ ٻيو ڀيرو تڏهن جڏهن لوهارن جي مچ ۾ ڳاڙها ٿي ٻرن ٿا. پر انهن جي جاکوڙ ۾ سڦل هئڻ جو سلسلو اڃان به اڳتي هلي ٿو. بلڪل ايئن ئي جيئن ڪوئلن جي ڪامن جو اتي انت نٿو ٿئي پر اڃان ان کان پوءِ به لوهارن وري ٻئي ڏينهن مچ ۾ پارڻ لاءِ رک مٿان چاڙهي گڏ ڪري رکيا آهن.

پارِئو اُجهائين پَرين، اُجهايو پارِين
مون کي ٿا مارِين، لُونئان لُهارِن جا.

جهڊ ۽ جاکوڙ جي مختلف مرحلن تي منهنجا پيارا پرين اڳازن وانگر مون کي هيڪر ڊکائي پوءِ وسائين ٿا، ۽ وسائڻ کان پوءِ وري ٻارين ٿا. پيارن محبوبن جا اهي لوهارن وارا تڪا ساڙيندڙ سيڪ منهنجي ڪاملتا جو ذريعو بڻجن ٿا منهنجي لاءِ اها وڏي آسپس آهي.

اُچَ اُڳڙيا آئيا، سُودا سِراڻِي
پياري پاڻِي، تيغُون ڪَندا تِڪيُون.

اچ دونهن ڊکائڻ جا استاد 'اُڳڙيا' اچي ويا آهن، جيڪي سرائڻ جا وڏا ڪاريگر آهن. اهي نون وڪرن کي سرائڻ تي چاڙهي (نون تيار ٿيل جاکوڙين جي تربيت سازي ڪري) اهي کين وڌيڪ تيز ۽ تڪو ڪندا. حڪيم استاد پنهنجي حڪمت عملي سان نون جاکوڙين کي مهميزون ڏئي محبت ۾ پچائي راس ڪندا.

اُڄ اڳڙيا آيا، سُودا ڪي سڄاڻ
لاهندا مورياڻ، رُڪ ڪريندا پڌرو.

اڄ دونهين دڪاڻن جا استاد ’اڳڙيا‘ اچي ويا آهن، جيڪي وڏا سمجھو ۽
ڪاريگر آهن. اهي زنگجي ويل حوصلن ۽ صلاحيتن کي وري وري باهه ڏئي،
تپائي ۽ ڪٽي انهن جو وڻير ڪو مٿان چڙهيل ڪٽ لاهيندا ۽ اندران صاف رک
نروار ڪندا.

سَرها ڏنر سي، جن ساڃاءِ سِراڻ سِين
تيغ تني جي ڪي، ڪٽ نه لڳي ڪڏهين.

مون اهي ئي ماڻهو سڏا بامراد ۽ ڪامراني وارا خوش ڪلندا ڏٺا جن جي ريت
پهت سِراڻ سان آهي. جيڪي پنهنجي تربيت، سڌاري ۽ ٺپ جي لاءِ سِراڻ سان يعني
حڪيم استادن سان ڳانڍاپو قائم رکن ٿا. انهن جي اتي اهڙي تياري ٿي وڃي ٿي
جو انهن جا حوصلا، ارادا ۽ عمل ڪڏهن به زنگجي نه ويندا. انهن جي اصل هٿيار
همت ۽ حوصلي کي ڪڏهن به ڪٽ يا مورياڻ نه لڳندو.

ڪٽ ڪڙهي، لوهه پُري، ڏوڏا جِت ڏڳن
مَترڪن مُنه ڪڍڻا، سانداڻيون سَنڪن
اُڄ پُڻ اڳڙين، ميڙو آهي مَچ تي.

جهڊ ۽ جاکوڙ جي ميدان جي نڪتل جاکوڙين جا جڻا تربيتي مرڪزن ۾
پهتل آهن جتي ڪورا مٽا پيا آهن جن ۾ لوهه پيو پري ۽ ان تي چڙهيل ڪٽ پيو
تپي ڳاڙهو ٿئي ۽ ڳري. تربيتي استادن جي سندائتن ڌڪن وارا وڏا مطرqa ۽ گهڻ
آيا ٿي ويا آهن جو هيٺان سانداڻيون به پيون ڪنبن ۽ ٽڙڪن. اڄ ڪاريگر دونهين
دڪائيندڙ اڳڙين جو مچ تي ميڙو متل آهي جيڪي عاشقن کي ڌڪن هيٺ آڻي
مهميزون ڏئي محبت ۾ پچائي راس ڪندا.

ڪاٺا تَن ڪٽَئو، اُجهائِن اُونڊا ه
جَن اَندرِ پَري باه، اِيءُ سُدَ سَڪا اُن کي.

جيڪي عمل واري ميدان ۾ رهيا ۽ خدا جي محبوبيت ماڻڻ لاءِ ڌرتي ۽ انسانن جي نجات ۽ پلائي واسطي پنهنجي اندر ۾ ٻاريل آڳ ۾ ٻرندا رهيا سي ڪامياب ٿيا، ۽ جيڪي اجهامي ويا سي اوندهه ۾ رهيا. انهن کي نه هن دنيا ۾ ڪا سڻائڻي زندگي ۽ ڪامراني نصيب ٿي ۽ نه وري دائمي زندگيءَ جي حسناڪين جي حاصلات ملي. اهي جن جي اندر ۾ خدا، ڌرتي ۽ انسان جي عشق جي باه پري آهي، انهن کي ئي هن دنيا ۽ ابدي زندگيءَ جي ڪاميابي واري راز جي سڄي خبر آهي.

جڏهن چيرو ڪانئي چَر سين، عشقُ ايئن ڪري
اڃان پرتِ پَري، ڳالهه نه ڳالهين جهڙي.

جيئن ٻرندڙ باه پنهنجي چپي سان ڪنهن شيءِ کي ساڙي ٿي، تيئن عشق جو آڙاهه به عاشق کي بلڪل ايئن ئي ٿو جلائي. پر عشق جي حد انهيءَ کان به اڃان اڳڀري آهي. هن ڳالهه جي حقيقت عام ڳالهين وانگر ناهي جو لفظن ۾ ٻڌائجي ته سمجهه ۾ اچي وڃي. هيءُ فدايت ۽ خود حوالگيءَ جو هڪ راز آهي جنهن کي راز وارا ئي سمجهي سگهن ٿا.

وائي

سَگهي سارَ لهيچ
ساجَن! سُوَرِ تُماري آئون ماري
۱. سُوَرِ تُماري جي مَران
تان مُون ڏوهُ مَر ڏيچ

۲. ڊرين ڀري هٿڙا، دارون دوست ڪريج.

جلدي ڪا منهنجي سارسنيال لهجانءِ: جو اي سڄڻ! تنهنجي رضا ۽ محبوبيت جي حاصلات جي تڙپ ۽ جستجوءَ واري درد مون کي ماريو آهي. تنهنجي ان رضا ۽ محبوبيت کي ماڻڻ لاءِ مان ڌرتي ۽ انسانن جي حقن لاءِ وڙهندي جيڪڏهن مري وڃان ته پوءِ مان ديش دروهي نه رهندس. پر، اي دوست! جيستائين منهنجي ڌرتي ۽ انسانيت جي ڦورن سان جنگ هلندڙ آهي، تون پنهنجي محبوب هٿن سان ٻُڪيون ۽ سُتيون کڻي، منهنجو علاج ڪندو رهجانءِ.

عشق جونائون اصول

رسمي ۽ ڏيکاءَ جي
طريقن کان بچڻ شاهه وٽ
عشق جونائون اصول آهي.

ماڻهو هن دنيا ۾ سليم فطرت تي پيدا ٿئي ٿو. ٻاروتڻ کان وٺي هن جي جوانيءَ تائين سندس والدين، استاد ۽ چوڌاري مذهبي ماڻهو منجهس پنهنجا پنهنجا خيال، طريقا ۽ علم اوتن ٿا ۽ ڏسندي ئي ڏسندي سندس معصوميت ۽ سندرتا الائي ڪيترن تنهن ۾ ويڙهجي وڃي ٿي. هاڻي ماڻهوءَ جون سوچون انهن غلافن جي اندر ئي پروان چڙهن ٿيون ۽ هن جي مٿان زندگيءَ جا حقيقي راز نٿا کلن. انسان کي جيڪا وجدان ۽ عقل جي قدرتي رهنمائي مليل آهي ان ۾ عقل جي رهنمائي کي عشق اوتڻ (Reflection) لاءِ جيڪا ٻاهرين روشني گهربل آهي، انهن غلافن جي ڪري مٿس نه ٿي پهچي. ماڻهوءَ جي اک ڏسڻ جو ڪم ڪندي آهي پر جيستائين ٻاهرين روشني اکين تي پنهنجو عڪس نه وجهندي تيستائين ماڻهو ڏسي نه سگهندو. اوندھ ماڻهوءَ جي کليل اکين کي به بيڪار بڻائي ڇڏيندي آهي ۽ اوندھ ۾ ڪجهه به نظر نه ايندو آهي. انهيءَ ڪري عقل کي به ٻاهرين روشني، ٻاهرين هدايت گهرجي. خلقتهار انسان لاءِ ان ٻاهرين روشنيءَ جو بندوبست وحي جي صورت ۾ ڪيو آهي. انسانن کي پيغمبرن ذريعي ڪتاب ڏنا اٿائين جن ۾ خير ۽ شر جون، چڱائي ۽ مدائيءَ جون، بري ۽ پلي جون سڀ صورتون، انهن جا فائدا ۽ نقصان، انهن جون لڪل خوبيون ۽ خطرناڪيون سڀ چٽيون ڪري ڏنيون اٿائين. هاڻي جيڪو انساني سعادت ۽ پلاين جي باري ۾ وحي جي روشني کي پنهنجي عقل تي منعڪس ڪندو ته هدايت جي روشنيءَ جو فائدو وٺي سگهندو ۽ جيڪو ان کان محروم رهندو ته غلافن ۾ ويڙهيل ذهني نتيجي ۾ پيو پڻ ڪندو. ظواهر پرستي هن جي پچر ئي ڪو نه ڇڏيندي. ان صورت ۾ ماڻهو پنهنجي هستيءَ ۾ داخل ٿي نه ٿي سگهندو. مٿس ويڙهيل پنهنجي وڏڙن، مرشدن ۽ روايتن وارا غلاف هن کي ايئن ڪرڻ ٿي نه ڏيندا ۽ ظاهر آهي هو جيستائين پنهنجي هستيءَ جي مرڪز کي نه پائي سگهندو تيستائين هو ڪائنات جي مرڪز کي به پائي نه سگهندو. انسان پنهنجي دائرن ۾ پلي الڳ الڳ هجي پر پنهنجي مرڪز ۾ هڪ آهي.

انسان جو اهو مرڪز جيڪا ڪشش ڪري ٿو ان جي طرف ڇڪجي اچڻ لاءِ پاڻ کي انهن غلافن کان آجور رکندو ته عشق جو لطف ماڻي سگهندو.

ظواهر پرستي ماڻهوءَ جي ”مان“ کي ڦوڪي ڇڏيندي آهي ۽ ماڻهو پنهنجي ڀر ۾ سوچيندو آهي ته مان وڏو ڄاڻو آهيان ۽ مان سڌي واٽ تي آهيان. مون کي ڪنهن خاص رنگ جي پگ پاتل آهي، مان فلاڻي جو بيعت ورتل آهيان، فلاڻو ڏاهو عاشق منهنجو رهبر آهي، انهيءَ ڪري مان خوشنصيب آهيان مان پهتل آهيان. اهي سڀ ماڻهوءَ جا نفسي ڌوڪا آهن. پهتل ڪو به ماڻهو نه هوندو آهي. سڄي زندگي ماڻهوءَ جي تلاش جاري رهندي آهي.

سقراط پنهنجي زندگيءَ جي پوين ڏينهن ۾ چيو هو: ”مان جڏهن نوجوان هيس ته سوچيندو هيس ته مان گهڻو ڪجهه ڄاڻان ٿو. جڏهن مان ڪرڙ وڌيس ته سوچڻ لڳس ته مان سڀ ڪجهه ڄاڻان ٿو پر مان وڌيڪ پوڙهو ٿي رهيو آهيان ۽ منهنجو شعور تيز تر ٿي رهيو آهي ته مون کي اوجھو هي ادراڪ ٿيو آهي ته مان ڪجهه به نٿو ڄاڻان.“

يونان ۾ ڊيلفي معبد مشهور هوندو هو. ان جي هاتف هڪ ڏينهن سقراط کي دنيا جو سڀ کان وڌيڪ ذهين انسان قرار ڏنو. جيڪي ماڻهو سقراط جا عقيدتمند هيا، سي يڪدم سقراط وٽ هلي آيا ۽ ٻڌايائونس ته هاتف اوهان کي دنيا جو سڀني کان ذهين ماڻهو قرار ڏنو آهي. سقراط ورائيو: ”پهريون ڀيرو هاتف کان غلطي ٿي آهي، مان ته ڪجهه به نٿو ڄاڻان.“

”الله تعاليٰ انسانن لاءِ رهبري ۽ هدايت جو آخري منشور قرآن لاءِ چيو آهي ته اسان هدايت واسطي ان ۾ پنهنجون آيتون کولي کولي بيان ڪيون آهن. اعراف جي 76-175 آيت ۾ چيل آهي ته ”انهيءَ ماڻهوءَ جو حال ڏسو جنهن کي اسان پنهنجون آيتون ڏنيون سي ته اهو انهن کان ڪنڌ ڪڍائي پڳو پوءِ شيطان به انهن جي ڪڍ آيو ۽ ان سان ملي هو گمراهن مان ٿي پيو. اسان ته کيس پنهنجي آيتن ذريعي کيس بلندي عطا ڪرڻ پئي گهري، پر هو پاڻ زمين جي پستي ڏانهن جهڪي پيو.“ ۽ (سولائيءَ ۽ مفادن خاطر) پنهنجي خواهشن جي پيرويءَ ۾ لڳي ويو.“

شاهه لطيف پنهنجي رسالي کي انهيءَ خدائي هدايت جي تشريح ڪري

پيش ڪيو ۽ چيو ته اها ئي هدايت پريان سندي پار ڏي پهچائڻ جو ذريعو آهي. جنهن ماڻهوءَ کي پنهنجي عبدیت جو ادراڪ هوندو، ڌرتي ۽ انسانن لاءِ جيئڻ جو جذبو هوندو ۽ انهن جي درد جو دورو چڙهيل هوندو تن لاءِ شاھ سائينءَ چئي ٿو ته پرينءَ جو پسڻ انهن لاءِ ئي آهي. سُرِ يمن جي داستان 5 ۾ فرمائن ٿا:

جَنِي دَوْرُ دَرْدَ جَو، سَبْقُ سُوْرَ پَرْتَهَن
فِكْرَ قَرِهِي هَتَ ۾، مَانِ مُطَالَعُ كَن
پَنو سو پَسَن، جَنه ۾ پَسَن پَرِينءَ ڪِي.

جن کي خدا جي عظمت ۽ ڪبريائي ۽ پنهنجي عبدیت جو ادراڪ آهي، جن کي ڌرتيءَ جي ديواني هجڻ جو احساس آهي ۽ جن کي انسانن لاءِ درد جو دورو چڙهيل آهي، سي ورائي ورائي ان درد ۽ پيڙا جو سبق پڙهن ته اهو درد کين ٽڪائي نٿو، پر وِتر کين اتساهي ٿو. هميشه انهيءَ فڪرمنديءَ ۽ ويچار ۾ رهن ٿا ته ڪيئن خدا، انسان ۽ ڌرتيءَ سان پنهنجي نينهن ۽ ناتي نياڻن جي حق اداگي ڪري زندگيءَ کي سڻائڻو ڪجي. هو ڪنهن به شور شرابي کانسواءِ زندگيءَ جي رازن کي پروڙي وڌي حاصلات سان پيا جيئن. هو پنو ئي اهو ٿا پڙهن، جنهن ۾ محبوب حقيقي جو پسڻ ۽ ان جي رضا ۽ محبوبيت جو راز سمايل آهي.

وَسِرِ تَوْمِ سَبْقُ، پَهَرِينِ سِتَ نَه سَنِيَرَان
اِجَانِ هِيءُ وَرَقُ، مَوْنِ مُطَالَعُ نَه تَتَو.

هيءُ ظاهري ڪتاب وارو سبق ئي مون کي وسري ويو، ان جي پهرين سِت به ياد ڪانهي. پر جيڪو زندگيءَ جي رازن کي کوليندڙ ڪتاب آهي ۽ جيڪو مقصد حيات جو ٻڌائيندڙ ڪتاب آهي سو ته اِجَانِ سوڌو هيءُ هڪ پنو به پڙهي نه سگهيو آهيان.

پڙهيو ٿا پڙهن، ڪڙهن ڪين ڦلوب ۾
پاڻان ڏوهه چڙهن، جڻن ورق وارين وٽرا.

پڙهڻ وارا ڪتابن جا ڪتاب پيا پڙهن، وري وري پيا پڙهن پر ڪتابن ۾
سمائل حڪمت ۽ دانائيءَ کي پنهنجي دلين ۾ لهڻ ئي نٿا ڏين. نتيجي ۾ هنن
جي عملي زندگي بڻجي ٿي نٿي. هو پنهنجي سوچ جي دائري ۾ تنگ ۽ محدود
ذهن ساروئي پڙهن ٿا، ان جي نتيجي ۾ ڪين دانائيءَ جي هيڏي ساري انساني
ورثي کان محرومي پلئ پئي ٿي. هو جيئن جيئن پيا پنا اٿلائين، تيئن تيئن
ويتر ذهني انارڪيءَ جي ڏوهن ۾ پون ٿا.

سڌ نه سا سارين، اَلْفُ جنه جي اڳ ۾
ناحق نهارين، پنا پنا پرينءَ لئي.

حڪمت ۽ دانائيءَ جو بنياد الله جي معرفت جو شعور آهي. جيڪو
ماڻهو ان اصلي سرچشمي کان محروم آهن، ان جي بڻايل نيچر ۽ فطرت جي
رازن کان وانجهي آهن، جيڪو ماڻهو ان الله جي ٻڌايل چڱائي ۽ مدائيءَ جي
اعليٰ تصورن کان اڻ واقف آهن سي انساني حسناڪين بابت اجايو پيا هيڏانهن
هوڏانهن جا پنا اٿلائين. اصل پرينءَ جي ٻڌايل وات سڌي سڌي آهي ۽ ٻين پرين
جو واٽون وڙن وڪڙن واريون آهن، اهي وڙن وڪڙن واريون واٽون ماڻهوءَ کي
رولايو ڇڏين ٿيون.

اگر چُتي هيڪڙي ٻُھون جي نہ بُجھن
ڪوہ ڪبو کي تَن، سَچي سُنائي ڳالھڙي.

جيڪي ايترو ته منجهيل آهن جو انساني سچاين ۽ سعادتن جو معيار
سمجهي ٿا سگهن. جيڪي سچي زندگيءَ هڪ اکر کي ڇهي سطحي معلومات
تي گذارو ڪن ۽ انساني سعادتن جا گهڻا پيا اکر نٿا ٻجهن تن کي تفصيل سان
سچي ڳالهه سڻائڻ مان ڇا ورنندو!

اوجھون ڪري عام ڪي منجهايو ملن
 اوڀريان ئي پاسي ٿئا، ڳهه ڳهه ڳالهائون ڪن
 ساھان اوڏو سُڀرين، لوڄو تان نه لھن
 دمر نه سُڃاڻن، دانھون ڪن پسن ڪي.

اڌ- پڙهيلن، نالي جي ملن وٽان اهو انساني سچاين ۽ سعادت جو معيار حاصل ٿي نه سگهندو. انهن تہ وٽر رسمي مذهبيت سان عام ماڻهن کي منجهائي ڇڏيو آهي. اهي اڌ پڙهيا پرين جي ٻڌايل انساني سچاين ۽ سعادت جي روح ۽ فڪر کان گهڻو پري آهن، ۽ رڳو ظاهر پرستيءَ وضع قطع ۽ رسومات جون ڊگهيون ڊگهيون ڳالهيون پيا ڪن. هوڏانهن اهو سهڻو محبوب تہ ساھ کان بہ ويجهو آهي، پر انسان دوستيءَ جي روين ۽ لوچ سان ان تائين نٿا پهچن. هو خود شعوريءَ جي معرفت کان محروم آهن ۽ پنهنجو پاڻ کي نٿا سڃاڻن، باقي واکا ڪري پيا ٻين کي نصيحتون ڪن!

مُلا ڪوھ مارين، ڪارين ڪُٽابين کي
 وَرَقَ جي وصالَ جا، سي پُنا نہ پارين
 سا سِر نہ سيڪارين، جنہ ۾ پَسُن پرينءَ جو.

اي مڪتب جا مُعلم! تون لفظن جي وڪڙ واري هجي ۽ بي معنيٰ بابن ياد ڪرائڻ خاطر ٻارڙن کي چو پيو اجايو مارين ڪٽين. صحيح ساڃاهه واري وحي جي تعليم ۽ هدايت تي، جيڪا بندي کي مولِي سان ملائي، چو نٿو پڙهائين. محض رسمي پڙهائي واري انهي اجائي ڊيگهه بدران تون چو نٿو شاگردن کي اها هڪ ئي اعليٰ مقصد واري ست سمجھائين جنهن ۾ حقيقي محبوب سان ملڻ واري حڪمت ۽ هدايت سمايل آهي.

ادا ٿي آخوند! مارِ مَعْصُومِنَ ڪي
دردِ تنهنجي دل تي جي بَرَہَ وَسَائِي بُونَدَ
هيئن نہ مارِيئي هُونَدَ، عاقلِ اَبُوجُهِنَ ڪي.

اي منهنجا پاءُ آخوند! لفظن رٿڻ تي ايئن معصوم ٻارڙن کي مار ته نہ!
اصل ۾ جيڪڏهن توکي انسان دوستيءَ جو شعور حاصل هجي ها ۽ تنهنجي دل
درد واري هجي ها ان صورت ۾ تنهنجي عقلمندي توکي ايئن ابهم ٻارن کي
مارڻ کان روڪي وجهي ها ۽ ڪڇي ٻڌ وارن ٻارڙن کي هوند ايئن نہ مارين ها!

اگر پڙهي آيا ڳيا، قاضي تئين ڪِئاءُ
جئن پيرين ۽ پائين، ايڏنہ ايئن نہ آءُ
ان سُرڪيءَ ساءُ، پُچجُ عزازيلَ ڪي.

اي آيا ڳا! اهي ٿورڙا بي سود اکر پڙهي، تون ڪيئن قاضي بنجي وئين!
هڪ تون دين جي اصل روح کان بي خبر پنهنجي رخ تي پيو هلين ۽ پيو وري
غرور وچان پاڻ کي پيو سڀ ڪجهه سمجهين. ايڏي هٿ ۽ غرور سان تڪڙو ٿي
نہ وڌ. انهيءَ تڪبر واري خواريءَ جي خبر نہ هجڻي ته اها خبر عزازيل (شيطان)
کان پچ ته پتو پوئي.

جي تون فارسي سِڪِئو، گولو توءَ غلامُ
جو ٻڌو ٻن ڳالهين سو ڪئن چائي ڄامُ
اُچئو تان آبُ گهري، بکئو تان طعامُ
ايءُ عامنِ سندو عامُ، خاصنِ منجهان نہ ٿئي.

توڙي جو تون کڻي فارسي پڙهيو آهين ته به ان ظاهري علم جي باوجود
تون پنهنجي پيدائش واري حقيقت جي لحاظ سان، بهر حال (پنهنجي خالق جو)
هڪ پابند بندو آهين. ڀلا جيڪو اڃايل حالت ۾ پاڻيءَ جو محتاج آهي، بڪايل

حالت ۾ کاڌي جو محتاج آهي ۽ اهڙو ماڻهو جيڪو زندگي جي هر مرحلي تي محتاج ٿو گذاري سو پاڻ کي معتبر ۽ برتر ڪيئن ٿو سڏائي. سو ته عام مخلوق واري حيثيت رکي ٿو، ۽ خاصن ۾ شمار ٿي نٿو سگهي.

سِتُون پڙهه ساڃاءِ جون، ڪنڙ قُدوري ڇڏِ
وانءُ ٽني جي سڏ، جني سانگ نه ساه جو.

حق ۽ حقيقت، سعادت ۽ صداقت واريون ستون پڙهه، ته جيئن توکي زندگيءَ جي صداقتن ۽ سعادت جي ساڃاهه ٿئي ۽ سڦل زندگي گذاري سگهين. 'ڪنڙ' ۽ 'قُدوري' ڪتابن کي محض رسمي طور پڙهڻ واري عادت ڦٽي ڪر. جيڪي تنهنجي دور جا جاکوڙي انسان آهن انهن جو سڏ اونا وٽن وڃ، جيڪي محبوب مقصد جي لاءِ جاکوڙين ۽ جند جان ٿا قربان ڪن. ڪانئن اهي سبق سکي پڪا ڪر ۽ پنهنجي عملي زندگي بڻاءِ.

پني ۾ پيهي، تان تو الف نه اُجهڻو
ڳالهه پريان جي ڳجهه جي، جيهي نه تيهي
خبر تو ڪيهي، قاضي! هن ڪتاب جي.

پني ۾ پيهجي وٺين ۽ ڪتابن جو ڪيڙو ٿي وٺين. لکيل عبارت ۾ پاڻ کي محو ڪري پيو پڙهندو رهين. پر ڏاهپ جو بنياد ته الله تعاليٰ جي معرفت آهي، ان جو الف يعني ابتدائي درجو به توکي حاصل نه ٿيو. حقيقي محبوب جي راز واري ڳالهه ڪا معمولي ۽ رواجي ناهي جو بنا محبت، محويت ۽ عملي زندگيءَ جي معلوم ٿي وڃي. اي ظاهري مسئلن کي نبيرڻ وارا قاضي! توکي هن الاهي عشق ۽ معرفت واري ڪتاب جي ڀلا ڪهڙي خبر. جيستائين ڌرتيءَ تي خدا جي بندن جي خير خواهيءَ جي عملي زندگي ماڻهوءَ وٽ ناهي تيسين مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت جو مقام ملي نٿو سگهي.

اَکَرُ پَڙهَ 'اَلَف' جو، پَڻا وَرَقُ سَپِ وَسارِ
اَنَدَرِ کي اُجارِ، پَڻا پَڙهندِين کيَترا.

هڪ 'الله' جي نالي وارو پهريون اکر 'الف' پڙهي پختو ڪر، ان جي محبت، محويت، رضا ۽ محبوبيت کي زندگيءَ جو اصل سرمايو بڻاءُ ۽ ٻيا (غير 'الله' وارا) ورق سڀ وساري ڇڏ. خدا جي ٻڌايل ضابطن ۽ حڪمت سان انسان دوستيءَ جي عملي زندگي گذار ته تنهنجي شخصيت جي ارتقا ٿئي ۽ تنهنجو اندر اجرو ٿئي. جيڪڏهن عملي زندگيءَ جي اها حاصلات توکي نٿي ملي ته پوءِ ڪتابن جا پڻا ڪيترا به پڙهندين انساني سعادت جي حاصلات کان محروم رهندين..

سِتَ سَائِي سارِ، اَلَفُ جَنهَ جي اَڳ ۾
مِيَمَانِ جو مَعْلُومُ ٿئو، وَرَقُ سوئي وارِ
ناحقِ ڪيمَرِ نهارِ، پَڻا پَڻا پَرِينءَ لئي.

زندگيءَ ۾ تنهنجي ڄاڻ شعور ۽ علم جو بنياد تنهنجو خدا هجي. اهائي هڪ سِتَ سنڀاري ياد ڪر جيڪا 'الله' جي نالي سان شروع ٿئي ٿي. الله جي موڪليل پيغمبر محمد (ﷺ) ذريعي انسان سعادت ۽ پلاين جو قرآني فڪر ۽ پيغام مليو آهي سو ئي ورائي پڙه ۽ پڪو ڪر. انساني پلاين ۽ سعادت جي فڪر لاءِ مون جيڪي ڀانت ڀانت جا در پئي پٽڪيم ۽ پرين پئي ڳوليم سو ناحق ۽ اجايو هو، مون ناحق ان ڳولا ۾ وقت وڃايو.

پَڙهَئو پَڙهِيجا، سَبَقُ اَنهين سُوَرِ جو
'مِيمُ' رَڪِجاءَ مَن ۾، اَلَفُ تَنه اَڳِياءُ
چِتا چوريجا، اِها لَاتِ لَطِيفُ چَئي.

صدين کان سلامتي، امن ۽ فلاح لاءِ پٽڪندڙ انسانيت جي انهيءَ درد ۽

پيڙا جو سبق وري وري پيو پڙهجانءِ. اهو درد ۽ پيڙا توکي سڄي انسانيت ۾ مشترڪ لڳندو. انهيءَ درد ۽ پيڙا کان نجات انساني آزادي جي توحيد واري فڪر ۾ آهي. هر دور جي سڌارڪن اها توحيد جي تنوار کڻي پران جو اعليٰ ۽ مٿاهون شعور حضرت محمد (ﷺ) جي ذريعي انسانيت کي مليو آهي. اها ڳالهه پختي يقين سان پنهنجي دل ۾ ڌري رکجانءِ ۽ باقي انسانن کي به انهيءَ حقيقت جي آگاهي ڏجانءِ. لطيف ٿو چئي ته: اهو يقين وارو آواز سهڻي ۽ سببتي دليل سان پنهنجي اندر مان پيو اُتارجانءِ ته جيئن ٻين تائين به اهو پيغام پهچي.

جي هَرائين هَئين تي، سَندي 'الف' اوڙ
ته ڪَتَابن جي ڪوڙ، منجهان تو مَعلومُ ٿئي.

تون جيڪڏهن پنهنجي ڄاڻ ۽ ڏاهپ جو بنياد ڪل ڪائنات جي خالق ۽ ڄاڻڻهار 'الله' پاڪ جي معرفت کي بڻائين ۽ پنهنجي قلب تي ان جي ٻڌايل هدايت واري انسان دوستيءَ جي عملي زندگي نقش ڪرين ته پوءِ جيڪر ٻاهرين ڪتابن ۽ ٻاهرين سکيل علم جي بدران تنهنجو پنهنجو قلب ئي علم ۽ ڏاهپ جو سرچشمو بڻجي وڃي ۽ فقط هڪ ڪتاب نه پر ڪئين ڪتاب تنهنجي پنهنجي قلب مان پنهنجو پاڻ کڻي پون.

ڪوڙين ڪتابن ۾، حَرفِ مَروئي هيڪُ
جي تو نَظَرُ نيڪ، ته بِسمِ اللهِ ئي بَسَ ٿئي.

ڪتاب ته ڪروڙين آهن، پر مڙني ڪتابن ۾ بنيادي حقيقت 'هڪ الله' جي وحدانيت جو شعور آهي جنهن کي هر ڪنهن پنهنجي پنهنجي دليلن سان پيش ڪيو آهي. جيڪڏهن تنهنجو پنهنجو 'ڏسڻ' ۽ حقيقت کي جانچڻ سمجهڻ وارو رخ سولو سڌو ۽ اعليٰ شعور وارو آهي، ته پوءِ تنهنجي لاءِ سڀني ڪتابن ۾ خدا جي حڪمت ۽ جوڙ نظر ايندي.

تَنْ كُذِّي، مَنْ حُجِرُوا، كَيْنَ چَالِيهَارَ كُ
 كُهُ نَه پُوڄئو پُوڄئِين اَنئي پَهَرَ اَلَكُ
 تُون تان پاڻ پَرَڪُ، سَيَڪَنه ڏانهن سامهون.

نيڪو ڪاريءَ ۽ زهد فڪر لاءِ جهنڊ هڻڻ ۽ چل ڪشين جي ڪهڙي ضرورت آهي، تون پنهنجي وجود کي انسان دوستيءَ جو آستانو ۽ گڏي بڻاءِ ته تنهنجي ذات مان انسانن کي هر قسم جون ڀلايون رسن. پنهنجي من کي اهڙي ڇپر ۽ ڇانءِ بڻاءِ جتي ويهندي ماڻهن کي پنهنجي روزاني زندگيءَ جا ڏک ڏولاوا وسري وڃن. رڳو ٻاهر ماڻهن کي ڏيکارڻ لاءِ رسمي چاليها نه ڪڍ. انهن رسمي چاليهن جي بجاءِ پنهنجي زندگي جو هر ڀل ۽ ’ڏينهن-رات‘ جا ائئي پهر، پنهنجي مالڪ جي اطاعت سان ان جي بندگيءَ ۾ گذار. تون پنهنجي عبادت جي خود شعوري حاصل ڪر ۽ انسان دوستيءَ جي عملي زندگي اختيار ڪر ته اهو مالڪ ۽ خالق توکي جابجا ايئن پنهنجي سامهون نظر ايندو جيئن هو سڄي ڪائنات جي سامهون آهي.

تَهَرَا نَه چَالِيهَ چَالِيهَ، جِهَرَو پَسَن پَرِينءَ جو
 ڪَاتَبَ ڪُجَارَ ڪَڙِين، مَتِي پَنَنِ پِيهَ
 جي وَرَقَ واريِين ويهَ، تپ اُڪُر اُهوئي هيڪُڙو.

اهي چاليها چاليهه انسان جي مٿانن مرتبن جو ذريعو ناهن. پرينءَ جي پسڻ سان ئي انسان جي سرخروئي ۽ ڪاميابي آهي، جيڪا ان جي حڪمن جي اطاعت سان حاصل ٿئي ٿي. مالڪ جا سڀ حڪم انساني ڀلائي جي عملي زندگي اختيار ڪرائن ٿا ۽ اها ئي پرينءَ جي پسڻ جي اصل واٽ آهي. تون ڪاتب بڻجي پنهنجي روايتي ڄاڻ جي اجايو پيو پنن جي مٿان لک لکان جي پيهه ڪرين. تون کڻي سڄا سارا ويهه ورق پنهنجي ڄاڻ جي قلم سان ڪارا ڪرين ته به انساني ڪاميابيءَ جي قطعي حقيقت اهو پرينءَ جو پسڻ ئي آهي.

ڪُٺُ تُو ڪاغذُ ڪورين، وينو وڃاين مَسُ
دَوَرِ تَنانِ ئِي دُسُ، اَڪَرُ جِئائين آئِيو.

اي ڪتابن جا ڪيڙا! تون ڇا جي لاءِ وينو ڪاغذن تي لفظ ڪورين ۽ ڪتابي ڄاڻ کي لکڻ ۽ اُتارڻ لاءِ اجايو مس ضايع ڪرين. تون ان اصلي معنيٰ، حقيقت ۽ ان دَس کي ڳولي له، جيڪا انهن اکرن جو بڻ بنياد آهي. الاهي شعور جي ان بنياد کي ڳولهي له جنهن سان انسان کي پنهنجي شخصيت جي ترقي ۽ ڪاملتا جو دَس خود انسان دوستيءَ جي اندر سمائي ڏنو آهي.

ڪاتِبَ لَکَن جِيئَن، لايو ’لامر‘ ’الف‘ سين
اَسان سَڄَن تِيئَن، رَهيو آهي روح ۾.

جيئن لکڻ جو هڪ مظهر ۽ نظارو هي به آهي جو لکندڙ ڪاتب لامر الف ملائي لکندو آهي ته ٻئي اکر پاڻ ۾ ملي هڪ اکر ٿي وڃن ٿا. تيئن محبوب پڻ اسان جي دل ۽ ساهه ۾ سمائجي روح ۾ رلجي ويو آهي. هر دم ان جي پڇار آهي، هر لحظي ان جو لحاظ ۽ فرمانبرداري آهي ۽ انسان دوستيءَ جي طريقن تي زندگي جاري آهي.

ڪِئو مُطالِعُ مون، هُو جو وَرَقُ وصالِ جو
تَنه ۾ تُون هِي تُون، ٻي لَاتِ نه لَحظي جيتري.

مون جڏهن اهو مطالعو ڪيو ته منهنجي منزل ۽ وصال ڪهڙو آهي ته اي منهنجا خلقتهار! مون کي هر ورق ۾ تنهنجي رضا ۽ محبوبيت جو ذڪر نظر آيو. هاڻي تنهنجي ڪبريائي، عظمت ۽ محبوبيت منهنجو سرمايو آهي، هر ورق ۾ تون ئي تون آهين. باقي مون کي ٻي ڪا به ذري جيتري لَات ۽ تنوار ڪانهي!

وائي-۱

- سيئڻ جيءَ سَنپارَ، جڏڙو جيءَ جيارِئو
 پرين جيءَ پچارَ، جڏڙو جيءَ جيارِئو
 ۱. ڪَرمَ ڪَريمَنَ جي، اُهڪي ۽ وير اُڪارِئو
 ۲. صالحَنَ جيئن سڏ ڪري، طالحنَ کي تارِئو
 ۳. اُونهين تڙ عميق مان، پرين پوڄ پيارِئو
 ۴. سامهون ڪري سڀرين، نرمل نور نهارِئو
 ۵. مرض مريضن تان، اشاري ساڻ اُتارِئو.

پيارن سڄڻن جي يادگيري ۽ پچار منهنجي لاءِ زندگي ۽ حيات بڻجي ٿي. پيارن محبوبين جي پچار ۽ ذڪر، منهنجي اڳهي جندجان کي وري حياتي بخشي ڇڏي آهي. انهن ڀلن جي ڀلائي، ان جي ٻڌايل زندگيءَ جي ضابطن مون کي ڏکڻ ڏولون مان ڪڍي سهنج ۽ سلامتيءَ سان ٻئي پار ڪيو. باهه جي ڪناري تي بيٺلن کي بچائڻ لاءِ صالحن جيئن سڏ ڪري تن سڄڻن پنهنجن ڀٽڪيل عاشقن کي ٻڌڻ کان بچائي تاري ٻئي پار ڪيو. پيارن محبوبين اڃايل عاشقن کي پنهنجي رضا ۽ محبوبيت وارو آبهيات هدايت جي ڪتاب واري صورت ۾ ڏيڻ ڪري پياريو. اي منهنجا سهڻا محبوب! پنهنجي هدايت واري ان نور ۽ روشنيءَ جي مون مٿان پالوت ڪر. پياري پرينءَ پنهنجي اڳهن عاشقن جي بيماري کي پنهنجي ڪُن جي قول سان جي هڪ لحظي ۾ لاهي ڇڏيو.

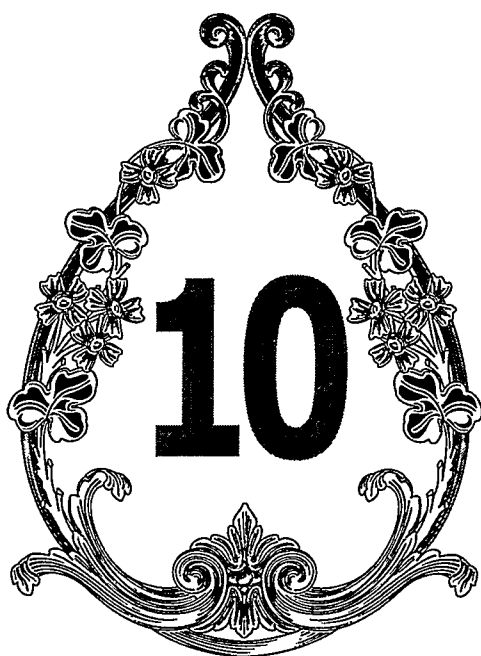
وائي-۲

- وَنئو هوت وِجن،
 آلا جهليان، آلا ڀليان، هنيڙو نه رهي
 ۱. آءُ جڻي جي آهيان، ڪڙي ٿيان مَر تَن
 ۲. گهڻين ڀتين گهوريان، سنڌڙي ٻاجه ٻن

۳. مَر مَران، مارين مون، پُرزا پُرزا ڪن

۴. آءُ مِيائِي گهوري، جي مان مُجِبِ ملن.

منهنجي اياڻائي ۽ بي قدريءَ سببان منهنجو هوت منهنجو پرين مون کان ڌار ڪريو ٿا وڃن. پنهنجي زندگيءَ جي لا اُبالين کي جهليان ۽ پليان ٿو، ڇو ته منهنجو هيئنڙو ان کان سواءِ نٿو رهي سگهي. آءُ جن جي ڪسي ڪانڊي پانهي آهيان، لا اُبالين ۽ ڪسائين جي ڪري شال تن مالڪن کي ڪڙي نه ٿيان، باقي ٻيا جي مون کي ڪڙو ڪن ته ڀل ڪن. پنهنجي محبوب مالڪ کان سواءِ ٻيا جي طرحين طرحين عيش آرام جا اسباب مهيا ڪن ته به اهي آءُ گهوري ڦٽي ڪريان. ڀل ته آءُ ان جي واٽ تي موت سان ماري وڃان ۽ ذرو ذرو ڪٿي وڃان پر منهنجا محبوب مون کي ملن، ته پوءِ آءُ مٿي به مٿانئن گهور آهيان.

عشق جو ڏهون اصول

حسد ۽ نفيس جي
غلامي کان بچڻ شاھ وٽ
عشق جو ڏهون اصول آھي

عشق کي ماڻهوءَ جي مٿان ڇپيل ۽ ڇانيل ڏسي نٿو سگهجي، پر ان جي نتيجي ۾ ماڻهوءَ کي جيڪو جذبو، ولولو، اطمينان ۽ آسودگي حاصل هوندي آهي، اها ان جي چوڌاري ڏسي سگهجي ٿي. سندس هر ساه ۽ هر لمحو آسودو هوندو آهي ۽ اها آسودگي پري کان پئي بکندي آهي. عشق اوهان کي خواهشن کان مٿاهون بڻائي وٺندو آهي ۽ انهن کان بي نياز ڪري ڇڏيندو آهي. خواهش ٽوٽائپ، تن آساني، عدم آسودگي ۽ بي اطمينانيءَ مان پيدا ٿيندي آهي. جڏهن عشق جي موجودگيءَ ڪري اوهان جذبي، ولولي ۽ اطمينان سان سرفراز آهيو ته اوهان خواهشن ۽ لونجه کان به آڃا آهيو، پر جيڪڏهن اوهان سڌون ۽ خواهشون به رکو ٿا ته ان جي معنيٰ اوهان عشق کان محروم آهيو.

عشق ۾ حسد به خواهشن جي غلامي آهي ۽ پنهنجي نفس جي غلامي آهي، ان ڪري حسد به عشق ۾ نه هلندو آهي. حسد حقيقت ۾ نفسياتي جهالت جو بدترين قسم آهي. جيڪي ماڻهو هي نتا ڄاڻن ته عشق جا اصل مقامات ڪهڙا آهن؟ ته اهي ئي انهيءَ حسد جي ڌڻ ۾ ڦاسي پوندا آهن. اوهان جو عشق خدا جي لاءِ آهي، ڌرتيءَ لاءِ آهي، انسانن لاءِ آهي ته پوءِ ان ۾ سڌون ۽ نفس جي غلامي ڪو نه هلندي. ان ۾ شين جي لونجه ڪو نه هلندي. ڇاڪاڻ ته اوهان اعليٰ قدرن جا متوالا آهيو انهيءَ ڪري شيون وڪر اوهان جو ڌيان پاڻ ڏي ڪري وجهن ٿيون ته پوءِ اهو عشق جي اصولن جي منافي آهي. سُرِ يمن داستان 6 ۾ شاه سائين فرمائي ٿو:

اَپڪُ پيالو، ٻہ ڄڻا، عشقُ نہ ڪري ايئن
لکيا جي لکڻ ۾، سي قُرب رَسندا کيئن
هُئڻ کُئا هيئن، وانجڻا پَسُ وصالِ کان.

عشق جي وات تي جڏهن اوهان پنهنجي سات سان گڏ هلو ٿا ته پوءِ هڪ پيالي ۽ هڪ وکر ۾ ٻه ٻه چٽا سڌون نه ڪريو. عاشقي جا دعويٰ دار جيڪڏهن لونجهه ۽ سڌن جي ڪچن لچتن ۾ پڌرا ٿي پيا، سي مالڪ جي رضا ۽ محبوبيت جو پيار ڪيئن ماڻيندا؟ هو پنهنجي ساٿين سان ايثار ۽ قربانيءَ جي ريت تي هلڻ بجاءِ جيڪڏهن پنهنجو پاڻ کي اهميت ڏيندا ته انهيءَ هيٺاهين حالت ۾ پئي، محبوب جي قرب کان محروم ٿي ويندا.

ايڪُ پيالو، ٻه چٽا، عشقُ نه ايسُن ڪري
آئي سي ايڪُ ٿئا، جي گُٽا نيَه گُري
دُکي ڌار ڌري، جُه خُلَتَ خُجَرُ آئيو.

عشق جي وات تي جڏهن اوهان پنهنجي سات سان هلو ٿا ته پوءِ قرباني ۽ ايثار شرط آهي. هڪ ئي شيءِ لاءِ ٻه ٻه چٽا سڌون نه ڪن. جيڪي ماڻهو تبديلي ۽ سڌارن جي هيڏي وڏي انساني ڪم جو نينهن نپاڻي رهيا آهن سي پنهنجي ننڍين خواهشن کان بي نيار ٿي اعليٰ مقصد لاءِ آڻجي (پيسجي) ۽ گنڍ وانگر ڳهي هڪ ٿي ويا آهن. هاڻي انهن جي اتحاد ۽ سات کي صرف عشق جو وهيل خنجر (موت) ٿي وڌي جدا ڪري سگهي ٿو، باقي اسباب جي مسئلي تي انهن عاشقن ۾ ويڇا پوڻ ممڪن ئي ناهن.

ايڪُ پيالو، ٻه چٽا، عشقُ نه ڪري اڏ
ايءِ تان سائلُ سڏ، ڪُئي جا قوالُ سين.

عشق جي وات تي جڏهن اوهان پنهنجي سات سان هلو ٿا ته پوءِ اها آڏو واري رسم جائز ناهي. اها ته سوالِيءَ جي ان خواهش ۽ گهر مثل آهي جيڪا هو سماع ۾ ڳائيندڙ کان ڪندو آهي (جو ساڳي وٺي ۾ قوال جي بچايل اوبر ڪانس گهري پيئندو آهي).

ايڪُ پيالو، ٻه جُٽا، عشقُ نه ڪري اِتِ
مائنِ ڪينِ ميانَ ۾ ٻه ترارِئون تِ
ايءُ پَر آهي اُتِ، جتي ناتو ناهِ ڪو.

عشق جي واٽ تي جڏهن اوهان پنهنجي ساٿ سان هلو ٿا پوءِ هڪ پيالي ۾ ٻه جُٽا سڌون نه ڪريو. پنهنجي سڌن ۽ نفساني خواهشن تي ڪنٽرول ڪرڻ بيحد ضروري آهي جو نفس پرستي ۽ عظيم مقصد ٻئي هڪ ميان ۾ هرگز نه ماپندا، جيئن ٻه ترارون هڪ ميان ۾ ماپي نه ٿيون سگهن. نفس پرستيءَ بيه ڪڍي ريت آهي، جتي سڄي نينهن نپائيندڙن جو گذر ۽ ناتو ٿي ڪونهي.

عاشقُ زهرَ پياڪَ، وَه پَسِئُو وَهَسَنِ گهڻو
ڪَڙي ۽ قاتُل جا هميشه هيراکُ
لڳين لُئون لَطِيفُ چَئي، فِنا ڪِئا فِراقُ
توڻي چڪن چاڪَ، تَه به آه نه سَلَنِ عامَ ڪي.

عشق ۽ عمل جي ميدان تي سڄا عاشق زهر پيئڻ يعني تڪليفن سهڻ ۽ موت کي پليڪار چوڻ جا عادي آهن: تڪليفن ۽ موت جي رستي تي ڪڍي هلڻ واري هجت ڪن ٿا. ڪڙو ۽ قاتل شراب جيڪو پيئڻ ۾ ڏکيو ۽ پڻ پيئڻ ساڻ پورو ڪندڙ ۽ ماريندڙ آهي تنهن جي پيئڻ تي هو (عاشق) اصل کان وٺي هريل آهن. لطيف ٿو چوي ته: انهن کي محبت جي ميخ لڳل آهي ۽ مالڪ حقيقيءَ جي رضا ۽ محبوبيت لاءِ موت جي پُل پار ڪرڻ لاءِ آتا آهن. جيتوڻيڪ عشق جي ان واٽ تي هلندي تڪليفن سببان سندن وڌ پيا ڏکن ته به صبر سان پيا سهن ۽ راز کي ساندين پر پنهنجي تڪليفن جي دانهن ٻاهر ڪڍي ٻين کي نه ٿا ٻڌائين.

سِرُ ڏيئي سَتِ جوڙ، ڪَنه پَر ڪَلانِ سِين
مَرُٽا مُنه مَرِ موڙ، وَڻي ڪِينَ وَڌِ لهي.

اي سڄا عاشق! تون سر قربان ڪري ان فداڻيت ۽ خود حوالگيءَ جي حيلن

ذريعي الاهي عشق واري نشي جي اصل مالڪن سان سودو پڪو ڪر. تون ايئن مرڻ کان منهن نه موڙ، ڇو جو الاهي عشق جي نشي واري سندن هڪ وٽي به تنهنجي سر کان ملهه ۾ اڃان وڌيڪ مهانگي آهي.

سِسي سي گُهرن، جي واريندڙ وچ ۾
اوه ڪين پئو پڇن، سرو جن سَنبا هيو.

محبت جي مٽخاني ۾ سر ته اهي ٿا گهرن جيڪي وچ ۾ وٽيون ڏيڻ وارا آهن. جيڪي خود مٽخاني جا مڇائيندڙ ۽ مٽي جا مالڪ آهن، تن جي طلب ته اڃان ئي ڪا ٻي آهي. اهي مالڪ ته فدايت ۽ خود حوالگي ۽ جي نسوري انداز کي پسند ڪن ٿا.

اٿئي سڌ سُڪَ جي، ته وَن ڪلاڙ ڪي گهر
وڍڻ، چيرڻ، چچرڻ پَهت اُني جي پَر
جي وٽي پوئي وڙ، ته سَهنگي آه سَيدُ جئي.

جيڪڏهن توکي سڄي عشق جي سُڪي جي طلب آهي، ته پوءِ اهو ست سوڌيندڙ سڌارڪن جي ماڳ مڪان تي وڃ. انهن جي ريت رسم ٿي اها آهي جو ان وات جي پانڊيٽڙن کي ’وڍڻ، چيرڻ، چچرڻ‘ وارو لاڳ ٿا لائين ته جيئن انهن تڪليفن جي نتيجي ۾ اهي پڇي راس ٿين. سيد لطيف ٿو چوي ته اتي وڃڻ، چيرجڻ ۽ چچرڻ جي عيوض جيڪڏهن توکي محبت جي مٽي جي هڪ ٿي وٽي، جيڪا توکي محبوب سان ملائي حاصل ٿئي ته سودي ۾ اها سهانگي آهي.

مَر ڪَر سڌ سَري جي، جو تون تاريين ٿو هُ
پيتي جَنه پاسي ٿئي منجهان رَگن رُوح
ڪاٺي، چڪُ ڪَڪوه، لاهي سِرُ لطيفُ جئي.

عشق ۽ عمل جي وات تي جيڪڏهن توکي ”توه“ واريون هلڪيون

سلڪيون تڪليفون به توکي ناهن رسيون ته پوءِ سري (جامر محبت) جي سڌ ڇو ٿو ڪرين. تون ته ان ڪٽري جامر جي پيئڻ جي خواهش ئي نه ڪر. جنهن جي پيئڻ سان رڳن مان ست ۽ ساهه نڪري وڃي. لطيف ٿو چوي ته: جي توکي سڄي سڌ آهي ته عشق ۽ عمل جي وات تي رچي ريتو ٿي ۽ سِر وڌي ڏي، پوءِ ڀل ان وصل جي رنگين سُرڪ چڪ.

سَدَڙِيَا سَري جون، ڪوهُ پَچارُون ڪَن
جُه ڪات ڪَلَاڙَن ڪَڍِيَا، موٽُ پوءِ وِجَن
پُڪُون سي پَين، سِر جَنِي جا سَتَ ۾.

نلهي سڌ وارا عشق جي شراب جون ڳالهيون ئي ڇو ٿا ڪن! جن جو حال اهو آهي ته جيئن ئي قربان گاهه مڇي ٿو ۽ مڻ جي مالڪن پاران ڪات اُڀا ٿين ٿا ته هي سڌڙيا ڊڄي پوئتي هٽي هليا ٿا وڃن. عشق ۽ عمل جي ميدان تي برهه جون باقي بچيل بوندون ڀل اهي عاشق لذت سان ٻين جن جا سِر محبت جي سودي ۾ ڏنل آهن.

اَتَئي سَدَ سُرڪَ جِي، تَه وَنُ ڪَلَاڙِيَن ڪاڻي
لاهي رَڪُ، لَطِيفُ چَئي، مٿو وِ مَائي
تِڪَ ڏَئي، پَڪَ پِيءُ تون، گُهٽَ مَنجِهان گهائي
جو وَرَنَهَ وَهائي، سو سِر وَتَ سِر وِ ساهَنگو.

اي عاشق! جيڪڏهن توکي محبت واري سُرڪيءَ جي سِڪَ آهي ته پوءِ جتي ان جا مرڪز آهن اتي ڪهي پهچ. لطيف ٿو چئي ته: اهو عشق ۽ عمل جو قربانگاهه جتي پنهنجي سر جي قربانيءَ سان توکي اها سرڪي ملڻي آهي، ان قربانيءَ سان عشق ۽ نينهن نياڻن جي انتها ڪري ڇڏ. پنهنجي سر جي قرباني ڏيڻ سان به جيڪڏهن توکي محبوب مقصد ملڻ جي اها حاصلات ملي وڃي ته اهو سودو سستو آهي.

اٿئي سڌ سُرڪَ جي، تہ وَنُءُ ڪلاڙڪي هٿِ
لاهي رڪُ، لَطِيفُ چڻِي، مَتو ماڻي وَتِ
سِرُ ڏيئي ۾ر سَتِ، پئجُ ڪي پيالِيُون.

اي عاشق! جيڪڏهن توکي سڄي عشق واري سُرڪيءَ جي سِڪَ آهي ته پوءِ اهو عشق جو ست سوڌيندڙ دڪان/مرڪزن تي هلي وڃ. لطيف ٿو چڻي ته: ان سڪ واري سُرڪي جي عيوض پنهنجو سِر ڪاٽي مٽ جي ڀرسان ڌر جتان توکي اها سُرڪي ملڻي آهي. اول پنهنجو سر انهيءَ سوڌي ۾ ڏئي سَتِ، پوءِ ڀل دائمي وصل جون وڻيون پيئجانءِ، جڏهن محبوب حقيقي توکي پاڻ چونڊو پري پيءُ جامر جنت جو.

اٿئي سڌ سُرڪَ جي، تہ وَنُءُ ڪلاڙن ڪُوءُ
مهيسرَ جي مندَ جي هٿ هڏهن وهي هُوءُ
جان رَمزِ پروڙِ ۾ رُو، تان سِر وَتِ سُرڪي سُڳڻِي.

اي عاشق! جيڪڏهن توکي سڄي عشق واري سُرڪي جي سِڪَ آهي ته پوءِ ڪلاڙن واري بازار ۾ وڃ. انهن مرڪزن تي وڃ جتي محبت جي مٺ جي مڇيل واپرائيندڙن وٽ عشق جي آوازن جي هر وقت لولي لڳي پئي آهي. جڏهن ان راز کي اتي وڃي پروڙ ۾ ته پڪ سان محبت جي مٺ واري سُرڪ سڏيندي ئي ملي ٿي ۽ پاڳن وارا آهن اهي جن کي اها نصيب ٿئي ٿي.

ڪنڌ ڪٽارو، مُنہِ وَڻِي، عَادَتَ جَنِي اِيءُ
تَنِي تَڪُونِ ڏنِيُون، جَنِي مِنجھان جِيءُ
سِر وَتِنِ سِيءُ، سِر جَنِي جا سَتِ ۾.

عشق ۽ عمل جي ميدان ۾ جن جي ريت اها آهي جو ڪنڌ مٿان ترار اٿن ۽ وات ۾ طلب ۽ تات واريون محبت جون سرڪيون پيئن ٿا. تن وڏي هيچ مان وڏا

ڏک ڀري اهي سُرڪيون ڀري ورتيون. محبت جا جام، اهي ئي گهڻو پي سگهندا جن جا سرفدايت جي لاءِ سوڍي ۾ ڏنل آهن.

جُه سي اڱڻ آڻيا، ته سترو ڪندا سَڄ
سائي ٿيندين اُڄ، هيءُ پيتو، هُو اڻ ڪين!

اهي عشق ۽ عمل جي ميدان جا شهنسوار جڏهن پنهنجي ڪمائي ڪئي جيئن ئي پنهنجي اصل ماڳ تي پهچندا ته کين ڀري جام جنت جو پياريو ويندو. هو اتي خوب سيراب ٿيندا. انهيءَ سيرابي سببان سندن اُڄ سائي ٿيندي، ۽ چوندا ته ”هيءُ پيئڻ اهڙو آهي جيڪو پيئندو ئي رهجي، ٻيو به آڻيندا وڃو.“

بُنيءَ هيٺان باهه، مڇڻ اڳ اُجهائين
رُپو ڪندا راهه، ڪوڙ ڪلاڻي آڻيا.

ڪوريءَ هيٺان جيڪا باهه ڀري پئي سان متان وسائين. عشق ۽ عمل جي ميدان جا پانڌيٽڙا ڪلاڙن جي ماڳ ڄاڻ ته آيا. انهن جي تشنگيءَ ۽ اُڄ اُجهائڻ جا موقعا قائم رکجانءِ. هو انهيءَ مقصد جي لاءِ چانديءَ جو ڍڳ به لاهي ڇڏيندا.

جيڏانه قاتل ڪوڙ، اڪيون اوڏاهين ڪئي
وهُ تني جي ووڙ، جني سانگُ نه ساهه جو.

سڄو سروپ عاشق، پنهنجو رخ وري به ان ميخاني جي طرف ٿو ڪري جتي ماڳهن موت جا جهجها سامان ماڻهوءَ لاءِ تيار هجن ٿا. هو پنهنجي آرام واري زندگي وه ڪري پنهنجي عشق ۾ نينهن نياڻن جي ووڙ جاري رکن ٿا، جن سروپ عاشقن ساهه جو سانگو لاهي ڇڏيو آهي.

اَڪيون اوڏاھين، گُٽي، جيڏانهَ قاتِلَ کُلُ
مَتَوَڪُنَ نہ مُلُ، پڪَ بَرابَرِ پاھنجو.

سڄو سروپج عاشق، پنهنجو رخ وري به ان طرف ٿو ڪري، جيڪو
تڪليفن وارو قاتل رستو آهي. اهي سروپج عاشق پنهنجي سر جي قيمت
پنهنجي مالڪ ۽ حقيقي محبوب جي رضا ۽ محبوبيت واري سرڪ جي آخري
قُٽري جو به مت ڪري نٿا ڀانئين.

گُٿرن ۽ گُٿڪن، وٿيون پين وه گادڙيون
”بدھ ساقِي بَرخيز، پيارَ کي پيندَن!“
اوپڪين نہ پرچن، مَتَ تڪڙيائون مَنجھيان.

اهي الاهي عشق جي نشي جا طلبگار عشق ۽ عمل جي مٿخاني تي هيچ ۽
حرص مان وڏا تڪڙا ڍڪ ڀري، گُٿڪن سان گيتون ڏئي زندگيءَ جي ڪڙاڻ
جون وٿين تي وٿيون پيا پين. ته به پيا صدائون ڪن ته: ”اي ساقِي اُٿي ڏي، ۽
پياڪن کي اڃان ڪجهه وڌيڪ پيار.“ اهي سروپج عاشق وٿين سان پنهنجي
رسمي وابستگيءَ جو نينهن نڀاڻ جا قاتل نه آهن. هنن ته پنهنجي نينهن نڀاڻ
لاءِ مٿين کي تڪي رکيو آهي.

وَتَ وَتَ وَتِيءَ ۾، مَتَ مَتَ مَنڌُ پُئو
قَدَرُ ڪَيْفَ ڪَمَالِ جو پياڪن پُئو
اَچَن دُرُسُ دُڪانَ تي، ڪَنڌَقَ قَبُولُ ڪُئو
سُرھَا سِرَ ڏُئو، چَڪَن سُرڪَ، سَيڏُ چُئي.

عشق ۽ عمل جي ميدان ۾ هر سرگرميءَ جي پنهنجي وَتَ آهي. جيڪي
ان ميدان جا راهي آهن انهن کي ڪم جي هر محاذ تي عشق جو نئون نشو
چڙهي ٿو. عشق جي سرڪيءَ جي سدا پياڪن کي الاهي عشق جو ڪيف ۽
ڪمال انتهائي سرور حاصل ٿيو، جو اهي اڳواٽ ئي مالڪ جي محبوبيت ماڻڻ

لاءِ قربانگاه تي حاضر ٿين ٿا. سيد (عبداللطيف) ٿو چوي ته: هو وڏي دليري ۽ فدايت سان مرڻ قبولي پاڻ کي الاهي عشق ۽ محبت واري ابدي سرڪ جو حقدار بڻائن ٿا.

مَوڪِيءَ مَتَ اُپُٽُءَا، اَٿِي اُتَرُ هِيٺِ
مَتارا تَنهَ ميٺِ، اَچَن سِرَ سَنبَاهِيو.

سياري جي شروع ۾ اُتر واءُ ورن وقت عشق جي سرڪ پياريندڙ موڪيءَ مٺ ڪوليا. محبت جي مٺ پياريندڙ سڌارڪ استادن عشق ۽ عمل جي ميدان جون نيون سرگرميون رٿيون. متارا پڪا پياڪ هيچ ۽ نئين سرجوشيءَ وڇا انهيءَ لذت، قرار ۽ ميٺ خاطر پنهنجا سر گهوري قربان ڪرڻ لاءِ تيار ٿي اتي هلي آيا.

مَوڪِيءَ مَتَ اُپُٽُءَا، اَٿِي اُتَرُ واءِ
مَتارا تَنهَ ساءِ، اَچَن سِرَ سَنبَاهِيو.

سياري ايندي، اُتر واءُ لڳڻ سان، عشق جي سرڪ پياريندڙ موڪيءَ مٺ ڪوليا. محبت جي مٺ پياريندڙ سڌارڪ استادن، عشق ۽ عمل جي ميدان جون نيون سرگرميون رٿيون. متارا، پڪا پياڪ نيون سرجوشيون قرار ۽ لذت ماڻڻ خاطر پنهنجا سر گهوري قربان ڪرڻ لاءِ تيار ٿي هلي آيا.

مَوڪِيءَ مَتَ اُپُٽُءَا، سَوارا صُبوچ
اُونچِي، عَبداللطيفُ چَٽِي، باس پُهَتِين بُوءِ
ڪَڙو جي ڪُڪُوهُ، وَتِرِ سِرَ گُهرَن وَتِيُون.

سڌارڪ استادن، عشق جي سرڪ پياريندڙن، عشق ۽ عمل جي ميدان جون نيون سرگرميون صبح ساڻ سوير ئي شروع ڪري ڇڏيون آهن. عبداللطيف ٿو چئي ته: محبتي مجلس مان اٿيل انهيءَ اعليٰ قسم جي هٻڪار ۽

خوشبو انهن پر ره جي پياڪن تائين وڃي رسي. اهو عمل ۽ سرجوشي جيتوڻيڪ ڪڙي ۽ تڪليف واري آهي ته به هي عشق جا راهي ان جي فدائيت جي ريت ۾ سرگهورڻ لاءِ تيار آهن.

وَتَ سِرَ گُھَرَنَ وَتِيُون، دوسرَ کين دُجَن
 بيا، بِنَشِين، بنوش، ايءُ پيالو پَرِين
 اُونچي، عبداللطيفُ چڻي، وڻي وَدَ گُھَرَن
 پڪين تان نه پَرَن، مَتَ تَڪيائُون مَنجھيان.

اهي جا ڪوڙي انسان هڪ ٻئي کان گوءِ ڪڍي به پنهنجي فدائيت کي اڳيان پيش ڪن ٿا. هو پنهنجي سات کي به عشق ۽ عمل جي انهيءَ سرڪي پيئڻ تي پيا همٿائين ۽ چون ٿا ته هي محبوب جي محبت جو جام آهي. عبداللطيف ٿو چوي ته بيحد سرگرمين جي باوجود به ٿڪجڻ ڪونه ۽ ان جام لاءِ سندن تقاضا جاري رهي ٿي. هو سڪ ۽ قربانيءَ جي ننڍين سرڪين تي نٿا ريجهن. هنن ته قربانين جي ان واٽ تي ڀريل مٺ چٽاڻيا آهن جيڪي انهن جي عشق جي اڃ لاهيندا.

اَتي ٿي اڱار، ڪامي خريدارن سين
 پسين سي پٿار، پُر پيتوئي جن سين.

اي پياريندڙ! محبت جي ميخاني تي پياڪ خريدارن آڏو تون به پاڻ کي ٻاري اڱار ڪر ۽ پاڻ کي فدائيت ۽ قربانيءَ جو اهل ثابت ڪر ته جيئن انهيءَ قربانيءَ جي صدقي تون انهن لائق سڌارڪ سڄڻ استادن جو قرب حاصل ڪري سگهين، جن سان تون پر سال گڏجي ويهي عشق ۽ ديوانگيءَ جون سرڪيون پيتيون هيون.

موکيءَ مَتارا، وَڏيءَ ساجهَر سارِئا
پيئَ جِي وارا، اُجَ نہ آيا گُجَري.

محبت جي ميخاني تي عشق ۽ عمل جي استادن انهن متارن، جوان مرد
ميخوارن کي ساجهر ويل ئي ساري وڌو آهي ته اڄ محبوب مقصد لاءِ سڪ جون
سرڪيون ڀرڻ جي ويل آهي. عشق ۽ عمل جا پانڌيئڙا الائجي ڇو نه محبت جي
ميخاني تي آهن!

مَتارا مَري وئا، موکِي پئي مَرُ
تنهنجو ڏک ڏمَر، ڪونه سَهَندو اِن ري.

عشق ۽ عمل جي ميدان جا راهي اهي سدا سرڪيون ڀريندڙ نه رهيا ته اي
سرڪيون پرائيندڙ! تون به پت پئي مري وڃ. اي سڌارڪ ساقي! تنهنجو هن درد
ونديءَ جي درد تي سانڍيل ڏک ۽ استحصالين جي لاءِ ڪامندڙ ڏمَر انهن
ديوانن کان سواءِ ٻيو ڪير وٺيندو ۽ سانڍيندو؟

مَتارا مَري وئا، موکِي تون نہ مِرين!
ڪِيهِيءَ پَرِ پَرِين، ڏُکِي! ڏاتارن ري!

عشق ۽ عمل جي ميدان جا راهي اهي سدا سرڪيون ڀريندڙ نه رهيا آهن،
ته پوءِ تون ڇو نه سندن فراق ۾ مُئين! هن درد ونديءَ جي ديس جي درد جا
داستان سانڍي انهن ميخوارن ڏاتارن کان سواءِ تون ڪيئن پئي جڳ ۾ جالين!

اِجان گُورا ماڳ، مَتَ کُڻڪا کَٽَ گهٽا
لاهي ويهڻ مَ لاڳ، موکي مَتارَن جا.

اڃا ته درد به باقي آھن ۽ بڻيون ۽ ماڳ ميخانا به قائم آھن: سرڪين جا سامان به باقي آھن. سلسلو ختم نه ٿيو آھي. تنهن ڪري اي موکي! اھي عشق ۽ عمل جون سرڪيون پريندڙ سڀ ماڻهو مري ڪين ويا آھن پر موٽي ايندا، عشق جي انهن ميخوارن جي سهاڳ وارا لاڳ لاهي نه ويھ.

موکيءَ مَنُونِ گهرُئا، وهَنَ نہ وهائِئا
سُرڪيءَ ڪاڻ، سَيدُ چئِي، اُتي ٿي آئِئا
هُوءَ جي ڳالھين ڳڳائِئا، تَن جون بَنِين پاسي بَنِيُون.

عشق ۽ عمل جي واٽ تي هلندڙن جي قرباني ۾ ڪنهن جو قصور ڪونهي نه سڌارڪ سڄڻ انهن سان ڪا بدخواهي ڪئي ۽ نه سرڪ انهن جو ساھ ڪڍيو. هو انهيءَ سرڪ لاءِ سيد لطيف ٿو چوي ته پاڻ ڇڪجي انهيءَ جي طرف هلي آيا هئا. حقيقت ۾ هو موکيءَ جي ڳالھين ۾ موھجي پيا هيا ۽ انهن ڳالھين جو مٿن اهڙو اثر ٿيو جو اھي وري اتان واپس ئي نه ٿيا، تان جو انهن جو مڙھ به اھي مرڪز ٿي بڻجي ويا.

ڪو جو سُخُنُ ڪلاڙَ جو پٽي تي پئُون
سَري ڪين ڪئون، وِڻَ موکيءَ جي مارِئا.

ساقيءَ جي موھيندڙ گفتن جو اثر سرڪ پريندڙن جي پٽي تي پئجي ويو ۽ اندر تائين پيھجي ويو ۽ اھي عشق جي سُرڪ جا اهڙا متوالا بڻجي ويا جو جان جي فدائيت تائين وڃي پھتا. اھو ساقيءَ جي سنڌائتي پيغام رسانيءَ جو اثر هو.

هُونِدو هَڏِ مَرِڪُ، لاءِ پِيَاڪُنِ پَاهِنِجُو
وَتِي وَاٽاڙُن ڪِي، پِيَاڙِي پَرِڪُ
سا لَکُ لَهِي ٿِي لَکُ، جا تُو اِيندِي اُن سِين.

جيڪڏهن عشق ۽ عمل جي پياڪن لاءِ تو وٽ سرڪين جو ڪو سامان موجود آهي ته پوءِ اهو انهن سدا- پيئندڙ ميخوارن کان هرگز لڪائي سانڍي نه رک. پنهنجي آس پاس مان گذرندڙ ميخوارن کي به سڏي پيار. انهيءَ وڏي ’حقيقت‘ کي پروڙي وٺ ته اها گهڙي پل واري سندن صحبت جيڪا توکي نصيب ٿيندي سا لک جي برابر آهي. تنهنجي لاءِ اها صحبت لکن جو مت بڻبي.

هُونِدو هَڏِ مَرِ سَنَدِ، لاءِ پِيَاڪُنِ پَاهِنِجُو
پُوجَ پِيَاڙِجَ پَهِيڙَا وَيَنَدَا وَئِئُو ڪَنَدِ
تِه هَتِ تَنهنجي هَنَدِ، موڪِي ڪو مانُ لَهِين.

جيڪڏهن تون عشق ۽ عمل جي پياڪن لاءِ پاڻ وٽ سرڪين جو ڪو سامان پائين ٿو ته پوءِ اهو سدا- پيئندڙ ميخوارن کان هرگز لڪائي سانڍي نه رک. عشق ۽ عمل جي واٽ جا اهي پانڌيڙا جيڪي تنهنجي ميخاني تي پنهنجو رخ ڪيو پيا اچن، انهن کي سک سان سڏي ويهار ۽ کين عشق واريون سرڪيون ڀرائي ڍڙ ڪرائج. ته هوند تون پنهنجي هن ماڳ تي عاشقن جي عشق سازيءَ جي نيڪنامي حاصل ڪرين.

وَجِهَجُ وَاٽاڙُن تِي مِيخَانِي جِي مَآڪَ
تِيندِي سَڏِ سِيڪَهِين، هَنَدِ هَنَدِ پُوندِي هَاڪَ
پَرِهه جا پِيَاڪَ، جُهه سِي اڱڻ آئِيَا.

پنهنجي محبتي ميخاني جي فيض کي ماڪ وانگر وسائيندو ره. عشق ۽ عمل جي واٽ ويندڙن تي اتان جي سرڪ جي بوندبازي ڪندو ره ته هر ماڳ ۽

مڪان تنهنجي محبتي ميخاني جي مشهوري ٿي ويندي. پوءِ عشق ۽ عمل جي واٽ جا وڏا پانڊيٽڙا جيڪي صبح جو ٿي ان جا هيراڪ آهن سي فجر جو اڇي تنهنجي مرڪز جا سلامي ٿيندا ۽ پنهنجي سرگرمين جو آغاز ڪندا.

ڪَلَا زَكِين مَنَهِين، ڪُسُ رِي پُڻو ڪِين نَه
مَتَا مَتَارَن جَا، پُڻا پَسُ زَمِين
رَڪِي رُوح رَهِيَن، وَتِيُون پِيَتُئون وَڪَ جُون.

عشق ۽ عمل جي ماڳ ميخاني تي، سر ڏيڻ ۽ قتل ٿيڻ کان سواءِ ٻي ڪا ڳالهه ٿي ڪانهي. عشق ۽ عمل جي انهن رهن تي محبتي ميخوارن (متوالن) جا سر ڏس ته ڪيئن نه پٽ تي پڪڙيا پيا آهن! هنن پنهنجا سر ۽ ساهه گروي رکي (قربان ڪري) مقصد جي حاصلات لاءِ ابدیت عطا ڪندڙ سرڪيون پيتيون آهن.

سُرَوَت سُرڪي سَگُڙِي، وَنِين چُونه وَرِي
قَدَرُ ڪَيْفَ ڪَمَالِ جِي آهِي خَاصَ ڪَرِي
سُرڪي جَن سَرِي، تَن جُون بَنِين پاسِي بُنِيُون.

اي عشق ۽ عمل جي واٽ تي هلندڙ! انهيءَ واٽ تي جيڪڏهن سر ڏيندي، جي هڪ سرڪي ملي ته اها به وڏي مٿيادار وٽ آهي! تون ڇو نٿو محبوب جي ميخاني ڏانهن موٽي هلي اها وٺين. اها عاشقاڻي نشي جي سُرڪي انتهائي سُورر پيدا ڪرڻ واسطي خاصئون خاص ۽ خوب ڪري آهي. جن کي سر جي سودي ۾ اها سرڪي نصيب ٿي، سي محبوب جي ميخاني کان موٽي ڪين ويا پر عشق ۽ عمل جي واٽ لاءِ پاڻ وقف ڪري ڇڏيائون. هميشه لاءِ اتي ئي سرگرم رهيا ۽ انهن واٽن تي ئي دم ڏنائون. تن عاشقن جون قبرون به عشق ۽ عمل جي انهن واٽن تي جڙيل آهن.

قاتِلُ ڪَمائي ڪري، وَهَ ماڪي جي ڪن
وَ تان ويهي تَن، پئجُ ڪي پياليون.

اهي (چاڻو ۽ داناءُ) سڌارڪ جيڪي موڪين وانگر زهريلي سرڪين کي
سرير بخش سرڪيون بڻائن ٿا، تون تن جي صحبت ۾ ويهي، ان مان ڪجهه
سُرڪين جو ونڊ وٺي ڪو فيض حاصل ڪج ۽ عشق ۽ عمل جي ميدان تي هلڻ
جو سانباھو ڪر.

ڪَلارَنئون ڪاءِ، مَتِ نہ سِڪين مُون هيان
رُوندي راتِ وهاءِ، چڪائيندي بَنِيون.

اي منهنجا مَن! تون ساقين کان عشق ۽ عمل جي طريقن نپاڻڻ جي هوند
ڪا هدايت حاصل ڪرين! جيئن انهن جي ساري رات بنا ننڊ جي، جاڳندي ۽
بئين جون باهيون ڦوڪيندي، اکين مان پاڻي هاريندي گذري ٿي، تيئن
پنهنجي لاءِ ان ريت کي سبق ڪري وٺ.

وائي

وساريج مَر ويٺ، آهي جوينُ بہ ٿري ڏينھڙا
۱. لُونيون سَهَن لوڪَ جا، وهائيءَ ٿيون ويٺُ
۲. اَصُل اَسارين جا، سَتِي وِٿڙا سِيٺُ
۳. جيڏِيُون! جي مان سَهو، نِنڊ مَر هيرئو نيٺُ
۴. راتَرِيُون جاڳن جي، سي آءُ ڪَنڌَرِي سِيٺُ.

(اي سڄڻ!) عشق ۽ عمل جي واٽ تي هلڻ وارا، منهنجا هي نصيحت پريا
گفتا نہ وسار! جُواني جا جوين ۽ البيلائي وارا ڏينهن ڪي ٿورڙائي آهن.
جيڪي بي مقصد زندگيءَ جي پيچرن جا چٽواڳ راهي رهيا آهن سي عملي
زندگيءَ جي وقت هٿان نڪري وڃڻ بعد هميشه لاءِ پيا جڳ جا طعنا سھن.
اصل کان وٺي اهو دستور آهي تہ جيڪي غافل ٿي ننڊ ۾ ستل هوندا آهن تن جا

سڄڻ کانئن جدا ٿي ويندا آهن. اي اديون! جيڪڏهن منهنجي پنهنجي غفلت سببان مون جيڪي پوڳيو آهي تنهن ڳالهه تي اعتبار ڪريو ته پنهنجين اکين کي ننڊ تي نه هيرايو ۽ پنهنجي زندگيءَ جو هر لمحو ساري سنڀاري محبتي مايا سان انسان دوستيءَ ۾ گذاريو. آءُ پنهنجو سڄڻ ۽ سائين انهن کي ئي ڪنڊيس جيڪي راتيون جاڳي هوشمندي ۽ فڪرمنديءَ ۾ گذارين ٿا ۽ صبح جو روزانو پنهنجي پاڻهار سان الستي عشق ورجائي انساني پلاين جي واٽ تي هلي پون ٿا.

ڏاهپ / اخلاقيات

مثنوي روميءَ ۾ بيان ڪيل مڪمل ڪهاڻيون جن جي هڪ هڪ سٺ اخلاقي هدايتن جون سرچشمو ۾ صوفيائي سرمستين جو پيڏار آهي، صفحا: 260 ملهه: -/ 200

سعدِيءَ جون رهاڻيون / بوستان

شيخ سعدي شيرازي / محمد عثمان عباسي
شيخ سعديءَ جي ڪتاب بوستان ۾ آيل حڪمت ڀريل ڪهاڻين جو سولو سنڌي ترجمو مشرقي ڏاهپ جو شاهڪار دستاويز، صفحا: 150 ملهه: -/ 130

سعدِيءَ جون رهاڻيون / گلستان

شيخ سعدي شيرازي / محمد عثمان عباسي
شيخ سعديءَ جي ڪتاب گلستان ۾ آيل حڪمت ڀريل ڪهاڻين جو سولو سنڌي ترجمو مشرقي ڏاهپ جو شاهڪار دستاويز، صفحا: 150 ملهه: -/ 120

مثنوي رومي (مڪمل ڇهه دفتر)

مولانا جلال الدين رومي / مولانا محمد رمضان مهيري
مشرق جي ڏاهپ، اخلاقيات ۾ سڌارڪ ڌارا جو شهماړو انساني نفس جي اصلاح ۽ اخلاقن جي سڌاري جي باري ۾ جيڪو ڪهاڻين جو طريقو مثنويءَ اختيار ڪيو، سو اڄ به ايترو ئي مؤثر آهي، صفحا: 832 ملهه: -/ 800 رپيا

مثنوي رومي (اختصار)

مولانا جلال الدين رومي / غلام محمد شاهواڻي
مشرق جي ڏاهپ، اخلاقيات ۾ سڌارڪ ڌارا جو شهماړو مثنويءَ جي ٽن دفترن جو تشريحي ترجمو، صفحا: 350 ملهه: -/ 250 رپيا

روميءَ جون رهاڻيون

احمد خان آصف مصراڻي

تصوف / فلسفو

غير سامي مذهبن جا باني

الطاف جاويد / جاويد ميمڻ
اوپارين وڏن مذهبن جي باني رهنمائن جون حياتيون، افڪار ۽ انساني سڌاري لاءِ سندن ورتل ڪوششون، صفحا: 96 ملهه: -/ 175 رپيا

دنيا جا وڏا مذهب

سنڌيڪار: محمد انس راجپر
عالمي مذهب جي حيثيت حاصل ڪندڙ مذهبن انسانيت کي ڇا ڏنو ۽ اها مذهب ايندڙ دور ۾ انسانيت کي ڇا ڏئي سگهندا؟ صفحا: 250 ملهه: -/ 350 رپيا

خدا، سائنس ۽ فلسفو

سنڌيڪار ۽ سميٽينڊر: عبدالموءِ من ميمڻ
دنيا جي وڏن فلسفين، سائنسدانن خدا، ڪائنات ۽ انسان جي باري ۾ ڇا سوچيو ۽ محسوس ڪيو؟ صفحا: 206 ملهه: -/ 150 رپيا

نسوفيءَ جي دنيا

جوسٽين گارڊر / ممتاز بخاري
ڪائنات، فلسفي ۽ سائنس جي وڏين باريڪ بينين کي ٽول جي صورت ۾ سولو ڪري سمجهائيندڙ ويهين صديءَ جي آخر جو شاهڪار ڪتاب، ملهه: -/ 600 رپيا

تصوف جي تاريخ

پروفيسر يوسف سليم چشتي / عبد الجبار "عبد"
تصوف ڇا آهي؟ تصوف جو انساني زندگيءَ تي اثر، تصوف جا مڪتب ۽ دنيا جي وڏن صوفين جي تفصيل ۽ تاريخ تي شاهڪار ڪتاب جو ترجمو، صفحا: 472 ملهه: -/ 550

تصوف جو ٽيڪسٽ بوڪ

محمد فتح الله گيلون / مظفر بخاري
تصوف جي بنيادي تصورن جو تعارف، ان جون گهرجون ڇا آهن؟ ۽ هو نتيجا ڪهڙا ڏئي ٿو؟ دنيا جي مشهور صوفين ۽ صوفي نظرين جي روشنيءَ ۾ ترڪي جي مشهور عالم جو تحقيقي ڇپوڙ، 320 ملهه: -/ 150 رپيا

تصوف جون تجليون

محمد فتح الله گيلون / ڊاڪٽر عاشق حسين البديوي
تصوف جي ٽيڪسٽ بوڪ جنهن ۾ تصوف جي بنيادي تصورن جو تعارف، ان جون گهرجون ڇا آهن؟ ۽ هو نتيجا ڪهڙا ڏئي ٿو؟ دنيا جي مشهور صوفين ۽ صوفي نظرين جي روشنيءَ ۾، صفحا: 320 ملهه: -/ 250 رپيا

فلسفو: اصول، حدون، تاريخ ۽ ارتقا

مولانا ابوالڪلام آزاد / نواز خان زئور
صفحا: 208 ملهه: -/ 200 رپيا

سنڌيڪا اڪيڊمي: روم نمبر B24 نيشنل آٽو پلاز، مارسٽن روڊ ڪراچي، 74400
فون: 32737290 - 021 ويب سائيٽ: www.sindhica.org اي ميل: sindhicaacademy@gmail.com
سنڌيڪا بوڪ شاپ: شاپ نمبر ڪ، ميز ناڪين فلور، حيدرآباد ٽريڊ سينٽر، حيدر چوڪ، 03352233802
سنڌيڪا بوڪ شاپ 13 بلڊي پلاز ڪمٽا گهر چوڪ سکر فون: 03013431537_03352233803

Sindhica سنڌيڪا سنڌ جي عالمي ۽ شعوري ترقيءَ ۾ ڀاڱي ڀاڱي

سنڌيڪا جا ڇاپيل ڪتاب

175/-	غير سامي مذهبن جا پاڻي	50/-	علامہ آء آء قاضي (شخصيت)	300/-	سنڌ شناسي
300/-	ڏاتر ڏني ذات	700/-	علامہ علي خان ابرو، علمي خدمتون	800	سنڌ جي تاريخ جو جديد مطالعو
100	گيتانجلي	990/-	Bhuzir Life and Works	400	قديم سنڌ جي تاريخ
100	ڪلام گرھوڙي	600/-	Benzir Bhutto Political Thinker	400	سنڌو شينهن درياھ
200	تخليق خالق ڪانسواء؟	500/-	حيات عمر فاروق رضي الله	200	سنڌ جي فتح
	فلسفو	300/-	حيات علي المرتضي رضي الله	600	سڪاري سنڌ ڏکاڙا ماڻهو
200	فلسفو، اصول، حدون تاريخ وارتا	200/-	حيات عثمان غني رضي الله	450	جنت السنڌ
550	تصوف جي تاريخ	350	حياتيون اصحابن جون	600/-	تاريخ سنڌ
300	تصوف جون تجليون		سياسي ادب	500	تصوير سنڌ
150	تصوف جو ڳڻڪست بوڪ	250	سياسي نظريا ۽ سنڌ جي سياست	500	سنڌ منهنجي نظر ۾
350	دنيا جا وڏا مذهب	200	تاريخ جو قاتل گاه	1	سنڌ جا ڪوٽ ۽ قلعا
600/-	سوقي ۽ دنيا	300/-	چين جو انقلاب	500	سنڌ جا ڪوٽ ۽ قلعا 2
250/-	اسلامي فلسفو ۽ تصوف	250/-	ريشمي رومال تحريڪ ۽ سنڌ	550	سنڌوءَ ڪناري وساريل شهر
350/-	تصوف جي تاريخ	250/-	نگين سنڌ جو سفر	600	سنڌوءَ جو سفر 1989
150/-	شاه ولي الله جي تعليم	300/-	اسان جي آزادي	180	حر گوريلا تحريڪ
150/-	خدا، سائنس ۽ فلسفو	100/-	آزاد هند فوج ۽ سپايش چنڊر بوس	300/-	سنڌ جيئن مون ڏٺي
	تحقيق ۽ تنقيد	150/-	ننڍي کنڊ جا وڏا سياسي قتل	600/-	مهاوڙ 11-2010
400	اومتو ۽ جا ڪوڏ	700/-	اقتداري سازشون	300	سنڌ، سياسي ۽ سماجي ترقي ۽ جي وات
250/-	جتي ماڻڪ ماڳ	300/-	پوڄ پاريلمينٽ کان پٺاڙن تائين	1000	پرنس عمر گل (جلد ۳)
	لنڀاڻيات	100/-	حماس	400	امريڪا ڄاڻندي
350	سنڌي ٻوليءَ جو پڻ بنياد	80/-	قول فيصل		لطيفيات
	سيلف ڊولپمينٽ	350/-	جيل جا ڏينهن جيل جون راتيون 2	500/-	شاه جو رسالو (شاهواڻي)
300	پارن ڪي سٽاڻ ڪيئن سڀڪارڻ؟	150/-	قيدياڻي جي ڊاگري	700	شاه جو رسالو (نبي بخش بلوچ)
350	شاه راهڙنڊي ڪي ڪاميابي جو سفر		سماجيات	800	شاه جو رسالو (عبدالغفار سومرو)
200	ذهن جي ڪر شمع تي طاقت	400	انقلاب مڪمل	400	شاه لطيف جو تصور ڪائنات
200	تعليمي ڪاميابي ڪيئن حاصل ڪجي؟	400	سماج ڪي نئين سيراڻن جا اصول	300/-	رسال شاه لطيف ڀٽائي (اردو)
200	ڙل مار، چي رشتي ڪي ڪيائين پالاجي؟	500	موسي کان مارڪس تائين	300	شاه جو رسالو (گرينخاڻي)
120	ڪاميابي ڌنڌي ڪيئن ڳالري؟	400/-	ڪتابتات هڪيت پرست جي شروعات	500	شاه جو رسالو (ڪلياڻ)
120	پنهنجن صلاحيتن ڪتب آڻڻ جو ڳاڻ		تبديلي پسنندن جو ڪتاب	250	شاه جو رسالو
400	ڪاميابي ۽ جاسميري اصول	590/-	عالمي تاريخ / تهذيب	500	شاه جو رسالو الف ب وار
160	ڌنڌي ۽ جاسميري عظيم سبق	590	قومن جي عالمي تاريخ	500/-	پٽ جو شاه
180	جيئڙو ڳوٺ سوچ ٽيڪي وٺي ڪاميابي	400	تهذيبن جي عالمي تاريخ	300	عشق جا 10 اصول
240	وقت جي طاقت	400/-	اسلامي تهذيب جي تاريخ	350	شاه لطيف عظيم مفڪر
250	لنتظمني معامالن جا رهنما اصول	490/-	ملڪن ۽ قومن جي انسائڪلوپيڊيا	400	شاه لطيف ڀٽائي، حوال، عرف ۽ فڪر
140/-	سوچ سڌاريو ڌنڌي سنواريو	150/-	عالمي عجائبات	200	سرتاج شاعر شاه عبداللطيف
160/-	ڪاميابي قديم چمندي	490/-	قومن جي تباهي ۽ جي تاريخ	400/-	شاه مير لطيف حيات و انار
100/-	عملي ۽ ڌنڌي ۽ ڀرنا ڪلمين کان ٻچي	150/-	قومن جي تباهي ۽ جي تاريخ	120/-	شاه چا سر (سمجهاڻي سان)
80	اوهان ڏانهن (اي سنڌي ڄاڻندي)	350	دنيا جي تاريخ		ڀاڳو گر آڻي ۽ ڀاڳ ڳيريون
80	روحاني خوشيون ۽ ڪاميابي	100	انسانڌاڻ جي ڪهاڻي	450	سوچ جو سفر
50/-	ڌنڌي ۽ ڪي خوشي صورت ٻڌايو	400	انساني تهذيب جي ارتقا	250	تاريخ جون ڪجهه رايون شخصيتون
80/-	ڪاروباري ڌنڌي ۽ ڪاميابي	400	اسلامي تهذيب جي تاريخ	500	تاريخ جا ڏيندڙ
130/-	ڪاميابي ماڻڻ جا 10 اصول		ڏاهپ / اخلاقيات	150/-	شدنشاھ ڪبير اعظم
130/-	خوش رهڻ جا 10 اصول	800/-	مثنوي رومي (چم ڇڏ مڪمل)	200/-	مولانا عبداللہ سنڌي (تريرون تحريرن)
300/-	پنهنجي مقصدن ۽ ڪاميابي	550	فڪري تحريرون	150/-	مولانا عبداللہ سنڌي ۽ سندس جهمصر
	صحت	150	انسان ۽ عشق	400/-	ڪجهه يادون ڪجهه ڳالهيون
100	ماڻهو ۽ ڪم ۽ ڏهن پريشانين	200	ماڻهو ۽ جو اصل امتحان	550	گونڊر ويا گڙي
60/-	جنس جي سائنسي ڄاڻ	250/-	مثنوي رومي (اختصار)	300/-	هيرا ٽڙسوا
100/-	ڇاڻين جي سائنسي ڄاڻ	250/-	صدين جون صداون	300	وڻاڻي فقير چارنگ هزار
180	150 ٻيمارين جو آسان علاج	100/-	ازدواجي اخلاقيات	50/-	وتايو شخصيت ۽ چرچا
110	صحت منهنجي صلاح منهنجي	300	رومي ۽ جون رهاڻيون	350/-	صوفي شاه عنايت شهيد
250	عورت تائي صحت	130	سمندي ۽ جون رهاڻيون (بوستان)	300/-	آزاديءَ جو امام
70/-	صحت لاء صلاح	120	سمندي ۽ جون رهاڻيون (گلستان)	550/-	محمد ايوب ڪڙو
		300	ڀڳندڙ ٻول	200	انسانيت موت جي دروازي تي
		60/-	تهذيب اخلاق		

230/-	قصص الانبياء
700	قصص الانبياء ابن كثير (490)
700/-	قصص القرآن (چار حصا)
175/-	ام القرآن
100/-	مسلمان عورت
200/-	اسلامي فقه جو تاريخي پسمنظر
35/-	منجيات ابن حجر عسلائي
80/-	شريفات جا اسرار
80	نماز جي حقيقت
30/-	توحيد جي حقيقت
30/-	زڪوات جي حقيقت
50/-	رسول الله جون وصيتون
50/-	رسول الله جي نظر ۾ سنا ماڻهو
30/-	اسلام ۾ جديد مغرب
30/-	مڪافات عمل
25/-	قرآن ڪيئن پڙهجي
40	قرآني قاعدو
60/-	تفسير امدني العصر، الجمع والمفردون
60/-	تحقيق الحرمين
60/-	اسلام ڪيئن پکڙيو؟
25/-	اسلام ڪيئن شروع ٿيو؟
25/-	نبي پاڪ ص ۾ ڪير هئا؟
25/-	قرآن پاڪ ڇا آهي؟
60/-	ازواج مطهرات و بنات رسول ص
200/-	قرآنيات (فڪس پراڻس)
400/-	قرآن مجيد (علي خان ابڙو)
500/-	تفسير المنير (ترجمو ۽ تفسير)
2000/-	تفسير عثمانى
2500/-	تفسير تنوير الايمان (5 جلد)
250/-	قرآن مجيد (مولانا مدني)
300/-	نور القرآن (منظوم ترجمو)
500/-	القرآن الڪريم (ابن رنگن ۾)
250/-	القرآن الڪريم (پير وارو)
800	تفسير سهل البیان (جامع تفسير)
300/-	تفسير الامام الرازي
300/-	اڪين جيوان (قرآن جي سمجهاڻي)
50/-	عمر پاره (ابن رنگن ۾)
400/-	ڪجهه ڪتاب
300/-	سنڌوءَ جون سلطنتون
700/-	حسين بن منصور حلاج
200/-	سنڌ ۾ رهندڙ ٽائون قومون ۽ قبيلو
200/-	نيلسن منڊيلا
700	گڏري ويا سي زمانا ياد پيا
200	ڄام نظام الدين سمون
300/-	پنڌ پيو سڄ
60	تمهين جو ڳوٺ ۽ وچ اوڀر
80/-	اسلام جا دنيا تي احسان
700/-	خطبات هاليجي
300/-	تحت السالكين
80/-	ڪبير گناهه 2.1
120	زندگي گذارڻ جو اسلامي طريقو
30/-	يهودين ۽ مسلمانن جون بيماريون
175/-	معصوم محمد
50	پريشانين کان بچڻ جو قرآني علاج
130/-	حڪمت اسلام
300	انساني شخصيت جي ترقي ۽ قرآن جي روشنيءَ
200	قرآني هدايت

150	ٻارن لاءِ ڪتاب
80	ٻارن جو پڙهائڻ
80	وتايو فقير ۽ خيرات جي ماني
80	احسان جو ڀدلو
80	قدرت جا نظارا
150	ڪانءَ جا مائٽ
150	سائنس ڇا آهي؟
150	شيون ڪيئن ٿيون ڪم ڪن؟
150	اوهانجو جسم ڪيئن ٺوڪ ڪري؟
150	ڀوڻ جي زندگي
50/-	روشن تارا گيت
40/-	ماحوليات بابت ٻاراڻو ڪتاب
120/-	ٻارن لاءِ لوڪ ڪهاڻيون
600/-	چونڊڪر ناليڪ بينڪ
50	ڪائنات جو مطالعو
50	پنيادي سائنس
50	سائنسي ايجادون
360	ٻاراڻا ٻول (چهار حصا)
60/-	تهندڙ ڌرتي، منجندڙ مندُون
50/-	شاعريءَ جو سجدو
40/-	اٺين ۽ چيو محمد
50	اندر تون اڃار
50/-	ڊپرشن ۽ ان جو علاج
30/-	ڪبير جون سرمستيون
30	شيخ عطار جون نصيحتون
50	گيتنچلي
50	پڙهائڻ جون رهاڻيون
50	پڙهائڻ ڪيئن ڪجي
50	عظيم ترين هيرو (محمد)
30/-	اسلامي تاريخ جو مرموزي مطالعو
30/-	حرف حرف هڪ
300	شعيرت النبي ص
500/-	حضرت محمد
130/-	حيات محمد
200/-	محمد رسول الله
200	نور توحيد
200	سرور ڪائنات
300	اسلام
250	قرآني آيتون ۽ سائنسي حقيقتون
200	انسانيت جي تصوير
200	اسلامي روشن فڪري
100/-	اسلام جو عظيم مطالعو
600/-	ڪمپيوٽر سعادت
300/-	اسلام جي اشاعت جي تاريخ
120/-	اسلام انسانييت جو دين
600/-	اسلام جو تواريخي ڪردار
200/-	اسلام جي تاريخ
250/-	تاريخ ارض القرآن
130/-	عظمت قرآن
350	ملاڪن جي عجيب دنيا
120	ڪاٺياپ زندگي قرآن جي روشنيءَ
70/-	مذهب جو فلسفو
100/-	قرآني الاهيات

200/-	تعليم
550	استادن لاءِ 180 رهڻا تدريسي ٽولز
200/-	جديد تعليمي طريقن جي سکيا
200/-	نسبيت ۽ تعليم
200/-	ابتدائي تعليم جي سکيا
150/-	جديد تدريسي طريقو
200	گريجوئيٽس جون گهر جون
700/-	ڊڪشنري / گرامر
450	Sindhica Dictionary (Eng to Sin)
800	Sindhica Learners' Dictionary
800/-	سنڌيڪا لغت
300	اردو سنڌي لغت
300	Sindhica Dictionary (Sin to Eng)
250	Sindhica Student Dictionary
120/-	Sindhica Student Dictionary
80/-	Pocket Dictionary
100/-	Sindhica Pictorial Dictionary
100/-	Sindhica Basic Grammar
200	Sindhica Practice Grammar
200	Sindhica Grammar for Student
200/-	Sindhica Forms of Verbs
100	Sindhica Phrasal Verbs
350	Sindhica Standard English
85/-	Sindhica Applied Grammar-1
130/-	Sindhica Applied Grammar-2
130/-	Sindhica Applied Grammar-3
240	Sindhica School Thesaurus
500	Self Letter Drafting
140/-	Sindhica Scientific Dictionary
340/-	Sindhica Eng-Speak Course
300	Sindhica Spoken English
40/-	Sindhica Tenses
40/-	Sindhica 1000 Words
180	Sindhica Model Essays & Letters
50/-	سنڌيڪا سنڌي گرامر
170	فڪشن
350/-	ڪمپيوٽر
150/-	اڪيلاڻي ڇا هڪ سو سال
350	فاتح مرڪ (MRD) تحريڪ بابت ٽولز
300/-	چونڊ سنڌي لوڪ ڪهاڻيون
100/-	پاويو سو پاويو (ناول)
100/-	ڇڏڻ زندگي شروع ٿيندي (ناول)
400	مشتقات
250	ڏيڻا ڏيڻا آسان
300	ساري سنڌ پرينءَ جو پاڇو
120/-	ڪٽوري ڪيپ ڪيتر ڇو
150/-	عجيب دنيا عجيب خلت
200/-	ٻارن دلچسپ ڪوڙ
80/-	ڪائنات جي ڳولا
280	عورت جي نفسيت
180	خواب ۽ انهن جو تعبير
500/-	سڄ ڇي ڳولا
500/-	Protection of Women

خط و ڪتابت لاءِ:

سنڌيڪا اڪيڊمي آفيس نمبر 24-3، نيشنل آٽو پلازه مارسٽن روڊ، ڪراچي - 74400 فون: 021-32737290
 03352233801 اي ميل: sindhica_academy@yahoo.com، ويب: www.sindhica.org
 سنڌيڪا بوڪ شاپ نمبر 5 ميزنائن فلور، حيدرآباد گريڊ سينٽر حيدر چوڪ، حيدرآباد فون: 03352233802
 سنڌيڪا بوڪ شاپ 19 بلدي پلازه گهٽا گهر چوڪ سکر فون: 03013431537 - 03352233803

سنڌ جي علمي ۽ شعوري ترقيءَ ۾ ڀاڱي ڀاڻوار [Sindhica سنڌيڪا]

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، ڄرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پَڪَ ڄاڻو ته اُهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَن جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پَڪَ ڄاڻو ته اُهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن کا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اڪرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليگن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٺ، ڀڪار سان
تشبيه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود جي مد مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

.....

ڄڻ ڄڻ جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چڻ ٿا،
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهڙ چڻ ٿا،

.....

ڪالهه هيا جي سُرخ ڪُڻن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٿين، جيڪي به ڪٿين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پڻ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پڻ نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)